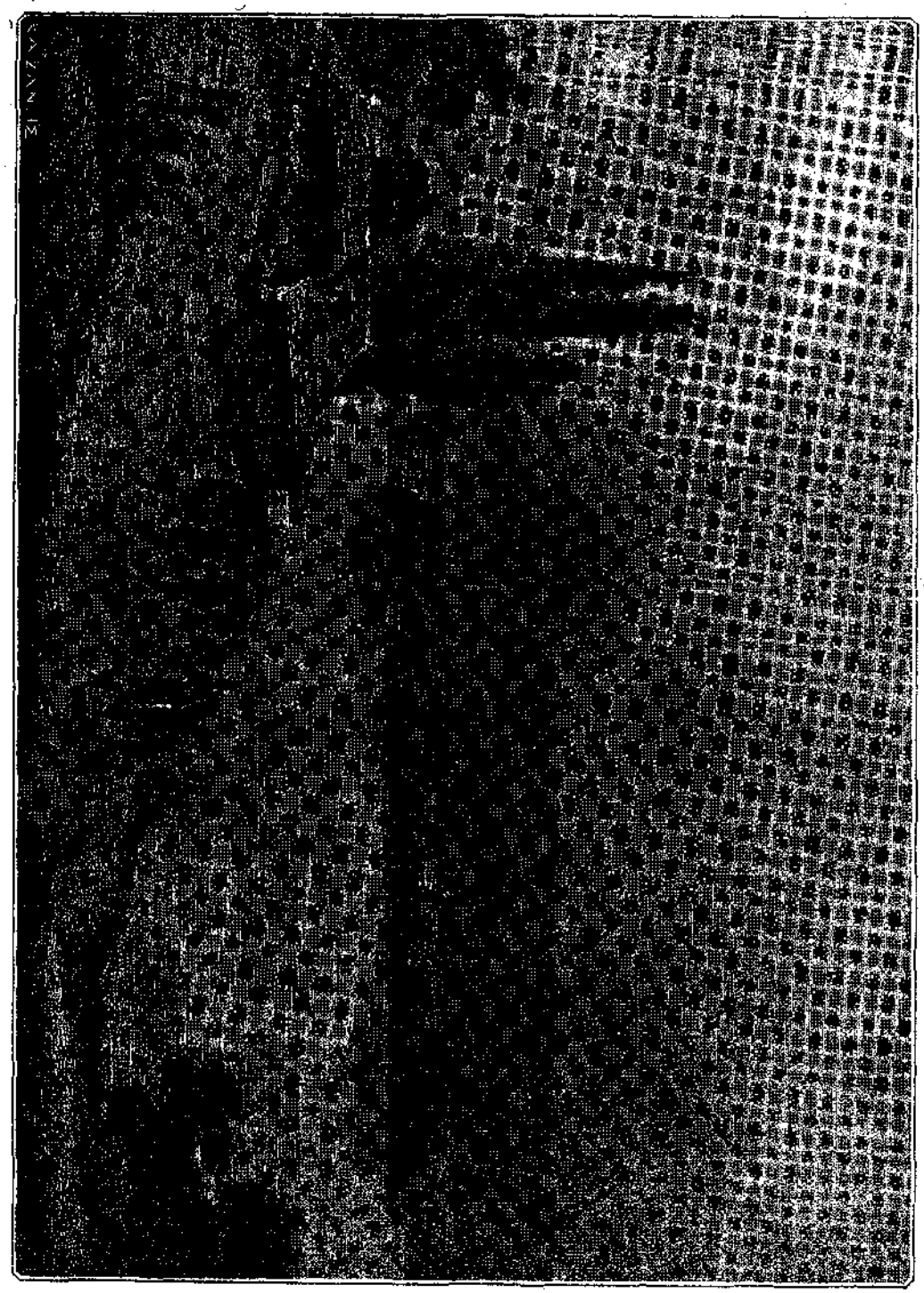

ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΒΛΕΠΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟ ΝΗΣΙ — 1820 —

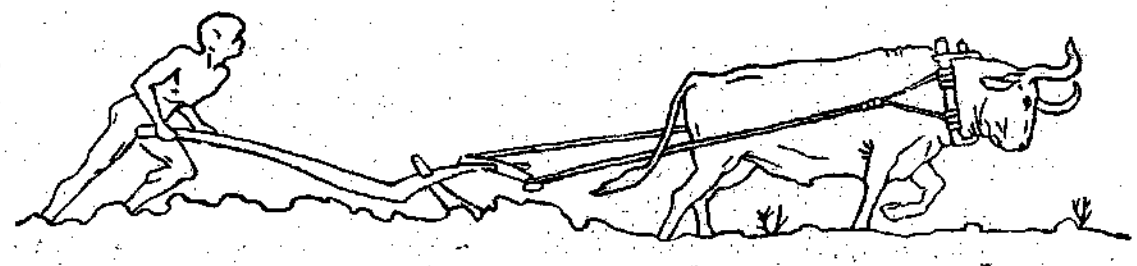

ΠΑΝΔΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΓ' 15—31
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1913

ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ μεγαλειότης. — Τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. — Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων. — Ἡ ἀφύπνισις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. — Τὸ συναίσθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἑλλάδος. — Ἡ σημασία του ἐν τῇ συγκροτήσει τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ καὶ τὰς δασώδεις χαράδρας τῆς Ἠπείρου, ἀνὰ τὰς ὁποίας ἀντιλαλεῖ σήμερον ἡ βοὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ τηλεβόλου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν ἡρωϊκὴν χώραν τῆς ἐλευθερίας τὰ εὐαγγέλια, ὁμοία ἠχὼ ἀναστάσεως τῆς φυλῆς ἀντήχησε πρὸ αἰώνων μὲ τὰς κλαγγὰς τῶν σιδηρῶν χιτώνων τῶν βυζαντινῶν στρατιωτῶν. Ἡ Ἤπειρος, τῆς ὁποίας σήμερον ἡ ἐλευθερία ποτίζεται μὲ *ἄφθονον καὶ τίμιον ἑλληνικὸν αἷμα*, ἡ Ἤπειρος ἡ γεμάτη ἀπὸ τὰς ἡρωϊκωτάτας τῶν ἀρματωλικῶν παραδόσεων, ὑπῆρξεν ἡ χώρα ἡ μεγάλη διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων εὗρον θερμὴν ζωογόνησιν ἡ νέα φάσις τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος, αἱ νέαι δυνάμεις, τὰ νέα ἰδανικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας.

Διότι παραμένει ἀθάνατος ἡ Ἑλληνικὴ ἰδέα, ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα μεταδιδομένη, κειμήλιον ἀτίμητον εἰς τὸν παραλαμβάνοντα αὐτήν, μία καὶ ἀναλλοίωτος εἰς τὸ βάθος τῆς οὐσίας αὐτῆς, μὲ παραλλαγὰς χαρακτηριστικὰς εἰς τὴν ἐπιφάνειάν της. Τοῦ μεγάλου βυζαντινοῦ κόσμου, τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου, τὸ ἔργον τὸ μέγα ὑπῆρξεν ἡ ἐξασφάλισις καὶ ἡ εἰς τὸν νεώτερον κόσμον μετάδοσις τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ὁ θησαυροφύλαξ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ ὁ δημιουργὸς ἑνὸς πολιτισμοῦ, καὶ μάλιστα ἑνὸς μεγάλου πολιτισμοῦ, ἐκείνου, ὅστις ἐφώτισε τὰ σκότη τῆς βαρβάρου μεσαιωνικῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ τὸν μέγαν τοῦτον πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ Βυζάντιον καὶ ὁ ὁποῖος ἐζωογόνησε τὸν μεσαιωνικὸν κόσμον, δὲν τὸν ἐμψυχώνει τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ λαμβάνει ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῆς παλαιᾶς ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας, καὶ διὰ τοῦτο *Βασιλεὺς Ρωμαίων* ὁ Βυζαντινὸς βασιλεὺς καλεῖται, τὴν δὲ δύναμιν αὐτοῦ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ νέον, ἀλλὰ βαθύτατον καὶ ἰσχυρότατον αἴσθημα τῆς νέας θρησκείας, τῆς μεγάλης θρησκείας τοῦ Χριστοῦ,—καὶ ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ ἀποκαλεῖται *Φιλόχριστος βασιλεύς, ἀπόστολος* καὶ *ἰσαπόστολος*, Βασιλεὺς *χριστὸς τοῦ Κυρίου*.

Τὸ ὄνομα τῶν *Ἑλλήνων* ἀπέδωκαν οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τοὺς προγόνους αὐτῶν τοὺς ἐθνικούς, καὶ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἑτερογενεῖς ἐθνικούς, ὡς εἰς τοὺς Σλάβους τῆς Πελοποννήσου. Καὶ εἰς τὸ τέλος, τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κατήντησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἕλληνος νὰ εἶναι ὕποπτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὕποπτον εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορικὴν μεγαλειότητα. *Ἕλληνες* ἦσαν μόνοι οἱ ἄπιστοι, καὶ οἱ ἡμιβάρβαροι ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν εἶχον λησμονήσει τοὺς ἀρχαίους θεούς, Ἕλληνες ἦσαν καὶ ὀλίγοι ὀνειροπόλοι, οἵτινες, ὡς ὁ Μωραΐτης Γεμιστός, ὁ ἐν τῇ μελέτῃ καὶ τῇ σοφίᾳ ζῶν, ὠνειρεύοντο ν' ἀναστήσωσι τοὺς κοιμισμένους ἀρχαίους θεούς.

Ἡ ἐπίσημος λοιπὸν ἐκκλησία, τὸ ἐπίσημον Βυζαντινὸν κράτος, δὲν ἤθελε νὰ λέγεται Ἑλληνικόν, δὲν ἤθελε ν' ἀποτελῆται ἀπὸ Ἕλληνας. Καὶ ὅμως πολλὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα τῶν θεῶν εἰς μεμακρυσμένας τῆς πρωτευούσης ἐπαρχίας ἦσαν πάντοτε ὄρθια, καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα, αἱ

παραδόσεις, αἱ δημώδεις ποιήσεις, ἡ ζωὴ αὐτὴ τοῦ λαοῦ εἶχον πάντοτε ἐμπνεύσεις ἐθνικὰς ἤτοι εἰδωλολατρικὰς καὶ ἑλληνικάς, καὶ ἡ ζωὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διετηρεῖτο πάντοτε εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ βουνὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἡ συμφορὰ τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως ἐξύπνησε τὸ ἀπὸ αἰώνων κοιμώμενον ἀλλ' ὄχι ἐξαφανισθὲν ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἡ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν τῆς Δύσεως καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων τέχνης διεγείρει φρίκης καὶ πόνου οἰμωγὰς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Πίπτουν οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ τῶν εἰδώλων, καὶ ἀνεγείρονται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους οἱ ἀληθινοὶ ἀρχαῖοι θεοὶ τῆς ἀθανάτου ἑλληνικῆς ἰδέας.

Εἰς τὴν περίλαμπρον αὐλὴν τοῦ Μυστρᾶ, μετὰ μακραίωνα ἔννοιαν ἐχθρικὴν πρὸς τὸ κράτος, ἀνασύρεται τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ βάθους τῶν αἰώνων τὸ ὄνομα *Ἕλλην*, τόσον γλυκὺ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. *Ἕλληνες* εἴμεθα, λέγει ὁ Γεμιστός, ἡμεῖς οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ οὐδεὶς ξένος κατῴκησε τὴν χώραν ταύτην. Ὁ Βησσαρίων ὑπενθυμίζει εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Δραγάτσην, δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ, ὅτι ἄρχει ἐπὶ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὅτι ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ εἶναι *βασιλεὺς Ἕλλην*. Ἡ ἐν Νικαίᾳ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία χαιρετίζεται ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ της Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν μὲ τὸ ὄνομα τῆς *Ἑλλάδος*, Ἰωάννης Ε΄ ὁ Παλαιολόγος ὑμνεῖται ὡς «*τῆς Ἑλλάδος ἥλιος βασιλεύς*», καὶ ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀντηχοῦσιν ἤδη τὰ ὀνόματα τοῦ Ἕλληνος καὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Περικλέους, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοί, ἀπόγονοι αὐτῶν, ὀφείλουν νὰ μιμηθοῦν. Τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον παροτρύνει ὁ Ἀργυρόπουλος ν' ἀποκαλέσῃ ἑαυτὸν *βασιλέα τῶν Ἑλλήνων*, διότι τὸ ὄνομα μόνον αὐτὸ ἀρκεῖ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων. Καὶ μὲ τὸ ὄνομα τὸ τίμιον τοῦ *Ἕλληνος* καὶ μὲ τὸ αἷμα τὸ *ἑλληνικὸν* καθαγιάζεται τὸ τέλος τῆς χιλιετοῦς ἐνδόξου μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς *Ἑλλάδος* ἔφερεν ἡ αὐτοκρατορία ἡ ἑλληνικὴ τῆς Ἠπείρου, τὸ *Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου* ἢ *τῆς Ἑλλάδος*, ἡ σπουδαιοτάτη, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀπόπειρα πρὸς ἀναδημιουργίαν νέας μεγάλης Ἑλλάδος.

Τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀφυπνίζει τὴν ἐθνικὴν ψυχήν, καί, ἐφ' ὅσον ἡ δύναμις τοῦ κράτους καταπίπτει, κατὰ τοσοῦτον ἀναγεννᾶται ἡ συναίσθησις καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δύο στοιχεῖα ἀπεργάζονται τὸν ἐθνισμόν, ἡ Ὀρθοδοξία καὶ ὁ Ἑλληνισμός· τὸ πρῶτον διατηρεῖ τὴν ζωτικότητά του, ὁ Ἑλληνισμός, ἀφ' ὅτου ἔπεσεν ἡ αὐτοκρατορία, λαμβάνει συνείδησιν ἑαυτοῦ.

Καὶ ἡ ἀφύπνισις αὕτη τῆς συνειδήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τελεῖται εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἠπείρου, τῆς Μ. Ἀσίας περὶ τὴν Νίκαιαν, ὅπου οἱ μεγιστᾶνες τῆς πιπτούσης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἱδρύουν τὸ *Δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου*, τὸ *Βασίλειον τῆς Νικαίας*, τὸ *Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου*. Τὰ βασίλεια ταῦτα δὲν εἶναι πλέον συνέχεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· ὁ βίος ὁ ἐπίσημος ὁ βυζαντινὸς μαραίνεται ἐκ τοῦ βάρους τῶν αἰώνων, ἀναγεννᾶται μὲ νέαν ζωήν, μὲ νέον σφρῖγος, ὁ βίος ὁ ἑλληνικός, ὅστις ποτὲ δὲν ἔπαυσεν ἀμιγὴς καὶ πλήρης ζωῆς νὰ ζῇ εἰς τοὺς ὀρεσιβίους τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἠπείρου. Ὁ ἐλεύθερος βίος τῶν ὀρέων καὶ τοῦ στρατοπέδου γεννᾷ τὴν Νέαν Ἑλλάδα.

Εἰς τὴν συγκρότησιν αὐτὴν τῆς νέας φάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς νέας αὐτῆς Ἑλλάδος, τὸ *Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου*, τῆς μόνης χώρας, ἥτις ἐσώθη ἀπὸ τὴν φραγκικὴν πλημμύραν, πρωταγωνιστεῖ. Βαρυσήμαντος ἦτο ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μιχαήλ, νόθου τῶν Ἀγγέλων, τοῦ νὰ ἐπανιδρύσῃ εἰς τὰ Δ. τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Θεμέλιον ἰσχυρὸν τοῦ κράτους τούτου τοῦ ἑλληνικοῦ ἦσαν αἱ ῥωμαλέαι ὀρεσίβιοι φυλαὶ τῆς Αἰτωλίας, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Μακεδονίας, ἐστηρίζετο δὲ τὸ κράτος τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλβανικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπὶ τῶν Βλάχων καὶ τῶν Βουλγάρων ἀκόμη. Πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου ἦτο κατ' ἀρχὰς ἡ Ἄρτα, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκόσμησαν οἱ Δεσπόται μὲ τὰς ὡραίας ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Θεοδώρας, τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, τῆς Κάτω Παναγιᾶς, καὶ μὲ τὸν θαυμασιώτατον τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς μετέπειτα περιόδου, τὴν Παναγίαν τὴν *Παρηγορήτισσαν*. Τὰ τείχη καὶ τὸ κάστρον καὶ τὰ λαμπρά, ὡς λέγουσιν ἀρχαῖοι περιηγηταί, παλάτια τῆς πόλεως, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια μάλιστα τῶν ναῶν μαρτυροῦσι τὴν εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀκμὴν τοῦ Δεσποτάτου. Οἱ μεγάλοι ἀγῶνες καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ἡ ἔκτασις τῶν ὁρίων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας δεικνύουσι τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἐπιβολήν. Τὸ Δεσποτᾶτον εἶχεν ὅρια πρὸς

Β τὸ Δυρράχιον, πρὸς Ν τὴν Ναύπακτον, πρὸς Α τὴν Ἀδριατικήν, πρὸς Δ ἔφθανε μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Διάδοχος τοῦ ἱδρυτοῦ Μιχαήλ, ὁ Θεόδωρος (1214), περιεπλάκη εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Λατίνους, κατέστρεψε τὸν στρατὸν τοῦ Φράγκου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέκτησε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἀκροπόλει τῆς Ὀρθοδοξίας: «Ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Κομνηνὸς Δοῦκας». Τὰ ὡραῖα βυζαντινὰ τείχη τοῦ Δυρραχίου ἐνισχύει πύργος κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, ὅστις ἐξυμνεῖται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ «μέγιστος ἐν στρατηγίαις». Ἐνόμιζες ὅτι ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔμελλε ν' ἀναστῇ διὰ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου: ἡ νέα αὐτοκρατορία ἐξετείνετο ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἀπὸ τῶν Μαύρων βουνῶν πρὸς Β μέχρι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

Ἡ ἀνάστασις τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπετελέσθη. Τὸ ἠπειρωτικὸν κράτος ταχέως κατεκερματίσθη κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τῶν ἰδίων Ἀγγέλων, ἔπειτα μεταξὺ Φράγκων κατακτητῶν. Ὁ μέγας Σέρβος τσάρος Στέφανος Δουσὰν περιέλαβε καὶ τὸ Ἠπειρωτικὸν Δεσποτᾶτον εἰς τὰς κατακτήσεις του. Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὕτη ἀπόπειρα ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως δὲν ἐσβέσθη ἀπὸ τὴν λαίλαπα τῶν πολυταράχων ἐπιδρομέων: ἡ συναίσθησις τοῦ ἐθνισμοῦ, ἡ συγκρότησις τῶν δυνάμεων τῶν ἐθνικῶν, ἡ ἀφύπνισις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ *Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου*. Οἱ Δεσπόται τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου κράτους διερρύθμισαν τὴν διοίκησιν καὶ τὰ οἰκονομικά, ἐπέτυχον τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς ὀρεσιβίους γενναίους Ἠπειρώτας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνάνας, μετέβαλον τοὺς λῃστὰς τῶν ὀρέων καὶ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἀλβανοὺς εἰς στρατιώτας, καὶ ἐδημιούργησαν στρατὸν τακτικὸν μισθοφόρων ξένων, ἀλλὰ καὶ ἐγχωρίων, ἐδημιούργησαν σώματα ὠργανωμένα φυλάκων τῶν ὀρέων, καὶ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς πολεμοχαρεῖς ἄνδρας τῶν ὀρέων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας τὸ μένος τῶν ἀγώνων καὶ τῶν μαχῶν, ἐδημιούργησαν τέλος τοὺς δοξασμένους ὑπερασπιστὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, τοὺς *ἁρματωλούς*.

Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ *Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου* ἀνέλαμψεν ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων τὸ ἀθάνατον ἁρματωλικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀνεπτέρωσε τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν μὲ τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα ἠπειρωτικὰ ἁρματωλικὰ ᾄσματα, τὸ ὁποῖον μὲ τὰς ἁρματωλικὰς ἐκείνας ἐποποιΐας ἐδημιούργησε τὴν νέαν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

Τοῦ ἀθανάτου τούτου ἁρματωλικοῦ πνεύματος κέντρον ὑπῆρξαν τὰ *Ἰωάννινα*, ἡ πόλις ἡ πολυθρύλητος εἰς ποίησιν καὶ ἱστορίαν, περὶ τὴν ὁποίαν σήμερον ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ περιίπταται ἐπάνω εἰς τὸ ἀφειδῶς χυνόμενον αἷμα καὶ εἰς τοὺς κεραυνοὺς τῶν τηλεβόλων. Πρωτεύουσαι τοῦ Δεσποτάτου ἦσαν ἡ Ἄρτα καὶ τὰ Ἰωάννινα. Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων διῆλθε τύχας πολυτρόπους, καὶ μυρίους εἶδε κυριάρχους αὐτῆς: τοὺς Ἀνδεγαυούς, τοὺς Ἰταλούς, τοὺς Σέρβους, τοὺς Ἀλβανούς, τοὺς Τούρκους, τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν. Ἀλλ' ὅλαι αὗται αἱ κατακτήσεις, ὅλοι οἱ πολυώνυμοι κυρίαρχοι, ὅλαι αἱ ἀγριότητες τῶν τυράννων δὲν ἐξήλειψαν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τῆς συναισθήσεως τοῦ γένους καὶ τῆς ἑνότητος, τὸ ὁποῖον ἐν μέσῳ φυλῶν ποικιλωνύμων ἤναψε τῶν Δεσποτῶν ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἀνίδρυσιν μεγάλης Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ πῦρ αὐτὸ τῆς ἀθανάτου Ἑλληνικῆς ἰδέας, ἀναζωογονηθὲν κατὰ τὰς δεινὰς ἡμέρας τῆς δύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὑποθαλπόμενον ὑπὸ τὴν τέφραν τῆς μακρᾶς δουλείας τοῦ γένους, κατέλαμψε τὸν Ἑλληνισμὸν μὲ τὰς ἐποποιΐας τῶν ἁρματωλῶν τῶν ὀρέων τῆς Ἠπείρου, καταλάμπει καὶ σήμερον τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν μὲ τὴν ἐποποιΐαν, ἡ ὁποία γράφεται μὲ αἷμα περὶ τὸ Μπιζάνι καὶ τὰ Ἰωάννινα, καὶ ἡ ὁποία θ' ἀναστήσῃ ἐλευθέραν τὴν παλαιὰν κοιτίδα τοῦ *Δεσποτάτου τῆς Ἑλλάδος*.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

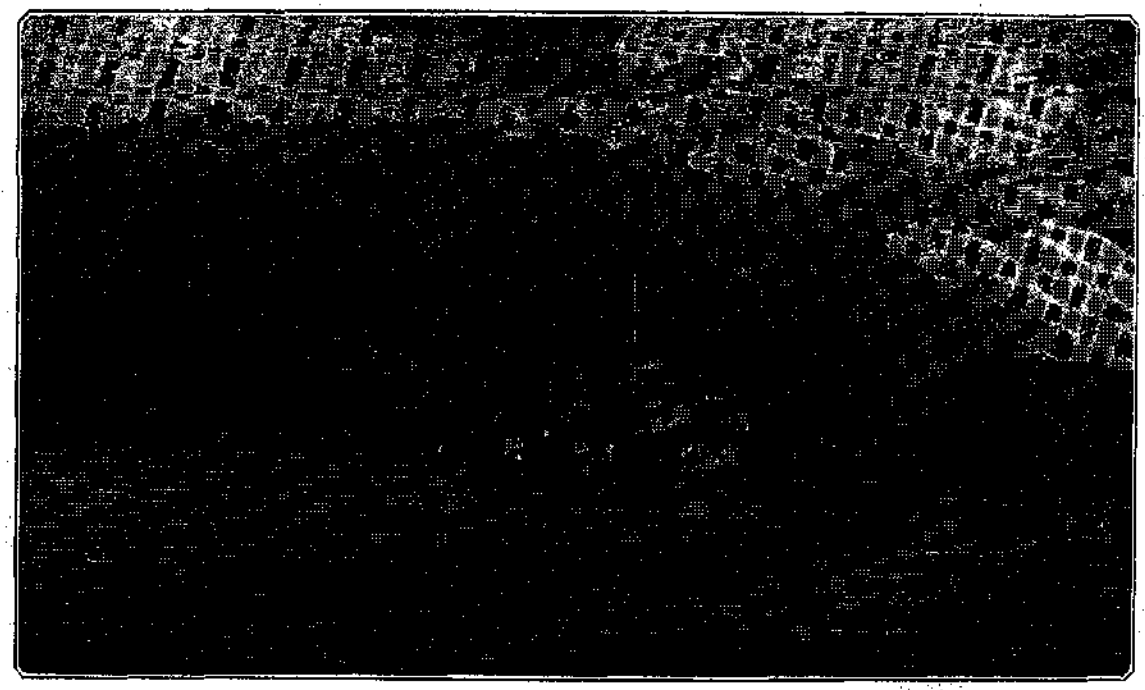

Η ΛΙΜΝΗ ΚΑΙ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ — 1815 —

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΟΥ ΒΕΖΥΡΗ ΑΛΗ ΤΕΠΕΛΕΝΛΗ

Αἱ σελίδες αὗται εἶναι ἀπόσπασμα γενικωτέρας μελέτης τοῦ κ. Pâris ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τριῶν ἐτῶν καταγίνεται εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐγκλείει τόσα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς ζωῆς τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Ἐξετάζει λεπτομερῶς τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τὸν χαρακτῆρα, τὸν ὀργανισμόν, τὰ ἀποτελέσματα. Ἐπίσης τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἠπείρου ὅταν ἐτρομοκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ κ. Pâris, πρώην ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, προθυμότατα ἐδέχθη τὴν παράκλησίν μας νὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὰ «Παναθηναία» τὸ μέρος αὐτὸ τῆς μελέτης του.

Κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὅλων τῶν Εὐρωπαίων τοὺς ὁποίους εἵλκυσε ἡ φήμη τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, τὰ Ἰωάννινα ὑπῆρξαν, ὑπὸ τὸν βεζύρην αὐτόν, ἕδρα σημαντικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς αὐτόματον καὶ τὴν ἐμφάνισίν του ὡς φαινόμενον τυχαῖον. Τὰ Ἰωάννινα δὲν ἦσαν ἴσως πολὺ παλαιά: ὅμως, ὅταν ἦλθε ὁ Ἀλῆς, εἶχαν ἀρκετῶν αἰώνων ζωήν, δὲν ἦσαν πλέον πόλις συνειθισμένη, μικρὸν ἐπαρχιακὸν κέντρον. Ἂν τότε, φαίνεται, ἀνεπτύχθησαν διαμιᾶς καὶ ἄν, πρὸς στιγμήν, οἱ σύγχρονοι τὰ ὠνόμασαν *Ἀθήνας τῆς Νέας Ἑλλάδος*, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν λαμπρὸν πολιτισμὸν ὁ ὁποῖος ἀπὸ πολλοῦ ἐβλάσταινε ἐκεῖ ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις ἐπετάχυναν κάπως τὴν πλήρη ἄνθησίν του: ἀνέπτυξαν ἁπλῶς καὶ ἔδωκαν ζωὴν εἰς στοιχεῖα παλαιότερα.

Ἡ τοποθεσία τῶν Ἰωαννίνων προώριζε τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς δρᾶσιν σοβαράν. Κείμενα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος καὶ πλησιέστατα τῆς Ἀλβανίας, ἦσαν τὸ φυσικὸν μεταίχμιον τῶν δύο φυλῶν. Ἔπειτα, ἡ γειτνίασις τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Κερκύρας, ἡ ὁποία, ἀπ' ὅλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους, εὑρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὴν Δύσιν, ἐδημιούργουν ποικίλους δεσμοὺς πρὸς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλως τε, τὸ ἐμπόριον πρὸ πολλοῦ εἶχε φέρει εἰς ἐπικοινωνίαν τὰ Ἰωάννινα πρὸς αὐτήν. Οἱ Ἰωαννῖται, καλοὶ ἔμποροι, ἐπρόκοπτον ἀρκετά. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνταποκριτὰς καὶ γραφεῖα ἀντιπροσωπείας. Πολλοὶ ἔκαμναν συχνὰ ταξίδια καὶ ἄλλοι, δι' ἐργασίας ἢ διὰ σπουδάς, διέμεναν ἐκεῖ ἐπὶ πολύ. Οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι ποὺ ἐπεσκέφθησαν τὰ Ἰωάννινα, ἠπόρησαν σχεδὸν συναντήσαντες ἐμπόρους οἱ ὁποῖοι εἶχαν δοσοληψίας ὄχι μόνον μὲ τὰς διαφόρους τουρκικὰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Γερμανίαν, ἀκόμη καὶ μὲ τὴν Ρωσσίαν. Οἱ περισσότεροι ὁμιλοῦσαν ξένας γλώσσας, καὶ πολλοὶ ἐφοροῦσαν εὐρωπαϊκά. Γνῶσται τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ἐπεθύμουν νὰ ἀφομοιωθοῦν πρὸς αὐτόν, καὶ ἦσαν πρὸς τοῦτο καταλλήλως παρεσκευασμένοι.

Μὲ τὸ ἐμπόριον ἦλθε ὁ πλοῦτος, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοχοι ἔκαμναν συνήθως πολὺ καλὴν χρῆσιν. Ἡ γενναιότης τῶν Ἠπειρωτῶν ἦτον ἤδη παροιμιώδης, καὶ οἱ εὐεργέται δὲν ἦσαν σπάνιοι εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Τέλος ἡ πόλις εἶχε μακρὰν φιλολογικὴν παράδοσιν ἡ ὁποία ἔκαμνε τοὺς κατοίκους γνωστοὺς εἰς ὅλην τὴν χώραν των, καὶ φαίνεται ὅτι ἤξιζαν τὴν φήμην των αὐτήν. Παρηκολούθουν τὴν εὐρωπαϊκὴν φιλολογικὴν ζωήν. Ἔγραφαν, μετέφραζαν. Δέματα βιβλίων ἔφθαναν διαρκῶς ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Πολλὰ βιβλιοπωλεῖα τῶν Ἰωαννίνων ἦσαν γνωστὰ διὰ τὴν ἔκτασιν τῶν ἐργασιῶν των. Τὰ Ἰωάννινα ἐγέννησαν συγγραφεῖς ἀξίους λόγου καὶ εἶχαν περίφημα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα. Ἦσαν προικισμένα, ὑπὸ ἐμπόρων, μὲ δύο ἀνώτερα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων πολυάριθμοι μαθηταί. Πλούσιαι οἰκογένειαι ἀποκαταστημέναι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὰ ἐσυντήρουν καὶ τὰ ἐμεγάλωναν· τὰ εἶχαν προικίσει καὶ μὲ βιβλιοθήκας, ἀκόμη καὶ μὲ ἀστεροσκοπεῖον. Χάρις εἰς τὰ ἱδρύματα αὐτά, ἡ ἑλληνικὴ ὁμιλεῖτο ἀπταίστως, καὶ οἱ Ἰωαννῖται ἐφημίζοντο ὡς ὁμιληταὶ ἀνώτεροι κάθε ἄλλης πόλεως. Εἶχε μάλιστα σχηματισθῆ περὶ τὸν σοφὸν Ψαλλίδαν ἀληθινὴ φιλολογικὴ σχολή, ἡ ὁποία ἐσχεδίαζε μεταρρύθμισιν τῆς νεοελληνικῆς.

Τὸ ἔδαφος ἦτο λοιπὸν ἐκτάκτως παρεσκευασμένον νὰ καρποφορήσῃ. Ἡ προσωπικὴ ἐπίδρασις ἑνὸς ἀνθρώπου, ἢ μᾶλλον ἡ ἐπίδρασις τῆς πολιτείας του ἔδωσε τὸ σύνθημα. Ἂν τὰ

ΕΛΛΗΝΙΣ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΣΣΑ ΚΑΘΗΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΟ ΝΤΙΒΑΝΙ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝΙΤΟΥΣ — 1820 —

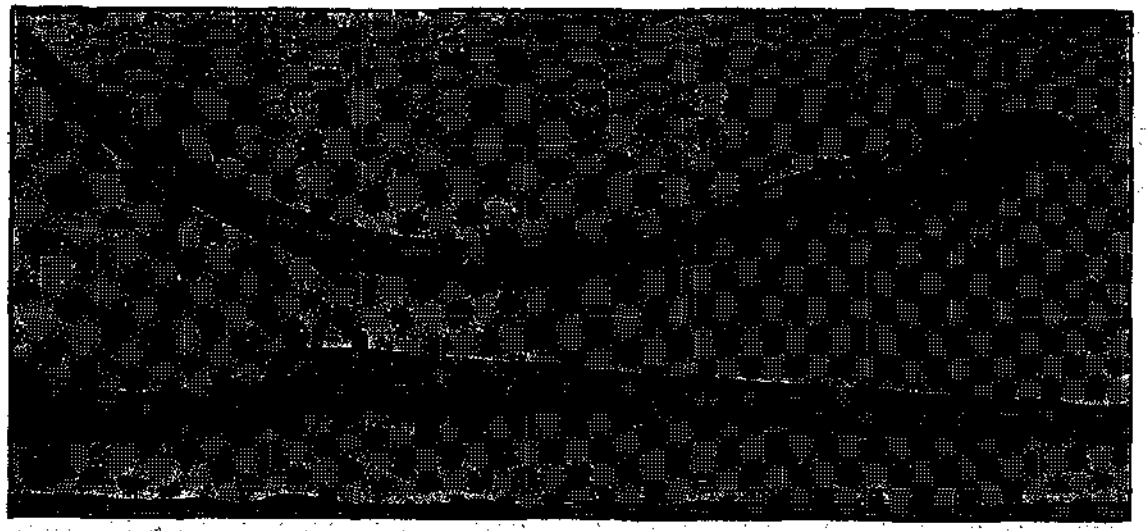

ΤΟ ΟΠΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΑΘΙ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ — ΕΘΝ. ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

πράγματα ἠκολούθουν τὸν φυσικὸν δρόμον, ἴσως τὰ Ἰωάννινα θὰ παρουσίαζαν κοινωνίαν περισσότερον προηγμένην, ζωὴν περισσότερον ἐνδιαφέρουσαν: δὲν θὰ ἔφθανε ποτὲ τὴν ζωὴν πρωτευούσης, δὲν θὰ ἀποκτοῦσε φήμην εὐρωπαϊκὴν οὔτε θὰ εἵλκυε τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν περιηγητῶν τῆς Δύσεως.

Ἀλλὰ ἔγεινε ἡ πόλις τοῦ Ἀλῆ, τοῦ πανισχύρου βεζύρη, τὸ κέντρον τοῦ κράτους του, καὶ τὸ κέντρον τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ποὺ ἤθελε νὰ ἱδρύσῃ. Ἔγεινε ἡ κυρία του διαμονή. Ἐκεῖ ἐδέχθη καὶ κάποτε ἐκράτησε, τοὺς διαφόρους ξένους, ποὺ εἶχε προσελκύσει ἡ φήμη καὶ ἡ πολιτεία του. Ἔτσι, ἐπῆραν ἔξαφνα τὰ Ἰωάννινα ἐξέχουσαν σημασίαν, ὄχι μόνον διὰ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικήν. Ὑπῆρξαν πρωτεύουσα, εἶχαν αὐλήν. Προπάντων ἔγειναν κέντρον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ πολιτισμὸς ἔστελλε γύρω τὰς ἀκτῖνας του. Τὰ Ἰωάννινα ὑπῆρξαν τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπῆλθεν ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ἡ Ἤπειρος εἶναι τὸ πρὸς βορρᾶν ὅριον, καὶ τῆς βαρβάρου ἀκόμη Ἀλβανίας· δύο διάφορα στάδια πολιτισμοῦ συνυπῆρξαν ἐκεῖ· δύο κόσμοι, ἐχθρικοὶ κατ' ἀρχάς, ἐφιλιώθησαν. Ἐκ τούτου προῆλθε σύνθετον καὶ περίεργον κρᾶμα, ὁποῦ σιγὰ-σιγὰ τὰ ἠρεμώτερα καὶ λεπτότερα ἤθη ἐνίκησαν. Εἰς τὸ ἐκπολιτιστικὸν λοιπὸν αὐτὸ ἔργον, καὶ διὰ τοὺς λόγους ποὺ εἶπα, ὁ κύριος παράγων ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες.

Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἀξίζει νὰ μᾶς σταματήσουν διὰ μίαν στιγμήν. Ἀνέφερα τὸν Ψαλίδαν, διευθυντὴν τοῦ ἑνὸς τῶν σχολείων, δημοτικώτερον ὅλων τῶν καθηγητῶν. Εἶχε, λέγουν, πολλὴν ἄξιαν· ὡμίλει ἑλληνικά, λατινικά, γαλλικά, γερμανικά, ἰταλικά, καὶ ἦτο ἐπίσης ἐπιστήμων. Προπάντων, ἦτο ὁμιλητὴς ἔξυπνος καὶ λεπτός, μολονότι κάποτε φιλοκατήγορος καὶ φύσει ἰδιότροπος καὶ αὐθαίρετος· γρινιάρης καὶ ἐπίμονος, ἐπικαλούμενος πάντοτε γνώμας ἀρχαίας καὶ εἰς τὰς πλέον συγχρόνους συζητήσεις, καὶ ποτὲ μὴ συμμεριζόμενος γνώμην ἐναντίαν τῆς τοῦ ἀγαπημένου του συγγραφέως, τοῦ Πλάτωνος.

Εἰς τὸν κύκλον τῶν σοφῶν, δύο ἰατροὶ ἔχουν θέσιν πλησίον του: ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Σακελλάριος. Ὁ πρῶτος φιλόσοφος καὶ φυσιοδίφης, ὁ καλύτερος βοτανικὸς τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως ἔλεγαν, καὶ ὄχι ὀλιγώτερον σπουδαῖος χημικός, ἦτον ἐπίσης ποιητής· εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀνεφέρετο μεταξὺ τῶν πλέον ἐξεχόντων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἄλλος εἶχε ἐπίσης μεγάλην φήμην, τὴν ὁποίαν ἤξιζε ἄλλως τε διὰ τὸν ζῆλον του ὡς δραματικοῦ συγγραφέως καὶ ὡς μεταφραστοῦ ἱστορικῶν ἔργων.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν εἶχαν εἰσχωρήσει μέχρι τοῦ Ἀλῆ καὶ ἦσαν ἀρκετοὶ εἰς τὴν αὐλήν του. Εὐφυεῖς καὶ ἱκανοί, ἀπετέλουν τὸ πολιτισμένον στοιχεῖον τοῦ ἡμιβαρβάρου αὐτοῦ περιβάλλοντος, ὁποῦ κάποτε θὰ ἠσθάνοντο ἀρκετὰ στενοχωρεμένοι. Ἦσαν οἱ κύριοι παράγοντες: μὲ τὴν περιουσίαν, τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἐπιστήμην των· αὐτοὺς ἐξέλεγε ὁ Πασᾶς γραμματεῖς, ἰατρούς, διπλωμάτας του· ἀκόμη καὶ συμβούλους του, τῶν ὁποίων τὴν γνώμην ἤκουε περισσότερον.

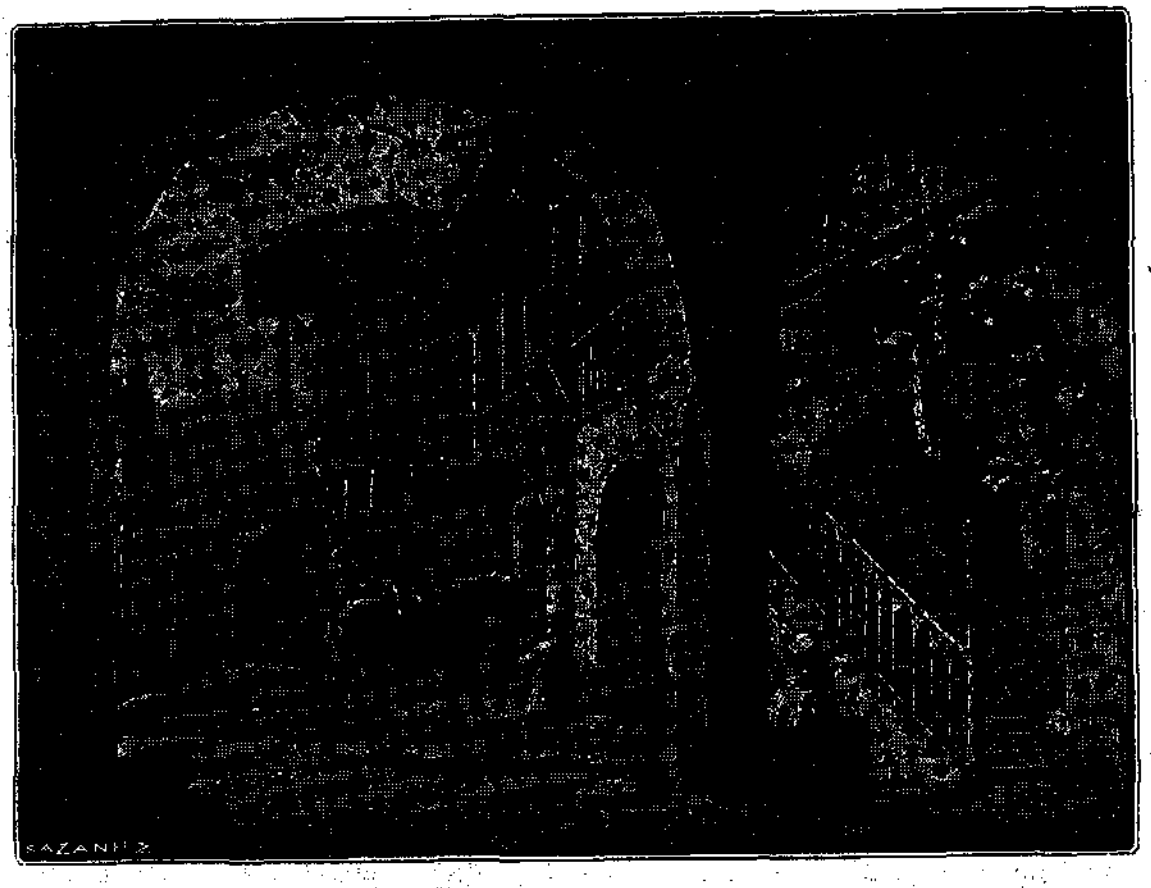

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟΥ ΑΡΓΥΡΗ ΕΙΣ ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ — 1820 —

Ἕνας ἐξ αὐτῶν, ὁ Κὺρ Ἀλέσιος, ἦτο ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὁ πλέον ἐπίσημος. Ὁ πατέρας του ὁ ὁποῖος εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Ἀλῆ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἦτον ὑψηλὸς ἀξιωματοῦχος τῆς Αὐλῆς καὶ πολὺ εὐνοούμενος τοῦ Βεζύρη. Καὶ ἐπειδὴ ἦτο σκεπτικός, φρόνιμος καὶ ἱκανός, καὶ ἤξευρε νὰ προσφέρῃ, ὅταν ἔπρεπε, δῶρα, ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια διήρκεσε πολύ.

Ἕνας ἄλλος ὅμως προεστὸς ὑπῆρξε ἀκόμη στενώτερος φίλος τοῦ Ἀλῆ. Δὲν περνοῦσε σχεδὸν ἡμέρα, χωρὶς ὁ Πασᾶς νὰ τὸν καλέσῃ πλησίον του νὰ ὁμιλήσουν: ὁ Ἀναστάσης, τῆς οἰκογενείας Ἀργύρη. Πλουτίσας εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχων πολλὴν μόρφωσιν, ἐχρησιμοποίησε τὴν περισσοτέραν περιουσίαν του ἀνεγείρων ἐκκλησίας καὶ νοσοκομεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα, παρέχων χρηματικὰς βοηθείας εἰς τοὺς φυλακισμένους, κτίζων γεφύρας καὶ ἀνοίγων δρόμους συγκοινωνίας εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἦτον ὁ κατ' ἐξοχὴν δημοφιλὴς πολίτης τῶν Ἰωαννίνων. Ὅταν ἐξήρχετο, ὁ λαὸς ἔσπευδε νὰ τὸν ἴδῃ καὶ νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Κατὰ τὸν θάνατόν του ὅλοι ἠθέλησαν νὰ χαιρετίσουν τὸν νεκρὸν καὶ ἡ μισὴ πόλις ἠκολούθησε τὴν κηδείαν του.

Θὰ ἠμποροῦσα ν' ἀναφέρω ἀκόμη τὸν Κωλέττην, ἰατρὸν τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ, τὸν πρῶτον διερμηνέα Κολοβόν, τὸν προεστὸν Σταῦρον καὶ πολλοὺς ἄλλους, ποὺ τοὺς ἐγνώρισαν καὶ συναναστράφησαν οἱ εὐρωπαῖοι περιηγηταί, οἱ ὁποῖοι εὐχαρίστως τοὺς ἐδέχοντο καὶ ὡμιλοῦσαν μὲ αὐτοὺς διὰ τὸ παρελθόν, διὰ τὸ παρόν, καὶ διὰ τὰς πιθανότητας τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς προόδου τῆς πατρίδος των. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς ἀφηγήσεις καὶ τ' ἀπομνημονεύματα τῆς ἐποχῆς, διαβλέπομεν τὴν ζωὴν τῆς τόσον παραδόξου αὐτῆς κοινωνίας. Δὲν τὴν διαβλέπομεν δυστυχῶς ἀρκετὰ καθαρά, ἀλλὰ τὰ ὀλίγα ποὺ γνωρίζομεν δι' αὐτήν, μᾶς κάμνουν νὰ θέλωμεν νὰ

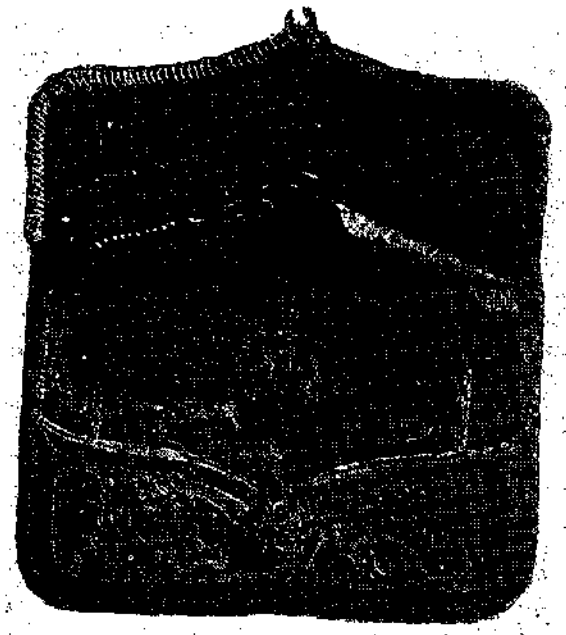

Τὸ πορτοφόλι τῆς Βασιλικῆς — Ἐθν. Μουσεῖον Ἀθηνῶν

τὴν γνωρίσωμεν περισσότερον, μὲ τὰς οἰκογενειακὰς ἑορτάς, τὰς ἐπισκέψεις, τὰς ἑσπερίδας των, ποὺ ὁμιλοῦν περὶ φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας καὶ πολιτικῆς, καὶ παίζουν μουσικήν. Ἂν ἡ ζωὴ τῆς γυναικὸς δὲν ἦτο ἀποτραβηγμένη, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὄχι ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τούρκου πασᾶ.

***

Ὅσον καὶ ἂν διαφέρουν αἱ δύο κύριαι φυλαὶ ποὺ κατοικοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ Ἰωάννινα, δὲν ζοῦν χωριστά, δὲν εἶναι ξέναι ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην. Καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν αὐλήν, Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες συναντῶνται καὶ σχετίζονται εὐχαρίστως. Ὅταν γίνονται μεγάλαι ἑορταί, συμπόσια ἢ κυνήγι εἰς τὴν λίμνην, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλῆς κάποτε καταδέχεται νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ ἀφίνει τὸ βάρβαρον παλάτι του διὰ νὰ γείνῃ οἰκεῖος μὲ τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους του. Κάποτε οἱ ἀστοὶ τῆς καλῆς του πόλεως τὸν προσκαλοῦν εἰς συμπόσιον· ἄλλοτε προσκαλεῖται μόνος του εἰς τὸ τραπέζι των· κατὰ τὰς προσκλήσεις αὐτάς, εἴτε ἑκουσίας εἴτε ὄχι, πάντοτε ὁ ξενίζων ἔχει ἀνησυχίας καὶ δαπάνας μεγάλας· ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸν δεχθοῦν εὐπροσώπως, ἂν δὲν θέλουν νὰ πέσουν εἰς τὴν δυσμένειάν του. Ἄλλως τε διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν εὔνοιαν τόσον ἰδιοτρόπου δεσπότου, τί δὲν θὰ ἔκαμνε κανείς;

Ἕνας Ἄγγλος περιηγητής, ὁ ὁποῖος διέμεινε πολὺν καιρὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Ἤπειρον, περιέγραψε ἕνα τέτοιο συμπόσιον· αἱ λεπτομέρειαι ποὺ μᾶς δίδει, εἶναι τόσον χαρακτηριστικαί, δίδουν τόσον καλὰ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς ὑποτακτικῆς εὐγενείας τῶν φιλοξενούντων καὶ τῆς εὐθύμου κτηνωδίας τοῦ δεσπότου, ὁποὺ εἶναι καλὸν νὰ δώσω μίαν ἰδέαν αὐτῆς.

Εὑρίσκονται εἰς τὸ σπίτι τοῦ Κὺρ Ἀλέσιου. Εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ σπιτιοῦ, κατάφωτον ἀπὸ λαμπάδας, ὅπου συνωθοῦντο μὲ θόρυβον ἡ φρουρά, τὰ παιδόπουλα καὶ οἱ μουσικοὶ τοῦ βεζύρη, ὁ Ἀλῆς ἦτον ξαπλωμένος σ' ἕνα πλούσιο ντιβάνι ὁλόχρυσο κεντημένο. Εἶχε προσκαλέσει τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς προεστοὺς εἰς δεῖπνον· ἐπίσης τὸν Μαζοὺτ ἐφέντην, γέροντα Τοῦρκον φίλον του, ἀρχηγὸν κοινότητος δερβισῶν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπίτηδες νὰ τὸν ἰδῇ καὶ νὰ διασκεδάσῃ ὀλίγον. Τὸ βράδυ ἐκεῖνο ὁ πασᾶς ἦτο πολὺ εὔθυμος, ἀστειεύετο διαρκῶς,

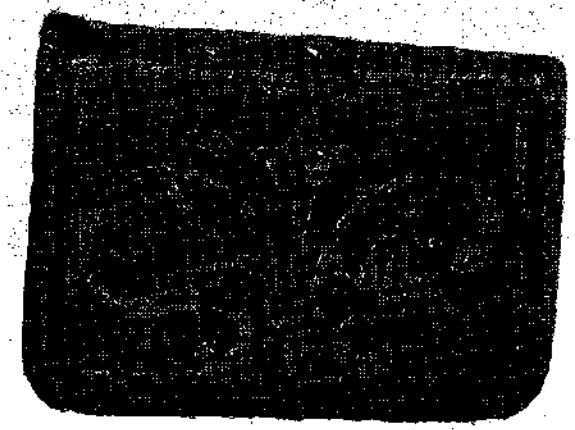

Τὸ πορτοφόλι τῆς Βασιλικῆς, ὀπισθία ὄψις

καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν του γελοῦσε ὁλοένα θορυβωδέστατα. Τὸ γεῦμα ἦτο πλούσιον, καὶ ἐκλεκτὰ τὰ φαγητά. Τὸ κρασὶ προπάντων ἦτον ἔξοχον καὶ ἄφθονον. Ὁ Ἀλῆς, ὁ ὁποῖος ἔπινε ὀλίγον καὶ συνιστοῦσε τὴν ἐγκράτειαν καὶ εἰς τοὺς ἰδικούς του, τὸ βράδυ ἐκεῖνο παρώτρυνε τοὺς συνδαιτημόνας νὰ πίνουν ὡς ποὺ νὰ μεθύσουν. Ζωηροὶ λοιπὸν ἀπὸ τὸ κρασὶ καὶ τὸν χορὸν τῶν νεαρῶν παιδόπουλων, οἱ ἀκόλουθοι τοῦ πασᾶ εἶχαν φθάσει εἰς τόσην εὐθυμίαν, ὥστε ἤρχισαν χάριν διασκεδάσεως νὰ σπάζουν καθετὶ γύρω των. Καὶ πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος χοροπηδῶν ἀπὸ εὐχαρίστησιν, προΐστατο ὅλου αὐτοῦ τοῦ θορύβου καὶ ἔδιδεν ὁ ἴδιος τὸ σύνθημα, ἐπῆλθε ἕνα ἀνακάτωμα μεθυσμένων,

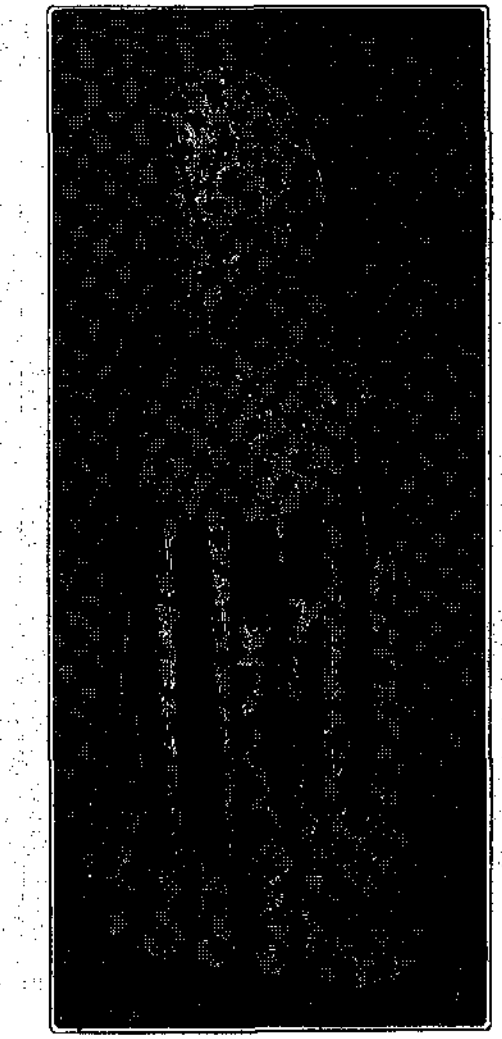

Τὸ φόρεμα τῆς Κυρὰ Φροσύνης — Ἐθν. Μουσ. Ἀθηνῶν

κάτι ὀργιαστικόν, ἀπερίγραπτοι κραυγαί, ὅπου ἐξεχώριζε ἐν τούτοις ἡ ὀξεῖα φωνὴ τοῦ γέρο-Μαζούτ: ὁ σοβαρὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ διετράνωσε φορτικῶς τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Ἀλῆν, πρὸς τοὺς φρουροὺς καὶ τοὺς θαλαμηπόλους του, καὶ ἤρχιζε διάφορα τραγούδια χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ τὰ τελειώσῃ, μαζεύθηκε ἐπιτέλους εἰς μίαν γωνίαν· ἔβγαλε τὸ σαρίκι του, καὶ μὲ γυμνὸν τὸ κρανίον, ἐταλαντεύετο σὰν χαζός, εὐλογῶν τὸ ποίμνιον τῶν μεθυσμένων ποὺ τὸν εἶχαν περιτριγυρίσει.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν δίδει βεβαίως ὑψηλὴν ἰδέαν διὰ τὸν ἄρχοντα τῶν Ἰωαννίνων· κατὰ βάθος ἀπέμεινε τυχαῖος ἄνθρωπος, κτηνώδης καὶ βάρβαρος, ὅπου πάντοτε ἀνεφαίνετο ὁ παλαιὸς ληστής. Αὐτοῦ βασιλεύοντος, τὰ Ἰωάννινα θὰ ἀπέμεναν κέντρον πολιτισμοῦ, ἀρκεῖ νὰ τὸ ἤθελε ὁ ἰδιότροπος αὐτὸς τύραννος, ὁ ὁποῖος εἰς μίαν στιγμὴν ἠμποροῦσε νὰ σταματήσῃ τὸν δρόμον του. Διαρκὴς ἀβεβαιότης καὶ φόβος παντοτεινὸς διὰ τὴν ἐπαύριον παρέλυαν τὰς καλυτέρας διαθέσεις καὶ τὰς πλέον θετικὰς προσπαθείας. Ὅλοι ἔτρεμαν μὲ τὴν πιθανὴν ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τοῦ δεσπότου, ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ τὸν περιποιοῦνται καὶ νὰ τὸν εὐχαριστοῦν μὲ κάθε τρόπον, ἀκόμη καὶ μὲ χονδροειδεῖς κολακείας καὶ μὲ διασκεδάσεις ἀγρίων. Ἦτο διαρκὲς φόβητρον διὰ τὸ ἐκλεκτότερον στοιχεῖον. Μὲ ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν λαμπρότητα καὶ τὸν πλοῦτον, ὁ πολιτισμὸς ἐν γένει ἦτο κατ' ἀνάγκην, ὑπὸ τὴν διοίκησίν του, στενὸς καὶ περιωρισμένος.

Καὶ ὅμως μὲ τὸν καιρὸν ἔγεινε ἠπιώτερος. Ἡ ἐπίδρασις μιᾶς γυναικὸς ἠμπόρεσε νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον, καὶ μολονότι ἀργὰ ἔγεινε ἀντιληπτόν, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀξία της· ἡ γυναῖκα αὐτὴ εἶναι ἡ ὡραία Βασιλική, νέα κόρη ἀπὸ τὴν Παραμυθίαν, τὴν ὁποίαν τραγικὰ γεγονότα ἔφεραν εἰς τὸ παλάτι του καὶ τὴν ἐνυμφεύθη. Ἡ ἐμορφιά της τῆς ἔδιδε μεγάλην δύναμιν ἐπὶ τοῦ συζύγου της. Τὴν μετεχειρίσθη πάντοτε διὰ νὰ κατευνάσῃ τὴν

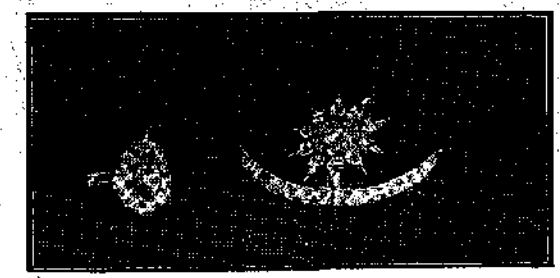

Κοσμήματα Ροξάνης Δ. Βάγια — Ἐθν. Μουσ. Ἀθηνῶν

φυσικήν του ἀγριότητα, εὐεργετοῦσα οὕτω τὴν ἀνθρωπότητα.

Χάρις εἰς αὐτήν, τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἰσεχώρησε, ὁλοένα περισσότερον, περὶ τὸν πασᾶν, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως ἤθη λεπτότερα εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὴν αὐλήν. Ὅσῳ ἐστερεόνετο ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐξηφανίζοντο οἱ παλαιοί του σύντροφοι καὶ τὰ λείψανα τῶν παλαιῶν του συμμοριῶν, ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ ἔγεινε πλέον καταφανής. Εἶναι ἤδη αἰσθητὴ ἡ ἐξέλιξις εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ Χάμκω καὶ ἡ Χαϊνίτσα, ἡ μητέρα καὶ ἡ ἀδελφή του, ἦσαν ἀδάμαστοι καὶ σκληραὶ ἀμαζόνες. Ὁ πρωτότοκος υἱός του, Μουχτάρ, δὲν εἶχε ἄλλην ἀξίαν παρὰ τὴν γενναιότητα τοῦ ἀγρίου· χωρὶς λεπτότητα καὶ ἀνθρωπισμόν,

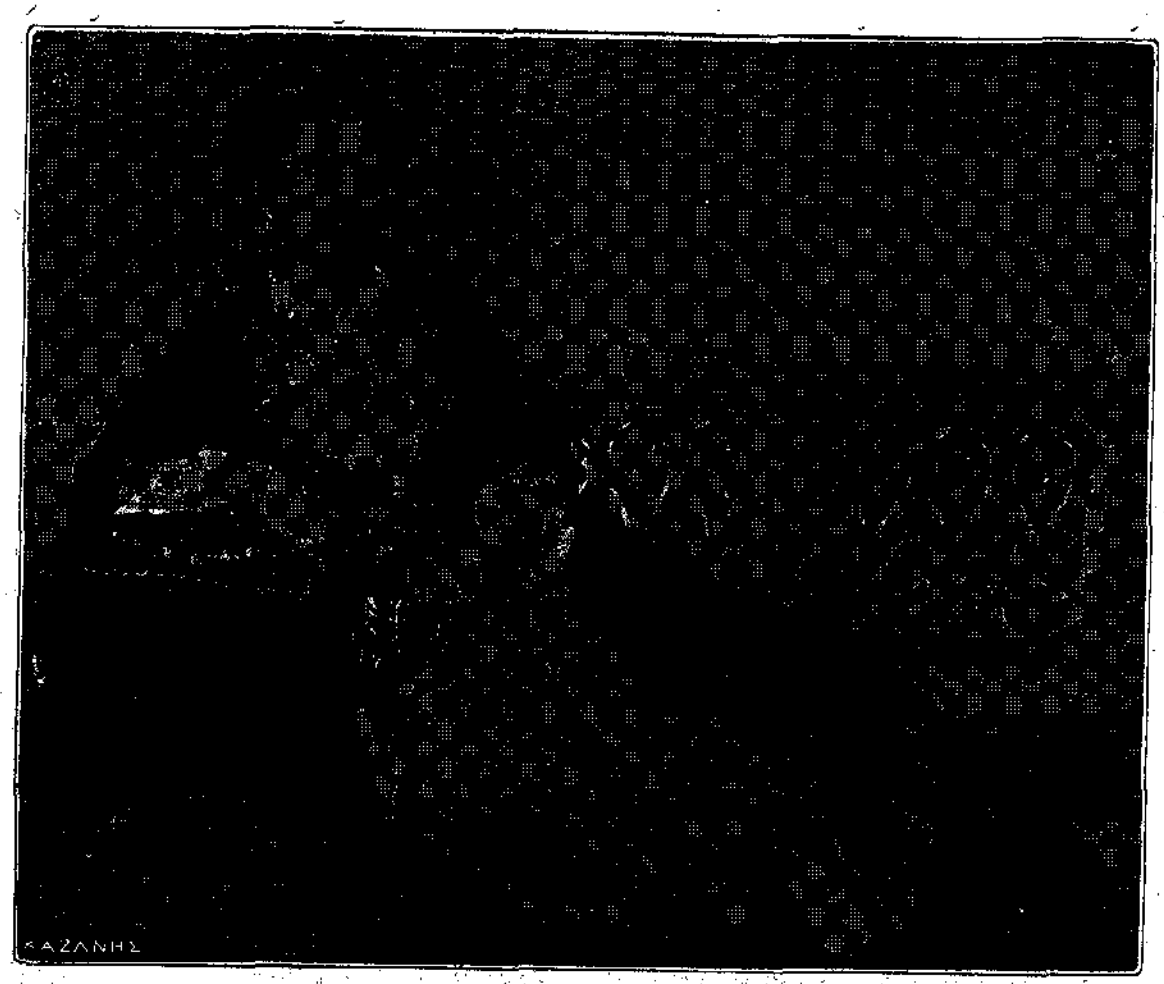

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΙΤΙΣΣΑ

Ἀπὸ τὴν συλλογὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος Α. Ζάχου

περισσότερον ἔκδοτος καὶ σκληρὸς παρ' ὅ,τι ἦτο ὁ πατέρας του, μόνην διασκέδασιν εἶχε τὸ κυνῆγι καὶ τὸν πόλεμον, καὶ μόνον ἰδανικόν του τὸν πλοῦτον. Ὅλως διαφορετικὸς ἦτον ὁ Βελῆς, ὁ δευτερότοκος: περισσότερον νοήμων καὶ περισσότερον μορφωμένος, ἦτο καὶ ὀλιγώτερον σκληρός· ἐντούτοις, παρὰ τὴν σχετικήν του λεπτότητα καὶ τὸ εὐγενικώτερον ἐξωτερικόν, δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποβάλει τελείως τὸ χυδαῖον καταστάλαγμα τῆς οἰκογενείας του· δὲν ἦτο ἀκόμη καταφανὴς ἡ νέα κατάστασις.

Ἀλλ' εἶχε καὶ τρίτον υἱὸν ὁ Ἀλῆς, τὸν Σαλίκ, πολὺ νεώτερον ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἀγαποῦσε· τὸν ἐξεπαίδευε καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀνατροφήν του, σκοπεύων, λέγουν, νὰ τὸν καταστήσῃ διάδοχόν του. Εἰς τὸν νέον αὐτόν, πολὺ μορφωμένον, ὁποῦ καὶ ποιήματα ἑλληνικὰ ἔγραφε, εἶναι δύσκολον νὰ μὴν ἀναγνωρίσωμεν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος.

Ἀκόμη περισσότερον καταφαίνεται εἰς τοὺς ἐγγόνους τοῦ βεζύρη. Γενικῶς παριστάνονται ὡς πολὺ συνετοὶ καὶ εἰλικρινεῖς. Ἦσαν εὐπροσήγοροι καὶ καλοὶ ὁμιληταί, καί, ἐλεύθεροι ἀπὸ πολλὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς των, ἐξέφραζαν ἀνοικτά, ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτικῆς, σκέψεις, ἰδιαιτέρως προηγμένας κάποτε. Ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων των, ἡ προσήνειά των, ἡ πολιτική των φιλομάθεια, ἦσαν κάτι ἀξιοσημείωτον διὰ τὸ περιβάλλον. Εἰς τοὺς ἡγεμονίδας αὐτούς, ποὺ εἶχαν ἤδη τόσον νεωτεριστικὴν ἐμφάνισιν, εὕρισκες ὡραίας ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Οὕτω, ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας εἶναι ἀκόμη ἡμιάγριος· ἡ ἑπομένη γενεὰ ὀλιγώτερον· ἡ κατόπιν καθόλου. Αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς δυναστείας οἱ ὀλιγώτερον προηγμένοι, ὑφίστανται ταχεῖαν καὶ ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν. Χάνεται ὁλοὲν ἡ πρώτη βαναυσότης, ἀπαλύνεται ἡ τραχύτης κ' ἐπέρχεται ἡ ὄψις ἡ σύγχρονος καὶ πολιτισμένη.

Ἐννοεῖται ὅτι πολλὰ σημεῖα ἔμειναν ἀπολίτιστα· ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ ἐπῆλθε ἡ πρόοδος ταχεῖα. Κάτι ἀξιοσημείωτον θὰ ἠμποροῦσε νὰ προκύψῃ ἀπ' ὅλας αὐτὰς τὰς προσπαθείας καὶ πολλαὶ διενέξεις καὶ παρεξηγήσεις βραδύτερον θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσοβηθοῦν. Ἀναμφιβόλως ἦτο μεγάλο δυστύχημα διὰ τὴν Ἀλβανίαν ἡ νίκη τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ· ἴσως, ποιὸς ἠξεύρει, νὰ ἦτο ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ τὸν πολιτισμόν.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ τὰ Ἰωάννινα φθίνουν. Συνέτειναν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀλλ' αὐτὰ ἔμειναν ὑπὸ τὴν δουλείαν. Ἡ λαμπρότης των, ὅσον ἂν ὑπῆρξε φωτεινή, ἔδυσε.

Ἔπρεπε ἐντούτοις νὰ σταματήσωμεν ὀλίγον διὰ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν τὸν χαρακτῆρα· καὶ μὲ τὴν προσδοκίαν καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναγεννήσεως — ποὺ πλησιάζει, — νὰ ἀναπλάσωμεν τὴν ζωήν των.

Ἀθῆναι 18/31 Ἰανουαρίου 1916

J. PARIS
Γαλλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ [1]

Φυσάει Βορειᾶς, φυσάει Θρακιᾶς τ' εἶν' τὸ κακὸ
Σ' τὰ Γιάννινα 'ς τὴ λίμνη; [ποῦ ἐγίνη
Δέτε, κυράδες, θάλασσαις, τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ ἐγίνη!
Ἐπνίξανε ταῖς Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Ἄχ! χαλασμὸς ποῦ ἐγίνη!

Ἄγρια πουλάκια κ' ἥμερα ὅλα νὰ μαζωχτῆτε,
Ψηλὰ ψηλὰ ἀναιβῆτε,
Καὶ τινάχτε τὰ φτερά σας
Γιὰ νὰ πέσῃ ἡ ὠμορφιά σας,
Καὶ γιομίστε μαξηλάραις
Νὰ πλαγιάσουν ἡ κυράδες
Κι' ὀχ τὸ πούπουλο νὰ γίνῃ
Στρῶμα καὶ γιὰ τὴ Φροσύνη,
Κι' ἀπεκεῖθ' ἡ θαλασσοῦλα
Νὰ κινῇ τὰ κύματά της,
Τῆς αὐγούλας τὸ καμάρι,
Κι' ἄμμον ὀχ τὸ περιγιάλι
Νὰ κυλάῃ μιὰ ψιχοῦλα,
Νὰ σκεπάσῃ σὰ μὲ φτυάρι
Τὰ περήφανα σκουτιά της.
Μνῆμα ἄφτιαστο 'ς ἀνθρώπους
Τῆς Κυρᾶς νὰ συνταγίσῃ
Καὶ τὰ πάθεια καὶ τοὺς πόνους
Μὲ τὴ θάλασσα νὰ σβύσῃ.
Γιὰ σταυρὸ δὲν ἔχει χρεία,
Γιατὶ ἐσταύρωσε τὰ χέρια·
Εἶναι ἥσυχη καὶ κρύα,
Δὲν τὴν ἔφαγαν μαχαίρια.

Τὰ στήθεια τὰ χιονᾶτα της γήλιος δὲ θὰ μαυρίσῃ.
Πλυμένα μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὰ δάκρυά της,
Ὁλόλευκα κι' ἀσπρότερα θὰ νὰ φανοῦν 'ς τὴν [κρίσῃ.
Τὸ κῦμα πλένει τὸ κορμί, τὰ δάκρυα τὴν καρ- [διά της,
Ἡ βαρυστέναχτη ψυχὴ θὰ λάβῃ τὴ γιατρειά της.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΑΛΗΠΑΣΣΑ [1]

Σουλτὰν Μαχμούτης 'πρόσταξε σεφέρι τοῦ Βεζύρη·
Κράζει τοὺς Βεζυράδαις τοῦ, τοὺς ἔκαμε χαζίρι,
Καὶ 'πρόσταξέ τους αὐστηρὰ νὰ πᾶνε νὰ τὸν κλεί- [σουν,
Κι' ἂν δὲν τοῦ κάμουν τίποτες, πίσω νὰ μὴ γυρί- [σουν.

Ἀλῆ Πασσᾶς 'σαν τ' ἄκουσε βαρυὰ τοῦ 'κακοφάνη·
Συλλογισμένος στέκεται, καὶ τὸ κεφάλι πιάνει.
Μουχτὰρ Πασσᾶ, Βελῆ Πασσᾶ, τὰ δυὸ παιδιά τοῦ [κράζει,
Μέσα 'ς τὸν Παντοκράτορα κρυφὰ τὰ κουβεντιάζει,
—« Παιδιά μου βλέπετε καλά, καὶ πάρετε ἱπρέτι·
Ὁ Βασιλιᾶς μ' ὀργίστηκε, μὲ πῆρε σὲ χαζέπι»
—« Μπαμπά μας, χρεία μὴν ἔχεις· στάσου καλά, στο- [χάσου
Ἔχομε βιὸν ἀμέτρητο γιὰ κάθε σιγουριά σου».
—« Ἐγὼ 'ς τὸ βιὸ δὲν πείθομαι, δὲν πείθομαι 'στ' ἀσκέρι.
Ἡ ἐλπίδα μου μόν' στέκεται 'στῶν Χριστιανῶν τὸ [χέρι.
Αὐτοὶ 'ν ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροί, πιστοὶ καὶ ὀμμα- [λέοι,
Γιατὶ μ' ἐμὲ ἐδειχτήκανε πάντα χοσμηκιαρέοι·
Κι' ἀκόμα χάλια πολεμοῦν 'στ' Ἄγραφα καὶ 'σ τὸ [Βάλτο,
Ποῦ ἂν ἑνωθοῦνε πέρνουνε καὶ κάστρα μὲ δεσάλτο.
Πρέπει λοιπὸν νὰ δώσωμε συγχώρεσι μεγάλη,
Κ' ἐλευθεριὰ μαζὶ μ' αὐτήν, ὡς ἔκαμαν οἱ Γάλλοι·
Γιατὶ τὸ γένος τῶν Γραικῶν εἶναι καθὼς τῶν [Γάλλων·
Ποῦ θέλει αὐτοὺς σ' ὑποταγή, λάθος ἔχει μεγάλον.
Εἴδετε τὸ παράδειγμα τῶν φοβερῶν Σουλιώτων,
Ὄχι μονάχα τῶν ἀνδρῶν, μὰ καὶ τῶν γυναικῶν των;
Θάνατον ἐπροτίμησαν αὐτοὶ παρὰ σκλαβιά.
Μ' ὅλον ποῦ τοὺς ἐτέξαμεν ἅρματα καὶ φλωρία».

[1] Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἐχρησίμευσε ὡς βάσις τοῦ ἔπους τοῦ Βαλαωρίτη.

[1] Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἀποδίδεται εἰς τὸν μικρότερον υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, Σαλίκ.

"ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΖΕΙ..."

«Βασιλική προστάζει: Βεζύρη Ἀλῆ-πασα,
βάλε φωτιὰ στὰ τόπια, κάψε τὰ Γιάννενα».

Α΄

Ὁ Ἀλῆ-πασας! Μέχρι τῆς μοιραίας, ἀλλὰ καὶ ἱερᾶς αὐτῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ἕδρα αὐτοῦ, τὰ ξακουσμένα Γιάννενα πολιορκοῦνται, ἡ σκιά του πλανᾶται ἀκόμη τυραννικὴ ἐπάνω των. Ὁ μεγαλοφυὴς αὐτὸς Μωαμεθανὸς ἦτον ὁ τρόμος των ἐνσαρκωμένος. Ἦτον ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἰσχυροὺς τῆς Γῆς. Ἔκφυλος ἢ ἀνισόρροπος ἢ μεγαλοπρεπὴς ἢ ἡδονόληπτος ἢ δορυκτήτωρ ἢ ἄγριος ἢ μαλθακὸς ἢ μουσόφιλος ἢ ζοφερὸς ἢ ἔκλαμπρος, ἕνα εἶναι βέβαιον: ὅτι ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγάλας ἀνθρωπίνους μονάδας τοῦ ντουνιᾶ.

Κρᾶμα ἀπὸ τὰς μυρωμένας ἀποπνοίας τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς τῆς Ρώμης, ἀπὸ τὰ ἀρειμάνια ἔνστικτα ἑνὸς προϊστορικοῦ κόσμου, τοῦ Πελασγικοῦ, καὶ ἀπὸ τὰς σκοτίας καὶ διεστραμμένας τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἀγριότητας, παρουσιάζει τὸν τελειότερον τύπον τοῦ ἀνθρώπου-ζώου.

Ὑπάρχει σοβαρὰ ἀντίρρησις εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι οἱ πρόγονοί του ἦλθον ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἡ ψυχολογία του ἐνισχύει τὴν ἀντίρρησιν αὐτήν. Διότι ὁ Τύραννος αὐτὸς ἔχει ὡραιότητας ποὺ θὰ συνεκεντροῦντο μόνον εἰς τὴν ψυχὴν ἑνὸς Νέρωνος ἢ εἰς τὸ πνεῦμα ἑνὸς Ἡλιογαβάλου. Ὡραιότητας γεμάτας ἀπὸ φρίκην λάμπουσαν καὶ ἀκολασίας δυναστικὰς ἕως θανάτου.

Τὸ ὡραῖον δὲν εἶναι μόνον καλλιτεχνικόν, ἀλλὰ καὶ φυσικόν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον εὐγενὲς καὶ ἥπιον καὶ πρᾶον. Ἀλλὰ καὶ τραχὺ καὶ ὠμὸν καὶ βάρβαρον. Ὁ Ἀλῆ-πασας, ἐκ τουρκικῆς ἀπόψεως, ἀπετέλει μίαν ἀπὸ τὰς ὠμοτέρας καὶ τραχυτέρας αὐτὰς ὡραιότητας τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀλῆ-πασας εἶναι ὅ,τι εἶναι ὁ Χρόνος ὅταν καταστρέφῃ. Ἐν τῇ ὁρμῇ του πρὸς καταστροφὴν συνθέτει μοιραίως ὠμορφιαῖς. Ἡ ὅ,τι εἶναι μέσα εἰς ἕνα δάσος ἀρχέγονον, ἀπάτητον, ἡ δεσποτία ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Φύσεως. Δὲν ὑπάρχει σχέδιον ἐκεῖ, οὐδὲ ρυθμός, οὐδὲ σχῆμα, οὐδὲ γραμμὴ μαλακὴ καὶ εὔτονος. Τὰ πάντα συντίθενται καὶ ἀνασυντίθενται καὶ ἐπανασυντίθενται εἰς ἕνα χάος τυραννικὸν καὶ σφοδρὸν καὶ ἄγριον. Γρόνθος εἶναι ἡ Φύσις ἐκεῖ μέσα ἐπιβολῆς καὶ ἰσχύος. Ἰδοὺ τί εἶναι ὁ Ἀλῆ-πασας. Ἕνας τεράστιος συνεσφιγμένος γρόνθος, οἱ ρόζοι τοῦ ὁποίου ἐσχηματίσθησαν ἀπ' ὅλα τὰ αἱμοβόρα τοῦ ἀνθρώπου ἔνστικτα, ὡς ρόζοι δάσους παναρχαίου, σχηματισμένοι ἀπ' ὅλα τὰ ἄγρια καὶ ἀπ' ὅλα τὰ τυφλὰ ἔνστικτα τῆς Πλάσεως.

Ὅταν ὁ Ἀλῆς δηλητηριάζῃ τοὺς ἀδελφοὺς του Ἰσμαὴλ καὶ Ταχὴρ καὶ συνωμοτῇ μὲ τὴν μητέρα του διὰ νὰ τοὺς δηλητηριάσῃ· ὅταν ἀφίεται εἰς ἐπανειλημμένας ληστρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλατῇ τὸ Χόρμοβον καὶ κατασφάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Χιμάρας· ὅταν ἐξανδραποδίζῃ τοὺς Πρεβεζιάνους καὶ ρημάζῃ τὸ Σοῦλι καὶ καταστρέφῃ τὸ Γαρδίκι καὶ σφάζῃ τοὺς Γαρδικιώτας ὅλους· ὅταν δολοφονῇ, ὅταν ραδιουργῇ, ὅταν διαρπάζῃ, ὅταν βομβαρδίζῃ, ὅταν καίῃ, ὅταν σφυροκοπᾷ τὰ κόκκαλα τοῦ Κατσαντώνη σὰν νὰ σπάζῃ λιθάρια σὲ νταμάρι καὶ ἀποκεφαλίζῃ ὑπὸ τὸν περίφημον τῶν Ἰωαννίνων πλάτανον κάθε ἐναντιούμενον εἰς τοὺς σκοπούς του καὶ τοὺς πόθους του, ἐμποτίζων τὰς ρίζας τοῦ πλατάνου μὲ τὸ αἷμα του· ὅταν δι' ὅλων τῶν κακουργιῶν αὐτῶν καὶ ὠμοτήτων ὑφαίνῃ τὴν περὶ αὐτοῦ παράδοσιν δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὡς ἑνὸς τῶν αἱμοχαρεστέρων δυναστῶν ποὺ εἶδε ποτὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ κόσμος,—εἰς πᾶσαν τοιαύτην περίπτωσιν καὶ λεπτομέρειαν φρονῶ ὅτι ὁ Ἀλῆς δὲν εἶναι μόνον κακοῦργος, ἀλλὰ καὶ καλλιτέχνης.

Χαρακτηρίζεται, ὡς κάθε κακοῦργος, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας τῆς Φύσεως ἀντιθέσεις. Ἡ μαλακὴ ἐκείνη γραμμὴ ἡ λανθάνουσα καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῆς τίγρεως ἀκόμη, καὶ τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἀνευρίσκει ὁ θηριοδαμαστὴς διὰ νὰ τὴν τιθασεύσῃ, ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν τίγριν τοῦτον τῆς Ἠπείρου.

Τίς οἶδε ποία Ρωμαϊκὴ λεγεὼν πολεμοχαρὴς καὶ ἐπιδρομικὴ ποτὲ ἐκεῖ, ἐνωθεῖσα μὲ τίς οἶδε ποίαν φάραν ὀρεσίβιον Ἀλβανικὴν καὶ μὲ ποίαν ἐκπόρευσιν δριμεῖαν τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Μωάμεθ, ἔφερε τὸ πλάσμα αὐτὸ εἰς φῶς. Διασταυρωμένα οὕτω τὰ ἀνθρώπινα ἔνστικτα, ψυχικὰ ἢ διανοητικά, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι παράγουν μίαν ἡμέραν ἀνθρώπους τοῦ εἴδους τοῦ Ἀλῆ, εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων λουφάζει πάντοτε κάθε εὐγενικότης καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὁποίων ἐπιπλέει πάντοτε κάθε ἀγριάδα.

Ὁ Ἀλῆς ἦτον ὁ Τύραννος, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐγνώμων. Ἦτον ὁ αἱμοδιψής, ἀλλὰ καὶ ὁ μουσόφιλος. Ἦτον ὁ βάρβαρος, ἀλλὰ καὶ ὁ εἰσδεχόμενος καὶ ροφῶν εἰς τὸ σεραῖ του τὸ μέλι τοῦ διανοητικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ἕλληνος. Ποῖον θηρίον τῶν δρυμώνων δὲν ἔχει τὴν αἰωνίαν πτέρναν τοῦ Ἀχιλλέως διὰ τὴν μάλαξιν καὶ τιθάσευσιν αὐτοῦ;

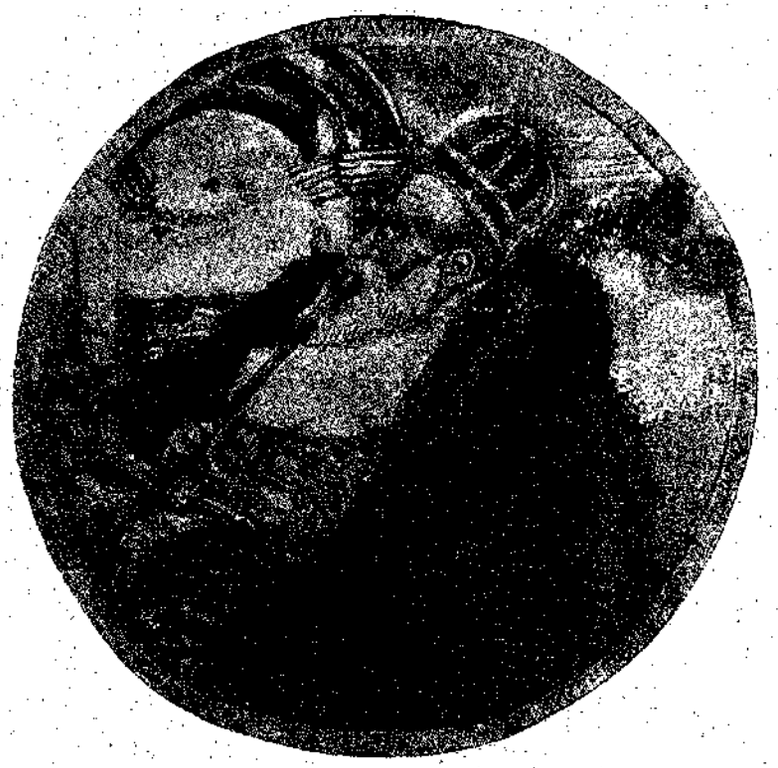

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

***

Λοιπόν: ὁ Ἀλῆς εἶναι ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἕνας βάρβαρος, ἕνας ἄγριος, ἕνας τύραννος, ἕνας δεσπότης, ἕνας φεουδάρχης, ἕνας σατράπης, μία μάστιξ, ἕνα τέρας δεμένον μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς φθόγγους καὶ μὲ ὅλας τὰς φοβερὰς φρίκας, μὲ τὰς ὁποίας παρουσιάζεται ἀγριεμένη καὶ θυμωμένη ἡ Φύσις. Ἀλλ' εἶναι συγχρόνως, ὑφ' ὅλας τὰς τραχύτητας αὐτάς, ἀδιοράτως ὅμως καὶ ἀσαφῶς καὶ ἀδήλως, καὶ κάτι τι ἀπὸ τὴν γοητείαν βρέφους καὶ ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν Παρνασσοῦ καὶ ἀπὸ τὴν τρυφερότητα μενεξεδένιου μίσχου.

Ὅταν ἀναγνωρίζῃ ἀπὸ τὰ μικρὰ δάκτυλα καὶ ἀπὸ τὰ μικρὰ αὐτιὰ τοῦ Βύρωνος ὅτι εἶναι οὗτος ὄντως *εὐγενής*, ὑψοῦται εἰς τὴν εὐγενῆ ἀντίληψιν κάθε μυστικῆς τῆς ζωῆς λεπτότητος. Ἐ! βέβαια, ὅταν ὁ βορρᾶς φυσήσῃ καὶ λυγίσῃ τοὺς τεραστίους κλόνους τῆς δρυὸς μὲ βίαν πρὸς τὴν γῆν, βέβαια ὅ,τι εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑπὸ τοὺς κλώνους τότε, θὰ θραυσθῇ.

Τὰς κεφαλάς, ποὺ ἔθραυε ὁ Ἀλῆς, τὰς ἔθραυεν ὑπὸ βορρᾶν ψυχικὸν τοιοῦτον εὑρισκόμενος. Ἀλλ' ὅταν ἔπνεεν αὔρα ζεφυρίτις, ἦτο θεῖος. Καὶ μόνον διότι ὅλη ἡ γραμματεία του ἦτο Ἑλληνική, καὶ μόνον τοῦτο ἁπλῶς κηρύσσει καὶ βοᾷ τὸν ὡραῖον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν φῶς προσανατολισμόν του.

Λοιπόν, θὰ ἐρωτήσετε ἴσως τώρα: ὁ θηριώδης οὗτος καλλιτέχνης, ὁ τρομερὸς οὗτος μαστρωπὸς ὅλων τῶν ἀντιθέσεων τῆς Ζωῆς, μήπως κ' ἐρωτεύθη ἄρα γε; Θὰ ἦτο φρενοπληξία, βέβαια, ἐὰν μοῦ ἐλέγατε καὶ ὅτι ἀγάπησε ἀκόμη ὁ μέγας οὗτος ἀλιτήριος!

Θὰ σᾶς ἀπήντων: ναί! ἐρωτεύθη! Θὰ σᾶς ἀπήντων: ναί! ἀγάπησε! Καὶ ὅτι ἐρωτεύθη καὶ ὅτι ἀγάπησε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του καὶ μὲ ὅλας τὰς εὐγενικὰς τρυφερότητας ἐφήβου, ἔχοντος ὅλην τῶν εἴκοσι ἐτῶν τὴν ἀπειρίαν καὶ τὸ θάμβος.

Ὁ πλοῦτος, ἡ αἴγλη, ἡ δόξα, ὁ ὄγκος, ἡ χλιδή, τὰ ὡραῖα καὶ πολλαπλᾶ ἀνάκτορα, τὰ κιόσκια

τὰ κομψοπρεπῆ κι' ἀέρινα, αἱ ἀπαστράπτουσαι πανοπλίαι, αἱ ἀμφιέσεις αἱ πολυτελεῖς, αἱ κρῆναι αἱ διάγλυφοι, τὰ ἄλση τὰ βαθύσκια, ὁ ἐν παντὶ καὶ παντοῦ κόσμος καὶ διάκοσμος, τὰ ἀραβούργινα ἐπὶ τῶν ὀροφῶν φατνώματα, τὰ ἐκ μαρμάρων πολυτίμων δάπεδα, τὰ ἐκ βελούδου χρυσοποικίλτου προσκεφάλαια, τὰ ἀπὸ κρύσταλλον θυρώματα, τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων πυκνὰ παραπετάσματα, τὰ ἀλουργοϋφῆ διβάνια, οἱ παχύχνοοι ἐκ Περσίας τάπητες, ὁ διάχυτος πανταχοῦ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος καὶ οἱ μαργαρίται καὶ οἱ ἀδάμαντες καὶ τὰ συμπόσια τὰ Ὀλύμπια ποῦ ἔδιδε καὶ τὰ σπόρ τὰ ἀρήϊα ποῦ ἐλάτρευε καὶ ἡ ἱππασία καὶ αἱ ὀρειβασίαι καὶ τὰ κυνηγέσια καὶ τ' ἀγωνίσματα καὶ αἱ λεμβοπλοΐαι καὶ τὰ θέατρα, καὶ αἱ σχέσεις μετὰ μεγιστάνων καὶ λογάδων καὶ προϋχόντων αἱ πυκναί, καὶ αἱ σχέσεις μετ' Εὐρωπαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν καὶ στρατηγῶν καὶ ἀπεσταλμένων αἱ ἀθρόαι, — ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ Ἔρωτος *δυναμικὴ* κατάστασις, ἥτις ἐκινεῖτο καὶ ἀναδεύετο σὰν φεῖδι μέσα του, ἀλλὰ δὲν ἐξεδηλώνετο, ἀλλὰ δὲν εὕρισκε ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν διέξοδον.

Ὁ ἐπιστήμων ἢ ὁ πολιτικὸς ἢ ὁ στρατηγός, ποῦ ἀφιερώνει ἑαυτὸν ὁλόκληρον εἰς τὴν Ἐπιστήμην ἢ τὸν Πόλεμον ἢ τὴν Πολιτικὴν καθ' ὅλην τὴν ζωήν του, δὲν σημαίνει καὶ ὅτι στερεῖται τοῦ θείου ἐκείνου ἐρωτικοῦ ρευστοῦ, ποῦ ὑποτάσσει καὶ τὸν ἄγριον ἀκόμη εἰς τὰς μαγείας του. Μόλις αἱ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῶν βιωτικῶν κύκλων ἐντυπώσεις παύσουν, ὁ Ἔρως ἀναφαίνεται τότε ἐν ὅλῃ τῇ κυριαρχίᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ ἰσχύει.

Ὁ Ἀλῆς ἀγάπησε. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἀγαπήσῃ. Πότε; Ὅταν ἡ μέθη πλέον τοῦ πολέμου εἶχε μειωθῆ ἐπαισθητῶς. Καὶ ὅταν τὸ βλέμμα αὐτοῦ προσέπεσε εἰς τὸ φῶς μιᾶς εὐμορφιᾶς Ἑλληνικῆς τελείας. Ὅ,τι ὑφίστατο ἕως τότε δυναμικῶς ἐντός του ἢ ἐξέσπα, ὑπὸ τὴν ὁρμὴν τῆς Φύσεως, εἰς τὸν Ἄρην, ἐγένετο ἐνέργεια πλέον καὶ φανέρωσις ὑπὸ τὴν μείωσιν ἐκείνην καὶ ὑπὸ τὸ φῶς αὐτό, ἐκσπάσαν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν Ἔρωτα.

Β'

Οὐδεὶς δύναται ν' ἀγαπήσῃ σφοδρότερον, περιπαθέστερον ἢ ὅσον ἕνας γεμάτος ἀπὸ κακίαν καλλιτέχνης. Ὁ Ἀλῆς, ἔχων τὴν τουρκικὴν ἀντίληψιν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Ὡραίου, ἥτις συνίστατο πλειότερον εἰς τὴν διακόσμησιν τὴν πλαισιοῦσαν τὴν εἰκόνα, ἢ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτήν, ἦτον ἕνας καλλιτέχνης ὁπωσδήποτε. Τοῦρκος καλλιτέχνης. Τόσον εἰς τὴν ζωὴν ὅσον καὶ εἰς τὸν θάνατον.

Ἀλλ' εἶναι παρατηρημένον ὅτι κάθε καλλιτέχνης, ἔστω καὶ ἂν ἦναι ὅπως ὁ Ἀλῆς, εἶναι γεμάτος ἀπὸ κακίας καὶ ἀπὸ πόθους αἵματος. Ἡ Ἰταλικὴ Ἀναγέννησις μαρτυρεῖ τοῦτο περιτράνως. Καὶ εἶναι ἐπίσης παρατηρημένον ὅτι μόνον ἕνας δυνατὰ *κακὸς* γνωρίζει νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἐρᾶται. Ἂν δὲ ὁ κακὸς αὐτὸς εἶναι καὶ καλλιτέχνης, ὁ ἔρως του ἔχει τότε ὅλην τὴν θερμότητα τῶν ἀκτίνων μεσημβρινοῦ Ἡλίου καὶ ὅλην τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν δύναμιν τῆς γονιμωτέρας γῆς τῶν Τροπικῶν.

Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἠράσθη τῆς Βασιλικῆς, οὕτως ἠράσθη. Ἐφαντάζετο—καὶ ἐπίστευεν ὅ,τι ἐφαντάζετο — πῶς « θὰ περάσῃ τὰ ἑκατὸν-πενῆντα ». Ἦτο, λοιπόν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων του, καίτοι πρεσβύτης τότε, νέος! Τί ἦσαν ἑβδομῆντα χρόνια εἰς τὸν ἔρωτα ἑνὸς μακροβίου Ἀλῆ, ποῦ τὸ ὄνομά του μόνον ἦτο τρόμος;

Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν ἴχνη κακουργίας εἰς κάθε ἔργον τέχνης, ἡ τέχνη τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι ἀτελεστάτη. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ψυχὴ καλλιτεχνική, ἔστω καὶ ἂν ἦναι ψυχὴ βαρβάρου αὐτή, σ' ἐκεῖνον ποῦ ἐρᾶται, εἶναι κωμῳδία ὁ ἔρως του. *Ἔρως, Τέχνη* καὶ *Κακία* ἀποτελοῦν ὅ,τι λέγεται «ἀνθρωπίνη ἐξαίρεσις» στὸν κόσμον. Εἴτε πρὸς τὰ ἄνω, εἴτε πρὸς τὰ κάτω τείνει ἡ ἐξαίρεσις αὐτή. Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου εἶναι τόσον συναφὴς μὲ τὸν κακόν! Καὶ τόσον μὲ τὸν καλλιτέχνην συναπτή! Καὶ τόσον μὲ τὸν ἔρωτα δεσμία!

Ἔπρεπε νὰ εἶναι κακός, λοιπόν, ὅσον ἦτον ὁ φοβερὸς Ἀλῆς, διὰ νὰ ἀγαπήσῃ ὅσον ἠγάπησε. Μέχρι θανάτου. Ἀλλὰ καὶ ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ μία Ἑλληνίς, ὅπως ἡ Βασιλική, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀφυπνίσῃ μέσα εἰς τὴν ἀγριμαίαν ψυχὴν τοῦ τυράννου τούτου ὅ,τι εἶχε ναρκώσῃ ἐπὶ τόσα ἔτη τὸ ἔγκλημα ἢ ὁ πόλεμος.

***

Ἀλλὰ τί ἦτον ἡ Βασιλικὴ αὐτή; Ἕνα ἀπὸ τὰ πάγκαλα ἐκεῖνα πλάσματα τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, τῶν ὁποίων τὸ ἄρωμα ἐκτείνεται εἰς ἀκτῖνα χιλιάδων μιλίων, καὶ τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα εὐωδιάζει ὅλας τὰς πνευματικὰς εὐωδίας ἑταίρας τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Κόρη κάποιου Κονταξῆ, ἦτον εἰς ἡλικίαν ὀκτὼ ἐτῶν θελκτικωτάτη. Τὴν ὠσφράνθη εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτὴν ὁ Ἀλῆς ἀπὸ μακρὰν σὰν σκύλος. Καὶ κάποια γυναικοῦλα, ἀπὸ ἐκείνας ποῦ ὑπηρετοῦν, χωρὶς νὰ θέλουν, τὰ λάγνα αὐτὰ μυρίσματα, τὴν ἥρπασε «μίαν ὡραίαν νύκτα» διὰ δόλου καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὸν Ἀλῆ πεσκέσι, ὅπως θὰ ἔφερνε κάθε ἄλλο πεσκέσι στὸ Βεζύρη της.

Ἐπὶ τῶν ἀγρίων ὀρέων, μέχρι τῶν κορυφῶν αὐτῶν τῶν γεμάτων θάνατον καὶ χιόνια, ἢ Φύ-

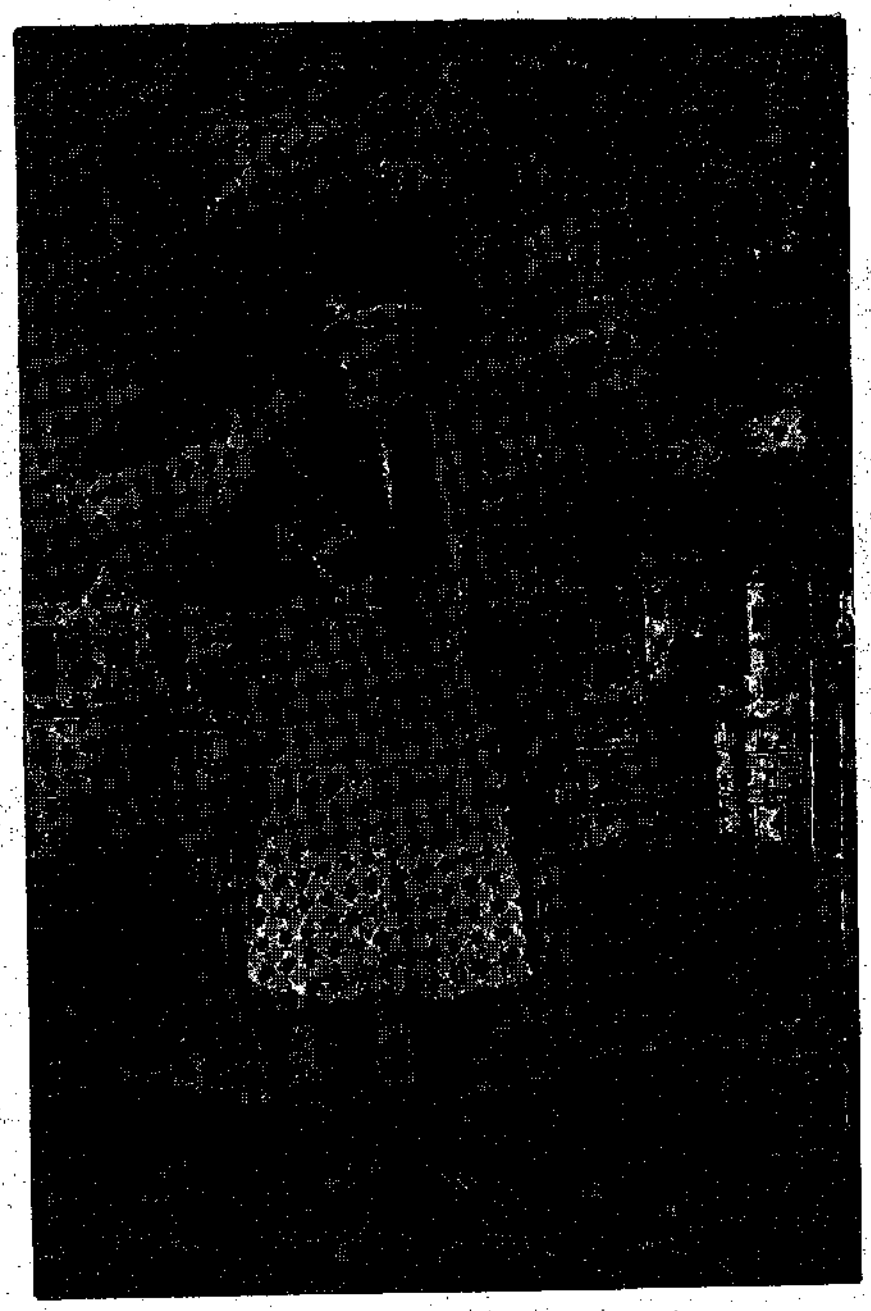

Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸν ὁποῖον ἐκρέμασαν οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ τὸν ἐβασάνισαν ἔξω ἀπὸ τὸ φρούριον ποὺ παριστάνεται εἰς τὴν εἰκόνα, τὴν 17 Ἰανουαρίου 1837. Ἦτο 30 ἐτῶν. Ὁ τάφος του εὑρίσκεται εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων

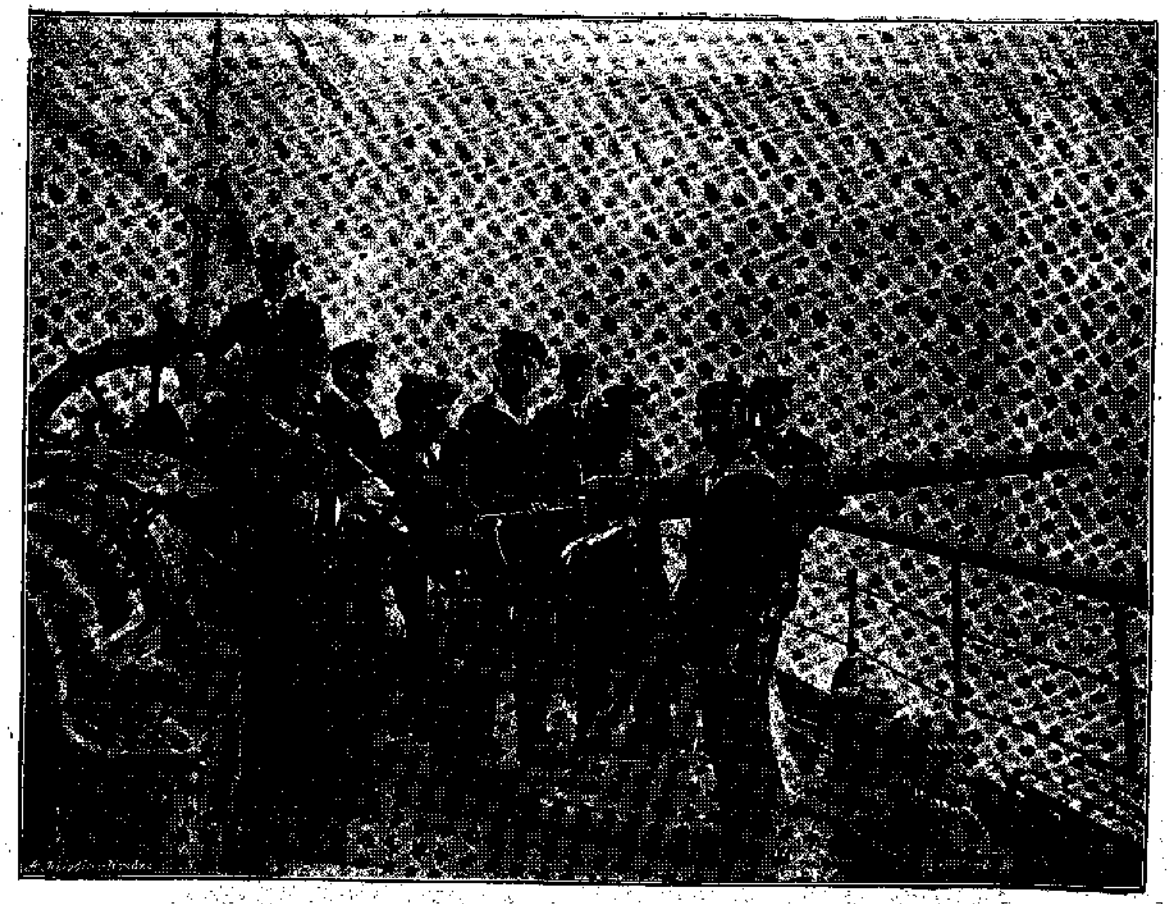

Ὁ ὑποπλοίαρχος κ. Μακκᾶς ὁ τορπιλλήσας τὴν «Ἀττάλειαν» εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον — Φωτογρ. Γαζιάδη

σις παρουσιάζει κάποτε τὴν λεπτοτέραν ἀριστοκρατίαν εἰς τοὺς γόνους της. Ἀναδίδει ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ ἕνα νάρκισσον καὶ ἐπὶ τῶν Ἄλπεων ἕνα ἐδελβάϊς. Ἐγὼ αὐτὸς εἶδα ποιμενίδας καὶ εἶδα χωρικὰς εἰς ὄρη καὶ χωριὰ πρόστυχα ἢ βάναυσα, ποῦ ἐμύριζαν λεπτότητας ἁβρῶν Παρισινῶν καὶ ἀπέπνεον χαρίσματα θηλέων ἀνακτόρων. Ἕνα κύτταρο αἵματος εὐγενικὸ — ἔστω καὶ ἕνα μόνον — ἀνακλαδιζόμενον διὰ σειρᾶς προγόνων καὶ ἐξελισσόμενον καὶ ἐξευγενιζόμενον οὕτω διὰ τῆς ἐξελίξεως, φαίνεται νὰ ὑπερισχύῃ ἐπὶ τέλους, ἀνθιστάμενον καθ' ὅλων τῶν μικροτήτων τοῦ περιβάλλοντος ἢ καθ' ὅλων τῶν ἀγροικιῶν τῆς Φύσεως.

Ἡ Βασιλικὴ ἦτο, φαίνεται, ἕνα ἀπὸ τὰ ἀνακλαδωθέντα κύτταρα αὐτά. Ἡ εὐμορφιὰ εἶναι *συνέπεια* τότε. Ὅταν μάλιστα τὸ εὐγενικὸ ἐκεῖνο κύτταρο εἶναι Ἑλληνικό. Καὶ ὅταν ἀναπτύσσεται μάλιστα ὑπὸ δουλείαν, γεμάτην ἀπὸ Γράμματα καὶ Φῶς. Διότι δὲν ἦσαν τὰ Γιάννενα τότε ὅ,τι εἶναι σήμερον. Ἦσαν καὶ διανοητικώτερα ἐπὶ Ἀλῆ καὶ εὐγενέστερα. Ἦσαν τὰ Γιάννενα τ' ἀθάνατα...

Ὑπὸ τὰ Γράμματα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐφούντωναν ὑπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἐμπόρων των, τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου διεσπαρμένων, πολὺ πρωτήτερα ἀκόμη εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐκεῖ ἕνας θαυμάσιος τύπος γυναικὸς ἀριστοκράτιδος Γιαννιώτισσας. Τί θεῖος τύπος! Καὶ τί ἔξοχος! Καὶ τί εὐφυής! Καὶ τί διανοητικός! Λεπτότης χαρακτηριστικῶν τὸν χαρακτήριζε καὶ χάρις καὶ καλωσύνη καὶ ἁβρότης. Μέλι ἔσταζε ὅλος, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφάνια. Μία ἀρχοντιὰ στὸ ἦθος καὶ μία παρθενιὰ καρδιᾶς ἀπέραντη στὸν τρόπον κατελείβετο δι' ὅλου τοῦ σώματός της, σώματος κυπαρισσένιου στὸ ἀνάστημα, σώματος τριανταφυλλένιου εἰς τὸ μῦρον.

Ἡ Βασιλικὴ ἡ Γιαννιώτισσα αὐτή, φαίνεται

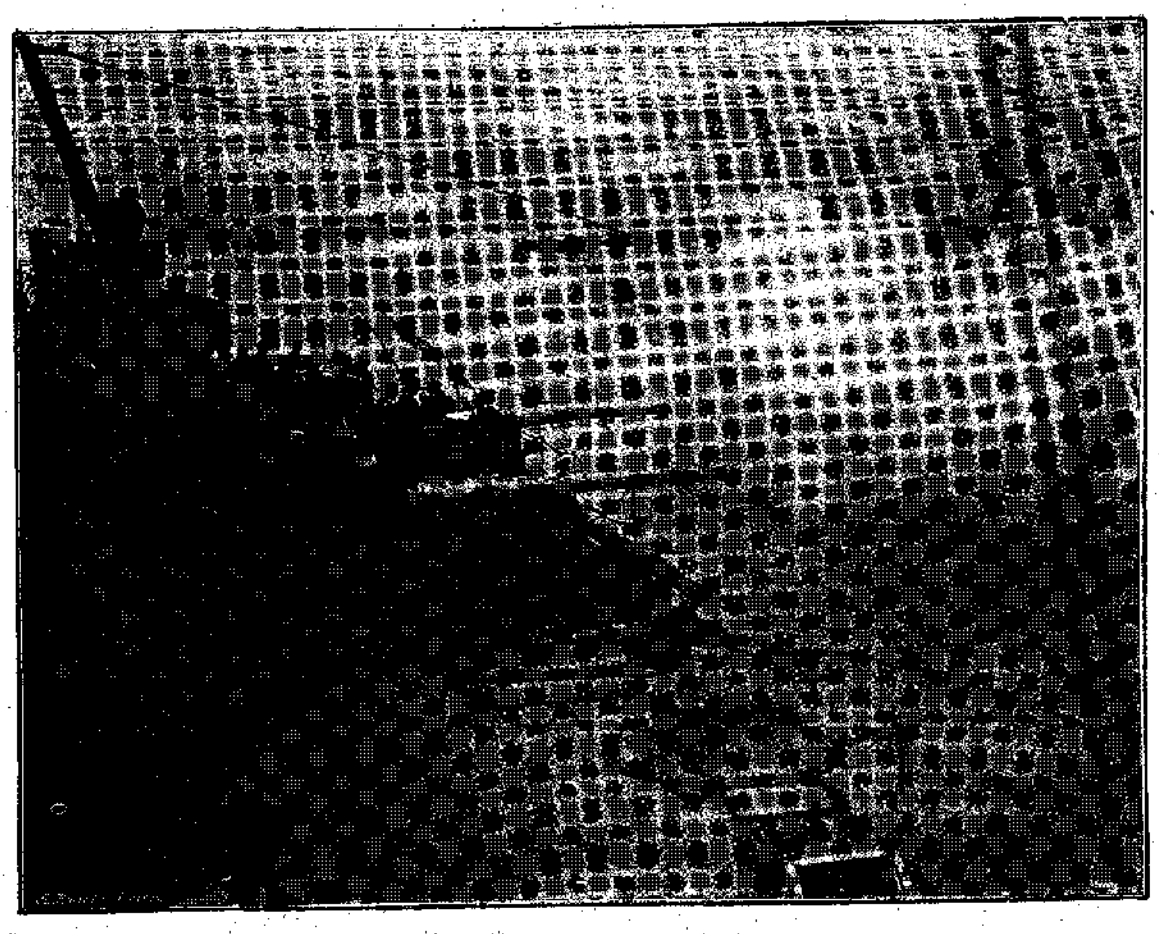

Ὁ «Ἀβέρωφ» χαιρετᾷ τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Βουλγάρου ταξιάρχου κ. Μῆτσεφ — Φωτογρ. Γαζιάδη

νὰ εἶχε κάτι πλούσιον ἀπὸ τὴν ἀρχοντιὰ αὐτή. Καὶ ἡ καλλονή της νὰ ἐνισχύετο ἀκόμη, φαίνεται, ἀπὸ τὴν τρομερὰν τοῦ αἵματος ἀντίθεσιν, ποῦ ἔρρεε τριγύρω της κάτω ἀπὸ τὸ ἄγριον ἔγχος τοῦ Ἀλῆ. Μέσα εἰς τὰ περιδεῆ καὶ ἀπόκοσμα σκιόφωτα ποῦ ρίπτει ἡ νύκτα εἰς ἕνα τόπον, πῶς ἀναδεικνύεται, ἀλήθεια, ἡ Εὐμορφιὰ καὶ πῶς φαντάζει!

Εἰς τοὺς γυναικωνίτας τοῦ Ἀλῆ ἑκατοντάδες γυναικῶν εἶχαν ριφθῆ σὰν πρόβατα. Μέσα εἰς τὴν ἄβυσσον αὐτὴν τοῦ θήλεος εἶχε, λοιπόν, ριφθῆ καὶ ἡ Βασιλική. Ἕνα καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὰ πρόβατα... Ὁ πατέρας της εἶχεν ὀρύξῃ τάφον μέσα εἰς τὸ σπίτι του. Καί, ἀναβληθεὶς ἱμάτιον καὶ ζωσθεὶς σχοινίον, ἔκλαιεν ἐκεῖ καὶ ὠδύρετο, τὴν Μητέρα τῶν τεθλιμμένων ἐκκαλούμενος.

Μάταιος πόνος! Μάταιος καϋμός! Τὸ Θεῖον ὑφαίνει ἄλλως τὰ ἀνθρώπινα. Σύρει μέχρι τοῦ Ἀλῆ μίαν γυναῖκα καὶ δημιουργεῖ μίαν φλογερὰν συνήγορον καὶ μίαν γλυκειὰ προστάτιδα τῶν δούλων καὶ τῶν σκλάβων. Ἡ Βασιλική, ἀπὸ ὀκτὼ ἐτῶν ριφθεῖσα μέσα στὸ σεραΐ, ἐμεγαλύνθη ἐκεῖ ὡς κέδρος τοῦ Λιβάνου. Ἐλάτη πανεύμορφος, ὑψουμένη πρὸς ὅλα τὰ ὕψη τῶν κινδύνων τοῦ μαρτυροῦντος Γένους...

* * *

Καμία ἐκ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἀλῆ δὲν ἔγεινε γυναῖκα του ἀπὸ ἔρωτα. Εἶχε νυμφευθῆ δίς, εἶχε τεκνοποιήσῃ, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀγαπήσῃ ἀκόμη. Ὅταν φθάσῃ κανεὶς στὰ ἑβδομῆντα καὶ εἶναι ἢ φαντάζεται πῶς εἶναι ἀκόμη σφριγηλός, ζητεῖ νὰ ξεγελάσῃ τὸ βάρος τῶν ἑβδομῆντα του αὐτῶν ἐτῶν μὲ ὡραῖα ἀνθισμένα μικρὰ μάγουλα ἀγλαῶν παρθένων καὶ μὲ ὡραῖα ξέπλεκα παρθενικὰ μαλλιὰ κορασίδων γαύρων. Καὶ ἀγαπᾷ τότε. Καὶ μὲ οἶστρον μάλιστα καὶ μὲ παραφορὰς καὶ φλόγα...

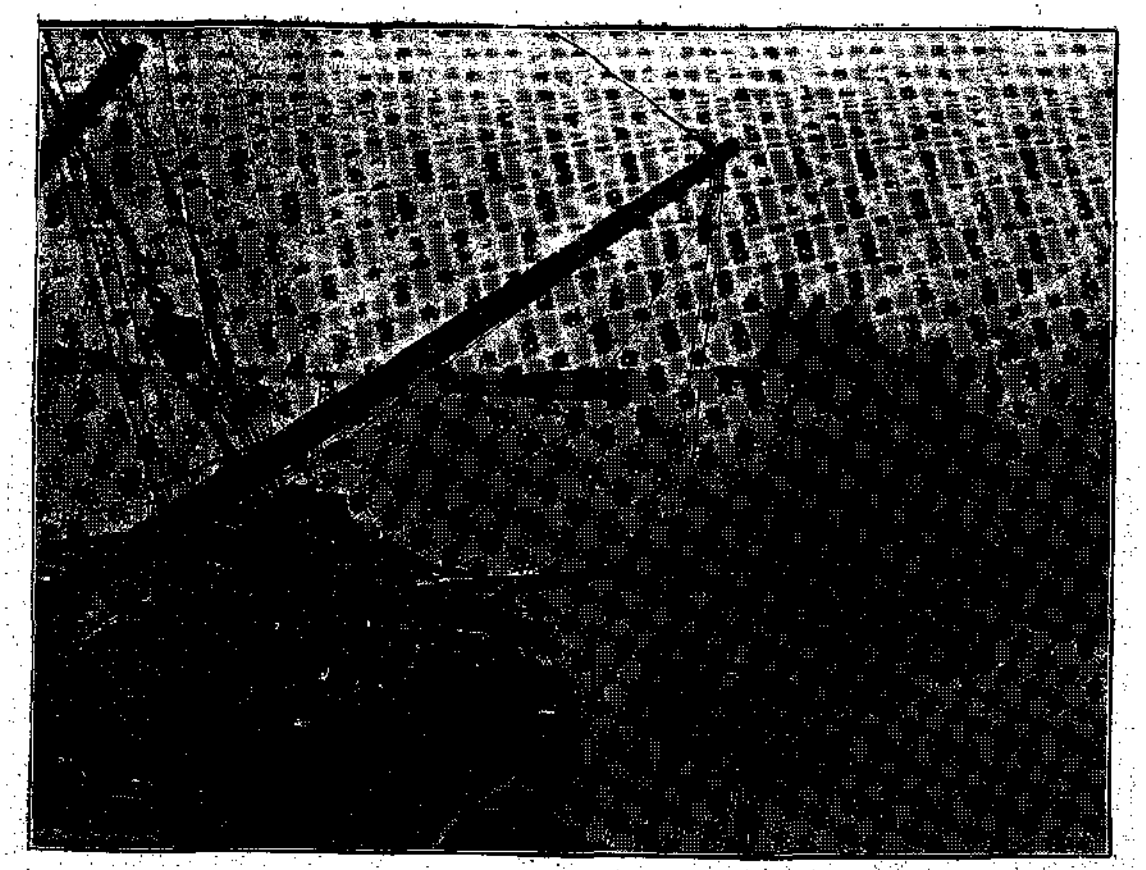

Βομβαρδισμὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Χίου ὑπὸ τῆς «Μακεδονίας» — Φωτογρ. Γαζιάδη

Ἡ Φύσις τὴν ἄνοιξιν πάντοτε ὀνειρεύεται. Καὶ ὁ χειμῶνας δὲν εἶναι παρὰ μία σοβαρὰ μόνον προετοιμασία γιὰ τὴν ἄνοιξιν. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει καὶ γι' αὐτὸ ζῇ ὡς θεσμός τις φυσικὸς αἰώνιος. Φύσις καὶ ὁ Ἀλῆς, καὶ δὴ ἄγρία, ἔστρεφεν ἑαυτὸν πρὸς τὰ ὀπίσω, πρὸς τὰ νηάτα, φανταζόμενος ὅτι ξαναν ηῶνει πάλιν. Κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ἀνέτρεχεν εἰς χρόνια περασμένα. Πράγματι ὅμως ἔπαιρνε τὰ χρόνια αὐτά, σὰν ὑπερφυσικός τις ἐξωτικὸς Κυρίαρχος, ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ μὲ θυμὸν τὰ ἔσερνε πρὸς τὰ ἐμπρὸς λεόντειον καὶ ἠγάπα τότε τρομερώτατος, ὅπως δὲν ἀγάπησε ποτὲ κανένας ἀκόμη τύραννος εἰς τὸν κόσμον.

Μόνον ἐκεῖνος ὅστις γνωρίζει ποίας καὶ πόσας φαρμακερότητας δύναται νὰ ἐκθρέψῃ ὁ Φανατισμὸς μέσα εἰς Τουρκαλβανικὴν δεσποτικὴν ψυχήν, αὐτὸς καὶ μόνον δύναται νὰ φαντασθῇ τί νίκην καὶ τί θρίαμβον ἐρωτικὸν κατήγαγε μία γυναῖκα, καὶ μάλιστα Ἑλληνίς, ὅταν μέσα εἰς τὸ ἴδιο τὸ σεράϊ τοῦ Ἀλῆ ἵδρυεν οἶκον εὐκτήριον Χριστιανικὸν καὶ ἤκουεν εἰς τὴν ὥραίαν γλῶσσαν της τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων της ὑμνούμενον.

Ἐγὼ φρονῶ ὅτι μία τοιαύτη δόξα τοῦ Σταυροῦ ἰσοφαρίζει πρὸς ἕνα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων θριάμβων τοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν αἰώνων. Ψυχαί, ὅπως τοῦ Ἀλῆ, εἶναι ψυχαὶ συνολικαί. Συγκεντρώνουν τὸν ὄγκον χιλιάδων ὁμογενῶν των καὶ ὁμοθρήσκων. Καὶ ὅταν νικᾷ τις ἕνα ἐξ αὐτῶν, νικᾷ χιλιάδας, μυριάδας. Ὁ ἔρως τοιούτων δυοφερῶν τεράτων ἀφοπλίζει κάθε φανατισμὸν καὶ μῖσος. Καὶ φαντασθῆτε τὰς γοητείας ποῦ ἀνέπτυξε, καὶ φαντασθῆτε τὰ θέλγητρα, μὲ τὰ ὁποῖα περιεβάλλετο ἡ γυναῖκα αὐτή, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὰ ἔστω καὶ προσωρινὰ αὐτὰ θαύματα τῆς ἐξημερώσεως, τὰ τόσον γεμάτα ἀπὸ πραότητα καὶ γλυκύτητα καὶ φῶς.

Ἡ Βασιλικὴ ἦτον, ἁπλούστατα, μία θηριοδαμάστρια. Ἐνώπιον τῶν αἱμοχρόων ὀφθαλμῶν τῶν ὑαινῶν καὶ τῶν φωτοβόλων τῶν λεόντων καὶ τῶν αἱμοδιψῶν τῶν τίγρεων, ἕνα θῆλυ ἐράσμιον, κομψόν, εὔστροφον, ταχύ, ἔχον εἰς τὸ βλέμμα του λανθάνουσαν ὅλην τὴν περιπάθειαν ἐρωμένης καὶ ὅλην τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς φύσεως Ἀνθρώπου ἐπὶ κάθε εἴδους φύσεως, ζώσης καὶ ἀνοργάνου, ἕνα τοιοῦτο θῆλυ παρετηρήθη πάντοτε ὅτι ἀσκεῖ κάποιαν μαγγανείαν ἀπροσμάχητον. Ζουλίζει τοὺς ὄνυχας, ἀποκρύπτει τοὺς ὀδόντας, ἀπαλύνει τὸ βλέμμα, γλυκαίνει τὰς κινήσεις, μαλακώνει τὸ ἦθος, καὶ ἡ γυνή, καὶ τὸ θῆλυ, κυρίαρχον τότε καὶ ἐπιβλητικόν, μὲ τὸ μαστίγιον εἰς τὴν χεῖρα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἔρωτα εἰς τὰ μάτια, θριαμβεύει!

Τοιαύτη ἀπέναντι τοῦ Ἀλῆ ἦτον ἡ Βασιλική. Ἕνα ἀπὸ τὰ αἰώνια αὐτὰ θήλεα, πρὸ τῶν ὁποίων ὑποτάσσεται κάθε ἰσχυρός, κάθε τυραννικὸν θηρίον τῶν αἰώνων, ἔστω καὶ ἂν λέγεται Ἀλῆς ἀκόμη.

Γ'

Ἡ Βασιλικὴ ἦτο 12 ἐτῶν κατὰ τὸν Πουκεβίλλ, ὅταν ὁ Ἀλῆς, μαθὼν ὅτι ἦτο φωλεὰ τὸ χωριό της κιβδηλοποιῶν, διέταξε γενικὴν αὐτοῦ λεηλασίαν καὶ σφαγήν. Οὔτε ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν τῷ κόσμῳ ἐγνώριζε τοιοῦτο μυροβόλον ἄνθος. Οἱ δὲ πόλεμοι, ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ τραχεῖα, ἀφ' ἑτέρου φύσις του, οὐδέποτε τῷ εἶχον ἐπιτρέψῃ νὰ γνωρίσῃ τί εἶναι Καλὸν εἰς τὴν γῆν αὐτὴν καὶ τί Ὡραῖον.

Ἐνώπιον κάθε φυσικῆς, ὄχι τεχνητῆς, ἐκλεπτυνθείσης ἀπὸ τὸν πολιτισμόν, ὀντότητος, εἴτε αὕτη εἶναι ἀγριάνθρωπος, εἴτε θηρίον τῶν δρυμῶν, ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις κάθε ὑπερτέρας τάξεως ἀνθρώπου, Ἰσχυροῦ ἢ Ὡραίου ἢ Μεγαλαφυοῦς ἢ Ἐναρέτου, παράγει πάντοτε εἶδος τι καταπλήξεως καὶ θάμβους. Ὑποτάσσει πολλάκις τὸν θεώμενον ὁλόκληρον, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ὕαινα, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι πάνθηρ.

Ἀλλ' ἡ Ὡραιότης τὴν μεταφυσικὴν αὐτὴν

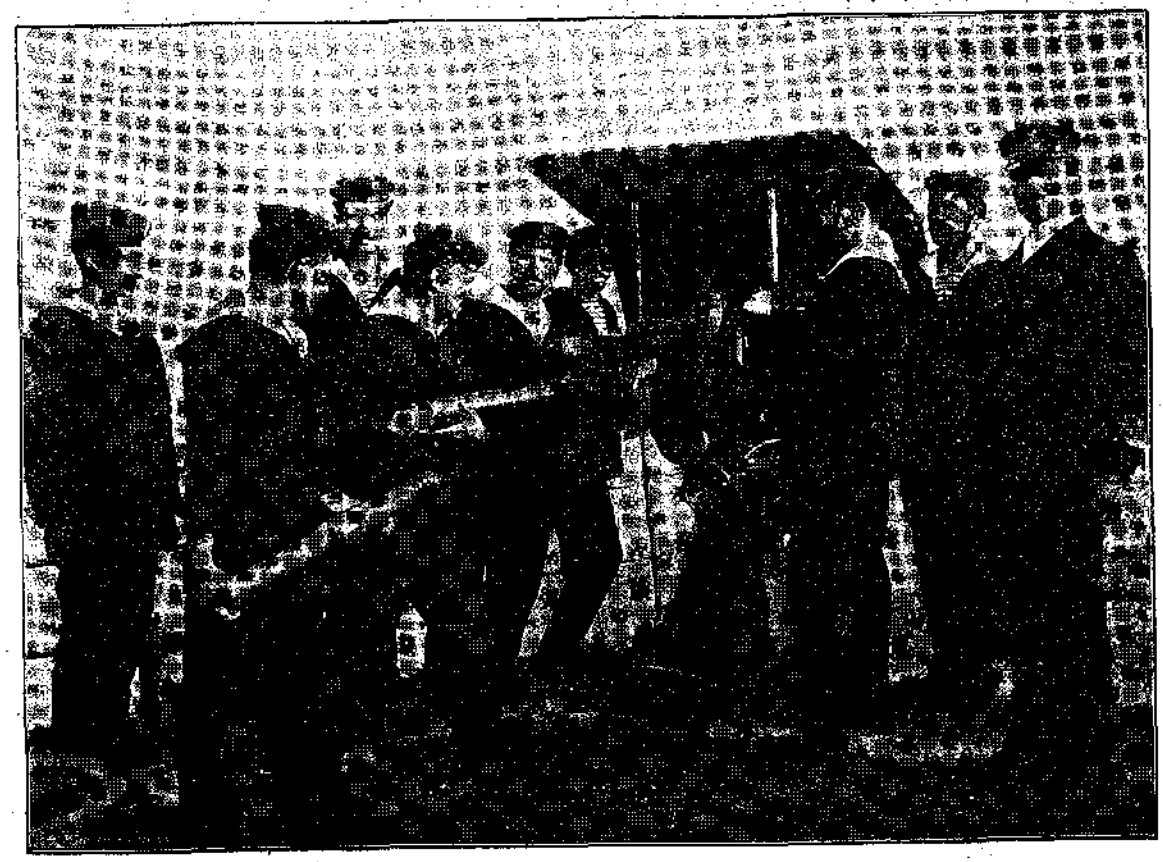

Ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ». Προετοιμασία τῶν πυροβόλων πρὶν φθάσῃ εἰς τὸ Δεδεαγάτς — Φωτογρ. Γαζιάδη

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΖΑΧΟΣ
Διοικητὴς Φλωρίνης

δύναμιν τῆς ὑποταγῆς κάθε ἀγριότητος ἔχει ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀθρωπίνην δύναμιν. Τὴν τιθασσεύει σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου. Εἶναι εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτήν. Εἶναι μάννα ἐξ Οὐρανοῦ. Εἶναι δρόσος Ἀερμὼν ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιὼν ὡς γλυκασμός, ὡς μέθη...

Λοιπόν, τί φυσικώτερον, μέσα εἰς τὴν σφαγὴν ἐκείνην, καθ' ἣν, κατὰ τὸν Γάλλον συγγραφέα, ἐκ τῶν πρώτων εἶχε πέσῃ ὁ πατέρας τῆς Βασιλικῆς ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ Ἀλῆ, τί φυσικώτερον νὰ ἐμφανισθῇ αἴφνης σὰν ἀστραπὴ μέσα εἰς τὸ χάος τῆς σκοτεινῆς ψυχῆς του ἡ γυναῖκα αὐτὴ καὶ νὰ ἀνατρέψῃ καὶ νὰ δαμάσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ μὲ τὴν αἴγλην τῆς καλλονῆς της τὸν Βεζύρη ὁλόκληρον;

Ὁ Πουκεβὶλ λέγει ὅτι ἱκέτευσε τὸν τύραννον νὰ φεισθῇ τῆς ἄλλης οἰκογενείας της τοὐλάχιστον, καὶ ὁ Βεζύρης ὁ τρανός, καὶ ὁ Ἀλῆς ὁ ἅγριος δὲν φείδεται μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ παύει ἀμέσως τὴν σφαγήν. Νὰ τὸ ἐκ τῆς Εὐμορφιᾶς θάμβος καὶ ἡ κατάπληξις! Νὰ ἡ ἐπὶ τὸν θῆρα, τὸν μονιὸν τὸν ἄγριον, ἀπέραντος τοῦ Κάλλους γοητεία!

Ὁ Ἀλῆς γίνεται κτήτωρ τῆς Βασιλικῆς. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἄλλοτέ ποτε, ἐὰν ὑπέταξαν τοὺς Ἕλληνας, ὑπετάγησαν ὅμως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν μεγαλοφυΐαν των—λέγει ὁ Ὁράτιος. Καὶ ὁ Ἀλῆς τὴν ὑπέταξε μὲν σωματικῶς, ὑπετάγη καὶ αὐτὸς ὅμως ψυχικῶς ἀπὸ τὴν ὡραίαν αὐτὴν γόησσαν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας, ἐὰν ἀνέζη ὁ Δαυίδ, θὰ ἐπεφώνει οὐχὶ πλέον ὡς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του, ἀλλ' ὡς ἐνώπιον τῆς Καλλονῆς τοῦ κόσμου, θὰ ἐπεφώνει: *ὦ Καλλονή, ὦ Εὐμορφιά, ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!*

Ὅταν ἡ Μαγδαληνή, κυλιομένη λυσίκομος πρὸ τοῦ Ναζωραίου καὶ ἱκετεύουσα ἔνδακρυς τὴν χάριν του καὶ θραύουσα πρὸ τῶν ποδῶν του τὸ ὅπερ ἔφερε γεμάτον ἀπὸ μῦρα ἀλάβαστρον καὶ σκορπίζουσα ὅλον, μὲ τὰ μῦρα ἐκεῖνα, ὅλον τὸ μῦρον τῆς θείας της ἀγάπης γύρω Του, περιτεχνοῦσα οὕτω μίαν θαυμαστὴν *ἐμφάνισιν* μὲ ὅλας αὐτῆς τὰς γοητείας, ὅταν, λέγω, ἐκέρδιζε πλέον τὴν περιπόθητον ἐκείνην ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ ἀγαπημένου της Θεοῦ συγχώρησιν, δὲν ἦτον, ὄχι! γοητευτικωτέρα τῆς Βασιλικῆς αὐτῆς, ὅταν, ἐνδεδυμένη μελανὴν ἀμφίεσιν ἐπίτηδες, ἀναδεικνύουσαν ἔτι πλειότερον τὴν ὡραιότητά της, καὶ φέρουσα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ της ἀνηρτημένον μέλανα σταυρὸν ἐπίσης, ἐνεφανίσθη μίαν ἡμέραν ἄφνω πρὸ τοῦ Αὐθέντου καὶ Κυρίου της, θέλοντος νὰ τὴν ἐξισλαμίσῃ διὰ τῆς βίας, διὰ νὰ τοῦ εἴπῃ ἄφοβος, σοβαρά, ἐπίσημος: «Ἀφέντη Βεζύρη, τὸ σῶμα μου μπορεῖς νὰ τὸ ἐξουσιάσῃς, τὴν ψυχὴν ὅμως, ὄχι! Αὐτὴ ἀνήκει εἰς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων μου, εἰς αἰῶνα. Καὶ μάθε ὅτι καμία ἀνθρωπίνη δύναμις, καμία, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ τοῦ τὴν ἀποσπάσῃ».

Ὁ Ἀντιστράτηγος κ. Σακουντζάκης

Ὁ Μέραρχος κ. Καλλάρης
Φωτογρ. Ρωμαΐδη Τσάϊτς

Ὅπως κάθε πολιορκία εἶναι πρῶτον τέχνη καὶ ἔπειτα ἰσχύς, πρῶτον ξεγέλασμα, εὐστροφία, μηχανική, ἀπάτη, καὶ κατόπιν δύναμις, οὕτω καὶ ἡ πολιορκία κάθε γυναικός, ὅταν ζητῇ νὰ ἁλώσῃ φρούρια ψυχῶν δυσάλωτα, ὅπως ἦτον ἡ διὰ τῆς θείας ἐκείνης, τῆς μεθυστικῆς ἐκείνης γυναικείας δολιότητος τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἀλῆ-πασα.

Ἡ καλλονὴ ἔχει ἐκ φύσεως, ἐμπνέει ἐξ ἐνστίκτου εἰς τὸ θῆλυ τὰς γοητευτικὰς αὐτὰς παρουσιάσεις τῶν θελγήτρων της. Ὁ Ἀλῆς τίποτε ἄλλο πλέον δὲν ἤθελε, διὰ νὰ ὑποταγῇ τελείως εἰς τὴν ὡραίαν αὐτὴν τῆς Ἠπείρου Φρύνην. Τίποτε ἄλλο, διὰ νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ λατρεύῃ ἀδούλωτος, ἐλευθέρα τὸν Θεόν της.

***

Ἡ Βασιλικὴ ἠγαπᾶτο. Δὲν ἠγάπα. Ἡ καλλονὴ θέλει Θρόνον, θέλει Μέλαθρα, θέλει Βασίλεια, διὰ νὰ ἀναδειχθῇ, διὰ νὰ λάμψῃ. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλῆ εὕρισκε τὸν Θρόνον τοῦτον. Κάθε βασιλικὸν τῶν ἀξιώσεών της πλαίσιον. Ἦτον ἡ αἰωνία γυναῖκα, εἰς τὰ ψυχικὰ βάθη τῆς ὁποίας, ὅταν δὲν ἀνάσσῃ ὁ Ἔρως, ἀνάσσει ἡ Φιλοδοξία μὲ ὅλας τὰς μεγαλειότητας αὐτῆς. Ἔρως πρὸς τὸν Ἀλῆν-γέροντα, πρὸς τὸν Ἀλῆν-τύραννον τοῦ Γένους της δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ἦτο δυνατὸν ὅμως νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γιγαντωθῇ μέσα της, ὑπὸ τοιαύτης στολισμένης ὡραιότητος, ὅλη τῆς φιλοδοξίας ἡ μανία.

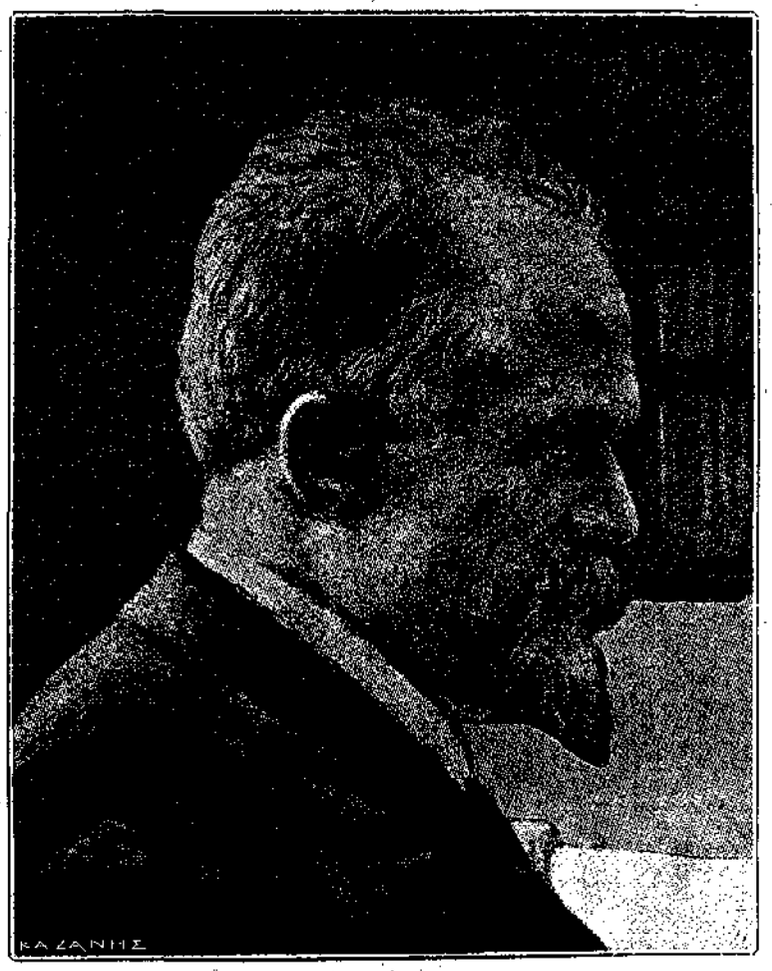

Ὁ νέος Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας κ. Ραϋμόνδος Πουανκαρὲ

Εὑρεθεῖσα πρὸ τοῦ διλήμματος: ἢ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν ἀπαγωγέα της καὶ νὰ βασιλεύσῃ, ἢ ν' ἀποθάνῃ φονεύουσα ἄδοξος κ' ἐν συντριβῇ τὸ κάλλος της, προτίμησε τὸ πρῶτον. Τὴν εἵλκυσε τὴν ὡραίαν πεταλούδαν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ πρὸς τὸ φῶς, τὸ ἡγεμονικὸν σεραῖ τοῦ Πασσᾶ. Ὅταν ὁ ἔρως εἰς τὴν γυναῖκα εἶναι ἰσχυρὸς ἢ ὅταν ἡ φιλοδοξία εἶναι ἰσχυρά, ἀπορροφᾷ κάθε ἄλλο αἴσθημα. Ἢ ἐκεῖνος νικᾷ αὐτὴν ἢ αὐτὴ ἐκεῖνον.

Πρὸ μιᾶς λευκῆς γενειάδος εὑρεθεῖσα ἡ Βασιλική, τί φυσικώτερον νὰ μὴν αἰσθανθῇ δι' αὐτὴν κανένα ἀπολύτως ἔρωτα; Χιλίας Θρησκείας θὰ μετήλλασσεν εἰς μίαν καὶ μόνην στιγμήν, ἂν τὸν ἠγάπα. Ἀλλὰ τὰ παράδοξα αὐτὰ ὄντα, ποῦ λέγονται *γυναῖκες*, ἀρκεῖ μία μόνη ὥρα εἰς τὸν βίον των, ὥρα ἀπὸ ἐκείνας ποῦ ἐγκλείουν μέσα

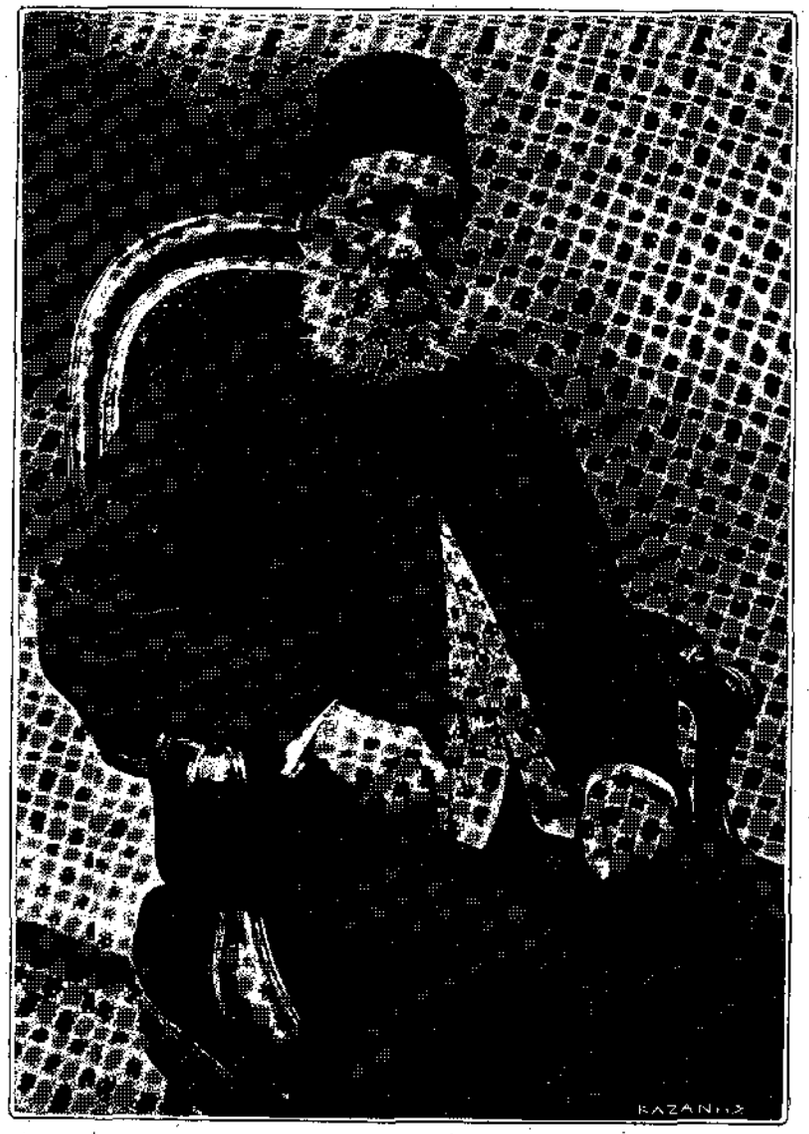

Ο ΠΡΩΗΝ Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ ΚΙΑΜΗΛ ΠΑΣΑΣ

τῶν μίαν ἰδιαιτέραν ἄποψιν, ἕνα ἐξαιρετικὸν κύκλον τῆς Ζωῆς, διὰ νὰ λάβουν ἐντελῶς διαφορετικὴν κατεύθυνσιν ἐκείνης δι' ἣν ἐκ φύσεως προωρίσθησαν. Τότε παίρνουν ὅ,τι λέγεται παρ' αὐταῖς «ἀπόφασις». Ὑπὸ τὴν βίαν ἢ ὑπὸ τὴν ἀνάγκην εὑρισκόμεναι, «παίρνουν τὴν ἀπόφασιν» αὐτὴν σὰν ἡρωΐδες ἢ σὰν θύματα, ἀφοῦ πρῶτον προοπλισθοῦν καθ' ὅλων τῶν ἐρωτικῶν γοητειῶν, καθ' ὅλων τῶν ἄλλων, ἐκτὸς τῆς δι' ἣν ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν, ἡδονικῶν ἕλξεων τοῦ κόσμου.

Ἡ Βασιλική, εὑροῦσα ἐνώπιόν της ἕνα Τύραννον, ἀλλὰ καὶ ἕνα γέροντα, ἕνα γέροντα, ἀλλὰ καὶ ἕνα Τύραννον, ἀπεφάσισε, διὰ νὰ διαιωνίσῃ τὴν καλλονήν της ὡς θρῦλον εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ διὰ νὰ δείξῃ τὴν βασιλικότητα τῆς φιλοδοξίας της, ἣν ἔχει πάντοτε μία σὰν τὴν δική της εὐμορφιά, ἀπεφάσισε ν' ἀφήσῃ ἑαυτὴν ν' ἀγαπηθῇ, χωρὶς νὰ ἀγαπήσῃ. Καὶ ἀκόμη, χωρὶς ν' ἀγαπᾷ, νὰ λατρεύσῃ μετὰ τῆς γλυκυτέρας προστατευτικότητος μητρὸς ἢ κόρης τὸν Αὐθέντην της. Καὶ ἀκόμη, μόνη αὐτὴ ἐξ ὅλων τῶν χριστιανῶν γυναικῶν τοῦ «Βασιλείου» του, νὰ γείνῃ, ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ἔρωτός του αὐτοῦ, νόμιμός του σύζυγος. Ὁ θρίαμβός της οὕτω ὑπῆρξε τέλειος. — Τί ἄλλο, Κύριοι, παρὰ τῆς Εὐμορφιᾶς της θρίαμβος;

***

Οἱ ἄθλοι τῆς Εὐμορφιᾶς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τίγρεως αὐτοῦ, ὅστις εἶχε φύσει μέσα του ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς μεγαλοπρεπείας τὸ δαιμόνιον, ὅστις Βεζύρης ἐλέγετο, Αὐθέντης ἐλέγετο, Ὑψηλότατος ἐλέγετο, Βασιλεὺς ἐλέγετο, διάδοχος τοῦ Πύρρου ἐλέγετο, Ντερβετὰντ-Ναζὴρ ἐλέγετο, Ρουμελῆ-Βαλεσσῆ ἐλέγετο, μὲ δύο λέξεις τρομεράς: *Βεζὺρ-Ἀλῆ-πασας*, οἱ ἄθλοι, λέγομεν, τῆς Εὐμορφιᾶς αὐτῆς ἀρχονται πλέον ἐξελισσόμενοι ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον πυκνοί, ἀθρόοι, ὑπέροχοι, ποικίλοι, δύναμις εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ αἴγλη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Φυλῆς μας.

Λέοντα ἐντὸς κλωβοῦ ἔτρεφε εἰς τὸ σεραΐ τῶν Λιθαριτσίων. Πάρδαλιν ἐντὸς κλωβοῦ ἔτρεφεν εἰς τὸ σεραΐ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπὶ δέρματος λέοντος ἐκάθητο. Καὶ λέοντα μὲ τρεῖς λεοντιδεῖς περὶ αὐτὸν εἶχεν ὡς σύμβολον τῆς δυνάμεώς του ὑπέροπλον. Κατὰ τῆς λεοντείου, λοιπόν, αὐτῆς ἰσχύος σηκώνεται ἕνας Λαὸς ὁλόκληρος καὶ ᾄδει:

Βασιλικὴ προστάζει: Βεζύρη Ἀλῆ-πασα,
βάλε φωτιὰ στὰ τόπια, κάψε τὰ Γιάννενα.

Τὸ πρόσταγμα αὐτὸ εἶναι τῆς Καλλονῆς της πρόσταγμα. Ὁ ὄρνις, ὁ λέων, ὁ τίγρις, ὁ πάνθηρ ὑποτάσσεται. Καὶ καίει τὰ Γιάννενα. Καὶ τὰ καίει ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου.

Σπουδαίως ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὅτι ἡ Βασιλικὴ ἦτο δυνατόν ποτε νὰ ἐκφράσῃ τοιαύτην πρὸς τὸν Βεζύρη ἐπιθυμίαν. Ἀλλ' οἱ «ἱστορικοὶ» δὲν εἶναι «ποιηταί», ὅσον καὶ ἂν ὦναι ἔξοχοι. Καὶ οἱ ποιηταὶ μόνον, γνωρίζουν τὴν γυναῖκα. Καὶ αὐτοὶ μόνοι, τί δύναται νὰ κάμῃ ἕνα θῆλυ, ὅταν βλέπῃ νὰ καταρρέῃ ἐκ θεμελίων ἡ ἰσχύς του, αἱ φιλοδοξίαι του, οἱ πόθοι του.

Ἡ Βασιλικὴ ὑπὲρ παντὸς καταδυναστευομένου Ἕλληνος ὠδύνετο καὶ ἔπασχε καὶ ἤσκει ὅλην τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, διὰ νὰ σώσῃ ὄχι ὀλίγους ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ Τυράννου καὶ Αὐθέντου της. Ἡ Βασιλικὴ ἀκόμη εἰργάζετο καὶ ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Ἰδέας τότε, συνεννοουμένη μετὰ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων, πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν Ἑλληνίδα εἶχε ταφῇ ἡ φιλόδοξος γυνή, ἡ ὑψηλὴ σύζυγος καὶ εὐνοουμένη τοῦ Βεζύρ'-Ἀλῆ-πασα.

Τὴν στιγμὴν ποῦ ὁ Ἀλῆς ἐκινδύνευε, πολιορκούμενος ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ, νὰ χάσῃ κάθε μεγαλεῖον καὶ νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος καὶ ν' ἀποκεφαλισθῇ ὡς *φιρμανλῆς* σὰν σκύλλος, ἡ Βασιλικὴ πλησίον του ἔπαυε πλέον νὰ εἶναι ἡ Ἑλληνίς, ἡ φιλάνθρωπος, ἡ εὐγενής, ἡ Ἐθνική. Τὸ τέλος της τὸ οἰκτρὸν ἐμάντευε. Τὴν δόξαν φεύγουσαν, τὴν λάμψιν νεφουμένην, τὸν θαυμασμὸν σβυνόμενον.

Τὰ πάντα ἔχανεν. Ὅ,τι ἐφιλοδόξησε νὰ γείνῃ καὶ κατώρθωσε — ἡ κραταιὰ γυναῖκα τοῦ Βεζύρη — κατέρρεε καὶ ἐλύετο διὰ παντὸς σὰν ὄνειρον. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς γίνεται τότε ἡ γυνὴ θηρίον. Ἄλλο ἀπὸ ἕνα τεράστιον *ἐγὼ* δὲν εἶναι. Καὶ τότε, ἐκμανὴς σὰν λέαινα, ποῦ τῆς ἁρπάζουν ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τοὺς σκύμνους της, βοᾷ ὥστε ἀπ' ὅλον της νὰ ἀκουσθῇ τὸ Γένος:

Βεζύρη-Ἀλῆ-πασα:

Βάλε φωτιὰ στὰ τόπια, κάψε τὰ Γιάννενα.

Δ'

Εἰς τὴν ζωήν σας θὰ ἔτυχε νὰ ἰδῆτε, οὐχὶ ἅπαξ βέβαια, εἰκόνας λαϊκὰς — τοῦ δρόμου — πολυχρώμους, χτυπητάς, ἐντόνους, παριστώσας πρεσβύτην λευκοπώγωνα, ἔχοντα τὰ φρύδια

Ο Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ ΣΕΦΚΕΤ ΠΑΣΑΣ

ἑνωμένα, τὸ μέτωπον εὐρύ, εἰς τὴν κεφαλὴν φέροντα ἰόχρουν μὲ παρυφὰς χρυσοποικίλους σκοῦφον, νὰ γέρνῃ τὸ κεφάλι στὰ γόνατα γυναικὸς ὡραίας καὶ νὰ κοιμᾶται ἐκεῖ σὰν βρέφος ποῦ τὸ πῆρε γλυκὰ-γλυκὰ ὁ ὕπνος, ὕστερα ἀπὸ νανούρισμα τρυφερὸ καὶ ἥμερο, ἢ ὕστερα ἀπὸ γόων καὶ ὀδυρμῶν βαλάντωμα.

Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ τῆς γυναικὸς περιβάλλει εὐσπλαγχνικῶς τὴν κεφαλήν του, ἐνῷ ἡ δεξιά της ἀναπαύεται ἐπὶ τοῦ στήθους, σὰν νὰ φαίνεται κουρασμένη ἀπὸ χαϊδέματα . . . Αἱ χεῖρες τοῦ πρεσβύτου, κοιμωμένου οὕτω γλυκερώτατα, ἀφήνονται πρὸς τὰ κάτω, πίπτουσαι ὡς ὑπὸ κάποιο βάρος μυστικόν, ἀόριστον. Τὰ μεγάλα μάτια του, βαρεμένα ἀπὸ τὸν λήθαργον, σὰν μεγάλα μύγδαλα φαντάζουν. Τὸ μέτωπόν του διαυλακοῦν τρομεραὶ σκέψεως ἢ ταραχῆς ρυτίδες. Καὶ τὸ ὅλον προδίδει σύνθεσιν μοναδικῆς τρυφερότητος καὶ γλύκας, ὥστε ἡ μὲν γυναῖκα νὰ φαντάζῃ ὅλην τὴν ἐκπρέπειαν μητρός, ὁ δὲ πρεσβύτης ὅλην τὴν θείαν ἔκφρασιν δικαίας καὶ εὐγενοῦς ὑπάρξεως.

Τὴν εἰκόνα αὐτήν, τὴν βάναυσον ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως, τὴν ὑπέροχον ἐξ ἠθικῆς, πολλάκις θὰ εἴδατε βεβαίως. Καὶ θὰ τὴν ἐμαντεύσατε. Εἶναι ἡ Βασιλικὴ ἡ γυναῖκα. Καὶ εἶναι ὁ Βεζὺρ-Ἀλῆ-πασας ὁ γέρων. Καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ἡ εἰκών.

Ἐὰν τὸ σχέδιον δὲν ἔχῃ τὴν θεοπτείαν εἰκόνος Ραφαηλικῆς, ἐὰν οἱ τύποι τῆς ζωγραφικῆς δὲν αἴρονται ἐν αὐτῇ εἰς τὸ ὕψος μιᾶς ὡραίας Τέχνης, ἡ οὐσία ὅμως ἔχει καὶ κρατεῖ μέσα της τὴν αἰωνίαν, τὴν μεγάλην ἀλήθειαν τοῦ κόσμου ὅτι: δὲν ὑπάρχει Περικλῆς, δὲν ὑπάρχει Μέγας Ἀλέξανδρος, δὲν ὑπάρχει Καῖσαρ, δὲν ὑπάρχει Μέγας Ναπολέων, δὲν ὑπάρχει Ἀλῆ-πασας, δυνάστης ἢ αὐθέντης ἢ δεσπότης ἢ βασιλεὺς ἢ τύραννος, ποῦ νὰ μὴν ἐδοκίμασε ποτὲ τὴν ἐρασμίαν, τὴν γλυκεῖαν αὐτὴν ὑποταγὴν στὸ θῆλυ, ὑπὸ τὸν θελκτικὸν αὐτὸν τύπον τῆς ἀναπαύσεως μιᾶς κουρασμένης κεφαλῆς ἐπὶ τῶν γονάτων μιᾶς ὡραίας συζύγου ἢ ἐρωμένης.

Κατὰ τὰ τελευταῖα του ἔτη ὁ Ἀλῆς ἔπασχε ἀπὸ ἀγρυπνίαν φοβεράν. Καὶ τὸ δραστικώτερον ναρκωτικὸν ἦτον ἀνίσχυρον νὰ τοῦ φέρῃ ὕπνον. Ἡ Ἱστορία, ἠθικολογοῦσα, λέγει ὅτι τύψεις συνειδήσεως καὶ ἔλεγχοι ἐβασάνιζαν τὴν τρομερὰν ψυχήν του, μὴ δυναμένην νὰ ἡσυχάσῃ δῆθεν ἀπὸ τὴν πρὸ αὐτοῦ ἀπηνῆ παρέλασιν αἱμοσταγῶν φασμάτων καὶ σκιῶν. Ἐγὼ δὲν πιστεύω, ἐγὼ ἀποκρούω αὐτό.

Εἰς ἄνδρας ὅπως ὁ Ἀλῆς, ἄνδρας δυνατούς, ἀγριμαίους, ἔχοντας τὴν ἐνστιγματικὴν μόνον συνείδησιν θηρίου, δεχομένους φυσικὰ καὶ ἄγρια κάθε ἀπὸ τὸν κόσμο ἐντύπωσιν, κυριαρχικοὺς δὲ καὶ ὑπερηφάνους καὶ τρομεροὺς τὴν φρένα, δὲν ὑπάρχουν, ὄχι! ἔλεγχοι καὶ τύψεις. Συμβαίνει καὶ εἰς αὐτοὺς ὅ,τι συμβαίνει εἰς κάθε ἰσχυρὸν ἄρρεν τοῦ ντουνιᾶ: Ἡ παλινόστησις ἡ ποθητὴ ἀπὸ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἔντασιν τῆς δράσεως εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν μαλακότητα μιᾶς γαλήνης θέας. Καὶ τὴν παλινόστησιν αὐτὴν —φυσικὴν *ἀντίθεσιν* εἰς μίαν *θέσιν* πολέμου καὶ μαχῶν — τί ἄλλο μπορεῖ νὰ τὴν προκαλέσῃ εἰς τὸν κόσμον ἰσχυρότερον παρὰ ὡραῖα γόνατα, παρὰ γλυκὰ χαμόγελα, παρὰ ὡραῖα μάτια, παρὰ γλυκὰ χαϊδέματα, παρὰ τὰ βελούδινα καὶ θαυμαστὰ αὐτὰ προσκέφαλα, τὰ χαῦνα καὶ ἀναπαυτικά, τὰ πρὸς στιγμὴν καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν Θάνατον δυνάμενα νὰ σύρουν τὸν ἀναπαυόμενον, τὰ προσκέφαλα τὰ ἡδονικὰ κ' ἐξαίσια, ποῦ λέγονται κόλποι γυναικὸς ὡραίας;

***

«. . . . Διὰ τοὺς *μπερντέδες*, αὐτοὶ δὲν ἦτον μπερντέδες, ἀλλ' ἦτον *ὡραῖες πύλες* ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἅγ. Πέτρου ἀπὸ Ρώμην καὶ τὰ κούρσευσαν οἱ Γάλλοι τὸν καιρὸν τοῦ Ναπολέοντος, ὅπου δὲν ἄφησαν οὔτε Ἐκκλησία οὐδὲ Μοναστῆρι ἀκούρσευτο, καὶ τὰ ἐξαγόρασαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους διὰ 1000 κολονάτα, ἀλλ' ἦταν κούρση καὶ τὰ ἀγόρασαν τόσο, ἄξιζαν πολὺ περισσότερο καὶ τὰ ἔφερναν στὴν πατρίδα διὰ νὰ τ' ἀφιερώσουν τὸ ἕνα εἰς τὸν Ἅγ. Νικόλαον, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ σοῦ παραστήσω τί πρᾶγμα ἦτον, καὶ τὸ ἄλλο τοὺς τὸ κράτησεν ὁ Ἀλῆς καὶ τὸ ἔδωκε τῆς Βασιλικῆς νὰ τὸ κάμῃ μπερντὲ στὴν κάμαρά της, καὶ δὲν τοὺς τὸ πλήρωσε. . . ».

Αὐτὸς εἶν' ὁ σατράπης. Κι' αὐτὸς ὁ ἐραστής. Ὁ σατράπης ποῦ δὲν πληρώνει καὶ ἁρπάζει. Καὶ ὁ ἐραστὴς ποῦ ξέρει νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ χαρίζῃ. Ἀμφιβάλλω ἂν ὁ Λουδοβῖκος 14ος, ὁ ἀσύγκριτος αὐτὸς καλλιτέχνης τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἡδυπαθείας, ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἐξέφραζε πρὸς τὴν Δελαβαλλιὲρ ἐρασμιώτερον τὸν ἔρωτά του ἀπ' ὅ,τι τὸν ἐξέφρασε μὲ τὸ ὡς ἄνω δῶρον του πρὸς τὴν Βασιλικήν του ὁ Ἀλῆ-πασας. Εἶναι ἡ ἐπαγωγοτέρα ἐκδήλωσις τοῦ ἔρωτος αὐτή: ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν λατρείαν του νὰ χαρίζῃς σ' αὐτὴν ποῦ λαχταρᾷς καὶ στὴν ἀγάπη της.

Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῆς σκέψεως τὸν ἔξοχον τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς μιὰ καρδιὰ σὰν τοῦ Ἀλῆ παρὰ ὁ ἔρως; Καὶ ποιὰ ἄλλη θελκτικωτέρα τύχη ἠδύνατο νὰ ἀναμένῃ ἕνα κουρσεμένο παραπέτασμα Ὡραίας Πύλης ἀπὸ ἐκείνην, δι' ἣν τὸ προώρισεν ἡ καλαισθησία τοῦ

ἀγρίου αὐτοῦ: νὰ γείνῃ παραπέτασμα τοῦ ἐρωτικοῦ θαλάμου τῆς ἀγάπης του;

Διὰ τὸν Ἀλῆν, τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ποῦ πάλλεται ὅλος ἀπὸ ἔρωτα ἄγονον, ποῦ ἀγωνίζεται ἡ σιδηρᾶ, ἡ ἀκόμη κατάγερη καρδιά του πρὸς τὸ καταρρέον - παραλυμένο σῶμα του, διὰ τὸν Ἀλῆν δὲν ὑπάρχει θρησκεία ἄλλη εἰς τὸν κόσμον παρὰ ὁ ἔρως. Ποῖα καὶ πόσα δῶρα, ποῖα καὶ πόσα σεβάσματα εὐγενέστατα, τοιαῦτα, ὥστε νὰ τὰ ζηλέψῃ ἀκόμη καὶ ἐραστὴς τροβαδοῦρος τοῦ Μεσαίωνος, ἀκόμη καὶ σταυροφόρος μεσαιωνικὸς ἱππότης, δὲν προσέφερε πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτήν, ἧς εἶχε μεταβάλῃ εἰς ἀδαμαντωρυχεῖα τοὺς θαλάμους της, καὶ πρὸς ἣν ἡ μεγαλοπρέπειά του ὑπενθύμιζε τὰς βασιλικωτέρας μεγαλοπρεπείας τοῦ καιροῦ του;

Ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρον εἰς τὸν Ἅγιον . . . Ἔρωτα τοῦ Ἀλῆ! Ὑπάρχει τόση καλλιτεχνικὴ διαίσθησις εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην, ὥστε ν' ἀμφιβάλῃς ἂν ὁ μέγας οὗτος Τρυφερὸς — ὁ τώρα τρυφερὸς—εἶναι αὐτὸς ποῦ πίσω ἀπ' τὸ καφάσι του ἔβλεπε χαρμόσυνος τὸν ἀποκεφαλισμὸν χιλιάδων ὑπηκόων του.

Εἰς ἕνα Ἀλῆ-πασαν μόνον, φρονῶ ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσῃ τὴν τεραστίαν μεταμορφωτικὴν δύναμιν τοῦ Ἔρωτος. Μέχρι θανάτου ἀγαπᾷ ὁ αἱμοβόρος οὗτος. Ὅταν, πολιορκούμενος καὶ πυροβολούμενος καὶ ἐκπνέων καὶ σφαδάζων εἰς κάποιο ἀπ' τὰ κελλιὰ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ναοῦ τοῦ Ἅγ. Παντελεήμος, διέτασσε τὸν Θανάση Βάγια νὰ σκοτώσῃ τὴν εἰς τὸ διπλανὸ δωμάτιον καταφυγοῦσαν ἐρωμένην του, ἦτον ἐραστὴς μέχρι θανάτου, ἰσχυρὸς ὡς ὁ Θάνατος, καὶ τὴν στιγμὴν ἀκόμη ἐκείνην θέλων καὶ ποθῶν μαζὶ μὲ τὴν ζωὴν ἐκείνης νὰ σβύσῃ καὶ ὁ ἔρως του ἐκ τοῦ κόσμου.

***

Ἀφοῦ, μετὰ τρεῖς χιλιάδας ἔτη, ἐπανῆλθε μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς τὴν ζωὴν ὁ θρῦλος τοῦ Ἡρακλέους κατακειμένου εἰς τοὺς πόδας τῆς Ὀμφάλης του, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὁ ὡραῖος ἐκεῖνος τοῦ Ἀπουηλίου μῦθος περὶ Ψυχῆς καὶ Ἔρωτος. Καὶ νὰ ἐπανέλθῃ, μέσα εἰς τὴν θείαν περιπάθειαν αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν τραγικωτέραν αὐτοῦ ἄποψιν.

Ἡ Βασιλική, θνήσκοντος ἐκείνου, δὲν «προστάζει». Ἀποκεφαλισθέντος, ἀφοῦ ἐπέδειξε πρὸς αὐτὸν τὴν πείσμονα ἐκείνην πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, τὴν μέχρι τάφου πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, ἣν πολλάκις ἡ ἀκατανόητος τοῦ θήλεος ἰδιοτροπία ἐπιδεικνύει πρὸς τοιούτους ἀνικάνους μέν, ἀλλ' ἀγαπήσαντας παραφόρως γέροντας, ὅτε ἡ τιμή, παρ' ὅλας τὰς προστάγας τῆς Φύσεως πρὸς ἱκανοποίησιν ἑνὸς ὁρμαινομένου ὡς τῆς Βασιλικῆς ὀργανισμοῦ, λαμβάνει τὴν ἰδανικωτέραν αὐτῆς ἄποψιν — ἀποκεφαλισθέντος, λέγω, ἐκπίπτει καὶ καταρρέει καὶ συντρίβεται.

Ὁδηγεῖται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν εἰς τὴν Προῦσσαν. Καταδικασμένης, τῆς δίδεται χάρις ἀπὸ τὸν Σουλτὰν Μαχμούτ. Καὶ φεύγει διὰ τὰ Τρίκκαλα. Ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς τὸ Ναύπλιον, πάντοτε ὡς Ὀθωμανὶς ἐνδεδυμένη, σύρουσα οὕτω πάντοτε ὄπισθέν της ὡς φωτεινὸν ὁλκόν, μὲ τὸ μπουρνοῦζι καὶ τὸ σαλβάρι καὶ τὸ φερετζὲ καὶ τὸ γιασμάκι, τὴν τρυφερὰν ἀνάμνησιν ἐκείνου ποῦ τόσον τὴν ἀγάπησε.

Ἀλλ' εἶναι ἡ Ἑλληνὶς τὸ αἴσθημα ἀκόμη. Καὶ εἶναι ἡ ὡραία ἀκόμη ἡ θαυμαστή, διατηροῦσα ἀνάερα ὅλα τῆς παλαιᾶς της ὠμορφιᾶς τὰ ἴχνη. Ἐδῶ, εἰς τὸ Ναύπλιον, συναντᾷ τὸν Κυβερνήτην. Τοῦ ὁμιλεῖ περὶ θησαυρῶν κρυμμένων τοῦ Ἀλῆ. Τοῦ ὁμιλεῖ περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος της. Περὶ ἀποκαλύψεως τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. Καὶ πλέκει περὶ αὐτὴν οὕτω τὸν ἀράχνινον ἐκεῖνον ρωμαντικὸν ἱστόν, τὸν ὁποῖον μόνον μία ἀθάνατη ὠμορφιὰ ὅπως αὐτῆς γνωρίζει νὰ πλέκῃ εἰς τὸν κόσμον.

Ὅταν ἡ γυναῖκα χάσῃ διὰ παντὸς πλέον τὸ ὄνειρον, διὰ τὸ ὁποῖον ἔζησε — καὶ ἡ Βασιλικὴ μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ ἔχασε τὰ πάντα—ἡ γυναῖκα αὐτή, ἐὰν δὲν τὴν εὐνοήσῃ ἡ τύχη ν' ἀποθάνῃ ἀμέσως, γίνεται σκιά, οὐτοπία, χίμαιρα, ἀέρας, πλάνης τοῦ κόσμου ἀργαλέα, τὰ βήματά της τὰ κουρασμένα σύρουσα εἰς τὰ λιθόστρωτα τῶν πόλεων σὰν φάντασμα.

Ἡ δόξα ἐχάθη . . . Τὰ ἀδέρφια της ἀπέθαναν . . . Ὁ Αὐθέντης ἔσβυσε . . . Ἡ δυστυχία ἐπλάκωσε . . . Κάτι μόνον λείψανα τῶν παλαιῶν βασιλικῶν της κόσμων ἔμειναν, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ γνωρίζει νὰ ἐπινοῇ ἡ Ἀνατολικὴ μόνον φαντασία, γεμάτα ἀπὸ χρυσᾶ σειρήτια καὶ μαργαριτάρια καὶ διαμάντια, αὐτὰ μόνον τῆς ἔμειναν τῆς δύστυχης, διὰ νὰ ζήσῃ ἔπειτα ὅπως ἔζησε . . .

Οἰνόφλυξ κατήντησε. Καὶ πρόωρον γῆρας τὴν κατέλαβεν. Ἡ ποτὲ βασίλισσα τῆς καλλονῆς αὐτὴ καθ' ὅλον τὸ «Βασίλειον» τοῦ Ἀλῆ ἔβλεπε νὰ διαυλακοῦται τὰ ἐξαίσιον πρόσωπόν της ἐκ ρυτίδων. Νὰ μαραίνεται καθημερινῶς ἀπὸ τὸν ἄγριο βορηᾶ τοῦ κόσμου, ποῦ κολακεύει καὶ ἀγαπᾷ, μόνον ὅταν εὐδαιμονῇ κανεὶς καὶ βασιλεύῃ. . . Ἔτσι ἀπέθανε, συντετριμμένη καὶ ἄδοξη, ἡ ἰσχυρὰ αὕτη καλλονὴ στὸ Μεσολόγγι, ἀφοῦ ἄφησεν εἰς τοὺς αἰθέρας, ἄνω, τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος της τὸ ἐξαίσιον εἶδος της νὰ πλανᾶται τιμημένο καὶ ἔνδοξο ἀπ' ὅλους ὅσοι πιστεύουν

ἀκόμη εἰς τὴν Γῆν αὐτὴν ὅτι μόνη ἡ Εὐμορφιὰ ἦτο, εἶναι καὶ θὰ ᾖναι ἡ μόνη ἀθάνατη, ἡ μόνη αἰωνία Βασίλισσα τοῦ κόσμου.

Ε΄

Ὅταν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ, διατηροῦσα τὴν καλλονήν της ἀκόμη ἡ Βασιλική, εἰσῆλθε κάποτε ἐν ἡμέρᾳ ἑορταστικῇ εἴς τινα τοῦ Μεσολογγίου Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μεταλάβῃ, συνέβησαν τὰ ἑξῆς ἐκεῖ ἀλλόκοτα, πανηγυρίζοντα διὰ μίαν ἔτι φορὰν ὅτι ἡ Ὡραιότης εἶναι ἡ μαγικωτέρα ράβδος, ἡ ἐκμαυλιστικωτέρα δύναμις, ἡ ἀλχημικωτέρα εἰς ἐμφάνισιν καὶ ἀναπήδησιν θησαυροῦ ὁλοκλήρου εἰκόνων καὶ αἰσθημάτων κάμινος.

Ὅλος ὁ κόσμος, μόλις τὴν εἶδε στὴν Ἐκκλησιά, ἀνεβόησε: ***ἡ Βασιλικὴ τ' Ἀλῆ-πασα!*** Ἐκάθησεν, ἡγεμονικὰ ἀνέχουσα τὸν φερετζὲ καὶ ἀστραποβολοῦσα γύρω της κάποιαν ἐκ τῶν Οὐρανῶν ἀκτινοβολίαν ἄγνωστον. Ὁ ἱερεὺς μὲ τ' Ἄχραντα Μυστήρια τότε — δηλαδὴ ἡ Θρησκεία, τὸ Κυανοῦν, τὸ Θεῖον, τὸ Ὑπερκόσμιον — ἐβάδισε πρὸς τὴν ἐστεμμένην μὲ τὸ περικαλλέστερον στέμμα αὐτὴν μάγισσαν καὶ τὴν μετάλαβεν, ὑποψελίζων τὰς αὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας του.

Ὅλοι γύρω της τότε ἐταράχθησαν. Ἀναβοὴ μυστικὴ διέδραμε τὴν Ἐκκλησίαν ὅλην διὰ τὸ τόλμημα. Ἀλλ' ἡ εὐμορφιά, ἀλλ' ἡ ἀκτινοβολία της, τὰ θάμβη της ἦσαν ἰσχυρώτερα, κατασιγάσαντα μετ' ὀλίγον κάθε ταραχὴν καὶ κάθε στόμα. Ἡ Θρησκεία, ὁ Θεὸς ἐκεῖ εἶχε προσφέρῃ τὸ ἄχραντόν του αἷμα μετὰ θαυμασμοῦ, θαυμασμοῦ πλέον ἀνθρωπίνου, στὸ πλάσμα αὐτὸ τὸ ἔρημον μὲν τώρα, ἀλλ' ἑλκύσαν ἄλλοτε τὴν ὑπερηφάνειάν Του, ποῦ τόσῳ τὸ ἔπλασεν ἐξαίσιον.

Ἕνας Ἱππότης ὑπῆρξε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Θεός, ὑποκλίνας μὲ τὴν ἐρασμιωτέραν πρὸς τὴν Ὡραιότητα ὑπόκλισιν. Πρὸς αὐτὴν ἐβάδισεν Αὐτός! Ὁ Αἰώνιος! Στὰ στήθη τοῦ ἱερέως, ποῦ τὴν εἶδε, ἐγένετο ἔνστικον κινήσεως πρὸς τοὺς πόδας της. Καί, ἀφοῦ τὴν ἐφίλησεν εἰς τὰ χείλη της μὲ τὸ θεῖον αἷμα του, ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὅτι ἀνεβρόντησε τὸ φίλημα ἐκεῖνο πρὸς τὰ Οὐράνια, Ἄνω, ὡς ἡ θειοτέρα μυσταγωγία, ἥτις ἠδύνατο νὰ γείνῃ εἰς τὸ Κάλλος, πρὸς αἶνον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν του.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Εἶνε χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, πρόθυμοι συνήθως νὰ ἐξυμνήσουν πᾶσαν «amoralité» καλοῦ ἢ καὶ μετρίου καλλιτέχνου, καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν εἰς αὐτὴν δικαιώματα γενικοῦ νόμου, ἀπεθέωσαν ἐν τούτοις τὴν ἠθικότητα τοῦ Μαβίλη καὶ ἐστάθησαν ἔκπληκτοι καὶ εὐλαβεῖς ἐμπρὸς εἰς τὸ ἐξαίσιον ἔργον τέχνης ποὺ ὑπῆρξεν ἡ ζωή του, ἔργον τέχνης στηριγμένον μ' ὅλα ταῦτα ἐπάνω εἰς τὴν γνωστήν, τὴν παλαιὰν ἠθικὴν τῶν κοινῶν ἀνθρώπων! Μὲ τοῦτο λαμβάνουν τοὐλάχιστον τὴν καλωσύνην νὰ ἀναγνωρίσουν — καὶ ἂς τὸ σημειώσωμεν — ὅτι ἂν ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἐνστίκτων τοῦ ὀρνέου, τοῦ ποντικοῦ καὶ τοῦ σκύλλου εἶνε θαυμάσιαι πράξεις ἠθικῆς, ἄξιαι νὰ ἐξαρθοῦν εἰς τὴν βιογραφίαν ἑνὸς καλλιτέχνου ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀνωτέρω ζώων, θαυμασιωτέρα πάντως πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἠθικὴ ἑνὸς ποιητοῦ στραγγαλίσαντος τὰ ἀντικοινωνικὰ ἔνστικτά του, πειθαρχήσαντος, ὑποταχθέντος εἰς νόμους, ἀναδειχθέντος εἰς μοναδικὸν Ἕλληνα, μοναδικὸν πολίτην, μοναδικὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον καὶ γράφοντος τὰ σονέττα του μόνον ἀφοῦ εἶχε πεισθῇ ὅτι ὑπῆρξεν ἄχραντος ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Τὰ πράγματα αὐτὰ εἶνε ἄγνωστα εἰς τὰς βιογραφίας τῶν ποιητῶν καὶ ὀνομάζονται παράδοξα.

Ἕως τὴν στιγμὴν ἐν τούτοις ποὺ θ' ἀνακαλύψωμεν νέαν ἠθικήν, ὄχι γιὰ τὰ χαρτιά, ἀλλὰ διὰ τὴν πρᾶξιν, ἐννοῶ, ἠθικὴν ἱκανὴν νὰ ἀναγάγῃ εἰς νόμους τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ στίγματα ὡρισμένων ἀτόμων, ἡ ἀπόλυτος ἠθικὴ τοῦ Μαβίλη θὰ ἐξακολουθῇ νὰ εἶνε φαινόμενον ἀνώτερον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ κατορθώσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ σονέττα του χωριστά, θὰ μᾶς ἀπασχολῇ δὲ ὅσον οἱ στίχοι του, οἱ ρυθμοί του, ἡ τεχνοτροπία του. Θὰ εἶνε ἔργον τέχνης.

Ὅλη του ἡ ἠθικὴ κατάστασις εἶχεν ἐκδηλωθῇ εἰς μίαν ἱστορικὴν μετριοφροσύνην, ποὺ βέβαια θὰ ἠνόχλησε πολλούς, ἡ ὁποία ὅμως δὲν παύει νὰ εἶνε προτέρημα διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸν διστάζοντα μήπως καταστρέψῃ τὴν ἀπόλυτον ὡραιότητα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἡ ἔξαρσις τοῦ «ἐγὼ» θεωρεῖται καλλιτεχνικὴ ἀρετὴ διὰ τὴν ἐποχήν μας, εἶνε ὅμως ἀλήθεια ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ὀφείλεται τὸ περισσότερον ἄχρηστον ὑλικὸν τῆς τέχνης ἀπὸ τὸ ὁποῖον πάσχει ὅλος ὁ κόσμος. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν Μαβίλην, αὐτὸς τοὐλάχιστον, χάρις εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῆς μετριοφροσύνης του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατηγορηθῇ ὅτι μᾶς ἐβάρυνε μὲ περιττὰ πράγματα. Ἔδωσε δεκαπέντε σονέττα, γιὰ τὰ ὁποῖα μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ἐδίσταζεν. Ἡ ἔλλειψις τῆς τυραννικῆς μετριοφροσύνης, αὐτῆς μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐνοχλοῦσεν ὁ Μαβίλης, εἶνε συχνὰ ἕνας τρόπος νὰ γίνεσαι ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς τεχνίτης. Ὁ ποιητὴς τῶν «Σονέττων» ἐπροτίμησε νὰ ὑποφέρῃ αὐτὸ τὸ μαρτύριον, νὰ ἐλέγχῃ τὸν ἑαυτόν του, νὰ ἀρνῆται εἰς τὸν ἑαυτόν του ὅ,τι τοῦ ἔδιδαν οἱ ἄλλοι, νὰ εἶνε διαρκῶς ὑπὸ κατηγορίαν ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς ποιητὴς (ἀπόδειξις ὅτι δὲν ὑπέγραφε) ὡς ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶνε τέλειος καὶ σὰ δύο, διὰ νὰ ζήσῃ ὅπως ἔζησε καὶ νὰ ἀποθάνῃ ὅπως ἀπέθανε. Διότι αὐτὸν τὸν ἔκλαμπρον θάνατον τὸν εἰργάσθη, νὰ πῇ κανείς, ἡ μετριοφροσύνη του. Ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος ἀπεθηριώθη εἰς τὴν συνείδησίν του, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἔπαθε τὸ μεγάλον δυστύχημα τῆς ζωῆς του, ποὺ ἔγεινε γνωστός. Ξεύρομεν ὅλοι ὅτι τὸ δυστύχημα τοῦτο συνέβη εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν γλωσσικῶν. Ὁ λόγος του εἰς τὴν Βουλὴν τὸν παρέδωκεν εἰς τὸ τέρας, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου εἶχε τὸν φόβον τῶν μικρῶν παιδιῶν διὰ τοὺς δράκοντας. Τὸ κοινὸν τὸν ἔμαθε. Ἔγεινε γνωστός. Τὰ σονέττα του, δυνάμει ὠμμορφιᾶς, ἐξεγερθέντα κατὰ τοῦ τυράννου τῆς μετριοφροσύνης ποὺ τὰ ἐβύθιζεν εἰς τὸ πλέον πυκνὸν σκότος τῆς ἀγνοίας, ὅπως ὁ Λευίτης τὴν καλήν του πρᾶξιν, τὸν εἶχαν ἔκδικηθῇ. Τὸ ἀνθρώπινον ποιόν του, ἄλλη ἰδιοκτησία παλαιῶν κειμηλίων καταχωνιασμένη ἀπὸ τὸν μέγαν αὐτὸν φιλάργυρον, ἐδημεύθη. Τὸ πλῆθος κατεῖχε πλέον καὶ τὸν ποιητὴν καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἂν ὄχι μὲ τὴν γνῶσιν, τοὐλάχιστον μὲ τὴν πληροφορίαν. Ὁ Μαβίλης δὲν ἦτο πλέον μυστικόν. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει δι' αὐτὸν ἡ ἀνησυχία τοῦ φωραθέντος ἐγκληματίου.

Ἔνοχος, ὁ ὁποῖος ἀκούει τὸν βόμβον τῆς πράξεώς του, ὁ ποιητὴς περιφέρεται ἀνήσυχος, δυστυχής, καταδιωκόμενος. Τὰ γαλανά του βλέμματα ἀπευθύνουν τὴν γνωστὴν βωβὴν ἱκεσίαν νὰ μὴ ὁμιλήσωμεν περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ εἶνε ἀργὰ πλέον διότι τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε. Δύο ἀντικειμενικὰ πράγματα, ἡ ποίησις καὶ ἡ ἠθική, ἀνήκοντα δικαιωματικῶς εἰς τοὺς ἄλλους, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνουν εἰς τὸν ἕνα ποὺ τὰ εἶχε. Τὸ κοινὸν ὁρμᾷ μὲ πεῖναν καὶ ἡδονίζεται μὲ τὸ νέον ὄνομα, τὸν ποιητήν, τὸν ἄνθρωπον, τὴν βιβλικήν του φυσιογνωμίαν, τὸ ἔξοχον ἱερουργικὸν κεφάλι του. Ἀπὸ τὴν δυστυχίαν αὐτὴν ὁ Μαβίλης ἀφηνιασμένος ζητεῖ διέξοδον. Καὶ διὰ μιᾶς φλογισμένης πύλης, εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἠπείρου, φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμον.

Εἶχεν αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτόν του ὀφειλέτην τῆς κοινωνίας.

Τέτοιος ἄνθρωπος δὲν ἦτο περίεργον ὅτι ἔζησε μὲ τὸν Κάντιον. Δὲν ἦτο κίνημα ἁπλοῦν τοῦ χεριοῦ του εἰς μίαν βιβλιοθήκην ἢ συνάντησίς του μὲ τὸν φιλόσοφον, ἀλλὰ ἀνάγκη, ἀναζήτησις μεθόδου τὴν ὁποίαν ἡ φύσις του ἐχρειάζετο. Μέσα εἰς αὐτὴν εὗρῆκε τὸν κόσμον του. Ἀπὸ αὐτὴν ἐπήγασεν ἡ εὐτυχία του καὶ ἡ δυστυχία του μαζί, ἡ μεγάλη γαλήνη του, ἀλλὰ καὶ ἡ διαρκὴς ἀνησυχία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τρέμοντος μήπως παραβῇ τὸν ὑπέρτατον νόμον. Εἰς τὸ ἐλάχιστον κίνημά του τὸν βλέπομεν διευθυνόμενον ἀπὸ τὴν Καντιανὴν νομοθεσίαν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς πειθαρχοῦσε πραγματικῶς εἰς ἠθικὸν νόμον ἀπόλυτον. Ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτὸν τὸν νόμον, τοῦ παρεδόθη ὅλος καὶ δὲν τὸν παρήκουσε ποτέ. Εἶχε τὴν «ἠθικότητα», τὴν ἀγαθὴν θέλησιν νὰ ἐνεργῇ *δυνάμει* τοῦ καθήκοντος καὶ ὄχι μόνον συμφώνως πρὸς τὸ καθῆκον. Στρατιώτης πιστὸς καὶ ταπεινὸς αὐτῶν τῶν διαταγῶν τῆς λογικῆς, ἀπέκρουε κάθε σχετικότητα εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ δὲν ἐδέχετο ὑποχωρήσεις. Ἐξ οὗ τὸ ἔμφοβον, ὁ διαρκὴς δισταγμὸς εἰς τὴν ζωήν του καὶ διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν καλύτερα, ἡ πολύκροτος μετριοφροσύνη του. Ἦτο φανερὸν ὅτι μέσα εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ποιητοῦ τῶν Σονέττων, οἱ δισταγμοί του, οἱ φόβοι του, αἱ ἐπιφυλάξεις του, ἡ ἠθικὴ αὐτὴ φοβοπάθεια, ἡ μετριοφροσύνη του ἡ ὁποία πολλάκις μᾶς ἀπήλπιζε διὰ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἀγριότητά της, εἶχε τὰς πλέον ὑψηλὰς καὶ καθαρὰς πηγάς. Τὸ ὃν αὐτὸ εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαμπεν ἡ ἀγαθὴ θέλησις, ὑπέτασσε. Οἱ γνώριμοί του, οἱ φίλοι του — οἱ ὁποῖοι ἦσαν σοβαρωτάτη ὑπόθεσις διὰ τὸν Μαβίλην — ἔμπαιναν εἰς τὴν ψυχήν του ὅπως εἰς μίαν λευκὴν πολιτείαν, μὲ δρακοντείους νόμους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξορίζεσαι ἅμα δὲν τηρήσῃς τὸν ἐλάχιστον ἐξ αὐτῶν. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε τοὺς δεκτοὺς καὶ τοὺς ἐξορίστους του. Τὸ ἐλάχιστον λάθος ἀπέναντί του ἦτο ἔγκλημα, τὸ ὁποῖον τιμωροῦσε διὰ τελειωτικῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς ψυχρότητος, μὲ μίαν πλάκα τάφου. *Ἐκτὸς* ἐὰν συνέτρεχεν ὁ ἀπαραίτητος ὅρος, ἡ ἀγαθὴ θέλησις. Ἐὰν ἐπείθετο ὅτι τὸ λάθος διεπράχθη ἀπὸ ἀγαθὴν θέλησιν, ἡ πολιτεία του ἀνοίγετο πάλιν καὶ ἐδέχετο θριαμβευτικῶς τὸν ἐξόριστον. Ἐὰν ὄχι, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦτο πεθαμένος πλέον. Ὁ Μαβίλης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῇ παράβασιν τοῦ ἀπολύτου νόμου. Δὲν τοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ

ἐπικοινωνῇ μὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν εἶχον ἐπιβάλει εἰς τὸν ἑαυτόν των Καντιανὸν νόμον. Ἀπόλυτος πάντοτε, ἔμελλε νὰ σφραγίσῃ μὲ τὸ αἷμα του τὴν ἀρχὴν ποὺ εἶχε νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ καμίαν σχετικότητα εἰς τὴν ἠθικήν. Κατατάσσεται εἰς τὸ Γαριβαλδινὸν σῶμα. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως ἡ ἀστυνομία τοῦ συλλαμβάνει τοὺς στρατιώτας, ποία διάψευσις! Ὀλίγη σχετικὴ ἠθικὴ θὰ τοῦ ἐπέβαλλε νὰ πολεμήσῃ ἀλλοῦ... Ἀλλὰ εἶχε δώσει «τὸν λόγον του», λέγων, ὅτι θὰ πολεμήσῃ ὡς Γαριβαλδινὸς καὶ ἐπροχώρησε.

Ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐπίμονον αὐτὴν ἀπασχόλησιν μὲ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ τῶν Σονέττων. Ποσῶς δὲν εἶνε περιττή. Διότι μᾶς φαίνεται ὅτι ἡ ἠθική του εἶνε φυσιολογία τῆς ποιήσεώς του. Ἡ ἰδιότης τῆς τέχνης εἶνε νὰ ἀναδημιουργῇ τὴν φύσιν κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐργασία ὅμως εἶνε περίπλοκος καὶ συντελεῖται κατὰ διαφόρους τρόπους... Πόσας πηγὰς τῆς τέχνης δὲν ἔχομεν! Τὸ ὡραῖον καὶ τὸ ἄσχημον, ἔννοιαι ὡρισμέναι γιὰ ἕνα τεχνίτην, εἶνε διὰ τὸν ἄλλον: τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν. Διὰ τὸν ἄλλον: τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψευδές. Διὰ τὸν ἄλλον τὸν πρωτογενῆ εἶνε ἁπλούστατα: τὸ εὐχάριστον καὶ τὸ δυσάρεστον. Κάθε μία ἐκ τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν εἶνε ἡ ἐξέλιξις τῆς ἄλλης, καὶ ἡ διάκρισις μεταξύ των εἶνε ἀδύνατος. Ἄλλοῦ ἐνεργοῦν χωριστά, ἀλλοῦ συγχωνεύονται. Γενετικὰ αἰσθήματα, παθητικὰ αἰσθήματα, διανοητικὰ αἰσθήματα, εἰς τρελλὸν συμφυρμόν, σχηματίζουν αὐτοὺς τοὺς σκοτεινοὺς ὅρους καὶ παράγουν τὴν τέχνην. Διὰ τὸν Κερκυραῖον ποιητὴν ἠμπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι εἶνε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συνεχώνευσαν τὸ *ὡραῖον* καὶ τὸ *ἀγαθὸν* εἰς μίαν ἔννοιαν. Ἡ τέχνη διὰ τὸν Μαβίλην δὲν ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, δὲν ὑπάρχει δυνάμει ἑαυτῆς, ἀλλὰ εἶνε μία μὲ τὴν ἠθικήν, μὲ τὴν ἠθικήν του τοὐλάχιστον. Ἔτσι τὴν εἰσάγει ὡς στοιχεῖον ὡραιότητος εἰς τὴν πολιτείαν του, ὁδηγῶντας την εἰς τὸν ἀτάραχον ἐκεῖνον κόσμον μὲ τὸ ἱερουργικώτερον κίνημα, διὰ νὰ τὸν λαμπρύνῃ καὶ νὰ τὸν κυβερνήσῃ καλύτερα. Ἀκούσατε αὐτοὺς τοὺς στίχους μὲ τοὺς ὁποίους δικαιολογεῖ καὶ καθορίζει τὴν λατρείαν του, πρὸς τὸν Πολυλᾶν, πρὸς τὸ ἄστρον τῆς ζωῆς του.

Στὴν κορφὴ τῆς ζωῆς, ὅπου ροδίζει
τῆς Λεφτεριᾶς ἀμόλευτος ἀγέρας
καὶ σὰν ἦχος ἀθάνατης φλογέρας
ἡ ποίηση, ἀηδόνι θεῖο, καλοκαρδίζει,
ἄσκωσες διαμαντένιο μετερίζι
καὶ στὴ μέση, ὀμμορφιᾶς θᾶμα καὶ τέρας,
ναὸ τῆς Μεγαλόψυχης Μητέρας
ἔστησες ποὺ σὰν ἥλιος πορφυρίζει.
Ποτὲ στ' ἀραχνιασμένο βάραθρο, ὅπου
μέσ' τὴ μοῦχλα καὶ μέσ' τὴ φαρμακίλα
ὀχιὲς κλωσσοῦν οἱ κάκητες τ' ἀθρώπου,
ποτὲ δὲν ἐκατέβηκες κ' ἐκύλα
ἡ φωνή σου βροντὴ κ' ἔκαιε σὰ φλόγα
τοὺς πονηροὺς — μὰ τοὺς καλοὺς εὐλόγα.

Βλέπετε ἐδῶ πράγματα ἀνεξήγητα διὰ τὴν ποιητικὴν ἐλευθερίαν. Ἐπιμόνους, φανεράς, ἀγρίως τονισμένας ἠθικὰς κλίσεις. Ὁλόκληρον ἠθικήν. Καί, πρᾶγμα παράδοξον, τὴν παραδεγμένην κοινὴν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶχεν ἄλλην ὁ Πολυλᾶς ἀπὸ αὐτήν. Οὔτε καὶ ὁ Μαβίλης. Καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος γνωρίζομεν πόσον φανατικῶς ἀπησχολήθησαν μὲ αὐτήν. Τὸ σονέττο αὐτό, νέον, εἶνε καὶ διὰ τοὺς δύο μία θαυμασία εἰς καλλιτεχνικότητα ἀπολογία τῆς ζωῆς των, τὴν ὁποίαν ηὐτύχησε νὰ γράψῃ ὁ Μαβίλης, ὑμνῶν τὸν διδάσκαλον καὶ συγχρόνως ἐκδηλώνων μὲ ἐπιμονὴν τὴν μεγίστην ἀπασχόλησιν τῆς ὑπάρξεώς του. Μὲ πόσην ἀφέλειαν καὶ ἁπλότητα διατυπώνει τὰς ἐννοίας «κακὸς» καὶ «καλός!» Ποῖοι οἱ πονηροὶ κατὰ τῶν ὁποίων ἤστραπτε ὁ Πολυλᾶς καὶ ποῖοι οἱ καλοὶ ποὺ εὐλογοῦσε; Φεῦ! ἡ σχετικὴ καὶ μυριόμορφος ἠθικὴ τῆς ἐποχῆς μας, δὲν ἠμπορεῖ ποσῶς νὰ ὁρίσῃ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακούς. Ἀλλὰ ὁ Πολυλᾶς καὶ ὁ Μαβίλης, μὲ τὴν Καντιανὴν ἠθικήν των, εἶχον καθαρῶς ὁρίσει τὰς δύο ἐννοίας. Μὲ τὴν ἐπίμονον αὐτὴν λατρείαν μιᾶς μεταφυσικῆς ἠθικῆς, τόσον θαυμάσια ἐφαρμοσθείσης, ὁ Μαβίλης συγχωνεύων τὸ Ὡραῖον πρὸς τὸ Ἀγαθὸν καὶ τὴν ζωὴν πρὸς τὴν τέχνην, ἐπροκάλεσεν ἀπὸ τὴν πολιτισμένην Ἑπτανησιακὴν Λύραν τοὺς σπανίους ἤχους ποὺ μᾶς ἔχουν γοητεύσει ἀπὸ δεκαπέντε ἐτῶν. Ἄνθρωπος τῆς ἰδικῆς του αὐστηρότητος, ἁρμονίας καὶ σπανιότητος δὲν εἶνε παράδοξον ὅτι διὰ νὰ κλείσῃ τὰ αἰσθήματά του ἐξέλεξε τὸν μικρὸν καὶ περίτεχνον αὐτὸν ναόν, τὸν ἑρμητικῶς κλειστὸν εἰς τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰς ἀταξίας, τὸ σονέττο. Ὡσὰν θέλων νὰ παρουσιάζῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν αἰωνίαν ὑποχρέωσιν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τελειότητος, ἐπροτίμησε τὸ θαυμάσιον μαρτύριον ποὺ θὰ τοῦ ἔδιδον οἱ δεκατέσσαρες ἑνδεκασύλλαβοι καὶ ὑπῆρξεν ἄξιος αὐτῆς τῆς χαρᾶς. Καμία ἄλλη μορφὴ δὲν τὸν παρέσυρε πλέον, διότι καμία δὲν θὰ τοῦ ἔδιδε τόσην ἀγωνίαν καὶ τόσην ἀφορμὴν νὰ δοκιμάζῃ διαρκῶς τὸν ἑαυτόν του, νὰ εἶνε σύμμετρος, αὐστηρός, τυπικός. Οἱ ἐλεύθεροι ἄλλως τε ρυθμοί, εἰς τοὺς ὁποίους εὗρῆκε διέξοδον ἡ ὁρμὴ τῆς ἀτομιστικῆς ποιήσεως τῶν καιρῶν μας, ἦσαν ἀκατάλληλοι διὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ Μαβίλη, ποιητοῦ εἰς τοὺς στίχους τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει τὸ «ἐγώ». Ἀντικειμενικώτατος — πῶς νὰ συμβῇ ἀλλοιῶς μὲ τέτοιαν ἰδιοσυγκρασίαν — ἔκλεισε τὰς μεγάλας του ὀπτασίας καὶ τὴν σφοδράν του παθητικότητα εἰς τοὺς μικροὺς ἐκείνους ναούς, ὅπου ἐκφράζεται γιὰ ὅλους, λυπεῖται γιὰ ὅλους, προσεύχεται γιὰ ὅλους εἰς μεταλλικοὺς στίχους ἀνεφίκτους. Ποῦ θὰ τὸν κατατάξωμεν; «Ἕνα αἴσθημα ρωμαντικόν, λέγει ὁ Μπαρρές, ἐὰν ἀναχθῇ εἰς ἀνώτερον βαθμὸν διανοήσεως, λαμβάνει κλασσικὸν χαρακτῆρα». Ὁ Μαβίλης εἶνε αἰσθηματικός, ἐλεγειακός, ἰδεαλιστὴς *(Λήθη - Μούχρωμα - Ἀφιέρωση)* γεμάτος ἀπὸ τὴν ἁγνότητα τοῦ Μαρκορᾶ τὸν ὁποῖον ἐλάτρευε, συναντώμενος μὲ αὐτὸν εἰς ἕνα, ἂν θέλετε, ἀκόμη γνώρισμα εἰς τὴν ἄγνοιαν ἢ τὴν περιφρόνησιν — μᾶλλον — τοῦ Κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπορρίπτει καὶ αὐτὸς ὡς μὴ ποιητικὸν συντελεστήν. Ὁ Μαβίλης εἶνε Παρνασσιακὸς ἐκτάκτου ἠχηρότητος (ἀναπτύξας καὶ εἰς αὐτὸ νέας ἀρετὰς τῆς δημοτικῆς) μὲ τὸν λαμπρὸν Παρνασσιασμόν του ριγοῦντα ἀπὸ τὴν πλέον λεπτὴν λυρικὴν συγκίνησιν. *(Καλλιπάτειρα - Κρήτη - Excelsior)*. Ἐντὸς τῶν αὐστηρῶν ὁρίων τῆς μορφῆς του κατορθώνει νὰ εἶνε καὶ μεγαλόστομος, σαλπίζων μὲ τὴν σάλπιγγα τῆς Ὠδῆς. (Χάρις). Εἰς τὸ σονέττο του ἐν τούτοις ἠμπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς ὅτι ἤχησεν ὅλη ἡ λύρα. Ποτὲ δὲν ἐστενοχωρήθη εἰς τὸν μικρὸν αὐτὸν χῶρον. Ἐνίκησε τὰς δοκιμασίας εἰς τὰς ὁποίας, κατὰ τοὺς χαριτωμένους στίχους τοῦ Μπουαλώ, ὑποβάλλει τοὺς τεχνίτας τοῦ σονέττου ὁ Ἀπόλλων. Τοὺς δεκατέσσερες ἑνδεκασυλλάβους του τοὺς ἐσφυρηλάτησε μὲ ὅλην τὴν ὑπομονὴν παλαιοῦ τεχνίτου, ἔδεσέν ἐκεῖ ἀληθινοὺς γλωσσικοὺς θησαυρούς, τόσον ὥστε ἡ ποιητική μας γλῶσσα νὰ ὀφείλῃ πολλὰ εἰς αὐτόν, καὶ τὴν ρίμα του θὰ τὴν ἀπεθέωνεν ὁ Μπαβίλλ. Ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι ὁ Κερκυραῖος ποιητὴς εἶχε τὴν ἐγκράτειαν νὰ μείνῃ εἰς ὡρισμένην μορφήν, ὅτι ὑπῆρξεν ἀποκλειστικῶς ἀντικειμενικός, ὅτι τὸ «ἐγὼ» δὲν ὑπάρχει εἰς τοὺς στίχους του, ὅπως ἔλειπε καὶ ἀπὸ τὴν ζωήν του, ὅτι ἑπομένως ὅσον περνᾷ ὁ καιρός, ὁ Μαβίλης θὰ ἀπομακρύνεται διαρκῶς ἀπὸ τὴν νέαν ποίησιν ποὺ ἀρχίζει νὰ εἶνε ἀτομιστική, διονυσιακή, ὁρμητική, ἐχθρὰ τῆς μορφῆς, διαισθητική — τότε θὰ ἀπομείνῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ καιροῦ ὡς ἕνας κλασσικός, μὲ ὅλας τὰς ἀναλογίας. Τοὐλάχιστον ἡ ποιητικὴ τοῦ Σίλλερ θὰ τὸν ἔβλεπε κυμαινόμενον ἀνάμεσα εἰς τὰς δύο κατηγορίας τῆς «ἀφελοῦς» καὶ τῆς αἰθηματικῆς ποιήσεως τὰς ὁποίας τόσον ἠγωνίζετο νὰ διακρίνῃ. Νομίζω ὅτι τὸ Ἀπολλώνειον αὐτὸ πνεῦμα τῆς Κερκύρας θὰ φαντάζῃ μίαν ἡμέραν, ὅσον ἀργότερα, τόσο περισσότερον, ὡς ἕνας κλασσικὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἠγνόησε καμίαν ἀπὸ τὰς μελῳδίας τοῦ αἰσθηματισμοῦ. Ὅταν κουρασθῶμεν ἀπὸ τοὺς διονυσιασμοὺς καὶ τοὺς ἐλευθέρους στίχους, θὰ διαβάζωμεν ὡς ἀπολύτρωσιν τὴν «Λήθην», τὴν «Angelica Farfalla», τὰ σονέττα του, δωρικοὺς στύλους ἀνάμεσα τῶν ὁποίων χρυσοκοπᾷ τὸ λυπημένον φῶς μιᾶς ἀταράχου δύσεως. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄλλο ἔργον τέχνης, τὴν ζωήν του, νομίζω ὅτι πολὺν καιρὸν ἀκόμη — ἕως ὅτου παρουσιάσῃ τέτοια πρότυπα καὶ ἡ σχετικὴ ἠθική — θὰ διαβάζωμεν τὸν ἄνθρωπον Μαβίλην, αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τέλειος *ἐντεῦθεν* τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ....

Ζ. Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΠΑΛΗΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ — ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΣΤΟΛΟΙ

[Τὰς ἡμέρας αὐτάς, ὁποὺ ἡ δρᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ λαμπρὰ νίκη του παρὰ τὴν Λῆμνον ἐστερέωσε τὴν φήμην τοῦ ναυτικοῦ μας, θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ ἀναμνησθῇ κανεὶς τῶν ἡρώων ὅσοι, πρῶτοι, μὲ γλίσχρα μέσα, ἀκολουθοῦντες ὅμως χαραγμένα σχέδια καὶ βαίνοντες ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴ θὰ καθίστα εὔκολον τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους, ἐπεχείρησαν ὅ,τι μετά τινα ἔτη ἔγινε πραγματικότης. Πολεμισταὶ τῶν ὀρέων, μετεβλήθησαν εἰς ναυμάχους καὶ καταρτίσαντες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων μέσων στόλους, ἔσπειραν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ἄσπρην Θάλασσαν (ἔτσι ὠνομάζετο τὸ Αἰγαῖον), ἐπεχείρησαν καὶ αὐτοὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Δαρδανελλίων, κατεναυμάχησαν ἐχθρικοὺς στόλους καὶ ἔφεραν τὴν Πύλην εἰς ἀπελπισμόν. Πρὸ τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Μιαούλη, ὁ Σταθᾶς, ὁ Νικοτσάρας, ὁ Ἀλεξανδρῆς, ὁ Παπᾶ Θύμιος Βλαχάβας, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ γέρω Κολοκοτρώνης, τὰ Λαζόπουλα, κατήρτισαν στόλους ἑλληνικούς, ὕψωσαν σημαίαν κυανόλευκον καὶ ἀπέδειξαν πρῶτοι ποίαν σημασίαν θὰ εἶχε διὰ τὸν γενικώτερον ἀγῶνα ἡ θαλασσία ὑπεροχή. Πρὸ αὐτῶν, ὁ Λάμπρος Κατσώνης, μὲ στόλον ἑλληνικόν, ἐνίκησε πολλάκις τοὺς Τούρκους· καίτοι ὅμως μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, δὲν ἦτο πράγματι ἢ ναύαρχος Ρῶσος «εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρωσικῆς Ἰμπερατορικῆς Μεγαλειότητος», μὲ πληρώματα ἑλληνικά, ἀλλὰ μὲ ρωσικὴν σημαίαν, τὴν ὁποίαν δὲν μετέβαλεν οὔτε καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ρωσοτουρκικῆς εἰρήνης, μεθ' ἣν αὐτὸς ἐξηκολούθησε πολεμῶν τοὺς Τούρκους. Ἀπὸ τὴν «Τουρκοκρα-

τουμένην 'Ελλάδα» τοῦ Σάθα παραλαμβάνομεν τὰς σελίδας τὰς σχετικὰς πρὸς τοὺς πρώτους ἑλληνικοὺς στόλους τοὺς ὁποίους εἶδε τὸ Αἰγαῖον ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως]:

.... Ἀδυνατῶν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἵνα διὰ τῆς δυνάμεως κατορθώσῃ τι συντελοῦν εἰς παγίωσιν τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ αὐτεξουσιότητός του, προσέφυγεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀτίμου τῆς δολοφονίας καὶ τῆς ἀλληλοκτονίας μέσου. Ὅθεν, διαφθείρας τινὰς τῶν ἐντοπίων, παρὰ τὰ εἰθισμένα ὠνόμασεν αὐτοὺς ἀρματωλοὺς ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ νὰ καταστρέψωσι τοὺς ὑπὸ τῆς Πύλης ἀνεγνωρισμένους. Πρῶτος δὲ τοιοῦτος διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ ἀρματωλὸς Ἐλασσῶνος ὁ ἐκ Βλαχολειβάδου Θεόδωρος, ἀντὶ τοῦ Νίκου Τσάρα.

Ὁ τελευταῖος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρματωλῶν τὸν κλεπτικὸν ἀσπασθεὶς βίον, ἤρχισε νὰ διατρέχῃ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ πάντα φθείρων καὶ ἀπολύων. Ἐπὶ τέλους δὲ συγκροτήσας ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου μονιδρίῳ τῆς Παναγίας *σύνοδον* ἀπεφάσισεν ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν Ἀλῆν διὰ πρωτακούστου ἴσως πραξικοπήματος. Ὅθεν καταρτίσας ἐν Πλαταμῶνι στολίσκον, καὶ ἀπὸ τρομεροῦ ἀρματωλοῦ εἰς τὸν τρομερώτερον τῶν καταδρομέων μετασχηματισθείς, διὰ συνεχῶν ἀποβάσεων παρηνόχλει τὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας, ἐξαναγκάζων τοὺς κατοίκους, χριστιανοὺς καὶ Τούρκους, ἵνα στείλωσιν ἐπιτροπὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ *προσκλαυθῶσιν* εἰς τὸν σουλτάνον κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνικάνου νὰ διατηρήσῃ τὴν ἡσυχίαν τῶν ὑπὸ τὴν κυβέρνησίν του τόπων. Ναύλοχον δ' ἔχων ὁ Νικοτσάρας τὰς νήσους Σκίαθον καὶ Σκόπελον ἤρξατο ἵνα συλλαμβάνῃ καὶ πᾶν διερχόμενον πλοῖον, μέχρι τοῦ Ἐλλησπόντου ἐκτείνων τὰς πειρατικὰς αὐτοῦ ἐκδρομάς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλῆ ἐπιρρίπτων πᾶσαν τὴν εὐθύνην.

Ἐν ἔτει 1806 ὁ Νικοτσάρας καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἦλθεν εἰς Ὕδραν, καὶ λαβὼν πιστοποίησιν Ἰονικῆς ὑπηκοότητος παρὰ τοῦ ἐνταῦθα ὑποπροξένου τῆς Πολιτείας, μετέβη εἰς Ἑπτάνησον πρὸς παραχείμασιν. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐπανελθὼν εἰς Ὕδραν ἔλαβεν ἐπίσημον διαβατήριον τῆς κοινότητος, ὅτι μεταβαίνει εἰς τὰς Σποράδας πρὸς στρατολόγησιν ἐθελοντῶν. Ὁ Σινιάβιν γνωρίζων καὶ ἐκ συστάσεων ἐπισήμων καὶ ἐκ φήμης τὰ κατορθώματα καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ τολμηροῦ καταδρομέως, παντὶ σθένει προσεπάθησεν ἵνα προσοικειούμενος αὐτὸν μεταχειρισθῇ πρὸς ἀποτελεσματικώτερον τῆς Τουρκίας ἀντιπερισπασμόν.

[Ὁ Νικοτσάρας μετέβη εἰς Τένεδον, συνεννοήθη μετὰ τοῦ Σινιάβιν καὶ ἐπεχείρησε τὴν θαυμασίαν εἰς σύλληψιν καὶ εἰς ἐκτέλεσιν ἐκστρατείαν του διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἀπὸ θαλάσσης ὅμως βοήθεια ἀπέλειψε διότι ὁ Σινιάβιν, ὁ Ρῶσος ναύαρχος, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἀπεχώρησε τοῦ Αἰγαίου, μετὰ τὴν συνομολόγησιν ρωσοτουρκικῆς ἀνακωχῆς]:

.... Ἅμα τῇ φυγῇ τοῦ ρωσικοῦ στόλου, τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐπλημμύρησε πειρατῶν· διότι πολλοὶ τῶν παρακολουθησάντων τὸν Σινιάβιν ἁρματωλῶν τῆς Στερεᾶς, ὡς ὁ ἐκ Βάλτου Γιάννης Σταθᾶς, ὁ Καζαβέρνης, καὶ ἄλλοι, μὴ θελήσαντες νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἑστίας ἠνώθησαν μετά τινων γησιωτῶν καὶ τῶν μετ' ὀλίγον ἐκπατρισθέντων καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου, καὶ ἀνυπολογίστους ζημίας εἰς τοὺς Τούρκους ἐπροξένησαν.

Ὁ Ἀλῆς πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ἅμα μαθὼν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Νικοτσάρα ἐφρύαξεν ἐκ λύσσης, καὶ ἐν τῇ λυσσώδει ὀργῇ του ἠπείλησεν, ὅτι *θὰ πνίξῃ τὸν Ὄλυμπον εἰς τὸ αἷμα.* Ὅθεν ἀμέσως ἀλλεπάλληλα στίφη Ἀλβανῶν εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον παραδώσαντες τὴν ἄτυχῆ ταύτην χώραν, ἀνεξαιρέτως προσέβαλλον τοὺς χριστιανοὺς ἁρματωλούς. Οὗτοι δὲ ἡρωϊκώτατα διεκδικήσαντες τὴν γῆν των σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμήν, ἐπὶ τέλους ἐνέδωκαν εἰς τὰ πλήθη τῶν πολεμίων. Φεύγοντες λοιπὸν τὴν λύσσαν τοῦ Ἀλῆ οἱ ἁρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἐν οἷς διέπρεπον οἱ Βλαχάβας, Λαζαῖοι, Τσαχίλας, Μπιζώτης καὶ Σύρος, κατέφυγον εἰς Σκίαθον, καὶ ἐνταῦθα ἑνωθέντες μετὰ τοῦ Σταθᾶ ἐξώπλισαν πειρατικὸν στολίσκον, καὶ διέτρεχον ἀπὸ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καταφθείροντες τὰ παράλια καὶ αἰχμαλωτίζοντες τὰ τουρκικὰ πλοῖα, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα ἀπανθρώπως κατέσφαζον. Μετ' ὀλίγον προσετέθησαν αὐτοῖς καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ ἁρματωλὸς τῆς Νιάουστας Ρομφέης, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Νικοτσάρας.

Ἅμα ἐλθόντος καὶ τοῦ τελευταίου ὁ ἀριθμὸς καὶ τῶν πλοίων καὶ τῶν καταδρομέων ἐδιπλασιάσθη. Ὁριστικὸς ναύλοχος ὡρίσθη ἡ Σκίαθος, καὶ ὁ καταδρομικὸς στόλος, ἐξ ἑβδομήκοντα περίπου πλοιαρίων ἀποτελούμενος, διῃρέθη ἀνὰ δέκα εἰς *ταϊφάδες* (σώματα), ὧν ἕκαστος ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τοῦ ἀρχηγοῦ, ὡς *Βάλτος, Μωρηᾶς, Ρούμελη, Ὄλυμπος, Ἄσπρη Θάλασσα* (Αἰγαῖον), *Σκιάθο, Κασάντρα,* καὶ τὰ ἑξῆς. Γενικὸς τοῦ στόλου διοικητὴς (πρῶτος καπετάνιος) ὁμοθύμως ὠνομάσθη ὁ Σταθᾶς, καὶ ὑποστόλαρχος ὁ Νικοτσάρας, ἀμφότεροι ἄνδρες δεδοκιμασμένου ἡρωϊσμοῦ, καὶ ὁδηγοὶ συνετώτατοι. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν ὁ Σταθᾶς ἀμέσως διέταξε νὰ ἀπορριφθῇ ἡ ρωσικὴ σημαία, καὶ ἀντ' αὐτῆς κατασκευάσας ἀνεπέτασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του τὴν σημαίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ, φέρουσαν ἐπὶ κυανοῦ πεδίου σταυρὸν κατάλευκον. Ἡ παράδοσις καὶ τὰ δημοτικὰ ἄσματα παριστῶσι τὸν Σταθᾶν ἄνδρα πελωρίου ἀναστήματος, τεσσαρακονταετῆ περίπου, μὲ μαύρην γενειάδα μέχρι τοῦ στήθους κατερχομένην, μὲ μακρὰν καὶ πυκνὴν κόμην ἐπὶ τῶν ὤμων του ἀφειμένην, ἐνδεδυμένον μέλαν ποδήρες φόρεμα, καὶ ἐπιβαίνοντα πλοίου καταμέλανα ἔχοντος καὶ τὰ ἱστία καὶ τὸ σκάφος.

Ἐκτὸς τοῦ Σταθᾶ μέλαν εἶχε χρωματίσει τὸ πλοῖόν

του καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς Νικοτσάρας, μὴ φέρων ὅμως ὡς ἐκεῖνος καὶ τὸ μέλαν φόρεμα.

Οὕτω διοργανισθέντος τοῦ καταδρομικοῦ στόλου, περὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου οἱ ταϊφάδες ἔλαβον διαφόρους διευθύνσεις, ὁ δὲ Σταθᾶς κατάμονος ἔπλευσε πρὸς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀποβὰς δὲ καὶ πορθήσας διαφόρους παραλίους κώμας, συνήντησε τουρκικὸν κορβέτον καθ' οὗ ναυμαχήσας νικητὴς ἐγένετο. Τὸ ἑξῆς δημοτικὸν ἆσμα περιγράφει τὰ κατὰ τὴν μάχην.

Μαῦρο καράβ' ὁρμένιζε 'ς τὰ μέρη τῆς Κασάντρας,
εἶχε πανιὰ κατάμαυρα, καὶ τ' οὐρανοῦ παντιέρα.
Ἐμπρὸς κορβέτα μ' ἄλικο μπαϊράκι τοῦ ἐβγῆκε.
« Μάϊνα! φωνάζει τὰ πανιά, ρίξε τα λέγει κάτω!»
« Δὲν τὰ μαϊνάρω τὰ πανιά, οὐδὲ τὰ ρίχνω κάτω!
» Μὴ μὲ θαρρεῖτε νειόνυφη, νὰ 'βγῶ νὰ προσκυνήσω.
» Ἐγώμαι ὁ Γιάννης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκου-
» Τράκο λεβέντες! ρίξετε 'ς τὴ πλώρη τὸ καράβι! [βάλα.
» Τῶν Τούρκων αἷμα χύσετε, ἄπιστους μὴ ψηφᾶτε».
Οἱ Τοῦρκοι βόλταν ἔριψαν, κ' ἐγύρισαν τὴν πλώρη.
Πρῶτος ὁ Γιάννης πέταξε μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.
Ἀπ' τὰ μπούνια τρέχουν αἵματα, ἡ θάλασσα κοκκινίζει.
Ἀλλά! ἀλλά! οἱ ἄπιστοι κράζουν καὶ προσκυνοῦνε.

Ἀφόβως οἱ ἀτρόμητοι καταδρομεῖς ληϊζόμενοι τὰ παράλια τῆς Εὐβοίας, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, ἐξέτειναν καὶ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰς ἐκδρομάς των, προσβάλλοντες πάντα τὰ συναντώμενα τουρκικὰ πλοῖα, ἐμπορικὰ ἢ πολεμικά. Θέλοντες δὲ ἵνα ἐμπνεύσωσι τὸν τρόμον εἰς τοὺς πολεμίους προέβησαν εἰς ἀνηκούστους ὠμότητας, καὶ ἐπυρπόλησαν κώμας, ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους καὶ ἐξηνδραπόδισαν τὰ γυναικόπαιδα. Ἐπὶ τέλους οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τῶν θυμάτων, καὶ αἱ ἀπελπιστικαὶ ἀναφοραὶ τῶν ἐκτεθειμένων εἰς τὴν λύσσαν αὐτῶν, ἔφθασαν καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ διβανίου, καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ κεφαλικῆς ποινῆς διετάχθη ὁ καπιτὰν πασᾶς νὰ καταστρέψῃ τὴν φωλεὰν αὐτῶν. Περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου δύο κορβέτα, καὶ μία φρεγάτα προσέβαλλον τοὺς ἐν Σκιάθῳ καταδρομεῖς· οὗτοι δὲ ἡρωϊκῶς ἀντιστάντες προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν καὶ μίαν ἐκεῖ παραπλέουσαν Ἀγγλικὴν φρεγάταν, ἥτις τὰ μὲν κορβέτα κατεβύθισε, τὴν δὲ φρεγάταν ἐζώγρησε.

Ἐκ τούτου μὲν οἱ Ἕλληνες θρασύτεροι κατέστησαν, τὸ δὲ διβάνιον ἠνάγκασε ἀπειλητικῶς τὸν Ἀλῆν, ἵνα παύσῃ τὴν κατὰ τῶν ἁρμανωλῶν καταδίωξιν, καὶ ἀποσύρῃ ἀμέσως τοὺς Ἀλβανοὺς ἐξ Ὀλύμπου.

Οἱ καταδρομεῖς προτραπέντες καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀφιεμένης αὐτοῖς τὰ παρελθόντα ἐγκλήματα, καὶ ἐν ἀπειθείᾳ ἀπειλούσης κατὰ τῆς κεφαλῆς των τοὺς κεραυνοὺς τοῦ ἀναθέματος, ἠναγκάσθησαν νὰ διαλυθῶσι, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἑστίας των, συνωμόσαντες, ὅτι ἅμα τις κινδυνεύσῃ πάντες νὰ σπεύδωσιν εἰς βοήθειαν.

[Ὁ Ἀλῆς ὅμως δὲν ἐφύλαξε τὰς ὑποσχέσεις του περὶ ἀμνηστείας τῶν ἁρματωλῶν, οὗτοι δέ, εὑρισκόμενοι ἐν κινδύνῳ καὶ βλέποντες ἐξ ἄλλου ὅτι τὸ ἔθνος ἦτο ὥριμον δι' ἐξέγερσιν, ἀπεφάσισαν τῷ 1808 νὰ καλέσουν αὐτὸ εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τὴν 29 Μαΐου, ἐπέτειον τῆς πτώσεως τῆς Κων/πόλεως. Τὸ σχέδιον ὅμως ἐπροδόθη καὶ ἀπέτυχε, τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βλαχάβα ἐπαναστατῶν διασκορπισθέντων ὑπὸ τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ]:

.... Ὁ Βλαχάβας ἐλθὼν εἰς Κασάνδραν, καὶ ἀμέσως περάσας εἰς Σκόπελον ἀποφασίζει ἵνα κατὰ θάλασσαν πράξῃ ὅ,τι ἡ προδοσία ἐναυάγησεν ἐν τῇ ξηρᾷ. Ὅθεν στείλας ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Ἕλληνας,

καράβια νὰ μοῦ δώσετε νὰ κλείσω τὸ μπογάζι,
νὰ γκεζερῶ 'ς τὴ θάλασσα ὁ κόσμος νὰ τρομάζῃ,

ἑνοῦται μετὰ τοῦ Νικοτσάρα, τῶν Λαζαίων, καὶ ἄλλων ἐξ Ὀλύμπου φυγόντων ἁρματωλῶν, καὶ συγκροτήσας ἀξιόλογον καταδρομικὸν στολίσκον, μετὰ τῆς μανίας ἀπηλπισμένου ἤρξατο προσβάλλων τὰ τουρκικὰ πλοῖα, καὶ ἐνεργῶν εἰς τὰ παράλια, ἰδίως τῆς Θεσσαλίας, τολμηροτάτας ἀποβάσεις; καὶ ἀπανθρωποτάτας σφαγάς.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ τοῦ *διαβολόπαπα* λυσσωδέστερος καταστὰς ἤγαγεν εἰς Ἰωάννινα πλῆθος Θεσσαλῶν αἰχλαλώτων, καὶ ἐπὶ στιγμὴν ἀποκοιμίσας τὴν κατὰ τῶν ἄλλων καπιταναίων ἐκδίκησιν ἐδημοσίευσε τελείαν ἀμνηστείαν, καὶ προσεκάλεσε τοὺς πάντας ἵνα συγκεντρώσωσι τὰς προσπαθείας των πρὸς σύλληψιν τοῦ τρομεροῦ ἀντάρτου.

Ἐν τούτοις καθ' ἑκάστην ὕξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν περὶ τὸν Βλαχάβαν καταδρομέων, μυρίας διαπραττόντων βιαιοπραγίας καὶ κακώσεις, καὶ αὐτὴν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ σουλτανικοῦ στόλου ἀψηφούντων. Τούτου ἕνεκα ἡ Πύλη ἠναγκάσθη, συνεργὸν ἔνθερμον λαβοῦσα καὶ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἵνα παντὶ τρόπῳ περιποιηθῇ αὐτόν, καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν προτέραν ὑποταγήν. Ὅθεν σουλτανικὸν φιρμάνιον χορηγοῦν ἀμνηστείαν τῷ τε Παπᾶ-Εὐθυμίῳ καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐπαναστήσασιν ἐδημοσιεύθη μετὰ πάσης ἐπισημότητος ἐν Θεσσαλίᾳ, σταλὲν καὶ ἐν Σκοπέλῳ πρὸς γνῶσιν τῶν ἐνδιαφερομένων, συνάμα δὲ ὁ Ἀλῆς διετάσσετο ἵνα παύσῃ πᾶσαν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐχθρικὴν ἐπίδειξιν, καὶ εἰς ἐπισφράγισιν ὅλων τούτων αὐτὸς ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου γράφει τῷ Βλαχάβα παραινετικὰ γράμματα, καὶ λύων αὐτὸν ἀπὸ πάσης προηγουμένης ἁμαρτίας, ἐξορκίζει πρὸς ἐγκατάλειψιν σταδίου μῶμον μέγιστον προστρίβοντος εἰς αὐτόν, καὶ ὡς χριστιανόν, καὶ ὡς ἱερέα τοῦ Ὑψίστου.

Ἐκ τοιούτων καὶ τηλικούτων προτροπῶν καὶ ἐξορκισμῶν δελεασθεὶς ὁ Βλαχάβας ἔπαυσε τὰς καταδρομάς, καὶ διαλύσας τὸν πειρατικὸν στολίσκον ἀπολύει τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγωνιζομένους, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει, ὅτι οὗτοι ἀναλαμβάνοντες τὰ ἁρματωλίκια ἐν περιπτώσει καταδιωγμοῦ θέλουσι τῷ παράσχει ἔνθερμον βοήθειαν.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Πλῆθος Ναοί...

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Πῶς δέχονται, ἀλήθεια, τὰ πικρὰ μυνήματα! Εἶδα σήμερα μιὰ γρηούλα ποὺ τῆς ἔφεραν τὴν εἴδησι τοῦ μεγάλου χαμοῦ. Ὁ μοναχογυιός της εἶχε πέσει ~~στὸ ἀγόρασμα Μπιζάνι~~. Ὅλος ὁ κόσμος καὶ ὁ ἥλιος μαζὶ καὶ τὸ φεγγάρι καὶ τ' ἀστέρια εἶχανε γκρεμιστῆ σὲ θρύψαλα, δὲν ἤτανε πιά, νίποτα δὲν ἤτανε πιὰ γι' αὐτήν. Μέσα στὴν κοσμοχαλασιὰ στεκότανε βουβή, μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, χωρὶς παράπονο, χωρὶς βαρυγκώμια. Σὰν νάλεγε μέσα της: «Ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ!» ὄχι: «Ἔτσι ἤτανε τὸ γραφτό του». «Ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Τὸ παιδί μου ἔπρεπε νὰ πεθάνῃ, ὁ κόσμος ἔπρεπε νὰ σωριασθῇ γύρω μου καὶ νὰ σβύσῃ ὁ ἥλιος καὶ νὰ χαθοῦν τ' ἀστέρια. Ἔτσι ἔπρεπε...» Δὲν σοῦ φαίνεται παράξενο;

Ὁ ΜΑΘΗΤΗΣ — Παράξενο, ναί! Παράξενο πῶς ἡ πλατειὰ ἰδέα τῆς Πατρίδας μπορεῖ νὰ χωρέσῃ σ' ἕνα στενὸ γεροντικὸ κεφάλι.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Σ' ἕνα κεφάλι μάνας ἔπρεπε νὰ πῇς. Τὸ πλατύτερο κεφάλι μιᾶς μάνας, κι' ἂν εἶχε ἀκόμη τὸ πλάτος τοῦ κεφαλιοῦ ἑνὸς Σωκράτη, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ χωρέσῃ τὸν χαμὸ τοῦ παιδιοῦ της.

Ὁ ΜΑΘ. — Κι' ὡς τόσο...

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Κι' ὡς τόσο ναί... Αὐτὸ εἶναι τὸ παράξενο. Ἡ γρηὰ μάννα, ἀντικρύζοντας παγωμένη αὐτὸ ποὺ ἔγινε, εἶμαι βέβαιος πὼς συλλογιζότανε μέσα της ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Κι' αὐτὸ ἤτανε ἡ παρηγοριά της.

Ὁ ΜΑΘ. — Πῶς ἔπρεπε γιατί;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Αὐτὸ δὲν θὰ μποροῦσα νὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσω. Τὸ τί πρέπει καὶ τὸ τί δὲν πρέπει εἶναι μεγάλο πρόβλημα καὶ γιὰ τοὺς σοφώτερους καὶ ποτὲ θαρρῶ δὲν θὰ φθάσῃ ἡ σοφία τῶν ἀνθρώπων νὰ μᾶς πῇ τελειωτικὰ τὸ τί εἶναι τὸ πρεπούμενο καὶ τὸ τί ὄχι. Ὅμως κάποια πράματα, εἴτε ἀπὸ βαθύτερη αὐτογνωσία, εἴτε ἀπὸ μία ἀταβιστικὴ ἐνέργεια, εἴτε ἀπὸ μία δυνατὴ καὶ ἀναπάντεχη ὑποβολὴ καρφόνονται μέσα στὴ σκέψι μας μὲ τὸν ἕνα τρόπο ἢ μὲ τὸν ἄλλο. Χωρὶς ἄλλο ὅμως τὸ παράξενο ἐκεῖνο βλέμμα τῆς γρηᾶς, τὸ στυλωμένο στὸν οὐρανό, σὰν νὰ διάβαζε ἀπάνω του μιὰ προσταγή, γραμμένη μὲ πύρινα γράμματα, αὐτὸ ἔλεγε: «Ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Δὲν ἤτανε βολετὸ νὰ γίνῃ ἀλλιῶς».

Ὁ ΜΑΘ. — Μιὰ τέτοια ὑποταγὴ στὸ θέλημα τῆς Μοίρας συχνὰ τὴν ἀντικρύζει κανείς.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὄχι στὸ θέλημα τῆς Μοίρας. Ἐδῶ εἶναι ἡ διαφορά. Στὸ θέλημα τῆς Ἀνάγκης...

Ὁ ΜΑΘ. — Βρίσκετε τὴν Ἀνάγκη δυνατότερη ἀπ' τὴ Μοῖρα;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Κάποιες φορὲς ναί. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς φουσκόνει τὴν καρδιὰ στὸν θάνατο, ὕστερ' ἀπ' τὸν σπαραγμὸ τοῦ χωρισμοῦ, εἶναι ὁ ἄδικος χαμός, ὁ χαμὸς ποὺ δὲν ἔχει κανένα λόγο. «Γιατὶ νὰ πεθάνῃ; Ἤτανε καμία ἀνάγκη νὰ γίνῃ; Γιατὶ λοιπόν;... Αὐτὴ εἶναι ἡ βαρυγκώμια τῶν ξεσχισμένων σπλάχνων, ποὺ ἀνεβαίνει ὡς τοὺς ἔβδομους οὐρανούς... Σὰ φτάσωμε νὰ ποῦμε: «Πέθανε. Ἔπρεπε νὰ πεθάνῃ. Τί νὰ γίνῃ;...» σπαράζει μέσα μας ἡ καρδιά, μὰ δὲ φουσκόνει σὲ βαρυγκώμια. Δὲν ρωτάει, πιά, δὲν περιμένει ἀπόκρισι, χωρὶς νὰ τῆς ἔρχεται ἀπὸ πουθενὰ καὶ ξεχνάει μὲ τὸν συμπαθητικὸ τρόπο, ποὺ ξεχνάει ἡ καρδιά...

Ὁ ΜΑΘ. — Θάλεγα πὼς ἡ ἀρρώστεια δικαιόνει περισσότερο τὸν θάνατο στὴν καρδιὰ τῶν χαροκαμένων.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἡ ἀρρώστεια ποτέ! Ἡ ἀρρώστεια εἶναι ἡ μεγάλη ἀδικία. Ἡ ἀνάγκη, ὁ σκοπός. Καθετὶ ποὺ ἔχει ἕνα σκοπὸ μᾶς βάζει τὸ δάχτυλο στὰ χείλια καὶ μᾶς τὰ σφραγίζει. Κι' ὁ Θάνατος ἀκόμη, ποὺ φαίνεται τὸ πιὸ ἄσκοπο πρᾶμα τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ πάντα, κι' αὐτὸς σὰν μᾶς παρουσιάζεται μὲ ἕναν σκοπό, χαραγμένον στὸ μέτωπό του, κι' αὐτὸς μᾶς κάνει νὰ σκύβουμε βουβὸ μπροστά του καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦμε.

Ὁ ΜΑΘ. — Φτωχὲς μανοῦλες!

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Εὐτυχισμένες θέλεις νὰ πῇς! Στὰ στενά τους στήθια θρονιάζεται τὸ χρυσολεφάντινο ἄγαλμα τῆς Ἰδέας, ποὺ δὲν θὰ χωροῦσε ποτὲ στὰ συμπαθητικὰ αὐτὰ ἐρημοκλήσια, χωρὶς τὸ μεγάλο γκρέμισμα, ποὺ ἔφερ' ὁ ἄγριος σεισμός. Μία θεότητα εἶναι κλεισμένη μέσα τους καὶ τὸ νοιώθουν.

Ὁ ΜΑΘ. — Μία θεότητα.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Πλῆθος ναοί!

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

Χριστόδουλος Σῶζος

Ὁ Χριστόδουλος Σῶζος, ἐκ Κύπρου, Δήμαρχος τῆς πόλεως Λεμεσοῦ, στρατιώτης ἐθελοντὴς τοῦ 3ου λόχου τοῦ 1ου πεζικοῦ συντάγματος, ἄγων τὸ 42ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐφονεύθη τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1912 ἐν Ἠπείρῳ, πολεμῶν γενναίως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἠλία, εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεως, κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς Πατρίδος.

Ὁ θάνατός του εἶναι μία δυνατὴ ἐκδήλωσις τῆς κυπριακῆς ζωῆς.

Εἰς τὸ μακρυνὸν ἐκεῖνο νησί, τὴν Κύπρον, ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαι τῶν περασμένων καιρῶν καὶ αἱ μεταβολαὶ ποὺ ἐπρόξένησαν οἱ δυνάσται, δὲν κατώρθωσαν παρὰ νὰ τὸ στολίσουν μὲ μίαν τραγικὴν σφραγῖδα καρτερικότητος καὶ μὲ μίαν αἴγλην ἐθνικῆς πίστεως, σὰν ἐκείνην ποὺ ἐλάμπρυνε τὰ πρόσωπα τῶν μαρτύρων τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὅλη ἡ ζωὴ ἐκεῖ κάτω — κατ' ἐξοχὴν σήμερα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Ἄγγλων — σὰν ποταμός, πότε ὁρμητικὰ καὶ πότε ἤρεμα, ρέει ἀδιάκοπα καὶ ροχθεῖ τὸν ἴδιον πάντα σκοπόν, ποὺ καθηγίασε μὲ τὴν θυσίαν ἑνὸς μαρτυρικοῦ θανάτου εἰς τὸ 21 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός.

Ἐπάνω εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἶναι τονισμένη ὅλη ἡ κυπριακὴ ζωή. Εἰς τὸν δημόσιον βίον δὲν εἰμπορεῖ νὰ νοηθῇ πολιτικὸν πρόγραμμα ἂν κυριαρχοῦσα ἰδέα του δὲν εἶναι ἀντίδρασις καὶ ἄμυνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν καλὸς πολίτης ἢ οἰκογενειάρχης δὲν εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁποιος δὲν ἔχει καὶ δὲν φανερώνει ἐμπράκτως τὴν ἀρετὴν τῆς φιλοπατρίας.

Ἔτσι ἡ ἐξέλιξις, μία, δυνατή, ὁλοφάνερη, γνωρίζουσα ποῦ κατευθύνεται καὶ τί ζητεῖ, συγκεντρώνει

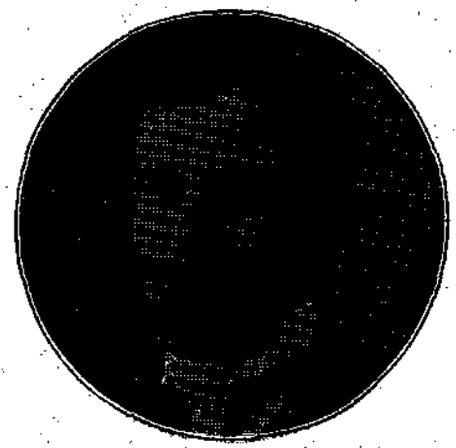

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΣΩΖΟΣ

ὅλην τὴν κυπριακὴν ζωὴν εἰς ἓν σημεῖον καὶ εἰς ἕνα σκοπόν: τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἕνωσιν.

Ὁ Σῶζος εἶχε μεγάλο καὶ ἐκλεκτὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ ὁ θάνατός του ἦτο μία ἐκδήλωσις της, ἐκδήλωσις, ὅπως εἶπα, δυνατή.

Ἤρχετο ν' ἀντικρύσῃ τὸ θεῖον φῶς τῆς ἐλευθερίας, — ποὺ χρόνια καὶ χρόνια τώρα λυχταρίζουν αἱ κυπριακαὶ γενεαί — εἰς τὴν λάμψιν μὲ τὴν ὁποίαν τὰ ἑλληνικὰ τηλεβόλα θὰ διέλυαν τὰ σκότη τῆς σκλαβιᾶς τῶν πολυβασανισμένων Ἠπειρωτῶν. Νὰ σφραγίσῃ, μὲ τὸ αἷμα του, τὴν πίστιν του πρὸς τὴν ὡραίαν ἰδέαν ποὺ ζωντανεύει τοὺς λαοὺς καὶ ἀνυψώνει τὰ ἄτομα.

Μαχητὴς τῆς ἰδέας, ἦλθε νὰ γείνῃ καὶ μαχητὴς τοῦ πολέμου διότι οὕτω ἐνσαρκοῦται καὶ στηλώνεται ἡ ἰδέα. Καὶ περιεβλήθη τὴν τιμίαν στολὴν τοῦ Ἕλληνος στρατιώτου, ὡς ὁ ἴδιος ἔγραφε εἰς τοὺς ἰδικούς του. Καὶ ἀπέθανε, ἀντάξια εἰς ἀληθινὸν Ἕλληνα, ὑπερασπιζόμενος τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς ζωῆς: τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἦτο μεγάλη ἡ ἐθυσία του. Μεγάλη διὰ τὴν Κύπρον. Μεγάλη διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλ' ἀναγκαία διὰ τὰς ἰδέας του καὶ διὰ τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν τῆς Πατρίδος του. Ἀφῆκε ὀπισθέν του γονεῖς, ἀδελφάς, σύζυγον, τέκνον, ἀξιώματα, τιμάς, φίλους, εὐτυχίαν.

Ἦτο δήμαρχος. Ὑπῆρξε βουλευτὴς ἐπὶ δύο περιόδους. Ἦτο μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου παρὰ τῇ ἀγγλικῇ κυβερνήσει τῆς Κύπρου. Καὶ δικηγόρος ἐκ τῶν ἀληθινὰ διακεκριμένων.

Ὑπὸ τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις ποὺ ἐνεφανίζετο ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου του, ὁ Σῶζος ἐφαίνετο συμμετέχων, δρῶν, πρωτοστατῶν. Ἡ ζωή του ἦτο εὐρεῖα, ὡς εὐρεῖα ἦτο καὶ ἡ προοδευτικότης καὶ ἡ φιλοπονία του. Ἡ θέλησίς του ἦτο δυνατή, ὅπως ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ ἰδέα ποὺ εἶχε καὶ ἐφήρμοζε αὐστηρὰ διὰ τὸ καθῆκον.

Φαιδρός, σπινθηροβόλος, πρακτικός, ἐβάδιζε μὲ τόλμην πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς ζωῆς.

***

Ὀλίγαι λεπτομέρειαι χαρακτηρίζουν τὸν ἄνδρα: Εἰσῆλθε πολὺ νέος εἰς τὴν κυπριακὴν Βουλήν. Ἦτο ὁ νεώτερος τῶν συναδέλφων του. Ἦτο τότε εἰς ὀξύτητα τὸ ἐθνικὸν ζήτημα. Οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπίσημοι — ὁ πολὺς ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν Τσάμπερλαιν — εἶχον θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸν ἑνωτικὸν πόθον τῶν Κυπρίων. Εἶπον ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Κύπρῳ γενικὴ ἐπιθυμία πρὸς ἕνωσιν καὶ ὅτι ἦτο ζήτημα ἂν θὰ ἐπροτίμων οἱ Κύπριοι τὴν διοίκησιν τῆς πτωχῆς Ἑλλάδος ἀντὶ τῆς ἀγγλικῆς. Ἡ ἀπάντησις ἐδόθη ἐμφαντικὴ μὲ τὴν φωνὴν καὶ μὲ τὸ χέρι τοῦ Σῶζου. Εἰς τὴν ἀντιφώνησιν ποὺ ἐδίδετο εἰς τὸν ἐπίσημον λόγον τοῦ Μεγάλου Ἀρμοστοῦ, εἰσήγαγε μίαν τελευταίαν παράγραφον. Ἦτο ἡ παράγραφος ἡ διακηρύττουσα τοὺς ἀναλλοιώτους ἐθνικοὺς πόθους τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Οἱ συνάδελφοί του εἶχον ἀναθέσει εἰς αὐτὸν νὰ προσθέσῃ τὴν ἑνωτικὴν παράγραφον. Καὶ τὸ ἔπραξε μὲ τόλμην, μὲ τὴν ἐπιβλητικὴν καὶ βροντερὰν φωνήν του.

Ὅταν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπῆρχε καμία σοβαρὰ συζήτησις περὶ διοικήσεως καὶ εὐρυτέρων ἐλευθεριῶν διὰ τὸν τόπον, ὁ Σῶζος προσήρχετο πάντοτε ἐφοδιασμένος μὲ ἀγγλικὰ δοκουμέντα. Ἔσπευδεν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον τῆς Βουλῆς, ὅπου καὶ ἡ βιβλιοθήκη, ἐφυλλομέτρει τὰ Parliamentary Papers, ἐνέκυπτεν ὀλίγον ἐπάνω εἰς αὐτὰ καὶ ἔπειτα προσήρχετο ἕτοιμος καὶ ἀποστομωτικός. Ἔπαιρνε ἀπὸ τὰ ἀφορῶντα τὴν Κύπρον ἀγγλικὰ ἔγγραφα, τὰς γνώμας καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα προγενέστεροι Ἀρμοσταὶ ἢ Ὑπουργοὶ εἶχον ὁμιλήσει εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῶν ζητημάτων τῆς Κύπρου, καὶ τὰ ἀντέτασσε κατὰ τῆς στενῆς ἀντιλήψεως καὶ τῶν ἀντιλογιῶν τῆς συγχρόνου Κυβερνήσεως τῆς Νήσου. Ἐπολέμει τοὺς Ἄγγλους μὲ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματά των. Καὶ ἦτο ὁ ἀποτελεσματικώτερος τρόπος.

Ἦτο σύντομος καὶ θετικὸς ὁ λόγος του.

Ὁσάκις σοβαρὰ διαφωνία ἐπρόβαλλε μεταξὺ Ἄγγλων καὶ Ἑλλήνων βουλευτῶν, ἡ ὁποία ἠπείλει νὰ διαρρήξῃ τὴν συνεργασίαν μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Σῶζος ἐπενέβαινε. Ἔτρεχε ἀθορύβως μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀγγλικῆς πτέρυγος, καὶ ἐπέφερε συμβιβασμόν. Κατώρθωνε καὶ εἰς τὰς δύο πτέρυγας νὰ παρουσιάζῃ τὰ ἐπιχειρήματά του μὲ τὴν ἴδιαν πειθώ. Ἦτο ἡ *μαμμὴ* τῆς Βουλῆς. Ἔτσι ἐκαλεῖτο.

Εἰς μίαν ἄλλην περίστασιν ποὺ ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἀντέτασσε πεισματικὴν ἄρνησιν εἰς τὸ νὰ δεχθῇ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων μίαν παράγραφον περὶ τοῦ *περιφήμου* Φόρου τῆς Ὑποτελείας — εἰς τὴν ὁποίαν παράγραφον ἐψέγετο ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις καὶ διετυπώνετο τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς ὀρθῆς του διπλωματικῆς καὶ νομικῆς ἀπόψεως, ἡ ὁποία ἔθιγε πολὺ τὴν περὶ τούτου γνώμην καὶ ἀντίληψιν τῶν Τούρκων βουλευτῶν — ὁ Σῶζος ἠγέρθη: «Σεῖς οἱ Ἄγγλοι, εἶπε, θὰ ἐμποδίσετε τὴν ἐλευθερίαν τῆς γνώμης καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου; Σεῖς οἱ προστάται τῶν λαῶν θὰ ἐμποδίσετε ἀπὸ τοῦ νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ἐντίμου Ὑπουργοῦ τῶν Ἀποικιῶν τὰ παράπονα καὶ αἱ εὐχαὶ τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ;...» Καὶ ἐξηκολούθησεν εἰς τὸν ἴδιον τόνον. Μετ' ὀλίγον ἡ ἀγγλικὴ ἀκαμψία ἤρχισε νὰ κάμπτεται. Καὶ ἡ παράγραφος κατά τι τροποποιηθεῖσα, ἐψηφίζετο.

Τελευταῖον, ἕνεκα τῆς ἐγερθείσης πολιτικῆς κρίσεως ἐν Κύπρῳ καὶ τῶν ταραχῶν ποὺ ἐπηκολούθησαν, ἡ Ἀστυνομία εἶχε κατηγορήσῃ πολλοὺς καὶ παραπέμψῃ ἐνώπιον τοῦ Κακουργιοδικείου ἐπὶ διαφόροις κατηγορίαις καὶ «ἐπὶ στάσει καὶ ἐμφυλίῳ πολέμῳ». Ἡ τελευταία αὐτὴ κατηγορία δὲν ἠδύνατο ὡς ἐκ τῶν γεγονότων νὰ ὑποστηριχθῇ σοβαρῶς. Οἱ κατηγορούμενοι ὅμως θὰ ἐτίθεντο εἰς σοβαρὰν δοκιμασίαν. Ὑπῆρχε πολλὴ κακὴ διάθεσις ἐκ μέρους τῶν μαρτυρούντων ἀστυνομικῶν ὀργάνων καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐκεθύμει παραδειγματικὴν τὴν τιμωρίαν τῶν ταραχῶν. Ὁ Σῶζος ἔσπευσε τότε εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Τροόδους ὀλύμπιον θερινὸν ἐνδιαίτημα τοῦ Μ. Ἀρμοστοῦ πρὸς συνάντη-

σίν του. «Ἐξοχώτατε, εἶπε, εἶμαι σύμβουλός σας καὶ ὀφείλω νὰ σᾶς εἴπω τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπὶ ἐμφυλίῳ πολέμῳ κατηγορία δὲν θὰ εἰμπορέσῃ νὰ στηριχθῇ σοβαρῶς καὶ θὰ ἐκτεθῇ ἡ Κυβέρνησίς σας ὅτι εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ στείλῃ εἰς τὴν ἀγχόνην 32 Ἕλληνας Κυπρίους. Τὸ πρᾶγμα ἐγείρει πολλὴν ἀγανάκτησιν παρὰ τῷ λαῷ. Καὶ ὑποθέτω, ὅτι δὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἐξοχότητός σας νὰ τεθῇ εἰς πλήρη διάστασιν μὲ τὸν λαόν. Ἰδοὺ μία εὐκαιρία νὰ δείξῃ ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης τὰ γενναῖα αἰσθήματα καὶ τὴν καλήν της διάθεσιν, ἡ ὁποία τελευταῖον ἐτέθη ὑπὸ ἀμφισβήτησιν. Συμβουλευθῆτε τὸν Δημόσιον Κατήγορόν σας, καὶ ἂν ἀντιληφθῆτε ὅτι ὑπάρχουσι ἀμφιβολίαι ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατηγορίας, ὑποδείξατε τὸ ὀρθὸν τοῦ νὰ ἀποσυρθῇ ἡ κατηγορία». Καὶ μετά τινας δισταγμούς, ἀναγκαίους διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ἀγγλικῶν προσχημάτων περὶ μὴ ἀναμίξεως τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰ τῆς δικαιοσύνης, ἐξευρέθη ὁ τρόπος τῆς φιλικῆς παρεμβάσεως τοῦ Μ. Ἁρμοστοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα προεμαντεύετο. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἡ ἐπὶ στάσει καὶ ἐμφυλίῳ πολέμῳ κατηγορία ἀπεσύρετο.

***

Δὶς εἶχεν ἐπισκεφθῆ καὶ τὴν ἀγγλικὴν Μητρόπολιν, ὅπου ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἐπισήμους μὲ λογικὴν θέρμην ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Κύπρου. Εἰς τὸ τελευταῖον ταξιδίόν του ἐπέστρεψε μὲ σταθερὰν ἰδέαν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Νήσου ὡς θετικωτέρου μέσου εὐημερίας καὶ προσεγγίσεως εἰς τὴν ἕνωσιν. Δὲν εἶχε προφθάσῃ νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰς νέας ἰδέας του. Ὁ πόλεμος τὸν παρέσυρε καὶ ὁ θάνατός του ὑπῆρξε μία διακήρυξις τῆς ἀγνῆς πατριωτικῆς καρδίας του κατὰ πάσης τυχὸν φιλοκατηγόρου διαθέσεως ἐναντίον του ὡς αὐτονομικοῦ.

Οἱ Ἄγγλοι τὸν ὑπελήπτοντο πολύ. Ἦτο ἀξιοθαύμαστον τὸ πῶς κατώρθωνε νὰ θεωρῆται ὑπ' αὐτῶν φίλος των, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἦτο πρώτης τάξεως ἐθνικὸς παράγων. Δι' αὐτὸ ἐπένθησαν τὸν θάνατόν του καὶ ἡ Διοίκησις καὶ τὰ Δικαστήρια εἰλικρινῶς.

Ὡς Δήμαρχος ὑπῆρξε φαινόμενον φωτεινόν, ὑπόδειγμα δραστηριότητος καὶ φιλοπροόδου πνεύματος. Ὁ Δῆμος ἠσθάνθη χαλινὸν καὶ διοικητικὸν χέρι. Ἐκαθάρισε, ἐξυγίανε, ἐξωράϊσε, ἀνέδειξεν. Ἵδρυσε Φιλαρμονικὴν τοῦ Δήμου μὲ μόχθους ἀτρύτους. Διωργάνωσεν εἰς τὴν πόλιν του Παγκυπρίαν Βιομηχανικὴν καὶ Γεωργικὴν Ἔκθεσιν, τὴν ὁποίαν πολλοὶ Δήμαρχοι μεγάλων πρωτευουσῶν θ' ἀπεθαύμαζον. Καὶ ἐκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς Ἄγγλους ἄρχοντας διὰ νὰ ἴδωσι τὰς προόδους λαοῦ, ἀξίου ἀνωτέρας τύχης. Ἀλλ' ὅ,τι ἰδίως τὸν διέκρινεν εἰς τὴν δημοτικὴν διαχείρισίν του ἦτο ἡ ἀμεροληψία καὶ ἡ αὐστηρότης του. Παρ' ὅλα τὰ παράπονα τῶν ἐκλογέων του ἀντήμειβε τοὺς ὑπαλλήλους ποὺ ἐφήρμοζαν αὐστηρὰ τοὺς δημοτικοὺς νόμους καὶ κανονισμούς. Μίαν ἡμέραν ἔκπληκτοι οἱ δημόται Λεμεσοῦ ἤκουον τὸν πατέρα τοῦ Δημάρχου νὰ κατακραυγάζῃ κατὰ τοῦ υἱοῦ του. Τί εἶχε συμβῇ; Ὁ Δήμαρχος εἶχε τιμωρήσῃ μὲ πρόστιμον τὸν πατέρα του διὰ κάποιαν δημοτικὴν παράβασίν του.

***

Καὶ ἐν ὑστερόγραφον. Ἦτο ἀρρενωπὸς τὴν μορφήν. Φωνασκᾶς. Γενναιόδωρος. Κατ' ἐξοχὴν φιλόστοργος. Ὅπου εὑρίσκετο, ἐγέμιζε τὸν τόπον ἀπὸ τὸ ἐγά του. Ἡ παρουσία του, οἱ λόγοι του, τὰ φαιδρολογήματά του ἐσκόρπιζον μίαν ἀκτινοβολίαν ζωῆς, εὐχαριστήσεως, πεποιθήσεως. Ὡμίλει πολὺ καὶ μεγαλοφώνως, ἀλλὰ καὶ ἔπραττε πολλά. Ἐθνικώτατος. Προοδευτικός. Ἀρχοντικός. Λεβέντης. Προσφιλής.

Ἡ Κύπρος ἔχασε ἕνα δυνατὸν χέρι. Ἡ Λεμεσὸς ὑπέροχον καὶ γενναῖον πολίτην, προικισμένον μὲ ἐξόχους φιλοπόλιδας ἀρετάς, τὰς ὁποίας ἐγνώριζε ν' ἀποκρυσταλλώνῃ εἰς ὡραῖα ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἡ Κύπρος καὶ ἡ Λεμεσὸς ἀπέκτησαν ἕνα ἥρωα τοῦ καθήκοντος, ἕνα πρόμαχον τῆς ἐλευθερίας.

Ὅποιος ἀποθνήσκει διὰ τὴν Πατρίδα, δὲν ἀποθνήσκει. Ζῇ μαζί της τὴν μακράν ζωὴν τῆς Ἱστορίας καὶ φωτίζεται ἀπὸ τὸ ἀκτινωτὸν τῆς ἰδικῆς της δόξης.

Ἄ! πῶς ἐνθυμοῦμαι τὸν φίλον μου Σῶζον. Καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ εἰς τὴν μάχην ἐσκόρπιζε τὴν περίσσειαν τῆς ζωῆς του. «Γειά σου, ἀθάνατε Βαγγέλη» συνήθιζε νὰ μοῦ φωνάζῃ. Τώρα δὲν ἀκούω πλέον τὴν φωνήν του. Δὲν θὰ τὴν ἀκούσω ποτέ... Εἴχαμεν φύγῃ μαζὶ ἀπὸ τὴν Πατρίδα καὶ μὲ μίαν ἁρμονίαν αἰσθημάτων καὶ σκέψεων ἐβαδίζαμεν πρὸς τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου ὡς πρὸς ἀναγκαίαν θυσίαν διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τῆς μικρᾶς πατρίδος μας.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΤΖΗΪΩΑΝΝΟΥ
βουλευτὴς Λάρνακος-Ἀμμοχώστου,
στρατιώτης τοῦ Γ' λόχου τοῦ Α' πεζ. συντάγματος

Συμπολεμιστὴς τοῦ Σώζου καὶ φίλος του ἦτον ὁ ἀγαπητὸς βουλευτὴς κ. Χατζηϊωάννου, ὁ δίδων τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐκλεκτοῦ πολίτου τῆς Κύπρου. Πέντε ἐξέχοντες πολῖται Κύπριοι: ὁ Σῶζος καὶ οἱ βουλευταὶ Χατζηϊωάννου, Λανίτης, Κυριακίδης καὶ Ζήνων, ἦλθαν ἐθελονταὶ νὰ πολεμήσουν. Καὶ παρὰ τὸ πλευρόν των πλεῖστοι νέοι ἠκολούθησαν πρόθυμοι νὰ προσφέρουν τὴν ζωήν των εἰς τὴν μητέρα πατρίδα.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν κ. Χατζηϊωάννου εἰς τὸ Νέον Πολιτικὸν Νοσοκομεῖον ὅπου νοσηλεύεται τραυματίας τῶν ἠπειρωτικῶν μαχῶν. Μὲ ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ ἀφέλειαν παιδικὴν μᾶς διηγεῖτο τὰ τῆς μεγάλης ἐκστρατείας. Μᾶς ὡμίλησε διὰ τὴν Κύπρον, διὰ τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον ποὺ θὰ ἐπιτελέσῃ ἐλευθέρα ἡ νῆσος. Ἀντὶ περιγραφῆς, προτιμῶμεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Δήμαρχον Λάρνακος, ὅστις τὸν εἶχε συγχαρῇ διὰ τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα:

«Πιστὸς εἰς τὰς ἰδέας μου ἠκολούθησα τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος.

»Ἔσπευσα μὲ τὸ μάνλιχερ πρὸς τὸ ἑλκυστικὸν ὄνειρον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐλικνίσθησαν αἱ γενεαὶ τῶν δούλως Κυπρίων. Ἐζήτησα ν' ἀκούσω παρὰ τὰς ὑψηλὰς δρῦν τῆς ἠπειρωτικῆς Δοδώνης τὸν νέον χρησμὸν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου.

»Εἶδα τοὺς γενναίους μαχητὰς καθημαγμένους νὰ ἀποθνήσκουσιν ἠδέως ψιθυρίζοντες τὸ ὄνομα τῆς Πατρίδος. Ἤκουσα τὸν πόνον τοῦ δούλου καὶ τὴν χαρὰν τοῦ ἐλευθερουμένου. Ἠσθάνθην τὰ ὑψηλὰ καὶ ἄφραστα σκιρτήματα τῆς ἀναδυομένης ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ καταστροφῶν παγκάλου θεᾶς, τῆς Ἐλευθερίας.

»Πιστεύω. Πιστεύω πλειότερον τώρα. Ἡ φυλή μας ἐπανεῦρε τὸν ἱστορικὸν δρόμον της.

»Χαρῶμεν, ὅτι ἡμέρα δόξης καὶ φωτὸς ἀνέτειλε διὰ τὴν Ἑλλάδα μας.

»Ἀκατανίκητοι εἰς τὸ ὡραῖον ἐθνικὸν ἰδεῶδες, ὃς ἐξακολουθήσωμεν ἐργαζόμενοι, ἐλπίζοντες καὶ ἡμεῖς οἱ Κύπριοι. Ροδίζει ἡ αὐγὴ τῆς ἐλευθερωτικῆς ἡμέρας. Ἐν τῷ χυθέντι αἵματι τῶν τέκνων της ἐνοῦται στερρώτερον μετὰ τῆς Ἑλλάδος μας ἡ Μεγάλη Νῆσος τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ Κύπρος, ἐλευθέρα, προωρίσται μεγάλη. Προφυλακὴ οὖσα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ βάθει τῆς Μεσογείου, γενήσεται καὶ κέντρον πνευματικῆς καὶ ἐμπορικῆς ζωῆς διὰ τὴν ἀπέναντι Ἀσίαν. Γενήσεται καὶ γέφυρα διαβιβάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

»Ἡ παλίρροια τοῦ πολιτισμοῦ θὰ θιέλθῃ διὰ τῆς ἀρχαίας κοίτης του».

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΝ Πειραιεῖ, ἐν τῇ συνοικίᾳ Μελετοπούλου, ἐν θέσει Καραβᾶ, πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Γ. Κουκούλη ἀνευρέθη τυχαίως καὶ μετηνέχθη εἰς τὸ ἐκεῖ Μουσεῖον ὡραῖον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ὕψους 1.50 περίπου μ., πολὺ καλῆς διατηρήσεως.

Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται νέα πεπλοφόρος γυνὴ καθημένη καὶ λαμβάνουσα τὴν δεξιὰν ὀρθίου ἀνδρὸς ἔχοντος μικρότατον γένειον ἐπὶ τῶν παρειῶν καὶ τοῦ σιαγονίου· μεταξὺ τῶν δύο ἵσταται κατ' ἐνώπιον νεάνις ἔχουσα τὴν κόμην ἐντὸς καλύπτρας καὶ βλέπουσα μετὰ τρυφερότητος πρὸς τὴν πρὸ αὐτῆς σκηνήν, ἐνῷ προσφέρει διὰ τῆς δεξιᾶς κιβωτίδιον μετὰ κοσμημάτων πρὸς τὴν καθημένην γυναῖκα.

Ἡ θέσις, ἐν ᾗ εὑρέθη τὸ ἀνάγλυφον, εἶνε πλησιέστατα πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Φουτρῆ, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας πρὸ μηνῶν εὑρέθησαν πολλὰ ἄλλα ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, τῶν ὁποίων τὴν εὕρεσιν ἀνηγγείλαμεν εἰς προηγούμενα φύλλα ἡμῶν· ἐξάγεται λοιπὸν ἐξ ὅλων τούτων, ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει ἐν τῶν κυριωτέρων νεκροταφείων τοῦ Πειραιῶς, ἐν ᾧ ὡς καὶ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις νεκροτιφείῳ τοῦ Κεραμεικοῦ θὰ ὑπάρχωσι σπουδαιότατα νεκρικὰ μνημεῖα.

Ἐν μικρᾷ σκαφικῇ ἐργασίᾳ γενομένῃ ἐν τῷ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιείῳ ἀνεκαλύφθη πρὸς δυσμὰς τῆς μεγάλης νεωτέρας στοᾶς τοῦ Ἀσκληπιείου ὀχετὸς ἐκ πηλίνων τετραγωνικῶν ἡμισωλήνων, ὅστις ἐκ τινος οἰκοδομήματος ἀρχαιοτέρου τῆς δυτικωτέρας ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ στοᾶς καὶ ὑψηλότερον ταύτης κειμένου διωχέτευε τὸ ὕδωρ ἐκτὸς τοῦ Ἀσκληπιείου. Ὁποῖόν τι ἦτο τὸ ἀρχαιότερον τοῦτο κτίριον δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρέθη καὶ τεμάχιον ἐπιγραφῆς μνημονεῦον, ὅτι ἱερεύς τις υἱὸς *Σαραπίωνος* Κηφισιεὺς κατεσκεύασεν ἢ ἐπεσκεύασε τὴν (Κρήν)*ην καὶ τὴν εἴσοδον*.

Σπουδαιοτάτη ἐργασία συντελεῖται κατ' αὐτὰς ἐν τῷ ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ. Ὁ ζωγράφος Gilliéron υἱὸς συμπληροῖ ἐκ μικρῶν τεμαχίων τοιχογραφιῶν εὑρεθεισῶν ἐν Τίρυνθι ἐν ἀνασκαφαῖς τῆς Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, ὁλόκληρον ἀρχαίαν παράστασιν μυκηναϊκῆς γυναικὸς καθ' ὑπόδειγμα δημοσιευθὲν ἤδη ὑπὸ τοῦ ἑταίρου τῆς Γερμανικῆς σχολῆς Rodenwaldt. Ἡ εἰκὼν συμπληρουμένη ὁσονούπω θέλει ἐκτεθῆ προσεχῶς ἐν τῷ Μουσείῳ.

Ἐκ τῶν δαπάνῃ τοῦ Ὀλλανδοῦ Goekop διὰ τοῦ ἐφόρου Κυπαρίσση ἐνεργηθεισῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀνασκαφῶν μετεκομίσθη εἰς τὸ ἐνταῦθα μουσεῖον σπουδαῖον πήλινον ἀγγεῖον, *σκύφος* τῶν καλουμένων *μεγαρικῶν*. Περὶ τούτου εἶνε ἀναγεγραμμέναι μικραὶ μορφαὶ παριστῶσαι σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, π. χ. τὴν μονομαχίαν τοῦ Μενελάου καὶ Πάριδος, τὴν θυσίαν τῆς κόρης τοῦ Πριάμου Πολυξένης ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἄλλας. Ἀνάγλυπτοι ὁμοίως ἐπιγραφαὶ ὡς *Πολυξένα, Μενέλαος, Ἀλέξανδρος* κλ. διευκρινίζουσι τὰς εἰκονιζομένας σκηνάς.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐγένοντο ἐν Λοκρίδι ἐν Θεολόγῳ πλησίον τῆς Μαλεσίνας ἀνασκαφαὶ τάφων ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς σχολῆς· τὸ σπουδαιότερον μέρος τῶν εὑρημάτων τούτων μετεφέρθη ἤδη ἐνταῦθα καὶ κατετέθη εἰς τὸ Ἐθνικὸν μουσεῖον, ἀποτελεῖται δ' ἐξ ἀγγείων μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐκ πολυτίμων ἐξ ἀργύρου κοσμημάτων, κυρίως πορπῶν καὶ δακτυλίων καλλιτεχνικώτατα εἰργασμένων, αἵτινες εἶνε ἔτι σπουδαιότεραι, διότι καὶ ἡ χρονολογία αὐτῶν ὁρίζεται διὰ τῶν εὑρεθέντων μετ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἰδίοις τάφοις ἐρυθρομόρφων ἀγγείων τοῦ 5ου αἰῶνος.

Κ.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Ὁ μουσικὸς κ. Βάρβογλης εἰς τὸ Concerts-Rouge

ΜΕΣΑ εἰς τὰ προγράμματα τῶν Concerts-Rouge, ἐφιγουράρισε τὸν περασμένον μῆνα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἕλληνος συνθέτου κ. *Μαρίνου Βάρβογλη*. Κοντὰ εἰς μίαν συμφωνίαν τοῦ *Σοῦμαν*, ὁπλα στὴ *Suite Algérienne* τοῦ *Saint-Saëns*, τὰ τρία κομμάτια *en quatuor* τοῦ ἰδικοῦ μας μουσικοῦ.

Ἂν καὶ δὲν εἶνε πρώτη φορὰ ποὺ ἔργα τοῦ κ. Βάρβογλη παίζονται εἰς δημοσίας αἰθούσας, ἐν τούτοις ἡ φορὰ αὐτὴ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἀληθινὴ δημοσία ἐμφάνισις τοῦ Ἕλληνος μουσικοῦ.

Τὸ κουαρτέτο τοῦ Βάρβογλη ἐξετελέσθη ἀπὸ πρῶτα βραβεῖα τοῦ Κονσερβατουάρ. Ἡ σύνθεσις παρουσιάσθη εἰς ὅλην της τὴν ἐμπνευσμένην τελειότητα, ἀποσπάσασα ραγδαῖα τὰ χειροκροτήματα, τὰ αὐρὰ καὶ τὰ *μπράβο*.

Δὲν εἶμαι μουσικός, δυστυχῶς, καὶ ὁσάκις δοκιμάζω νὰ εἰσέλθω προσκυνητὴς εἰς ναὸν ὅπου δὲν ἐχοροστάτησα νέος, κλαίω ματαίως, ὅτι ἐπρόδωσα ἕνα μέρος τῆς ψυχικῆς μου ὑπάρξεως. Ἐν τούτοις ἡ προσπάθεια ἡ μεγάλη καὶ τὸ ἔνστικτον δὲν μὲ ἐγκαταλείπουν, καὶ τολμῶ νὰ πιστεύω ὅτι τόσον ἀπέναντι τῶν ἤχων ὅσον καὶ ἀπέναντι τῶν γραμμῶν καὶ τῶν χρωμάτων, δὲν εἶμαι οὔτε ἀδιάφορος, οὔτε πάλιν ὑστερικός. Πρὸ πάντων δὲν εἶμαι ξένος.

Τὸ κουαρτέτο τοῦ κ. Βάρβογλη εἶνε διηρημένον εἰς τρία χωρισμένα μέρη, χωρισμένα ὄχι μόνον χρονικῶς, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν.

Τὸ πρῶτον μέρος εἶνε μία ρέμβη, ἕνα ὄνειρον, ἕνας ἀνατολικός, νὰ πῶ ἔτσι, καύμος, μονότονος κάπως, ἀλήθεια, ἀλλὰ μὲ τὴν μονοτονίαν ἐκείνην, ποὺ ἔχει τὸ ἀληθινὸν πάθος, ὅταν δὲν ξεσπᾷ, ἀλλὰ ὑπονομεύει.

Τὰ βιολιὰ κλαῖνε, τὰ δοξάρια σύρονται, ἀναστενάζουν σιγαλά, πονοῦν χωρὶς κραυγήν.

Τὸ δεύτερον εἶνε σὰν μία μακρυνὴ ἀνάμνησις κάποιας ποιητικῆς πραγματικότητος ποὺ δὲν θὰ ξαναέλθῃ ποτέ, σὰν μιᾶς φευγαλέας εὐτυχίας ποὺ ἔπρεπε νὰ χαθῇ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν ἀναποφεύκτων περιστατικῶν.

Καὶ τὸ τρίτον μέρος εἶνε μία ἀφύπνισις, ἕνα τίναγμα, μία ἀνακούφισις, ὕστερα ἀπὸ μίαν δοκιμασίαν. Εἶνε ἡ ἄνοιξις ὕστερα ἀπὸ τὸν χειμῶνα, ἡ ὑγεία ὕστερα ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου. Τὸ τελευταῖον μέρος εἶνε χορός, ἀλλὰ χορὸς ὄχι τρελλός, παιδαριώδης, χορὸς ἀχάριστος, ἐλαφρός, γοργός, ἀλλὰ μετρημένος, ἁρμονισμένος σὲ μουσικὴν κλίμακα ὑπολογισμένην θαυμαστά.

Τάχα ἡ ρωσσικὴ μουσικὴ ἐπῆρε ὅλον τὸ πάθος τῶν ἀνατολιτῶν προγόνων μας; Σκέπτομαι τὸν μάγον *Γλαζούνωφ*, ἀλλὰ ἡ μουσικὴ τοῦ κ. Βάρβογλη μὲ πείθει πῶς ὁ πολὺς συνάδελφός του ἀφῆκε καὶ εἰς τὸν νέον Ἕλληνα συνθέτην νὰ μᾶς μαθαίνῃ μερικὰ μυστικὰ τῶν πόνων μας.

Γράφω τὰ ἄτακτα αὐτὰ σημειώματα ἀμέσως μετὰ τὴν συναυλίαν τῆς 5ης Φεβρουαρίου τῶν Concerts-Rouge, ποτισμένος ὁλόκληρος ἀκόμα ἀπὸ τὸν ἦχον τῆς ὡραίας καὶ νεόκοπης μουσικῆς ποὺ εἶχα τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀκούσω.

Τὸ κουαρτέτο τοῦ κ. Βάρβογλη ἔμπῆκε τελευταῖον εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς βραδυᾶς αὐτῆς, καὶ ἡ ἐναρμόνισις ἐκείνη τῶν ἤχων εἰς τὴν ὁποίαν ἐδούλεψε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν ἐταράχθη ὕστερα ἀπὸ τίποτε ἄλλο. Τὸ κομμάτι δὲν βαστᾷ περισσότερον ἀπὸ 18-22 λεπτὰ τῆς ὥρας, ἀλλὰ ποιὰ χαρὰ τῆς ψυχῆς βαστᾷ τάχα περισσότερον;...

Παρίσι 7 Φεβρουαρίου 1918 ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕΛΙΣ

ΟΑΙΓΑΣ ὥρας προτοῦ συνταχθῇ ἡ πρὸς τὴν διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων ἀπάντησις τῆς Πύλης καὶ δοθῇ ἐντολὴ εἰς τοὺς ἐν Λονδίνῳ πληρεξουσίους τῆς Τουρκίας πρὸς ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Εἰρήνης κατὰ τοὺς τεθέντας ὑπὸ τῶν συμμάχων ὅρους, ἀνετράπη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ κυβέρνησις Κιαμὴλ Πασᾶ διὰ κινήματος τῶν Νεοτούρκων. Τὸ κίνημα τοῦτο ὠνομάσθη ἐπανάστασις ἐνῷ ἦτο συνωμοσία. Ἦτο ἀφ' ἑτέρου ὁ μόνος τρόπος διὰ νὰ ἀναρριχηθοῦν εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ Νεότουρκοι. Τόσον θλιβερὰ ἦτο ἡ θέσις τῆς κυβερνήσεως Κιαμὴλ τὴν στιγμὴν τῆς τυπικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ συντελεσθέντος ὁλέθρου ὥστε μία πνοὴ ἤρκει νὰ τὴν ἀνατρέψῃ. Οὕτω ἐπανῆλθον οἱ Νεότουρκαι μὲ τὴν ἐλπίδα μὲν ρήγματος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὁμοφωνίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν κίνδυνον νὰ συνομολογήσουν αὐτοὶ τὴν εἰρήνην μετὰ τὸν ὁλεθρον τοῦ ὁποίου φέρουν τὴν εὐθύνην. Συνέπεια τοῦ συνωμοτικοῦ καὶ δολοφονικοῦ κινήματος τοῦ Νεοτουρκικοῦ κόμματος ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἡ Τουρκία ὅμως κατόπιν τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς ἀναρχίας ἀπέβη τόσον ὀλίγον ἐπίφοβος ἐχθρὸς ὥστε κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου καὶ αὐτὰ τὰ εὐαίσθητα εἰς τὸν μακρυνὸν κίνδυνον συρράξεως Χρηματιστήρια δὲν ἐσημείωσαν καμμίαν ἔκπτωσιν τῶν ἀξιῶν. Τόσον ραγδαία ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ ὥστε ἦτο ἑπόμενον νὰ ἀποβῇ διὰ τὴν Τουρκίαν ἀπεγνωσμένος εἰς τὸ τέλος ὁ ἀγὼν ἀφοῦ μάλιστα ὑπῆρχον ἀκόμη Νεότουρκοι. Εἶνε εὐτύχημα ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν αὐτὴν φάσιν τοῦ πολέμου ἡ εὐρωπαϊκὴ ὁμοφωνία ἀπεδείχθη ἰσχυρὰ καὶ συμπαγὴς ἀποκλείουσα πᾶσαν ἀνησυχίαν καὶ ἱκανὴ τὰ ἐντοπίσῃ τὸν πόλεμον. Τὰ μεταξὺ τῶν Δυνάμεων συζητούμενα ἤδη ζητήματα εἶνε τὰ ὅρια τῆς αὐτονόμου Ἀλβανίας καὶ ἡ τύχη τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου. Τὸ πρῶτον ζήτημα προκαλεῖ ἡ Αὐστρία ἐπιδιώκουσα τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἀλβανίας πρὸς βορρᾶν ὥστε νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ Σκόδρα εἰς τὸ νέον αὐτόνομον κράτος. Ἀλλ' ὀρθῶς παρετηρήθη ὅτι ἅμα οἱ Μαυροβούνιοι καταλάβουν διὰ τῆς λόγχης τὴν πόλιν αὐτὴν οὐδεμία δύναμις θὰ τοὺς ἐκτοπίσῃ. Τὸ δεύτερον ζήτημα προκαλεῖ ἡ Ἰταλία κατὰ τρόπον ὀλίγον ἀπροσδόκητον. Ἀφοῦ ἡ Δύναμις αὐτὴ ἐδείχθη ἡ ἀδιάλλακτος ὑπέρμαχος τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ἤδη ἀνθίσταται εἰς τὴν προσάρτησιν τῶν νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰσχυριζομένη ὅτι τοῦτο θὰ ἀπετέλει κίνδυνον διαλύσεως καὶ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας πέριξ τῆς ὁποίας πᾶσαι αἱ Δυνάμεις πλὴν τῆς Ἰταλίας ἔχουν σφαῖραν ἐπιροῆς ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων των. Καὶ ἀναφέρουν οἱ ἐν Ρώμῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία ἔχει ζώνην ἐπιροῆς εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὸν Περσικὸν Κόλπον, ἡ Γαλλία εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὸν Λίβανον, ἡ Ρωσία εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἡ Γερμανία εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Μὲ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἡ Ἰταλία ζητεῖ ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὴν Τουρκίαν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἢ νὰ γίνουν αὐτόνομοι. Ἡ κατάληψις τῶν μεσημβρινῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐκέντησε πολὺ τὴν ὄρεξιν τῶν Ἰταλῶν ὥστε νὰ ἐπιζητοῦν δικαιολογίαν πρὸς παράτασιν τῆς κατοχῆς των. Ἐνῷ τόσον μακρὸν παρελθὸν γενναιοφροσύνης καὶ ἠθικῆς ἀλληλεγγύης συνδέει τὴν Ἰταλίαν πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους διὰ τὴν ἐλευθερίαν των λαούς, ἤδη ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ἀρνουμένη τὴν εὐγενῆ παράδοσιν προσανατολίζεται πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ ὠφελιμισμοῦ μὲ κίνησιν πολὺ ἀδεξιωτέραν τῆς Γερμανίας ἀκολουθούσης ἄλλοτε τὸν δρόμον αὐτὸν τοῦ ἐγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ. Οἱ ἐν Ρώμῃ παρέλειψαν νὰ ἐξηγήσουν τὸν τρόπον καθ' ὃν θὰ ἐκινδύνευε διὰ τῆς καταλήψεως τῶν νήσων ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὁ διαμελισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Τὸ παρελθὸν μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Ἤπειρος δὲν διέτρεξε κίνδυνον διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Κερκύρας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶνε εὐτύχημα ὅμως ὅτι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσία δεικνύονται ἀποκρούουσαι ἀποφασιστικῶς πᾶσαν λύσιν διὰ τῆς αὐτονομίας φοβούμεναι εὐλόγως ὅτι τοῦτο ἠδύνατο πράγματι νὰ ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν συναγωνισμοῦ καὶ κίνδυνον διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Τοιαύτην μέσην λύσιν ρητῶς παρίσταται ἀποκρούουσα καὶ διὰ τὴν Θεσσαλονίκην ἡ Ρωσία ἐκ τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ διὰ τὸ μέλλον. Ἐπειδὴ ἡ ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχικῶς τεθείσης ἀρχῆς ὅπως οὐδεμία τούτων τὴν ἐπίλυσιν τῶν γεννηθέντων ἐκ τοῦ πολέμου ζητημάτων καταστήσῃ ἀφορμὴν πρὸς ἐπιδίωξιν ἰδίας ὠφελείας, ἡ τελικὴ ἔκβασις τῶν ζητημάτων δὲν δύναται νὰ παρεκκλίνῃ τῆς ἀρχῆς τοῦ δικαίου καὶ ὀρθοῦ χάριν αὐτῆς τῆς ἐξασφαλίσεως καὶ παγιώσεως τῆς εἰρήνης διὰ τὸ μέλλον.

ΑΓΡΙΠΠΑΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΕΙΣ τὸ τεῦχος τοῦ Νοεμβρίου ἀνεδημοσιεύσαμεν ἀπὸ τὴν «Πατρίδα» τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ Μαβίλη. Μέσα στὰ χειρόγραφά του, εἰς τὴν Κέρκυραν, εὑρέθη τὸ σονέτο ὅπως τὸ εἶχε πρωτογράψει:

ΤΑΞΙΔΙ

Σοῦ ἀρέσαν τὰ τραγούδια μου καὶ ἀγάλι
Ἀγάλι ἐψυχοπόνεσες καὶ μένα
Κ' ἐχάρισές μου ὁμορφομάτα μ' ἕνα
Φίλημα τὴν καρδιά σου τὴ μεγάλη.
Μὰ εἶχε ὁ γιαλὸς τῆς γλύκας γυρογιάλι
Καὶ τώρα πλιὰ σοῦ ἀχοῦν ξερὰ καὶ ξένα
Τὰ σονέτα ποὺ ἐφάνταζαν γιὰ σένα
Στῆς φαντασίας μου τ' ἄλυκο ἀνθογυάλι.
Μισοκρύβεται ἕνα ἄχαρο βιβλίο
Σκονισμένο παληὸ στὸ ὕστερο ῥάφι
Τ' ἄνοιξες κάποια μέρα σ' ἕνα πλοῖο
Καὶ δὲν καλοθυμᾶσαι οὔτε τί γράφει,
Μὰ μιὰ στιγμὴ ζωῆς παρμένη σῶχει
Καὶ ἀκόμα δὲν τὸ παραρρίχνεις ὄχι.

Ὁ ποιητὴς ἐδούλευε ἀκόμη τὸ σονέτο του, καὶ στοὺς στίχους ποὺ ἐδημοσιεύσαμεν, ἔχομεν τὸ δεύτερον τετράστιχον μὲ τὴν ἀκόλουθον τελειοτέραν μορφήν:

«Ποιὸς ἐρράγισε τ' ἄλυκο ἀνθογυάλι
Καὶ ἀντὶς αἷμα νερὰ θωρῶ χυμένα
Καὶ τ' ἄνθια τῆς ἀγάπης μαραμένα;
Εἶχε ὁ γιαλὸς τῆς γλύκας γυρογυάλι;»

Ἀκόμη καὶ ὁ προτελευταῖος στίχος εἶναι πιὸ δουλεμένος:

«Μὰ μιὰ στάλα ζωῆς πιωμένη σῶχει».

Η καλή μας ζωγράφος, ἡ κυρία Θάλεια Φλωρᾶ-Καραβία, παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὸν πόλεμον, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην πρίν, τώρα εἰς τὴν Ἤπειρον. Περιμένομεν πολλὰ ἀπὸ τὸ εὐγενικὸν πινέλο τῆς καλλιτέχνιδος. Ἐν τῷ μεταξὺ στέλλει καὶ ἐντυπώσεις της εἰς τὴν «Ἐφημερίδα» τῆς Ἀλεξανδρείας. Γράφει:

«Ἐνῷ ἐζωγράφιζα τὸν Διάδοχον, ἡ πριγκήπισσα Σοφία λέγει:

— Ἔπρεπε νὰ γίνουν ἀπὸ ζωγράφους καὶ νὰ τυπωθοῦν τοιούτου εἴδους σχέδια διὰ τὰ σχολεῖα μας διὰ νὰ συνειθίζουν τὰ παιδιὰ νὰ βλέπουν σωστὰ καὶ καλλιτεχνικὰ καὶ νὰ μορφωθῇ τὸ γοῦστο τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ εἶνε φρικτὰ αὐτὰ τὰ πράγματα ποὺ δίνουν εἰς τὸν λαό μας, ἀκαλαίσθητες κι' ἐλεεινὲς λιθογραφίες, αὐτὲς ποὺ βλέπει κανεὶς εἰς τοὺς δρόμους.

»Ἡ πριγκήπισσα Σοφία μὲ τὸ θετικὸ καὶ λεπτό της πνεῦμα καὶ τὸ βαθύ της ἐνδιαφέρον διὰ τὴν χώραν πρὸς τὴν ὁποίαν πάντοτε διὰ τῶν ἔργων ἔδειξε τὴν στοργήν της, ἐπιθυμεῖ καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς καλαισθησίας τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ἔδωκεν ἀθάνατα ὑποδείγματα τέχνης.

— Ἔφερα μαζί μου ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, νὰ μοιρασθοῦν εἰς τὰ σχολεῖα διάφορες εἰκόνες αἱ ὁποῖαι εἶνε τόσον ὡραῖα τυπωμένες. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς εἶνε νὰ βλέπουν τὰ παιδιὰ Ἑλληνικὰ τοπία, εὔμορφα καμωμένα. Ἑλληνικοὺς τύπους, δένδρα, πουλιά, ζῶα, πράγματα τοῦ τόπου των διὰ νὰ τ' ἀγαπήσουν διὰ τῆς τέχνης.

Τὴν ἀληθινὰ σοφὴν αὐτὴν σκέψιν τῆς πριγκιπίσσης Σοφίας ἐπεκρότησα μετ' ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἀμιλήσαμεν ἀρκετὰ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ἐνῷ συγχρόνως προθύμως προσφέρεται εἰς τὴν καταναγκαστικὴν ἀπραξίαν τῆς πόζας διὰ τὸ σκίτσο. Ἡ πριγκήπισσα Σοφία ποτὲ δὲν μένει χωρὶς ἀσχολίαν τινά. Εἶνε ὑπόδειγμα Μητρὸς ἡ ὁποία παρακολουθεῖ ἄγρυπνα τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν της.

Καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν πολλῶν κλάδων εἰς τὴν χώραν, πόσο φροντίζει τὸ μαρτυροῦν τὰ διάφορα ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα πρωτοστατεῖ.

Καὶ τώρα εἰς τὸν πόλεμον ἀθορύβως, σοβαρὰ ἀνέλαβε τὰς μεγάλας φροντίδας διὰ τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰς διαφόρους ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Καὶ εἰς τὰς ὀλίγας ὥρας τῆς ἀναπαύσεως ἢ θὰ διαβάζῃ ἢ θὰ..κεντᾷ.

— Δὲν εἶνε δυνατὸν τοὐλάχιστον νὰ κεντῶ τὴν ὥραν ποὺ θὰ μὲ ζωγραφίζετε;

— Θὰ ἦτο πολὺ διδακτικὸν διὰ τὸν κόσμον, Ὑψηλοτάτη, μία εἰκὼν τῆς πριγκηπίσσης ἐργαζομένης σὰν τὴν Ἀρήτη τοῦ Ὁμήρου μὲ τὴν ἠλακάτην...

Ἡ πριγκήπισσα Σοφία γελῶντας ἀφίνει τὸ κέντημα. Εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ ὀλίγον τι ἀλύγιστην καὶ ὑπερήφανον στάσιν της διαφαίνεται ἡ Χοεντζόλλερν.

«Ἀμφιτρίτη»

Πῶς εὑρέθην εἰς τὴν «Ἀμφιτρίτην» τὴν γηραιὰν βασιλικὴν θαλαμηγόν; ἁπλούστατον. Ὁ Διάδοχος ἐζήτησε καὶ δεύτερο σκίτσο. Ἐγένετο λόγος διὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Ἤπειρον, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐζήτησε— καὶ ὁ στρατός.—Ἐξέφρασα τὸν πόθον μου νὰ ἰδῶ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἤπειρον.

Καὶ ὁ πόθος μου ἐξεπληρώθη χάρις εἰς τὸν Διάδοχον.

Εἰς τὴν «Ἀμφιτρίτην» εἶνε οἱ πρίγκηπες Ἀνδρέας καὶ Χριστόφορος, ὁ ἐπίδοξος Διάδοχος καὶ ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος, καὶ ἀπὸ τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Διαδόχου ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου Δούσμανης, ὁ στρατηγὸς Καλλίνσκης, ὁ ταγματάρχης Λεβίδης, ὁ κ. Στρατηγός, ὁ κ. Καράκαλος, ὁ κ. Πάλλης, ὁ ἰατρὸς Ἀναστασόπουλος, ὁ κ. Στάϊκος, ὁ διευθυντὴς ἐπὶ τῶν αὐτοκινήτων κ. Πύρρος Καραπᾶνος καὶ Κυρίαι ἡ κ. Δουλγκέρωφ, ἡ πριγκήπισσα Ὑψηλάντη (οὐγγρικῆς καταγωγῆς) μεταβαίνουσα διὰ τὰ νοσοκομεῖα τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ Δὶς Ψύχα.

Ἀπὸ χθὲς τὸ πρωὶ ἐπεβιβάσθημεν ὅλοι, ἀλλὰ τὴν ἀναχώρησιν ἔσταμάτησαν τὰ τηλεγραφήματα τῆς ναυμαχίας.

Ὅλη ἡ ἡμέρα ἐπέρασε μὲ τὴν ἀγωνίαν τῆς ἀναμονῆς τοῦ τέλους τῆς κρισίμου ναυμαχίας· μὲ συγκίνησιν ἐβλέπαμεν κάθε νέον τηλεγράφημα τὸ ὁποῖον ἤνοιγεν ὁ Διάδοχος, ὁ μόνος ὁ ὁποῖος γαλήνιος, ἀτάραχος, εὔθυμος ἀνέμενεν αἴσιον πάντοτε τὸ τέλος τῆς ναυμαχίας, ὅπως καὶ πράγματι ὑπῆρξεν.

— Εἶμαι πάντα αἰσιόδοξος, λέγει.

—Ἡ αἰσιοδοξία εἶνε προσὸν τῶν ἰσχυρῶν, Ὑψηλότατε...

— Τὸ μεσημέρι ἐγευμάτησεν εἰς τοῦ Βασιλέως. Τὸ βράδυ τὸ τραπέζι εἶνε πλῆρες· τὰ γεύματα εἶνε ἁπλούστατα, σχεδὸν λιτά. Ὁ Διάδοχος μόλις χρωματίζει τὸ μεταλλικὸ νερὸ μὲ ὀλίγες σταγόνες ἄσπρου κρασιοῦ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι πίνουν μόνον νερό. Τὰ παιδιά του ποτὲ δὲν πίνουν τίποτε ἄλλο.

Χαλκίς

Τί γίνεται ὅταν περνᾷ ἡ «Ἀμφιτρίτη» ἀπὸ τὸ στενὸν τῆς γεφύρας καὶ τῆς πλησίον παραλίας· κινοῦν μανδήλια, πετοῦν καπέλλα, φωνάζουν, σφυρίζουν, ὀρύονται, ξελαρυγγίζονται.

Ζήτω ὁ Διάδοχος! ζήτω ὁ Νικητής!

Ζήτω ὁ Κωνσταντῖνος, ζήτω — ζήτω! καὶ πολλαὶ ἄλλαι λέξεις, ἴσως εὐχαὶ διὰ νέας νίκας — συγχέονται εἰς δαιμονιώδη βοήν, εἰς ἓν ἀτελείωτον οὐρανόμηκες ὠσαννά, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ δροσεραὶ φωναὶ τῶν παιδιῶν, βγαλμένες ἀπ' ὅλη τὴν καρδιά, δίδουν φαιδροὺς τόνους σὰν χαρούμενα πίφερα εἰς μεγαλοπρεπῆ ὀρχήστραν.

Καὶ ὁ Διάδοχος μὲ τὸ χέρι εἰς τὸ πηλίκιον ἔχαιρετοῦσε τὰ πλήθη ἐπάνω εἰς τὸ κατάστρωμα· γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό του ἔβγαλε τὸ καπέλλο του καὶ τὸ ἔκινοῦσε στὸν ἀέρα ἀντιχαιρετῶν τὸν ἀγαπημένον του λαόν. Εἰς τὰ μάτια του ἐφαίνετο ἡ βαθειὰ συγκίνησις τῆς ψυχῆς του καὶ γιὰ πολλὴν ὥραν ἔμεινεν ὄρθιος βλέπων τὴν ἀπομακρυνομένην πόλιν. Καὶ τὰ μαῦρα πλήθη ἔμειναν στὴν προκυμαίαν ἀκίνητα σὰν μαγευμένα ἀπὸ τὸν πόθον νὰ βλέπουν ἔστω καὶ τὴν σκιὰν τοῦ πλοίου ποὺ ἔφερε τὸν ἔνδοξον νικητὴν ποὺ τοὺς ἐμεγάλωσε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς ἐμεγάλωσεν ὡς ἀνθρώπους.

Η «Νέα Ἡμέρα» τῆς 27 καὶ 28 Δεκεμβρίου ἐδημοσίευσε συνέντευξιν μὲ τὸν κ. Γ. Κοφινᾶν, προϊστάμενον τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Μακεδονίας, περὶ Θεσσαλονίκης ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀπόψεως. Ὁ κ. Κοφινᾶς συνοψίζει καὶ ἐξηγεῖ τὴν συνέντευξιν ἣν εἶχε διόσει εἰς τὴν «Indépendant» τῆς Θεσσαλονίκης:

— Ὑπεστήριξα, λέγει, ὅτι ἡ ἀπόσπασις τμήματος τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκ τῆς ὅλης Μακεδονίας καὶ ἡ προσάρτησις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ μεταβάλῃ μόνον τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἐμπορίου της, καὶ, ἀντὶ νὰ τὸ περιορίσῃ, θὰ τὸ ἀναπτύξῃ, θὰ τὸ ἐπεκτείνῃ. Σήμερον τὸ ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης εἶνε κυρίως εἰσαγωγικόν. Αὔριον θὰ γίνῃ, κατὰ μέγα μέρος, διαμετακομιστικὸν καὶ ἀποταμιευτικόν. Ἐξήγησα ὅτι τὸ ἐμπόριον θὰ ἐπωφεληθῇ τῶν εὐκολιῶν τῆς ἀποταμιεύσεως (entrepôt), ἥτις θὰ συσταθῇ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὥστε τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ἀποταμιευόμενα ἐν αὐτῇ, ἀντὶ νὰ τελωνίζωνται, ὡς γίνεται σήμερον, ἐπὶ καταβολῇ τοῦ τέλους, θὰ ἀποστέλλωνται εἰς τὰς γειτνιαζούσας ἐπαρχίας τῆς Ἀλβανίας, τῆς Σερ-

βίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, χωρὶς νὰ ὑποβάλλωνται ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς δασμόν τινα, ὥστε θὰ βαρύνωνται διὰ τελωνιακοῦ τέλους μόνον κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν των εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας. Ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι θὰ διευκολυνθῇ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον, διὰ τῆς κατασκευῆς μεγάλων λιμενικῶν ἔργων καὶ γενικῶν ἀποθηκῶν ἐν τῷ λιμένι, διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν κομίστρων τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τῆς κατασκευῆς νέων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, καὶ προσέτι ὅτι καὶ ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ σύστασις ἐλευθέρας ζώνης (zône franche, punto franco) εἶνε ἐνδεδειμένη πρὸς μείζονα ἀνάπτυξιν τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου.

»Δὲν πρόκειται περὶ ἐλευθέρου λιμένος, διότι οὗτος ἀποτελεῖ ὅλως διάφορον ἔννοιαν, δυναμένην νὰ ἔχῃ πολιτικὴν σημασίαν. Ἐλεύθεροι λιμένες ἢ ἐλεύθεραι πόλεις σήμερον δὲν ὑπάρχουσι. Τοῦτο θὰ ἦτο ὄχι μόνον ἀναχρονισμός, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ὅλον πολιτειακὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος. Πρόκειται μόνον περὶ εὐρυτέρας μορφῆς, τῆς ἀποταμιεύσεως (entrepôt), σκοπούσης ἵνα εἰς εὐρυτέραν ἀκτῖνα ἢ ζώνην, τελωνιακῶς ἐπιτηρουμένην, τὰ ἐμπορεύματα εἰσάγωνται καὶ ἐξάγωνται ἄνευ δυσχερειῶν τελωνιακῶν διατυπώσεων καὶ τυγχάνωσι μάλιστα ἐπεξεργασίας καὶ χειροτεχνίας ἔτι, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξαγωγῆς των, τὴν ὁποίαν διεθνεῖς συμβάσεις μετὰ τῶν γειτόνων Κρατῶν, ἐπ' ἀμοιβαιότητι συνομολογούμεναι, θέλουσιν ἐξασφαλίζει. Ἐντὸς τῆς ζώνης ταύτης καὶ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια δύνανται νὰ λειτουργήσωσιν, ἐὰν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τὸ ἀπαιτήσῃ. «Ὑπάρχουσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὅλοι οἱ παράγοντες ἐνδόξου μέλλοντος ἐμπορικοῦ: λιμὴν φυσικὸς θαυμάσιος, ὁδοὶ συγκοινωνίας διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, θέσις γεωγραφικὴ ἐξαιρετικὴ διὰ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον, ἐμπορικὸς πληθυσμὸς ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἔργον του καὶ πεποικισμένος δι' ὅλων τῶν προσόντων, τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζουσι τὴν νίκην εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς ἀγῶνας».

Περὶ Βαλκανικῆς τελωνιακῆς ἑνώσεως ὁ κ. Κοφινᾶς λέγει:

— Εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ὑπάρχουσιν ἐκτάσεις, αἵτινες θ' ἀποβῶσιν ὁ σιτοβολὼν τῆς Ἑλλάδος. Τούτου ἐπιτευχθέντος, δύναται νὰ λυθῇ μέγα πρόβλημα, νὰ καταργηθῇ, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, ὁ δασμὸς τοῦ σίτου, ὁ ἐπὶ τοῦ ἄρτου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ φόρος, ὅστις εἶνε βεβαίως μέγα ἐμπόδιον διὰ μίαν τελωνιακὴν ἕνωσιν μετὰ χωρῶν, ὡς ἡ Βουλγαρία, ὅπου ὁ ἄρτος εἶνε εὐθηνός. Βεβαίως τὸ θέμα τοῦτο εἶνε λεπτότατον καὶ δεῖται μεγίστης μελέτης καὶ προσοχῆς πρὸς ἀποτροπὴν κλονισμῶν τῆς γενικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Παρατηρῶ προσέτι ὅτι τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας ἀνέρχεται εἰς 450 περίπου ἑκατομμύρια φράγκων καὶ ὅτι αἱ ἐκ τελωνιακῶν τελῶν εἰσπράξεις τῶν Κρατῶν τούτων δὲν ὑπερβαίνουσι τὰ 85 ἑκατομμύρια, ἔστω τὰ 90. Ὑποθέσωμεν ὅτι μία τελωνιακὴ ἕνωσις μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων Κρατῶν, συμπεριλαμβάνουσα καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἧς τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον ἀνέρχεται εἰς 120 ἑκατομμύρια, ἀποφασίζεται. Τότε ἡ ἕνωσις αὕτη θὰ ἔχῃ ἐν τῷ συνόλῳ της εἰσαγωγὴν ἀξίας 570 ἢ μᾶλλον 600 ἑκατομμυρίων, διότι τάχιστα θὰ φθάσῃ τὸ ποσὸν τοῦτο. Ἐὰν ἡ τελωνιακὴ ἕνωσις βασισθῇ ἐπὶ ἑνιαίου δασμολογίου, κοινοῦ διὰ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν Κράτη, τοῦ ὁποίου ὁ μέσος ὅρος νὰ εἶνε 20 τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς εἰσαγωγῆς, ἰδοὺ ἔχομεν τελωνιακὰ ἔσοδα, κοινὰ διὰ τὰ ἡνωμένα Κράτη, ἐξ 120 ἑκατομμυρίων, ἤτοι κατὰ 35 περίπου ἢ ἔστω μόνον 30 ἑκατομμύρια ἐπὶ πλέον τῶν σημερινῶν τελωνιακῶν ἐσόδων των, τὰ ὁποῖα 30 ἑκατομμύρια θ' ἀντιπροσωπεύωσι τὰς μακεδονικὰς τελωνιακὰς εἰσπράξεις. Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις καὶ οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἀποδεικνύουσι, κατὰ τὰς μελέτας μου, ὅτι κατ' ἀρχὴν εἶνε ἐφικτὴ μία τελωνιακὴ ἕνωσις τῶν προμνησθέντων τριῶν Κρατῶν, εἰς ἣν ἀκόμη θὰ δυνηθῇ νὰ προσχωρήσῃ καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι μία τοιαύτη ἕνωσις θὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ ἄλλως τὰ Κράτη ταῦτα, διότι θέλουσι ταῦτα δυνηθῇ ν' ἀναθεωρήσωσι τὰ δασμολόγια αὐτῶν καὶ νὰ συντάξωσι δασμολόγιον ἑνιαῖον ἀντικοκινόμενον εἰς τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας καὶ ἀνακουφίζον τὸν λαὸν ἐκ βαρέων τινῶν δασμῶν, οἷος παρ' ἡμῖν ὁ τοῦ σίτου. Τὸ πρόβλημα εἶνε ἐκ τῶν δυσχερεστάτων, ἀλλ' ὄχι ἐκ τῶν ἀδυνάτων. Οἱ δὲ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ μεγάλοι ἀναδειχθέντες ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς χώρας ἡμῶν κατὰ τὰς σημερινὰς κρισίμους περιστάσεις τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, εἶνε βεβαίως ἱκανοὶ καὶ παρεσκευασμένοι τὸ δυσχερὲς ἐγχείρημα νὰ διεξαγάγωσιν. «Αἱ σημεριναὶ πολιτικαὶ περιστάσεις—ἔλεγον ἐν Θεσσαλονίκῃ—τῶν συμμάχων Κρατῶν θὰ διευκολύνωσιν ἀναμφιβόλως τελωνιακὴν ἕνωσιν, ἤτις ἄλλως τε θὰ εἶνε τονωτικὸν φιλικῆς πολιτικῆς μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν». Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ γερμανικὴ τελωνιακὴ ἕνωσις (zolverein) προηγήθη τῆς πολιτικῆς παγγερμανικῆς ὁμοσπονδίας.

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀφηγήσεις τραυματιῶν τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὴν «Ἀκρόπολιν»

Ἡ μάχη δὲν παύει διόλου. Μέρα καὶ νύχτα ἤμαστε μὲ τὸ ντουφέκι στὸ χέρι, γιατὶ δὲν ξέραμε τὴν ὥρα ποὺ θὰ μᾶς ἐρίχνονταν οἱ Τοῦρκοι. Αἱ ὀβίδες πέφτουν ἀδιακόπως σὰν βροχὴ ἀπάνω μας καὶ γι' αὐτὸ εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ καθώμαστε ὅλη τὴν ὥρα πρηνηδὸν κρυμμένοι πίσω ἀπὸ τὰ κοτρόνια, χωρὶς νὰ τολμᾶμε νὰ σηκώσωμε οὔτε τὸ κεφάλι. Περισσότερα ἀπ' ὅλα ὑποφέραμε ἀπ' τὴ δίψα, γιατὶ ἂν ἔκανε κανεὶς νὰ ξεμυτίσῃ γιὰ τὸ μέρος ποὺ ἦταν ἡ βρύση, τοῦ ἔριχναν σωστὴ βροχὴ ἀπὸ ὀβίδες καὶ σφαῖρες μυδραλλιοβόλων ποὺ σήκωναν κυριολεκτικῶς καὶ ντούχνιαζαν τὸν τόπο. Μόνο τὴν νύχτα ἦταν εὔκολο νὰ πᾶμε γιὰ νερό, ἀλλὰ τότε πάλι δὲν μᾶς ἐπέτρεπαν ν' ἀφήσωμε τὰς θέσεις μας. Στέλναμε τρεῖς-τέσσερες, ἀλλὰ μονάχα καμιὰ εἰκοσαριὰ παγούρια μποροῦσαν νὰ μᾶς φέρουν, ποὺ δὲν ἔφτανε οὔτε γιὰ νὰ βρέξουμε τὰ χείλη μας τόσοι ἄνθρωποι. Ἅμα ἔβρεχε ὅμως, κάπως ξεγελούσαμε τὴ δίψα μας μὲ τὸ βροχόνερο. Μόλα ταῦτα δὲν μᾶς ἔμελε. Κατορθώναμε ὄχι μόνο νὰ κρατᾶμε πάντοτε τὰς θέσεις μας ἀλλὰ νὰ πέρνωμε κι' ἄλλες. Βλέπαμε ἀπὸ ψηλὰ τὰ Γιάννενα καὶ τὰ λαχταρίζαμε. Ἀλλὰ τί νὰ σοῦ κάναμε ποὺ ἐκεῖνο τὸ σαμάρι (ἔτσι ἔχουν ὀνομάσει λόγῳ τοῦ σχήματός του οἱ εὔζωνοι τὸν λόφον τοῦ Μπιζανιοῦ) εἶναι χτισμένο ὅλο μὲ κανόνια. Ἀλλὰ ποῦ θὰ μᾶς πᾶνε. Ἔχουν ἀποκάμει πειὰ καὶ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ βαστάξουν γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμα. Γιατὶ μάθαμε ὅτι ἀπὸ ἄλλο μέρος οἱ δικοί μας κατώρθωσαν νὰ στήσουν ἀρκετὰ κανόνια καὶ τοὺς δουλεύουν γιὰ καλά.

***

Ὁ εὔζωνος Χρ. Ντελημῆτσος ὡς ἑξῆς μᾶς ἀφηγεῖται τὰ τῆς δράσεως τοῦ λόχου του.

—Ὁ λόχος μας εἶχε διαταχθῆ νὰ πάῃ νὰ καταλάβῃ κάποιο ὕψωμα, τὴ Βαλτσώρα, ποὺ ἦταν ἕως 4 ὧρες μακρυὰ ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ βρισκόμαστε τότε. Λοχαγὸ εἴχαμε τὸν Φασίτσα, ἕναν ἀφεντάνθρωπο, καὶ παλληκάρι μὲ λιονταρίσια καρδιά. Εἴχαμε νὰ φᾶμε ἀπὸ τὸ παραπροηγούμενο βράδυ καὶ μόλις ἐκείνη τὴν ὥρα μᾶς εἶχαν φέρῃ ζεστὲς κουραμάννες. Ὁ λοχαγός μας ὅμως δὲν μᾶς ἄφησε νὰ φᾶμε, ἀλλὰ μᾶς εἶπε νὰ βάλουμε τὶς κουραμάννες στὰ σακκίδια καὶ νὰ τοῦ δίνουμε. Κινήσαμε λοιπὸν καὶ ὕστερα ἀπὸ πορεία 5 ὡρῶν στρατοπεδεύουμε στὴ Βαλτσώρα χωρὶς νὰ ἀπαντήσωμε πουθενὰ Τοῦρκο. Ἐβάλαμε ἐκεῖ μιὰ δημοσιρία γιὰ προφυλακὴ καὶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι ἤρθαμε καὶ κατασκηνώσαμε ἕως 1000 μέτρα παραπίσω, ἀλλὰ πάντα ἐννοεῖται μὲ τὸ χέρι στὴ σκανδάλη ποὺ λένε. Τὴ μέρα ἐκείνη δὲν ξέρω γιατὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν μᾶς ἔρριξαν οὔτε μιὰ κανονιά. Μπορεῖ καὶ νὰ μὴ μᾶς κατάλαβαν. Μὲ τὴ σκέψι αὐτὴ ξεθαρέψαμε καὶ ὁ λοχαγός μας μᾶς εἶπε:

—«Παιδιά, βάλτε τὸ καζάνι, σήμερα νὰ φτιάσουμε λίγο φασουλάδα, γιατὶ ἔχετε τόσες μέρες χωρὶς φαΐ. Τί νὰ σᾶς κάμω. Βλέπετε δὲν ἔχω τίποτα ἄλλο. Φυλάτε ὅμως τὴν ὄρεξί σας γιὰ τὰ Γιάννενα. Ὅταν δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ μποῦμε μέσα, θὰ ψήσουμε ἀρνιά».

Βάλαμε ἀμέσως τὸ καζάνι μὲ τὰ φασόλια καὶ λαχταρίζαμε τὴν ὥρα ποὺ θὰ βράζαν γιὰ νὰ τὰ καταβροχθίσουμε. Ἀλλὰ λογαριάζαμε χωρὶς τὸν ξενοδόχο. Τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποὺ κόντευαν νὰ βράσουν τὰ φασόλια, ἄρχισε ἡ βροχὴ τῶν ὀβίδων ἀπὸ τὰ τουρκικὰ κανόνια καὶ ἕνα τάγμα κίνησε κατ' ἀπάνου μας. Ἀφήσαμε καὶ καζάνι καὶ φασόλια καὶ τρέξαμε ἀμέσως νὰ πιάσωμε τὰς θέσεις μας. Τὴν εἴχαμε πολὺ σκοῦρα. Τὸ πυροβολικό μᾶς χτυποῦσε ἀδιάκοπα καὶ τὸ τάγμα τὸ τουρκικὸ μᾶς εἶχε πλησιάσῃ λιγώτερο ἀπὸ διακόσια μέτρα. Νὰ τοὺς πυροβολοῦμε ὁλόενα δὲν μποροῦσαμε, γιατὶ εἴμασε ἀναγκασμένοι ἀπὸ τὶς ὀβίδες ποὺ πέφταν ἀπάνω μας νὰ καθώμαστε πρηνηδὸν καὶ κρυμμένοι πίσω ἀπ' τὰ λιθάρια.

Τότε ὁ λοχαγός μας ὁ Φασίτσας βλέποντας ὅτι δὲν μποροῦσαμε ν' ἀντισταθοῦμε μὲ ἄλλο μέσο, μᾶς διέταξε «ἐφ' ὅπλου λόγχη». Μόλις εἴχαμε βάλῃ ἐφ' ὅπλου λόγχη, βάρησαν οἱ σάλπιγγες ἔφοδο. Μονομιᾶς βρεθήκαμε ὅλοι ὀλόρθοι καὶ μπροστά-μπροστὰ ὁ λοχαγός μας. Πετιόμαστε ἀμέσως ἔξω ἀπὸ τὸ ταμποῦρι καὶ ριχνόμαστε ἀπάνω στοὺς Τοῦρκους. Τί νὰ σᾶς πῶ. Ὁ Τοῦρκος, μ' ὅσα κι' ἂν θέλουν νὰ ποῦν, δὲν ξέρει νὰ πολεμήσῃ. Τὴν ὥρα ποὺ κάνει ἔφοδο, τρέχει ὀρθὸς σὰν μποῦφος καὶ γι' αὐτὸ σκοτώνονται σὰν κοτοπούλια. Ἐνῷ ἡμεῖς οἱ εὔζωνοι τρέχουμε πηδηχτά. Ἕνα σάλτο, καὶ κρυβόμαστε πάλι. Ἄλλο σάλτο καὶ πάλι τὰ ἴδια καὶ ἔτσι φτάνουμε στὴ γραμμή τους χωρὶς νὰ μᾶς κάμουν διόλου ζημιά. Δὲν τὸ κάνουν δὲ ἀπὸ παλληκαριά τους, ἀλλὰ ἀπὸ χαζομάρα τους. Ἄλλως τε παλληκαριὰ στὸν πόλεμο δὲν εἶνε τὸ νὰ σκοτώνεται κανένας, ἀλλὰ τὸ νὰ ξέρῃ νὰ πολεμᾷ καὶ νὰ σκοτώνεται μόνον ὅταν πρέπει. Λοιπὸν ἂν ἐκεῖνο ποὺ κάναμε ἐμεῖς, τὸ νὰ πεταχτοῦμε δηλαδὴ ὀλόρθοι ἔξω ἀπὸ τὸ ταμποῦρι, τὸ κάναν Τοῦρκοι, ἀνάθεμα στὸν ἕναν ποὺ θὰ γλύτωνε. Μ' αὐτοὶ ἀντὶ νὰ καθήσουν νὰ πολεμήσουν, μόλις μᾶς εἶδαν μὲ ἐφ' ὅπλου λόγχη τῶβαλαν στὰ πόδια. Δὲν ξέρεις τί τρομάρα τὸν πιάνει τὸν Τοῦρκο, ἅμα καταλαβαίνῃ πὼς θὰ τοῦ κάνουν ἔφοδο μὲ ἐφ' ὅπλου λόγχη εὔζωνοι. Τοὺς πήραμε μπροστὰ ὅπως πᾶνε τὰ βιόδια στὸ πότισμα, κ' ἐπειδὴ ἔτυχε νὰνε πλαγιὰ τὸ μέρος, ἔβλεπες νὰ κατρακυλᾶν κάτω σὰν κούτσουρα. Κῦραμε πλέον ἀπὸ 60 σκοτωμένους. Σὲ λίγο ἔπαψε νὰ μᾶς βαρῇ καὶ τὸ πυροβολικὸ γιατὶ ἀπὸ πάνω μας ἕνα δικό μας κανόνι ποὺ ἐπάλευαν ἀπὸ μιὰ βδομάδα νὰ τὸ ἀνεβάσουν ἐκεῖ, ἄρχισε νὰ τοὺς ρίχνῃ. Ὅταν γυρίσαμε πίσω στὸ μέρος μας, τρέξαμε στὸ καζάνι μὲ τὰ φασόλια, ἀλλὰ τίποτα. Οἱ τουρκικὲς ὀβίδες τὸν εἶχαν κάμῃ γιάλα τὸν τόπο ἐκεῖ. Φάγαμε ὅπως-ὅπως ξερὴ κουραμάνα, κάνοντας τὸ σταυρό μας κ' εὐχαριστῶντας τὸ Θεὸ γιὰ τὴ νίκη μας τὴν ἀνέλπιστη.

Μπροστὰ στὸ Μπιζάνι

ΩΡΑΙΑ περιγράφει εἰς τὴν «Ἑστίαν» τῆς 21ης Ἰανουαρίου ἡ κυρία Ἑλένη Πολιτάκη τὴν ἐπικὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἠπείρου.

9 Δεκεμβρίου

... Προχωροῦμεν πάντοτε.

Ἀνοίγεται ἐμπρός μας μία μικροσκοπικὴ κοιλάς, καὶ ἀπὸ πάνω νωχελής, βαρειὰ σὰν ἕνας ἐλέφας κοιμισμένος, ξαπλώνεται ἡ Ἀετορράχη. Τὸ αὐτοκίνητον σταματᾷ ἐκεῖ ἀπὸ κάτω.

Δὲν προχωρεῖ πέρα στὸ δρόμο, ποὺ σὲ λίγο φθάνει στὰ Γιάννενα, διότι θὰ γείνῃ εὔκολα στόχος εἰς τὶς ὀβίδες τοῦ Μπιζανιοῦ. Ἐμπρός μας εὑρίσκεται ἕνας ἀπότομος κωνικὸς λόφος. Εἶνε τὸ Φουάτ. Ἀπ' ἐκεῖ τὸ Μπιζάνι θὰ φαίνεται τέλειο πανόραμα. Πρέπει νὰ τὸ δοῦμε. Κατεβαίνομε ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητον, σχίζομεν τὴν μικρὰν κοιλάδα, ἀνεβαίνομε τὸ ἀπότομο μονοπάτι καὶ φθάνομε εἰς τὸν λόφον.

Εἰς τὰς ὑπωρείας τὸ πυροβολικόν μας ἐξεκουράζετο ἀπὸ τὴν πρωϊνὴν μονομαχίαν. Εἰς τὰ πλευρά του ἕνα σῶμα πεζικοῦ ἀναμίξ μὲ τοὺς πυροβολητὰς ἀναπαύεται. Εἶνε ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐξετοπίσθησαν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν χαραυγὴν τοὺς ἔδιωξαν ὀπίσω καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Λυσσαλέα τοὺς εἶχαν κυνηγήσει εἰς τὴν πεδιάδα καὶ τοὺς ἔστειλαν ὀπίσω εἰς τὰ προχώματά τους, ἀφοῦ πρῶτα ἔρριψαν πολλοὺς νεκροὺς Τουρκαλβανούς. Τώρα ἀποστομένοι, ἀλλὰ χαρούμενοι καὶ ἐνθουσιασμένοι, ξαποσταίνουν εἰς τὰ χαρακώματα. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ξαπλωμένοι ἐτραγουδοῦσαν, ἄλλοι καθισμένοι ἐχτενίζοντο, ἀρκετοὶ ἐκοιμῶντο καὶ ἄλλοι ἀστειεύοντο καὶ γελοῦσαν μεταξύ των.

Μόλις παρουσιαζόμεθα καὶ ὅλη ἡ ὄψις τοῦ μικροῦ στρατοπέδου ἄλλαξε. Φαιδροὶ καὶ χαρούμενοι ἐτινάχθησαν οἱ περισσότεροι ἐπάνω. Μᾶς ὑπεδέχθησαν μὲ μιὰ ἐγκαρδιότητα συγκινοῦσαν. Ἔγειναν δυὸ-τρεῖς ἀναγνωρίσεις. Εὐγενέστατοι, γλυκύτατοι, χαριέστατοι, μᾶς ἔδιδαν τὰς εὐφυεστέρας καὶ εὐθυμοτέρας ἀπαντήσεις εἰς τὰς περιέργους καὶ στοργικὰς ἐρωτήσεις μας. Ὅλα μὲ ἕνα τόνον σεβασμοῦ συγκινητικόν. Κι' ἔγεινε ἐκεῖ ἕνας διαγωνισμὸς ἀβρότητος, εὐγενείας, λεπτότητος.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ἡ τρίτη πρᾶξις τοῦ «Συρανὸ» τοῦ Ροστάν. Συνοδευόμεναι ἀπὸ τὰ θαυμάσια αὐτὰ παιδιά, ἄλλους χωρικούς, ἄλλους τεχνίτας, ἄλλους μορφωμένους καὶ ἐπιστήμονας, ἀνεβήκαμε ἕως τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ. Ἀπ' ἐκεῖ τὸ θαυμαστὸν πανόραμα μᾶς ἀποκαλύπτεται.

Εἰς τὸ βάθος δεσπόζει τὸ φοβερὸν σημεῖον, τὸ Πνεῦμα τῆς κακοποιοῦ δυνάμεως, ὁ ἀχόρταγος Μολώχ, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τόσους νεκρούς, τὸ τρομερὸ Μπιζάνι! Μὲ τοὺς δύο λείους καὶ φαιοὺς λόφους του, τοὺς χαλκουργοὺς τοῦ θανάτου, ὀρθώνεται γυμνὸ καὶ ἀπαίσιο. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ ὀλίγη χλόη ἐξέχασε καὶ ἐβλάστησε μέσα ἀπὸ τὶς μεταλλικὲς πέτρες καὶ τὰ ξηρὰ καμένα δένδρα. Μιὰ χαράδρα κόκκινη σὰν στόμα ματωμένου Δράκοντα, χωρίζει στὴ μέση τοὺς δύο λόφους. Τὸ πλαίσιον τῆς εἰκόνος αὐτῆς εἶνε ἀπὸ τὰ γραφικώτερα. Ἀριστερᾷ ὀλίγο πίσω μας, ὁ καταχιονισμένος πανύψηλος Ὀλύτσικας, πίσω ἡ Ἀετορράχη ἡ κολοσσιαία, δεξιᾷ τὸ ἐπίμηκες καὶ ἥμερο βουνὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐκεῖνο, ποὺ στὰς ὑπωρείας τού κτυποῦνται οἱ ἥρωές μας εὔζωνοι. Στὸ μέσο, γιὰ φόντο

τῆς εἰκόνος, τὸ χάνι τοῦ Φτελιᾶ. Καὶ εἰς τὴν κορυφήν του ἡμεῖς.

Ἕνας ἀξιωματικὸς μᾶς συμβουλεύει νὰ κρυφθοῦμε λίγο στὰ πλευρὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἰδοῦν ἀπὸ τὰ πυροβολεῖα οἱ ἐχθροὶ καὶ μᾶς βάλουν στόχον. Ἐμεῖς, γεμάτες ἀπὸ συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν, μένομεν ἀκίνητες καὶ ἀπολαμβάνομεν τὸ μοναδικόν, τὸ ἀνέκφραστο θέαμα. Ὁ ὁρίζων ἀνοίγεται καταγάλανος καὶ καὶ ἡ γλυκειὰ λάμψις χειμερινοῦ ἡλίου σὰν χείμαρρος χρυσὸς περιβάλλει τὰ πέριξ. Διὰ λίγες στιγμὲς μιὰ παγερὰ σιωπὴ ἁπλώνεται γύρω μας. Κάτι μεγάλο προμηνύεται. Εἰς τὴν αἰφνιδίαν νεκρικὴν σιωπὴν ἀκοῦμε τοὺς κτύπους τῆς καρδιᾶς μας. Ἐξαφνα μιὰ κλαγγὴ ἀκούεται, ἕνας ἀλαλαγμός, καὶ δεξιὰ εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πρὸς τὴν χαράδραν πού τὸν χωρίζει ἀπὸ τὸ δεξιᾷ στὸ Μπιζάνι βουνό, σῶμα μὲ σῶμα συμπλέκονται οἱ εὔζωνοι μὲ τοὺς Τουρκαλβανούς.

Καὶ ἀμέσως ξεσπᾷ ἡ μεγάλη φωνὴ τῆς μάχης. Μία λάμψις φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀριστερὸν λόφον τοῦ Μπιζανίου, ἕνας κρότος βουβὸς ἀντηχεῖ δίπλα μας, ἕνας κρότος ποὺ καταπνίγει ὅλα, ἕνα τράνταγμα μᾶς τινάζει κ' ἕνας καπνὸς ἀνεβαίνει μαῦρος καὶ πυκνός. Εἶνε μία ὀβίδα, ποὺ ἐτινάχθηκε κάτω στὴν ρίζαν τοῦ βουνοῦ. Μικρὸ πρᾶγμα! Ὀλίγες πέτρες ἐπετάχτηκαν, τὸ χῶμα ἀνεσκάφη ὀλίγον καὶ ἡ ὀβίδα ἐθάφτηκε εἰς τὸ βάθος τοῦ λάκκου ποὺ ἀνέσκαψε. Ἕνας χαρωπὸς ἀλαλαγμὸς ἀπὸ τὰ στόματα τῶν στρατιωτῶν γύρω μας ὑπεδέχετο τὸ ἄδοξον θάψιμο αὐτό. Μία ἄλλη λάμψις σχίζει τὸν αἰθέρα στὸ Μπιζάνι ἀπάνω. Ἡ ἀναμονὴ τοῦ βλήματος ποὺ θὰ ἐνσκήψῃ, γεννᾷ τρομακτικὴν σιγὴν γύρω μας. Ὀλίγων δευτερολέπτων ἀναμονή, ἀλλὰ αἰώνων θαρρεῖς ἀγωνία.

Ἕνα πυροτέχνημα ξεσπᾷ στὸν ἀέρα, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Σφυρίζουν σὰν φίδια, διασταυρώνονται οἱ μύδροι ποὺ ἐκτοξεύονται κ' ἐμεῖς ἀναμένομεν τὴν φρίκην ἑνὸς τέλους ἐκεῖ κάτω.

Τὰ βλήματα, εὐτυχῶς πέφτουν ἐντεῦθεν τοῦ λόφου καὶ ὄχι πρὸς τὰ πλευρὰ ποῦ μάχονται οἱ εὔζωνοι. Ἡ φωτιὰ τῶν τουφεκιῶν διατρέχει τώρα ὅλην τὴν γραμμήν τους. Σὰν κεραυνοὶ τὰ δύο σώματα ἐφορμοῦν τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλο. Τὰ βουνὰ γύρω ἀντηχοῦν ἀπὸ οὐρλιάσματα καὶ ἀλαλαγμούς. Κάθε ἑπτὰ δευτερόλεπτα μιὰ ἀναλαμπὴ περιλούει τὸ Μπιζάνι, τὸ ἄπειρον συνταράσσεται καὶ σὰν φαντασιακὰ ὁράματα ἐξορμοῦν καὶ ἐνσκήπτουν στοὺς γύρω λόφους οἱ ὀβίδες.

Ἐδῶ, μιὰ στήλη καπνοῦ ὁμοιάζει σὰν καράβι, ἐκεῖ σὰν σύννεφο, ἀλλοῦ ἀνεμίζεται σὰν σάβανο, καὶ κάθε ξετύλιγμά.του διπλώνει τὸν θάνατον.

Κύματα ἀγρίου ἐνθουσιασμοῦ συνταράσσουν τὴν ψυχήν μας. Ἡ λύσσα τῆς μάχης ποὺ συγκροτεῖται πέρα ἐκεῖ κάτω ὑπὸ τὰ βλέμματά μας μᾶς δαγκάνει τὴν καρδιὰ καὶ ἀστραπαὶ μίσους διασχίζουν τὴν κεφαλήν μας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἐχθρός! Ἡ λέξις ἠχεῖ εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας βιαία, ἀγρία, βάρβαρος. Ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ἀγριότητες, οἱ προϊστορικὲς τὰς ὁποίας ὁ πολιτισμὸς κατεσίγησε δὲν ἔπνιξεν ὅμως, ξυπνοῦν καὶ συνταράσσονται μέσα μας. Ἕνα ἄγριον πάθος ὀλέθρου καὶ καταστροφῆς μᾶς συγκλονίζει.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἕνας βόμβος μεταλλικὸς ἀκούεται ἕνας ἦχος ρυθμικός, καὶ ἕνα τεράστιον πουλὶ ξεπροβάλλει ἀπὸ τὴν Ἀετόρραχη. Εἶνε τὸ ἀερόπλανον τοῦ Μουτούση. Ὑπερήφανο πετᾷ γοργὰ 1600 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλήν μας πρὸς τὸ Μπιζάνι. Οὐρὰ καὶ ζήτω φρενιτιώδη ἀντιλαλοῦν γύρω μας. Πηλίκια, σπαθιά, λόγχες, μανδύλια κυματίζουν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ χαιρετοῦν.

Ἀπὸ τὸ Μπιζάνι πυκνὲς γοργὲς οἱ ὀβίδες σχίζουν σὰν οὐράνιες ἀστραπὲς τὸν αἰθέρα καὶ βάλλουν τὸ ἀκαταμάχητο πουλί. Ὁ οὐρανὸς σκεπάζεται ἀπὸ ἕνα μαῦρο σύννεφο καπνοῦ, ποὺ μὲ ἐκτυφλωτικὲς λάμψεις τὸ καταξεσχίζουν τὰ βλήματα τῶν πολυβόλων. Ὁ ἡρωϊκὸς Μουτούσης στέκει ἀπὸ πάνω μιὰ στιγμή, ταλαντεύεται καὶ μὲ μιὰ τεχνικὴ στροφή, ἀφ' οὗ ἔξεσφενδόνισε τὰς χειροβομβίδας ποὺ κρατοῦσε, γυρίζει πίσω, καὶ ταχύτερο ἀστραπῆς ἐξαφανίζεται τὸ ἀεροπλάνο πρὸς τὸ μέρος τῶν Πέντε Πηγαδιῶν.

Ἡ ὥρα εἶνε τρεῖς μετὰ μεσημβρίαν. Τὸ δρᾶμα τοῦ ὀλέθρου καὶ τοῦ θανάτου ἐξακολουθεῖ πάντοτε εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Τὰ βόλια σκοροποῦνται πυκνὰ γύρω. Ἡ πάλη γίνεται μὲ πεῖσμα. Καὶ οἱ δύο ἐχθροὶ εἶνε ἀποφασιστικοὶ καὶ μανιώδεις καὶ πολεμοῦνται ἀγρίως. Σὰν ὄφεις παραμονεύουν ἀπὸ τὶς ράχες οἱ Τουρκαλβανοί, σὰν δράκοντες ἐφορμοῦν. Σὰν λέοντες οἱ δικοί μας πετιοῦνται ἐπάνω τους, σὰν ἡμίθεοι ἐξορμοῦν ἐναντίον τῶν θηρίων, τοὺς ἐκδιώκουν καὶ χαράζονται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις αἱματωμένοι δρόμοι.

Τὰ κανόνια, σὰν δαίμονες ἐκτοξεύουν διαρκῶς σφαῖρες καὶ ὁ ὁρίζων στεφανώνεται ἀπὸ καπνοὺς καὶ σπίθες. Οἱ ἄνδρες πέφτουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη νεκροὶ καὶ τραυματίαι. Ἀλλ' οἱ δικοί μας ὁλοένα τοὺς ἀντικαθιστοῦν. Ἕνας πέφτει καὶ δέκα σὰν Τιτᾶνες ξεφυτρώνουν εἰς τὴν θέσιν του οἱ εὔζωνοι ἐναντίον τῶν ἀπαισίων δημίων. Ὁ μυκηθμὸς τῆς μάχης ἐξακολουθεῖ φρικιαστικός. Ἐξαφνα ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν τρομακτικὴν αὐτὴν μουσικὴν ἕνα ᾆσμα κλέφτικο, ἕνα τραγοῦδι βουνίσο, εὔζωνικό, σὰν μάννας γλυκὸ νανούρισμα, ἀντηχεῖ καί, σὰν νὰ ἦτο κάποιο θειϊκὸ σύνθημα αὐτό, ἀμέσως κάθε ἀνείλαλος πολεμικὸς καταπαύει καὶ χύνεται γύρω μία καταπληκτικὴ σιγή. Ἡ μάχη ἐσταμάτησεν ἐκεῖ. Οἱ Τουρκαλβανοὶ τσακισμένοι, θρυμματισμένοι, δεκατισμένοι, ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ ὁρμητήριά τους. Καὶ οἱ δικοί μας ἔθαπταν τοὺς νεκροὺς καὶ ἐσήκωναν τοὺς τραυματίας.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΕΙΣ τὴν στήλην αὐτὴν δημοσιεύομεν τὰς εἰδήσεις, ὅσας ἀνεκοίνωσε τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου.

Φιλιππιάς, 15 Δεκεμβρίου. — Ἡ κατάστασις παραμένει ἡ αὐτὴ τηρουμένων πάντοτε τῶν θέσεων.

Τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ἔβαλε κατὰ τοῦ Μπιζάνι, ὅπερ ἀπήντησεν ἀσθενῶς.

Κατὰ τὴν νύκτα αἱ γενόμεναι μικραὶ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθησαν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐγένετο ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Β^ας^ Μεραρχίας ἥτις ἀπεκρούσθη.

Ἀρχηγὸς τῆς Ἠπείρου
Σαπουντζάκης

Φιλιππιάς, 17 Δεκεμβρίου ὥρα 9 μ. μ. — Τὰ στρατεύματα τηροῦσι τὰς θέσεις των. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἔλαβε χώραν σήμερον ἀγὼν πυροβολικοῦ. Εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τὴν 9 ἐσπερινὴν τῆς χθὲς ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησεν ἐπίθεσιν μετὰ πυροβολικοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη.

Φιλιππιάς, 18 Δεκεμβρίου. — Τοπομαχικὴ πυροβολαρχία ἐξετέλεσε νυκτερινὴν βολὴν ἀπὸ τῆς 3 — 6 πρωϊνῆς κατὰ μεγάλων καταυλισμῶν δυτικῶς τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων καὶ κατὰ τῶν πτυχῶν τοῦ ἐδάφους τοῦ Μπίζανίου.

Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἀπήντησεν.

Περὶ τὴν 3 ½ πρωϊνὴν ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησεν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἀλλ' ἀπεκρούσθη.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐγένετο ἀγὼν πυροβολικοῦ.

Φιλιππιάς, 20 Δεκεμβρίου. — Σήμερον οὐλαμὸς πυροβολικοῦ ἐκ τῆς στενωποῦ Φουὰτ ἔβαλε κατὰ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ εἰς Λεσσανά.

Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀπήντησεν.

Χίος, 21 Δεκεμβρίου 11 καὶ 30 π. μ. — Προέλασις στρατοῦ ἀπὸ τὸ ὄρος Αἶπος ἐξηκολούθησεν ἐρρωμένως πρὸς τὰ ἐνδότερα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, τῶν Τούρκων ἀνθισταμένων, ἀλλὰ διαρκῶς ὑποχωρούντων.

Ἐπίσης τάγμα ἐξ Ἁγίου Γεωργίου προήλασε καταλαβὸν Ἁγίους Πατέρας. Τοῦρκοι προσβληθέντες εἰς Καρδαμύλην καὶ Βολυσὸν ἀπεσύρθησαν εἰς ὡρισμένα σημεῖα συγκεντρώσεως, ὧν ἀσφαλὴς συντριβὴ ἢ παράδοσις.

Ἀπώλειαι Αἴπους 2 νεκροὶ καὶ 12 τραυματίαι.

Ὀλίγον βραδύτερον ἐλήφθη ἐπίσημον τηλεγράφημα διὰ τοῦ ὁποίου ἠγγέλλετο ἡ παράδοσις ὁλοκλήρου τῆς φρουρᾶς Χίου εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

Ἀργότερον δὲ ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς Χίου παρεδόθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα.

21 Δεκεμβρίου. — Λεπτομέρειαι τῆς παραδόσεως τῆς τουρκ. φρουρᾶς Χίου. — Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Χίου τὴν 18 Δεκεμβρίου ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ζεχνῆ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς καταλήψεως εἶχεν ὑποχωρήσει ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἶπος. Ὁ συνταγματάρχης Ζεχνῆ ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν προτείνων ὅμως ὅπως ὁ ὑπ' αὐτὸν στρατὸς ἀπέλθῃ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ἐφοδίων εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτήν. Οἱ ὅροι ὅμως οὗτοι ἀπερρίφθησαν.

Χθὲς περὶ τὴν 8ην ὥραν τῆς πρωΐας ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἐν Χίῳ ἡμετέρου στρατοῦ ἀπὸ Αἴπους ἐνῷ ἀπὸ Ἁγίου Γεωργίου τάγμα προελάσαν κατελάμβανεν Ἁγίους Πατέρας καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ Βολυσοῦ καὶ Καρδαμύλης προσέβαλον ἐπίσης.

Ἐν ταυτῷ ἡ «Ἀρκαδία» καὶ ἡ «Μυκάλη» ἀπὸ Καρδαμύλης, ἡ κανονιοφόρος Δ. ἀπὸ ὅρμου Λαγκαδίων καὶ ἡ «Ἑσπερία» καὶ ἡ «Μακεδονία» ἔβαλον κατὰ τὴν ἐκεῖθεν τοῦ ὄρους Αἴπους λοφοσειράν. Πρὸ τῆς συνδυασμένης ταύτης προσβολῆς οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, διαρκῶς ἀνθιστάμενοι, μέχρι τῆς ἐπελεύσεως τῆς νυκτός, ὁπότε ἡ καταδίωξις ἀνεστάλη, ἀναβληθείσης τῆς τελικῆς προσβολῆς διὰ τὴν πρωΐαν τῆς σήμερον, ὁπότε συνετέλεσθη ἡ παράδοσις ἄνευ ὅρων. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀνέρχονται εἰς 1,800.

Ἡ ἄνευ ὅρων παράδοσις τῆς φρουρᾶς τῆς Χίου εἰς τὸν ἡμέτερον στρατὸν τῆς ἀποβάσεως ἔχει, καθ' ἃς ἐλάβομεν ἀκριβεῖς λεπτομερεστέρας πληροφορίας ὡς ἑξῆς:

Τὴν 18ην τοῦ μηνός, ἡμέραν Τρίτην, οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, πανταχόθεν περικυκλωθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὁπλιτῶν, προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου διοικητοῦ κ. Θεοδωράκη πρὸς παράδοσιν.

Οἱ Τοῦρκοι, βλέποντες τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντιστάσεως, ἐδέχθησαν νὰ διαπραγματευθοῦν ἀλλ' ἀντεπρότειναν ὅρους ἰδικούς των, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ διατήρησις τοῦ ὁπλισμοῦ ὅλων ἐν γένει τῶν στρατιωτῶν, ὅλων τῶν ἀποσκευῶν τοῦ σώματος καθὼς καὶ ἡ διαπεραίωσις αὐτῶν δι' ἑλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, ὅπου καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Τσεσμέ.

Οἱ τουρκικοὶ ὅροι ἀπεκρούσθησαν, ὡς ἦτο εὐνόητον, οἱ δὲ ἡμέτεροι ἐδήλωσαν, ὅτι μόνον εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς θὰ ἐπέτρεπον νὰ διατηρήσουν τὰ ξίφη των, παραδιδόμενοι ἐννοεῖται αἰχμάλωτοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μετὰ τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, ὅπλων, ἀποσκευῶν κλπ.

Αἱ προτάσεις αὗται εἶχον ἀρχῆθεν ὑποβληθῆ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀπὸ τῆς 18ης ἤδη τρέχοντος, ὅτε καὶ εἶχον ἀρχίσει αἱ διαπραγματεύσεις.

Πάσης συνεννοήσεως ἀποβάσης ἀδυνάτου, ἐγένετο καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς χθὲς γενικὴ προσβολὴ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου τόσον ὑπὸ τῆς μοίρας τῶν πολεμικῶν μας ἀπὸ θαλάσσης, ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ ξηρᾶς.

Οἱ Τοῦρκοι προσεβλήθησαν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς Λαγκαδᾶ, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χίου καὶ ὅλων σχεδὸν τῶν μερῶν τῆς παραλίας, ὁπόθεν ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσουν τὰ βλήματα τῶν πολεμικῶν μας. Ἐπίσης ἡ ἐπίθεσις ἀπὸ ξηρᾶς ἦτο λυσσαλέα καὶ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν δεκατισμὸν τῶν Τούρκων.

Ἐπακολούθημα τῆς γενναίας προσβολῆς τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων εἶναι τὸ εὐχάριστον γεγονὸς τῆς σήμερον ἀγγελθείσης παραδόσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἄνευ ὅρων. Τὰς διαπραγματεύσεις ἐνήργησεν ὁ διοικητὴς κ. Δελαγραμμάτικας, παραδίδονται δὲ οἱ Τοῦρκοι ὡς ἀκριβῶς ἐζήτησαν ἀπ' ἀρχῆς οἱ ἡμέτεροι.

Μεταξὺ τῶν παραδιδομένων συγκαταλέγεται καὶ ὁ Κιρκάσιος ἀρχηγὸς των Ζεχνῆ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων ἀνέρχεται εἰς 1800, 2 πυροβόλα καὶ πολλὰ πολεμεφόδια.

Σάββατον 22 Δεκεμβρίου. — Τὴν 7.30' τὰ περιπολοῦντα «Ἀέων», «Θύελλα» καὶ «Ἀσπὶς» ἀνήγγειλαν τῷ Ἀρχηγῷ τοῦ Στόλου τὴν ἐμφάνισιν δύο καταδρομικῶν ἐχθρικῶν καὶ ἐξ ἀντιτορπιλλικῶν πρὸ τῶν στενῶν. Τοῦτο ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Τενέδου κ. Σταματέλος προσθέτων, ὅτι κανονιοβολισμοὶ ἠκούοντο πρὸς τὸ μέρος τῶν στενῶν τῆς Ἴμβρου. Ὁ Ἀρχηγὸς κατηυθύνθη ἀμέσως μεθ' ὅλου τοῦ στόλου πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Τὴν 10.25' ἀποσπασθὲν τῶν ὑπὸ τὸ φρούριον Σεντὴλ-Μπάχρ παραμενόντων τουρκικῶν πλοίων τὸ «Μετζητιὲ» προυχώρησε πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Τενέδου καὶ ἀντήλλαξε μετὰ τῶν 2 ἀντιτορπιλλικῶν τῶν περιπολούντων αὐτόσε 6 ἢ 7 βολάς.

Ἅμα ὅμως τῇ θέᾳ τῶν λοιπῶν πρὸς τὰ ἐκεῖ διευθυνομένων ἀντιτορπιλλικῶν ἐτράπη αὖθις πρὸς τὰ στενά.

Τὴν 11.25' ἀπεσπάσθησαν τὰ δύο καταδρομικὰ «Μετζητιὲ» καὶ «Χαμηδιὲ» ἐκ τοῦ πρὸ τῶν στενῶν τουρκικοῦ στόλου καὶ προυχώρησαν πάλιν πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Τενέδου, ὅπου εὑρίσκεται ὁ φανός, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀντήλλαξαν κανονιοβολισμοὺς μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀντιτορπιλλικῶν.

Τὰ ἀνωτέρω καταδρομικὰ παρηκολούθησαν μέχρι τινὸς καὶ τινα ἀντιτορπιλλικὰ ἐχθρικά, ἅτινα παρέμειναν παρὰ τὰς Μαυριάς.

Ἡ συμπλοκὴ κατέπαυσε τῶν τουρκικῶν πλοίων τραπέντων ὁλοταχῶς πρὸς τὰ στενὰ ἅμα τῇ ἐμφανίσει εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος τοῦ λοιποῦ ἡμῶν στόλου.

Φιλιππιάς, 22 Δεκεμβρίου. — Χθὲς ἐν τῷ κέντρῳ ἡ πυροβολαρχία τῆς στενωποῦ Φουὰτ ἔβαλεν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ εἰς Λεσσανὰ δι' ἑνὸς οὐλαμοῦ. Διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου κατὰ τῶν πυροβολείων τοῦ Μπιζάνι, ἅτινα ὑπεστήριζαν τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἡμετέρων εἰς Ἀετορράχην ἀποκρουσθεῖσαν.

Σάββατον 29 Δεκεμβρίου. — Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἀπέστειλε τὸ ἀκόλουθον ραδιοτηλεγράφημα ληφθὲν τὴν 6ην μ. μ.

Σήμερον τὴν πρωΐαν τὴν 8.20′ τὰ περιπολοῦντα πλοῖα ἐτηλεγράφησαν ἔξοδον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Αὐθωρεὶ ἐκινήσαμεν πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ. Διαδοχικῶς ἀνέφερον τὰ περιπολοῦντα πλοῖα, ὅτι τὰ ἐχθρικὰ περιεστρέφοντο πέριξ τῶν στενῶν μέχρι τῆς 2.30′ μετὰ μεσημβρίαν, ὁπότε ἐπανέπλευσαν εἰς Δαρδανέλλια μὴ ἐννοοῦντα ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος, ὅπως συνάψωσι ναυμαχίαν ἀποφασιστικήν.

Τετάρτη 2 Ἰανουαρίου. — Τὸ τουρκικὸν καταδρομικὸν «Μετζητιὲ» διαλαθὸν τὴν νύκτα τῆς χθὲς λόγῳ τῆς ὁμίχλης τὰ περιπολοῦντα ἡμέτερα ἀντιτορπιλλικά, ἐξῆλθε τῶν στενῶν. Σήμερον τὴν μεσημβρίαν ἐμφανισθὲν πρὸ τῆς Σύρου ἔβαλεν ἀνεπιτυχῶς κατὰ τῆς πυριτιδοποθήκης καὶ γαιανθρακαποθήκης καὶ ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐργοστασίου τῆς πόλεως, ὅπερ ὑπέστη βλάβας καθιστώσας ἀδύνατον τὴν λειτουργίαν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην. Ἐν τῷ λιμένι Σύρου τὸ ὑπερωκεάνειον «Μακεδονία» ἀποτελοῦν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου βοηθητικὸν εὔδρομον τοῦ Στόλου ἐπεσκευάζετο ἀπὸ μιᾶς ἑβδομάδος ἕνεκα βλάβης τοῦ πηδαλίου του εἰς βαθμὸν ἐπιβάλλοντα ἐπισκευὴν ἐν τῷ νεωρίῳ Σύρου. Ἀνακαλύψαν τὴν «Μακεδονίαν» ἔβαλε κατὰ ταύτης 15 βολάς. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Μακεδονίας» πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς καταστροφῆς εὑρεθείς, ἤνοιξε τοὺς κρουνοὺς κατακλύσεως καὶ ἐβύθισε προσωρινῶς τὸ εὔδρομον ἐντὸς τοῦ λιμένος Σύρου. Μεθ' ὃ ἀποβὰς μετὰ τοῦ πληρώματος τῆς «Μακεδονίας» κατέλαβε τὴν προκυμαίαν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ φρούρησιν τῶν αἰχμαλώτων. Τὸ «Μετζητιὲ» ἀπῆλθεν εἶτα ἐκ Σύρου κατευθυνθὲν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἐκ τῶν βολῶν κατὰ τῆς γαιανθρακαποθήκης ἐφονεύθησαν εἷς ἀνὴρ καὶ μία γυνὴ ἐργαζόμενοι αὐτόθι.

Ὁ λοιπὸς τουρκικὸς στόλος δὲν ἐξῆλθεν.

Σάββατον 5 Ἰανουαρίου 9.50 π. μ. — Ἅπας ἐχθρικὸς στόλος ἐξῆλθε. Βαίνομεν πρὸς συνάντησίν του.

Π. Κουντουριώτης

Σάββατον 5 Ἰανουαρίου. — Ἐχθρικὸν στόλον διευθυνθέντα εἰς Λῆμνον κατεναυμαχήσαμεν καὶ κατεδιώξαμεν μέχρι στενῶν ἐν οἷς καὶ κατέφυγεν ἐν ἀταξίᾳ.

Διάρκεια ναυμαχίας τρίωρος. Ἔσχομεν μόνον τραυματίαν δίοπον σαλπιγκτὴν Ἀγγελῆν ἐλαφρῶς. Ζημίαι «Ἀβέρωφ» ἐπουσιωδέσταται. Μαχητικὴ δύναμις πλοίου ἀνέπαφος.

Π. Κουντουριώτης

Σάββατον 5 Ἰανουαρίου. — Εἰδοποιηθέντες ὑπὸ περιπολούντων ἀντιτορπιλλικῶν, ὅτι ὅλος ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐξῆλθε στενῶν σήμερον τὴν 8.30′ πρωΐας καὶ διευθύνεται πρὸς τὴν Λῆμνον, ἀπήραμεν.

Τὴν 10.20′ εἴδαμεν τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιὲ» διώκον τὸν «Λέοντα» καὶ τὴν «Ἀσπίδα» (τὰ τηροῦντα τὴν ἐπαφὴν ἀπὸ τῆς 8ης ἑσπερινῆς ὥρας τῆς προτεραίας καὶ παραμένοντα διαρκῶς εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπ' αὐτοῦ), ὅπερ ἅμα ἐμφανίσει ἡμῶν ὑπεχώρησε.

Τὴν 10.45′ ἐνῷ ἐπείχομεν ἐπὶ ἄκρωτήριον Μπαμπᾶ, Ἀδραμύτιον κόλπον, ἐφάνησαν εἰς τὸν ὁρίζοντα τρία τουρκικὰ θωρηκτὰ ἀκολουθούμενα ὑπὸ 7 ἀντιτορπιλλικῶν· βραδύτερον ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι ἦσαν τὰ «Τουργούτ», «Βαρβαρόσσας» καὶ «Μεσουδιέ».

Ἅμα τῇ ἐμφανίσει ἡμῶν τουρκικὸς στόλος ἔστρεψε ἀριστερὰ λαβὼν πλεῦσιν παράλληλον σχεδὸν τῇ ἡμετέρᾳ. Τὴν 11.32′ ἐχθρὸς ἤρχισε τὸ πῦρ ἐξ ἀποστάσεως ἐννέα χιλιάδων μέτρων· ἀπηντήσαμεν μετὰ δύο λεπτά.

Εἴχομεν διατάξει προηγουμένως τὰ τρία θωρηκτὰ νὰ βάλωσι μόνον ὁπόταν ἡ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀπόστασις των καθίστα τὴν βολήν των τελεσφόρον. Τὴν 12.38′ ἐχθρὸς ἔστρεψεν ἀθρόως ἀριστερὰ καὶ μετ' ὀλίγον ἡ τάξις του ἤρξατο καθισταμένη ἀκανόνιστος λόγῳ βλαβῶν. «Ἀβέρωφ» τότε ἤρξατο διὰ μεγάλης ταχύτητος καταδιώκων ὁλόκληρον ἐχθρικὸν στόλον σπεύδοντα πρὸς Ἑλλήσποντον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ.

Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἡμῖν ἡ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐξαφάνισις τοῦ ἐξαιρετικῶς ἐπιδεικτικοῦ μεγέθους τουρκικοῦ ναυαρχικοῦ σήματος. Ἡ καταδίωξις καὶ τὸ πῦρ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 2.42′ ὁπότε ἐχθρικὸς στόλος εἰσήρχετο στενά. «Ἀβέρωφ» ἔφθασεν ὕψος Μαυριῶν ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρις ἐξαφανίσεως ἐχθροῦ εἰς Δαρδανέλλια.

Ἐχθρὸς εὐθὺς ὡς ἐτέθη ὑπὸ προστασίαν φρουρίων ἠλάττωσε ταχύτητα βάλλων ἀραιότατα ἐλπίζων προσελκύσῃ ἡμᾶς ὑπὸ τὰ φρούρια. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐχθρὸς ὑπέστη σοβαρὰς ζημίας τόσον ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ πυρὸς ὅσον καὶ ἐκ τῆς ἀτάκτου ὑποχωρήσεώς του. Μετὰ τοιαύτην ἀποφασιστικὴν ἔξοδον ἡ σημερινὴ παρουσία «Μετζητιὲ» δεικνύει ὅτι τὸ ἐκτελέσαν τὴν καταδρομὴν εἰς Σύρον εἶναι τὸ «Χαμηδιέ».

Βλάβαι «Ἀβέρωφ» μηδαμιναὶ εἰς τρία δωμάτια πρῴρας, μόνον δίοπος σαλπιγκτὴς Ἀγγελῆς ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς καὶ ἀκινδύνως. Εἰς λοιπὰ πλοῖα οὐδεμία ἀπολύτως βλάβη.

Ἀδυνατῶ νὰ ἐκφράσω διὰ λέξεων ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν καὶ γενναιότητα ἁπάντων.

Κουντουριώτης

Χάνι-Φτελιᾶς, *7 Ἰανουαρίου 8 μ. μ.* — Σήμερον ἐγένετο ἐπίθεσις ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων καθ' ὅλον τὸ μέτωπον,

Τὸ πυροβολικὸν ἤρξατο τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τῆς 8ης π.μ. καὶ ἐξηκολούθησε βάλλον μέχρι τῆς 6 ἑσπερινῆς.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πυρὸς αὐτοῦ ἦσαν λίαν ἱκανοποιητικά.

Τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μπιζανίου μετὰ τὴν 11ην π. μ. ἔβαλλε λίαν ἀσθενῶς ἐναντίον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος χωρὶς ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ πυροβολικὸν τοῦ κέντρου.

Ἐπηκολούθησε γενικὴ ἐπίθεσις τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἥτις κατώρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῶν λόφων τῶν Λεσανῶν καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ Λοζέτσι.

Ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρησεν ἀτάκτως πρὸς τὸ Μπιζάνι.

Ταὐτοχρόνως δὲ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ προὐχώρησεν ἐπὶ τῶν λόφων τῆς Μανωλιάσας.

Κ. Σαπουντζάκης

Εμὶν-Ἀγᾶ, *Τρίτη 8 Ἰανουαρίου 10.40′ π. μ.* — Ἐπιθετικὴ ἐνέργεια ἐξακολουθεῖ. Κατελήφθησαν ὑψώματα βορείως Λοζέτσι καὶ Λισσιανῶν ἄνευ πολλῶν ἀπωλειῶν, τοῦ ἐχθροῦ ὑποχωρήσαντος ἐν ἀταξίᾳ μὲ πολλὰς ἀπωλείας.

Ἐπίσης κατελήφθη ὁ λόφος Αὐγό, μεταξὺ Φουάτμπέη καὶ Μπιζάνι, ὡς καὶ τὰ δυτικῶς τοῦ χωρίου Λισσιανὰ ἀντερείσματα τὰ πρὸς τὴν πεδιάδα Ἰωαννίνων, πρὸς δὲ καὶ οἱ πρόποδες τῶν ὑψωμάτων τοῦ ὀχυροῦ Ἁγίου Νικολάου.

Βροχὴ ραγδαία καὶ ἄνεμος ἐπικρατεῖ.

Εμὶν-Ἀγᾶ, *8 Ἰανουαρίου.* — Κατὰ τὰς μέχρι τῆς 3ης μ. μ. πληροφορίας ἡ προέλασις καθ' ὅλον τὸ μέτωπον ὑπῆρξε βραδεῖα, ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῆς παρελθούσης νυκτὸς ἐπικρατούσης ἐν Ἠπείρῳ θυέλλης, ἥτις καὶ ἐμπόδισε νὰ ἐπιτευχθῶσιν ὁριστικῶς ἀποτελέσματα.

Χάνι-Φτελιᾶς, *9 Ἰανουαρίου, ὥρα 12.40′ μ. μ.* — Μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς χθὲς ἡ προέλασις τοῦ ἀριστεροῦ ὑπῆρξε βραδεῖα λόγῳ τοῦ δυσβάτου ἐδάφους καὶ τῆς μεγάλης κακοκαιρίας, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ τοῦ κέντρου προελάσαντος μέχρι τῶν ἐκεῖθεν τῆς στενοποῦ Φουάτ λόφων.

Ἡ δεξιὰ πτέρυξ προὐχώρησε μέχρι τῆς γραμμῆς Μπιζάνι-Κοτσελιό.

Μικρὸν ἀπόσπασμα, καταδιῶξαν τὸν ἐχθρὸν εἰς Λοζέτσι, κατέλαβε τέσσαρα πολυβόλα, ἓν πυροβόλον καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους προξενῆσαν πολλὰς ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρόν.

Ἡ ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς προχθὲς συνεχὴς ἰσχυροτάτη βροχὴ παρεκώλυσε δραστηριωτέραν ἐνέργειαν.

Ἀπὸ χθὲς ὁ καιρὸς εἶναι θυελλώδης. Βρέχει ραγδαίως νυχθημερόν, ὅπερ δυσχεραίνει πλήρη συνεννόησιν καὶ πρόοδον ἐπιχειρήσεων.

Ἐμὶν-Ἀγᾶ, *10 Ἰανουαρίου, ὥρα 4 μ. μ.* — Ἐπὶ 60 ἤδη ὥρας ἀληθινὴ θεομηνία βροχῆς μετέβαλε τὸ ἔδαφος εἰς λίμνας καὶ τέλματα. Ἐν τούτοις ὁ γενναῖος ἡμῶν στρατὸς νυχθημερὸν κατυλιζόμενος καὶ ἀφάτως κακουχούμενος μάχεται ἡρωϊκῶς ἀνακτῶν πάτριον ἔδαφος.

Κ. Σαπουντζάκης

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἔδωκε χθὲς τὴν 7ην ἑσπερινὴν ὥραν τὸ κάτωθι ἀνακοινωθέν:

«Χθὲς τὴν 9ην ὥραν τῆς πρωΐας ἓν τῶν ὑδροπλάνων τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ὁ «Ναυτίλος» ἐφ' οὗ ἐπέβαινεν ὁ ἀεροπόρος ὑπολοχαγὸς Μουτούσης καὶ ὡς ναυτικὸς παρατηρητὴς ὁ σημαιοφόρος Μωραϊτίνης μετεωρίσθη ἀπὸ Μούδρου τὴν 9ην πρωΐας.

»Ὁ «Ναυτίλος» ἀνῆλθε μέχρις ὕψους 1200 μέτρων καὶ ἀφοῦ ὑπερέβη τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τῶν Δαρδανελλίων κατηυθύνθη εἰς Ναγαρᾶν.

»Αὐτόσε ἐξετέλεσεν ὁλόκληρον στροφὴν καὶ μετὰ τὴν τελείαν ἀναγνώρισιν τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων πλοίων ἔβαλε κατ' αὐτῶν δύο χειροβομβίδας ὡς καὶ ἑτέρας δύο κατὰ τῶν παρακειμένων ὀχυρωμάτων.

»Ὁ «Ναυτίλος» ἐκανονιοβολήθη ὑπὸ πυροβολαρχίας πεδινοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐκ τῶν πλοίων ὡς καὶ ἀπὸ τμήματος πεζικοῦ ἀνεπιτυχῶς ὑπὸ ὅλων, προσεθαλασσώθη δὲ τὴν 11ην καὶ 20′ παρὰ τὴν Ἴμβρον μετὰ πτῆσιν δύο ὡρῶν καὶ 20′ λίαν ἐπιτυχῆ.

»Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἰανουαρίου 1913»

Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν

Φιλιππιάς, *25 Ἰανουαρίου.* — Τὴν παρελθοῦσαν νύκτα τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ἔβαλε σφοδρῶς κατὰ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων κατ' ἀκανόνιστα χρονικὰ διαστήματα. Τὸ πῦρ φαίνεται ἀποτελεσματικόν.

Χθὲς τὸ ἀεροπλάνον Ἀδαμίδου ἀνεγνώρισε τὰς ἐχθρικὰς θέσεις καὶ ἔρριψεν ἐντὸς τῶν κατασκηνώσεων τοῦ ἐχθροῦ βόμβας ἀποτελεσματικῶς.

Κωνσταντῖνος Διάδοχος

Φιλιππιάς, *ἑσπέρα Δευτέρας, 28 Ἰανουαρίου.* — Τὴν νύκτα τῆς χθὲς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέραν, ἡ προκεχωρημένη γραμμὴ ἡμῶν ἤρχισε πῦρ πεζικοῦ κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων.

Οἱ Τοῦρκοι ἀπήντησαν καὶ ἤρχισαν ζωηρὸν πῦρ πυροβολικοῦ.

Ἀμέσως τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ἤρξατο σφοδροῦ πυρός.

Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, μετὰ δίωρον ἀγῶνα, ἔπαυσε πῦρ.

Ἐπίσης μετ' ὀλίγον ἔπαυσε καὶ τὸ πῦρ τοῦ πεζικοῦ.

Ἀπώλειαι ἡμετέρων, ὀλίγιστοι τραυματισθέντες. Σήμερον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν βραδὺ πῦρ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ. Ὁ ἐχθρὸς ἀπήντα ἀραιῶς.

Ὁ Μέραρχος Δ. Ματθαιόπουλος ἐπληγώθη ἐκ θραύσματος ὀβίδος ἐλαφρῶς, ἐξακολουθεῖ τὴν ὑπηρεσίαν του.

Κατ' εἰδήσεις ληφθείσας σήμερον, ὁ ἐχθρὸς προσεπάθησε νὰ καταλάβῃ τὰς διόδους Ζαβρόκου, ἀπεκρούσθη ὅμως μετὰ μεγάλων ζημιῶν ὑπὸ τοῦ τμήματος Τζούρα, ὅστις καὶ ἐκυρίευσεν ἄρκετὸν ὑλικὸν καὶ ὅπλα ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκ τοῦ τμήματος Τζούρα ἐφονεύθη ὁ στρατιώτης Ἀλέξ. Χατζόπουλος, ἐθελοντὴς ἐξ Ἀδριανουπόλεως. Ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως ὁ δεκανεὺς Νικόλ. Παναγόπουλος καὶ οἱ στρατιῶται Γεώργ. Δημόπουλος καὶ Ἀθαν. Περιβολάρης.

Κωνσταντῖνος Διάδοχος

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τὸ Ἔγκλημα καὶ ἡ Τιμωρία, μυθιστόρημα Θ. Δοστογέβσκη, τόμος Α′ καὶ Β′, μετάφρ. Στέλιου Χαριτάκη. Χανιὰ Κρήτης.

Μουσική:

Ἐμπρός, παιδιά μου ζηλευτά,

Ἔλα δόξα,

Παιὰν πρὸς τὴν Α. Β. Υ. τὸν Διάδοχον,

Στὴ σημαία μας,

Δι' ᾄσμα καὶ κλειδοκύμβαλον, ποίησις καὶ μουσικὴ Κωνστ. Λυκόρτα. Ὅλα μαζὶ δραχ. 1.

Μὲ τὸ ἐρχόμενον τεῦχος θὰ λάβουν οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Παναθηναίων» εἰς παράρτημα, πολεμικὴν εἰκόνα, σκίτσο τοῦ κ. Π. Ρούμπου.

Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς ἡ ἀναδημοσίευσις τῶν εἰκόνων τῶν «Παναθηναίων». Ἡ Διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ θὰ καταδιώξῃ τὸν μὴ συμμορφούμενον πρὸς τὴν δήλωσιν αὐτήν.

ΛΕΥΚΟΙ ΚΑΙ ΜΑΥΡΟΙ*

— ΝΑΥΤΙΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ —

Ἦταν πέντε ναῦτες, πέντε θεόρατα κορμιά, ποὺ ἀγαποῦσαν τὸ κρασί, καὶ ἡ ταβερνάρισσα ὁλοένα τοὺς ἐγέμιζε τὰ ποτήρια. Σὲ κάθε καινούριο κανάτι ποὺ ἔβανε μπροστά τους, ἔχωναν τὸ χέρι στὴν τσέπη καὶ ἔρριχναν στὸ τραπέζι ἕνα σωρὸ μικρὰ νομίσματα. Εἶχαν πιῇ ἀρκετά, ὅμως δὲν ἦταν μεθυσμένοι.

Ἐδούλευαν καὶ οἱ πέντε στὸ ἴδιο καράβι, μὰ ἤρχοντο ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ κόσμου: ἕνας Ἰταλός, ἕνας Γερμανὸς μὲ μάτια γαλανά, ἕνας σπανός, ἡλιοκαμένος, μὲ μαλλιὰ καστανά, ποὺ ἀνῆκε στὴ σημιτικὴ φυλή, ἕνας ἄλλος ἀορίστου ἐθνικότητος ἢ φυλῆς, καὶ ἕνας Φιλανδός.

Φαίνεται νὰ ἦταν ἄνθρωποι, ἂν ὄχι πολὺ γραμματισμένοι, ὅμως μὲ κάποια στοιχειώδη μόρφωσι. Λίγο γελοῦσαν, καὶ μιλοῦσαν εὐχαρίστως γιὰ ζητήματα σοβαρά, ἀκόμη καὶ φιλοσοφικά. Κάποτε ἤμουν παρὼν σὲ μιὰ βιολογικὴ ὁμιλία τοῦ Γερμανοῦ Φρίτς, ὁποὺ τοὺς ἐξηγοῦσε τὴν θεωρία τοῦ Δάρβιν περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν ἐξηγοῦσε μὲ τὸν ἰδικόν του τρόπον, ἔξυπνον ὁπωσδήποτε, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφέρῃ τὸν Δάρβιν, ὁποὺ ἴσως νὰ μὴν ἐγνώριζε κἂν τὸ ὄνομά του. Οἱ ἀκροαταί του ἐφαίνοντο κάπως δύσπιστοι· διεσκέδαζαν ὅμως μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ πίθηκος ἦτον δυνατὸν νὰ ἔχουν τοὺς ἴδιους προγόνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦταν οὔτε πίθηκοι οὔτε ἄνθρωποι.

— Μὰ τότε, τί ἦταν, ἐσὺ ποὺ τὰ ξέρεις ὅλα; ρώτησαν τὸν Φρὶτς γελῶντας καὶ χτυπῶντας τον στὴ ράχη καὶ στὸν ὦμο.

Ἄλλοτε πάλιν διηγεῖτο διάφορες περιπέτειες, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἤξερες σὲ ποιὰ φυλὴν ἀνήκει.

— Ἐγώ, ἐγνώρισα ἕναν Ἀδὰμ καὶ μιὰν Εὔα, ἕνα ζευγάρι ποὺ ἵδρυσε ἕνὰν μικρούτσικο λαό, ποὺ θὰ ὑπῆρξαν πρόγονοι κάποιας φυλῆς...

— Ἔ! ἔ! εἶπε ὁ Ἰταλὸς κυτάζοντας τὸ κανάτι μὲ τὸ κρασί, σὰν νὰ ἔλεγε πῶς αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία...

— Ἔνοια σου καὶ δὲν εἶμαι μεθυσμένος, εἶπε ὁ ἄλλος. Αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς διηγηθῶ, εἶναι ἀληθινὴ ἱστορία. Ἡ Εὔα, ὅταν εἶχα τὴν τιμὴ νὰ τὴν γνωρίσω, ἦταν πειὰ γρηά, δὲν μποροῦσε κανέναν νὰ θυμηθῇ κ' ἔμενε, μέρα-νύχτα, ξαπλωμένη σὰν δέμα, σ' ἕνα στρῶμα ἀχύρινο στὴν καλύβα της. Ὁ Ἀδὰμ ὅμως, κάτασπρος καὶ πιὸ ἡλικιωμένος ἀπὸ τὴν Εὔα του, ἦταν ἀκόμη ἀρκετὰ ζωηρός, τόσο, ποὺ ἤπιαμε μαζὶ ἀρκετὰ ποτήρια, πρὶν ξεκινήσῃ τὸ καράβι μας ἀπὸ τὸ νησί.

— Μά, λοιπόν, ἔπρεπε νὰ τὸ πῆς μονομιᾶς, ἀποκρίθη ὁ Ἰταλός. Κάποιος νέος Ροβινσόν... Αὐτὸ δὰ δὲν εἶναι τίποτε σπάνιο στὴν ἐποχή μας.

— Κάθε ναυτικός, εἶπε ὁ Φιλανδός, θὰ ἔχει ἀπαντήσει στὰ ταξίδια του ἕναν ἢ περισσότερους Ροβινσόν. Εἶναι τόσο συνηθισμένο, προπάντων στὰ νότια μέρη. Πολὺ ἁπλὴ ἱστορία: κάποιος κυνηγὸς διαλέγει ἕνα μικρὸ νησὶ μέσα στὸν Ὠκεανό, νὰ κυνηγήσῃ φῶκες. Μὲ τὸ νὰ πηγαίνῃ ἐκεῖ τακτικὰ κάθε χρόνον, μένει ἐπιτέλους καὶ τὸν χειμῶνα ἀντὶ νὰ ταξιδεύῃ πίσω στὴν πατρίδα του. Χτίζει μιὰ καλύβα, καὶ τὸ ἐρχόμενον ἔτος παίρνει μαζί του τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του, ὁπού, ἂν τύχῃ νὰ εἶναι κανένα ἀγόρι, πανδρεύεται μὲ καμιὰ ἰθαγενῆ. Κ' ἔτσι, νὰ ὁ Ροβινσόν.

— Ἂν εἴχατε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν εὐγένεια νὰ περιμένετε, ἀποκρίθη, δὲν θὰ λέγαμε τόσα πολλὰ λόγια. Ὁ Ἀδάμ, ποὺ σᾶς εἶπα, δὲν ἦταν οὔτε ναυτικὸς οὔτε κυνηγός. Ἦταν ἕνας πολὺ μορφωμένος Ἄγγλος, ἀπὸ μεγάλη, ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια. Ποτὲ δὲν μοῦ εἶπε τὸ ἀληθινὸ ὄνομά του. Εἶχε γείνει σὰν ἄγριος ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια καὶ ἐντρέπετο τὸν ἑαυτόν του. Στὸ νησί του τὸν ἔλεγαν «Μουσιὲ Ἀνρύ».

— Διάβολε! Καὶ πῶς ξέπεσε σ' αὐτὸ τὸ νησί;

— Πῶς;... Νά. Τὸ καράβι ποὺ ταξίδευε, εἶχε ναυαγήσει. Μά, πότε καὶ πῶς, δὲν ἠξέρω νὰ σᾶς πῶ, γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ «Μουσιὲ Ἀνρὺ» δὲν θυμότανε· ἦταν γέρος, πειὰ καὶ εἶχε ἀδυνατίσει τὸ μνημονικό του. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγεινε τὸ ναυάγιο, πέρασαν χρόνια πολλά. Ἐγὼ ἐπῆγα στὸ νησί, τώρα καὶ δώδεκα χρόνια. Τίποτε δὲν ἤξερε ἀπ' ὅ,τι εἶχε γείνει στὴν Εὐρώπη, στὸ διάστημα αὐτό. Δὲν εἶχε μάθει οὔτε γιὰ τὸν Γαλλογερμανικὸ πόλεμο, οὔτε καὶ γιὰ τὸν Κριμαϊκό, κ' ἐνόμιζε πὼς ἡ Γαλλία εἶχε ἀκόμα βασιλέα.

— Παράξενο!

— Ἦταν λόρδος. Εἶχε χάσει τὴν περιουσία του ἢ ὁ πατέρας του θὰ τὸν εἶχε ἀφήσει φτωχό. Ἔφυγε λοιπὸν γιὰ τὴ Βομβάη μὲ τὴν ἀδελφή του. Αὐτὸς ἐπήγαινε ὑπάλληλος σ' ἕνα μεγάλο ἐμπορικὸ κατάστημα ἀγγλικό, κ' ἐκείνη, ἡ Μὶς Λούσυ, θἄνοιγε σχολεῖο γιὰ μικρὰ κορίτσια. Μόλις πέρασαν τὸ Ἀκρωτῆρι — τότε ἀκόμα δὲν ἦταν τὸ κανάλι τοῦ Σουὲζ — μόλις λοιπὸν πέρασαν τὸ Ἀκρωτῆρι, ἄρχισε ἡ τρικυμία.... Αὐτὸ μόνο θυμότανε ὁ γέρος ἀπὸ τὸ ταξίδι του.

— Πῶς; Δὲν ἔγραφε ἡμερολόγιον ὁ κὺρ Ἀδὰμ Ροβινσόν;

— Κ' ἐγὼ τὸν ρώτησα. Ἐκούνησε τὸ κεφάλι καὶ τίποτε δὲν ἀποκρίθη. Μὰ εἶδα στὸ νησὶ ἕνα ἀγοράκι, ἕνα ἀπὸ τὰ ἐγγόνια του, καὶ μοῦ εἶπε πὼς ὁ παπποῦς του εἶχε κάτι χειρόγραφα καὶ θὰ μοῦ τὰ ἔδινε ἂν τοῦ χάριζα ἕνα σουγιαδάκι καὶ καραμέλες. Μὰ τὴν ἀλήθεια, δέχθηκα τὴν πρότασι. — Ἐδιάβασα τὰ χειρόγραφα: ἔχουν πολὺ ἐνδιαφέρον, μὰ λείπει ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.

— Παιδί, δόσε μας ἀπ' αὐτὸ τὸ θεῖο κρασί!...

Κατὰ τύχην εἶχα πάει ἕνα βράδυ στὴν ταβέρνα ποὺ εἶδα τοὺς πέντε αὐτοὺς ναῦτες. Σιγὰ σιγὰ γνωρισθήκαμε καὶ γίναμε φίλοι. Σὰν ἔμαθαν πὼς ἤμουν ρῶσσος συγγραφεύς, ἐξόριστος ἀπὸ τὴν πατρίδα μου γιὰ τὶς πολιτικές μου ἰδέες, μοῦ ἔδειξαν ἀληθινὸν ἐνθουσιασμό, ποὺ μὲ συγκίνησε. Μὲ ρώτησαν χίλια πράγματα γιὰ τὴν πατρίδα μου, γιὰ τὴν ζωή μας, τὰ ἔθιμα, γιὰ τὸ μέλλον της.

Ἔτσι, ὅταν ζήτησα τὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὸν ναύτη ποὺ εἶχε ἀρχίσει τὴν ἱστορία τοῦ «Μουσιὲ Ἀνρύ», δὲν τοῦ φάνηκε καθόλου παράξενο.

— Θὰ σᾶς τὰ δώσω εὐχαρίστως. Αὔριο θὰ τὰ φέρω μαζί μου καὶ θὰ σᾶς τὰ χαρίσω.

***

Ἦταν ἕνας μάτσος φύλλα κιτρινισμένα, τσαλακωμένα, λερωμένα ἀπὸ δάχτυλα ὄχι πολὺ καθαρά, καὶ μαυρισμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀπὸ καπνό, σὰν νὰ τὰ εἶχε κάποιος κρατήσει πάνω ἀπὸ φωτιά. Πολλὰ δὲν μποροῦσες καθόλου νὰ τὰ διαβάσῃς γιατὶ εἶχε χυθῆ νερό, καὶ τὰ γράμματα ἦταν μισοσβυσμένα.

Τὰ πρῶτα φύλλα ἔλειπαν. Τὸ χειρόγραφο ἄρχιζε ἔτσι μὲ μισὴ φράσι:

...πάνω στὴ γέφυρα. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα ἔμοιαζαν ἀπέραντη μάζα ἀπὸ βάτα ποὺ ἦταν χαλασμένη ἀπὸ τὶς μανιασμένες καὶ ἀκατάπαυτες ἐπιθέσεις τοῦ ἀνέμου· ψηλὰ ἦταν ἄσπρη, καὶ χαμηλὰ εἶχε ἕνα χρῶμα μολυβὶ λερωμένο.

Ὁ πλοίαρχος μοῦ ἔδειξε, χωρὶς νὰ μιλήσῃ, τὴν παραλία, ποὺ μόλις μποροῦσες νὰ τὴν διακρίνῃς μέσα ἀπὸ τὰ μαῦρα σύννεφα, σὰν λουρίδα στενὴ ποὺ ἐκυμάτιζε στὸν ὁρίζοντα.

— Εἶναι νησί;

— Ναί, νησὶ εἶναι.

— Ποιὸ νησί;

— Ποιὸς ξέρει, ἦταν ἡ παρηγορητική του ἀπάντησις. Δόσετέ μου μιὰν ἀκτίνα ἡλιακὴ καὶ θὰ σᾶς πῶ ἀμέσως ποῦ μᾶς ἔρριξε ἡ διαβολεμένη αὐτὴ τρικυμία. Χωρὶς τὸν ἥλιο δὲν ἠξέρω περισσότερα ἀπὸ σᾶς. Τὸ τιμόνι μας ἔσπασε, ἡ μηχανὴ δὲν δουλεύει πειά. Ἂν σηκώσωμε τὰ πανιά, ὁ ἄνεμος θὰ μᾶς τσακίσῃ. Ὁ «Ἰσμαὴλ» δὲν εἶναι πιὰ καράβι, εἶναι φῦκι. Ὅπου κι' ἂν ἀράξωμε, πρέπει νὰ εἴμαστε εὐχαριστημένοι, φθάνει ὅμως κάπου ν' ἀράξωμε.

Ὁ «Ἰσμαὴλ» δὲν ἠμποροῦσε πειὰ νὰ προχωρήσῃ μόνος του· ὁ ἄνεμος φαινότανε πὼς μᾶς ἔφερνε πρὸς τὸ νησί. Σὲ λίγο, μέσα στὴν πυκνὴ ὁμίχλη, ξεχωρίζαμε τὴν παραλία, τὸ κωνικὸν περίγραμμα ἑνὸς ἡφαιστείου, καὶ στὴ ρίζα του, ἀνάμεσα σὲ δύο ἀκρωτήρια μαῦρα καὶ ἀπότομα, ποὺ γύρω ἔβραζαν μανιασμένα τὰ κύματα, τὸ ἄνοιγμα μεγάλου λιμανιοῦ.

Οἱ ἐπιβάτες τοῦ «Ἰσμαὴλ» τριγύρισαν τὸν πλοίαρχο. Μερικοὶ συζητοῦσαν, καὶ ἤθελαν νὰ ὁρίσουν τὸ μέρος ὁποὺ βρισκόμαστε. Οἱ περισσότεροι ἦταν τῆς γνώμης πὼς ἡ τρικυμία μᾶς εἶχε παρασύρει πίσω πρὸς τὰς Ἀσόρας νήσους καὶ τὸ Πράσινο ἀκρωτήριο. Ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι εἴχαμε μπροστά μας τὴν Ἁγία Ἑλένη, ἢ τὸ νησὶ τῆς Ἀναλήψεως. Ἄλλοι πάλιν ὑποστήριζαν ὅτι ἡ τρικυμία, μὲ ὅλες τὶς περιπλανήσεις, δὲν ἔβγαλε τὸν «Ἰσμαὴλ» ἀπὸ τὸν δρόμο του καὶ πὼς τώρα ἐπλησιάζαμε κάποιο ἄγνωστο νησάκι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ.

Ὁ πλοίαρχος ἀκούοντας, κουνοῦσε τὸ κεφάλι καὶ ἔλεγε:

— Ὅλα μπορεῖ νὰ εἶναι. Αὐτὸ μονάχα ξέρω ἐγώ, ὅτι δὲν εἶναι ἡ Τενερίφη. Ἔπειτα, ὅλα τὰ νησιὰ τὰ ἡφαιστειώδη μοιάζουν πολὺ ἀναμεταξύ τους καὶ ὅταν δὲν γνωρίζεις σὲ ποιὰ μοῖρα βρίσκεσαι, ἀδύνατον νὰ τὰ ξεχωρίσῃς ἀπὸ τόσο μακρυά.

Ἐρρίξαμε μερικὲς κανονιές, μὰ κανεὶς δὲν ἀπήντησε, καμιὰ βάρκα δὲν ἐφάνη. Μὲ ὅλον τὸν δυνατὸν ἄνεμο καὶ τὸ παρακύλισμα τοῦ πλοίου, ὅλοι οἱ ἐπιβάτες ποὺ μποροῦσαν νὰ σταθοῦν ἀκόμα στὰ πόδια τους, ἀνέβηκαν στὴ γέφυρα,

---

* Ἔκτακτον παράρτημα.

νὰ χαιρετήσουν τὴ ξηρὰ ποὺ ὁλοένα ἐφαίνετο καθαρώτερα.

Ἡ ἀδελφή μου Λούση καὶ ἐγώ, στεκόμαστε πλάϊ-πλάϊ. Δίπλα μας, ὁ κ. Σμίθ, μὲ τὸ σταχτὶ ἐπανωφόρι του, ψηλὸς καὶ λεπτὸς σὰν μακαρόνι. Εἶχε τὰ σκέλη ἀνοιχτὰ καὶ ἔτσι κατώρθωνε νὰ κρατιέται μὲ ὅλο τὸ παρακύλισμα. Ξεχώριζε μάλιστα μὲ τὸ τηλεσκόπιο τὴν παραλία, ὁπού, χωμένη μέσα στὴν ὁμίχλη, ἔστελνε τὸ βογγητὸ τῶν κυμάτων.

Ἔξαφνα ἡ γέφυρα ἔτριξε καὶ τινάχθηκε σὰν ἐλατήριο. Βρεθήκαμε ὁ ἕνας μακρυὰ ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ὁ κ. Σμίθ σὰν ροκέτα πετάχθηκε στὸν ἀέρα καὶ ἔπεσε στὴ θάλασσα.

Ἔπειτα ὁ «Ἰσμαὴλ» σταμάτησε μονομιᾶς καὶ ἄρχισε, τρίζοντας σύσωμος, νὰ κάνῃ γύρους, καὶ νὰ βογγᾷ μέσα ἀπὸ τὰ σωθικά του.

Ἀνασηκώθηκα καὶ εἶδα τὴν ἀδελφή μου καθισμένη χάμω στὴ γέφυρα, νὰ κυτάζῃ σὰν ἀπολιθωμένη τὸ κανόνι ποὺ ἦταν μπροστά της καὶ νὰ σκουπίζῃ τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴ μύτη της. Ὕστερα φάνηκε μπροστά μου, δὲν ἠξεύρω πῶς, τὸ πρόσωπο τοῦ πλοιάρχου, ἄσπρο σὰν κιμωλία· τὰ μάτια του γουρλωμένα, τὰ κόκκινα μουστάκια του ὁλόρθα. Πέρασαν ἀπὸ τότε χρόνια πολλά. Ἀκόμα θυμοῦμαι τὸ τρομαγμένο του πρόσωπο καὶ πάντα θαρρῶ πῶς θὰ τὸ θυμοῦμαι. Κάποτε μὲ ταράζει, καὶ τώρα ἀκόμα, τὸ ὅραμα αὐτὸ στὸν ὕπνο μου, ὁλόκληρες νύχτες.

Δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω τὸ τί ἔγεινε ἔπειτα. Ὅλοι μὲ φωνὲς ἐρρίχνοντο δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ κανεὶς δὲν μποροῦσε ν' ἀκούσῃ, νὰ καταλάβῃ τί ἐγίνετο γύρω του.

Ὁ πλοίαρχος ἔτρεχε παντοῦ σηκόνοντας τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ μὲ κραυγὲς πιὸ δυνατὲς καὶ ἀπὸ τὴν βοὴ τοῦ ἀνέμου:

— Χαθήκαμε.... Ὁ βράχος ἐτρύπησε τὸ καράβι σὰν βελόνα... Σὲ δυὸ ὧρες δὲν θὰ μείνῃ καρφὶ στὴ θέσι του!...

Ὕστερα βρέθηκα μέσα σὲ μιὰ βάρκα ὅπου μὲ εἶχαν πετάξει πάνω ἀπὸ τὴ γέφυρα σὰν σάκο μὲ ἀλεῦρι. Στὰ πόδια μου ξαπλωμένη, ἀναίσθητη, ἡ ἀδελφή μου Λούση καὶ στὰ γόνατά της πεσμένα τὰ δίδυμα τῆς κυρίας Μέρκλεϋ.

Ἡ βάρκα παράδερνε στὴν κορυφὴ τῶν κυμάτων, ὅπως ὁ μεθυσμένος, καὶ εἴκοσι μέτρα μακρύτερα, μανιασμένα τὰ κύματα χτυποῦσαν τὸν «Ἰσμαὴλ» ἀκίνητον καὶ ἐγκαταλειμμένον.

Τὸ καράβι καρφωμένο πάνω στὴν ὕφαλο, εἶχε γείρει δεξιά. Λὲς καὶ ἦταν ἐλέφας ἤ, καλύτερα, φάλαινα πληγωμένη ποὺ τὸ κῦμα τὴν ἔριξε πάνω στὸν ἄμμο. Ἡ θάλασσα, μέσα στὴ μανία της, ἐκομμάτιαζε τὸ σκάφος, κ' ἐκεῖνο, χωρὶς δύναμι, ἔτριζε φοβερὰ καὶ μᾶς ἔστελνε τὰ τελευταῖα του βογγητά. Καὶ ὁλοένα ὑποχωροῦσε καὶ ἔπεφταν τὰ ξύλα ἀπὸ τὸν σκελετὸ κ' ἐφαίνοντο ἐδῶ κ' ἐκεῖ σὰν πληγὲς ἀνοιχτὲς ποὺ ἔβλεπες, ἀνάμεσα, τὰ κόκκαλα καὶ τὰ σπλάχνα τοῦ πεθαμένου πλοίου.

— ... Μὰ ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ τὸν τραβήξωμε ἀπάνω, στὴ βάρκα.

— Καὶ βέβαια, ἄνθρωπος ἦταν κι' αὐτός.

— Μά, ποῦ νὰ τὸν βάλωμε;

— Μόλις χωροῦν ἐδῶ μέσα οἱ ζωντανοί.

Αὐτὰ τὰ λόγια πρωτάκουσα γύρω μου ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Μιλοῦσαν γιὰ τὸν Σμίθ.

Ὁ δυστυχισμένος ἔπλεε πάνω στὴ θάλασσα σὰν δοκάρι, ἐλεεινός, καὶ φαινότανε ἀκόμα πιὸ μακρὺς καὶ πιὸ ἀδύνατος ἀπ' ὅ,τι ἦταν ζωντανός. Τὸ κεφάλι του θρυμματισμένο, πλάκα· καὶ ὅταν τὸ πτῶμα ἐγύριζε πρὸς τὸ μέρος μας, ὁ κατακόκκινος αὐτὸς κύκλος ποὺ ἀπόμενε ἀπὸ τὸ κεφάλι, μᾶς ἔδινε ἀνατριχίλα καὶ σιχασιά. Ποτέ μου δὲν εἶχα ἰδῆ τόσο σιχαμένον νεκρό. Δὲν μπόρεσα νὰ βαστάξω σ' ἕνα τέτοιο θέαμα. Ἔκλεισα τὰ μάτια, γιατὶ ὅλα μου τὰ σπλάχνα ἄρχισαν ν' ἀνακατόνωνται...

Τὸ ρεῦμα μᾶς ἔφερνε ἴσια στὸ νησί, μὰ ὁ ἄνεμος μᾶς κυλοῦσε πότε ἐδῶ, πότε ἐκεῖ. Τὰ κουπιὰ λύγιζαν καὶ βογγοῦσαν στὰ χέρια τῶν ναυτῶν. Ἀδιάκοπα ἄλλαζαν οἱ ναῦτες καὶ ὁ ἱδρὼς ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὰ μέτωπά των.

Δὲν ἀπόμενε πειὰ οὔτε μισὸ μίλι ὡς τὴν παραλία. Ὅμως μικρὴ ἦταν ἡ παρηγοριά, γιατὶ δὲν μπορούσαμε νὰ προχωρήσωμε. Ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ φοβεροὺς βράχους. Ἀπάνω τους τὰ κύματα ἀκατάπαυτα ἐχόρευαν τὸν διαβολικό τους χορὸ καὶ ὁ θόρυβος ποὺ ἔκαναν ἦταν τέτοιος, ποὺ νόμιζες πῶς ἄκουες ἀδιάκοπες κανονιές. Ἡ θάλασσα ἦταν ἀφρισμένη κατάσπρη. Καὶ ἂν εἰπῶ πῶς ἡ παραλία ἦτον ἔρημη, μελανὴ καὶ θλιβερὴ σὰν νεκροταφεῖο, θὰ καταλάβετε πῶς τὸ νησὶ αὐτὸ τὸ σιωπηλό, μὲ ἕνα μαῦρον κῶνον ἡφαιστειώδη ποὺ ἐκάπνιζε κάτω ἀπὸ βαρὺ καὶ χαμηλὸν οὐρανό, μᾶς ἐφαίνετο ὄχι καταφύγιον ἀλλὰ τύμβος, ἕτοιμος νὰ μᾶς συμμαζέψῃ ὅλους γιὰ νὰ μᾶς φέρῃ, χωρὶς ἀναβολές, στὴ χώρα ποὺ δὲν ὑπάρχει οὔτε δυστυχία οὔτε ἀναστεναγμοί.

Ὁ ὅρμος ἦταν σὰν μαγεμένος καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τὸν φθάσωμε. Χίλιες φορὲς προσπαθήσαμε ν' ἀνοίξωμε δρόμον ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς καταρράκτες, καὶ χίλιες φορὲς μᾶς ἔριχναν πίσω, σὰν νὰ ἦταν ἡ βάρκα μας κανένα γατάκι.

Μοιάζει τὸν ἄνθρωπον ἡ βάρκα. Ὅταν τὴν

ἐγκαταλείψῃ ἡ τύχη, φαίνεται νὰ χάνῃ τὸν δρόμο της, γίνεται ἀδέξια καὶ ἄτολμη. Καὶ ἡ ἰδική μας βάρκα φαινότανε τώρα σὰν χαμένη. Κυλοῦσε σὰν ξυλάκι ἀδύνατο, καὶ πότε σκαρφάλωνε στὴν κορυφὴ τῶν κυμάτων, πότε ξανάπεφτε σὲ μαῦρα βάραθρα. Ὅλοι ἔνοιωθαν πὼς δὲν διοικοῦσε ὁ πλοίαρχος, μὰ διοικοῦσε ἡ βάρκα τὸν πλοίαρχο.

Ἔκαμνε τὸ καθῆκον του, γελοῦσε τὸν ἑαυτόν του κ' ἐμᾶς, καὶ πολεμοῦσε μὲ τὰ στοιχεῖα, ἡρωϊκά, ὅμως τυφλά. Χωρὶς χάρτην, χωρὶς ἐργαλεῖα, τί νὰ κάμῃ μέσα στὴν ἄγνωστη ἄβυσσο, ποὺ ἐκόχλαζε γύρω μας; Λοξοδρομοῦσε στὴν τύχη, προσπαθῶντας νὰ μὴ σπάσῃ ἡ βάρκα πάνω στοὺς βράχους, ποὺ ὁλοένα ἔτριζαν τὰ δόντια τους.

Ἕνας ναύτης, καθισμένος ἀντίκρυ μου στὸ κουπί, κάτασπρος καὶ ρυτιδωμένος, ποὺ τὸ ἕνα του μάτι ἦταν πρισμένο καὶ μελανὸ ἀπὸ ἕνα κτύπημα, ἔλεγε κάθε φορὰ ποὺ ἀκούαμε τὸ τρίξιμο αὐτό:

—Ἔχει δόντια σήμερα ἡ θάλασσα. Ἄ, ἡ θάλασσα ἔχει δόντια σήμερα!...

Καὶ κουνοῦσε τὸ κεφάλι σὰν νὰ ἔλεγε πῶς εἴμαστε χαμένοι.

Ὁ ἄνεμος δὲν ἦταν ψυχρός, καὶ τὸ νερό, ποὺ κόχλαζε γύρω μας, ἦταν μᾶλλον χλιαρό. Ὅμως, μουσκεμένοι ὡς τὸ κόκαλο ἀπὸ τὸ σπάσιμο τῶν κυμάτων, ἐτρέμαμε ὅλοι σὰν τὸν Ἰούδα. Κάθε σταλαματιὰ ποὺ ἔπεφτε ἀπάνω μας, μᾶς τρυποῦσε σὰν βελόνα καὶ μᾶς ἐπάγωνε τὸ αἷμα.

Ἡ ἁρμύρα τῆς θάλασσας ἐσχημάτιζε πάνω στὰ ροῦχα μας σὰν ἐπιδερμίδα καὶ ἔμπαινε σὲ ὅλο μας τὸ σῶμα, στὰ μάτια, στὰ ρουθούνια, στὸ στόμα, στ' αὐτιά. Ὁ τρελὸς χορὸς τῶν κυμάτων ἐγύριζε ἐλεεινὰ τὰ σπλάχνα μας. Ἐνοιωθα πὼς καθεὶ μέσα μου ἀνακατόνεται ὅπως μέσα σὲ μιὰ φιάλη, πὼς τ' ἄντερα μου εἶχαν ἀνέβῃ στὸ κεφάλι μου, πὼς τὸ στομάχι μου εἶχε στρίψει σὰν τιρμπουσὸν καὶ ἔκανε νὰ πεταχθῇ ἀπ' τὸν λαιμό μου. Ἡ κυρία Μέρκλεϋ, σὰν τρελή, μισοπεθαμένη ἀπὸ τὴν ναυτία, εἶχε κολλήσει τὸ πρόσωπό της στὸ σβέρκο μου· κ' ἐγὼ ἤμουν τόσο καταπονεμένος, ποὺ δὲν ἠμποροῦσα οὔτε σκεπτόμουνα κἂν νὰ βγάλω ἀποπάνω μου τὸ σιχαμένο φορτίο.

***

«Γιὰ τὴν τύχη μας, τὸ πτῶμα τοῦ Σμὶθ κολυμποῦσε στὸ πλάϊ μας. Δυὸ φορὲς μάλιστα ἐχτύπησε πάνω στὴ βάρκα. Οἱ γυναῖκες οὐρλιαζαν, ξετρελαμένες περισσότερο ἀπὸ τὴν τρομάρα ποὺ τοὺς ἔδινε τὸ ἐλεεινὸ πτῶμα, παρὰ ἡ μανιασμένη θάλασσα.

Οἱ θαλάσσινοὶ ἔχουν προλήψεις. Οἱ ναῦτες μας λοιπὸν ἐνόμιζαν πὼς ὁ πεθαμένος αὐτὸς Σμὶθ ἔφερνε τὸν ἄνεμο καὶ μᾶς ἐμπόδιζε νὰ φθάσωμε στὴ στεριά. Ἄρχισαν νὰ καταριῶνται τὸν δυστυχισμένο νεκρό, νὰ τὸν φοβερίζουν μὲ τὴ γροθιά, νὰ τὸν σπρώχνουν μὲ τὰ κουπιά. Μὰ ὁ πεθαμένος, πειθήνιος στὸ κῦμα καὶ στὸν ἄνεμο, μᾶς ἀκολουθοῦσε ὁλοένα, μὲ πεῖσμα.

Ὁ γερο-ναύτης ποὺ καθότανε ἀντίκρυ μου — ἦταν Ἰταλὸς — κουνοῦσε ἀδιάκοπα τὸ κεφάλι κ' ἔλεγε:

— Ὤ, ὤ, δὲν θέλει νὰ πάῃ μονάχος στὸν ὑγρὸ τάφο του ὁ Ἐγγλέζος. Νὰ ἰδῆτε ποὺ θὰ μᾶς τραβήξῃ ὅλους μαζί του. Νὰ ἰδῆτε, νὰ ἰδῆτε. Ὅλους, ὅλους!

— Μά, δὲν βουβαίνεσαι λοιπόν; κτῆνος! Τζών, δόσ' του λοιπὸν μιὰ γροθιὰ στὰ μοῦτρα!...

Ἕνα χέρι μὲ μιὰ φοβερὴ γροθιά, ἀλειμένο μὲ κατράμι, τινάχθηκε ἀνάμεσα στὴν κυρία Μέρκλεϋ κ' ἐμένα, κ' ἐχτύπησε τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰταλοῦ. Ὁ Ἰταλὸς τίποτε δὲν εἶπε κ' ἐκύταξε μονάχα τὴ γροθιὰ περίεργα σὰν νὰ ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ζωή του τέτοιο πρᾶγμα. Ἔπειτα ἔφτυσε στὴ θάλασσα αἷμα, καὶ ἄρχισε νὰ κωπηλατῇ πιὸ δυνατά, μὰ ὁλοένα κάτι μουρμούριζε, κουνοῦσε τὸ κεφάλι καὶ χαμογελοῦσε.

Ἐπιτέλους ἐχάθηκε ὁ Σμὶθ ἀπὸ τὰ μάτια μας, τὸν κατάπιε ἡ θάλασσα καὶ λευθερωθήκαμε ἀπὸ τὸ σιχαμένο θέαμα.

Οἱ ναῦτες ἀπόστασαν. Ὁ πλοίαρχος ἐκρέμασε τὰ χέρια του ἀποσταμένος κι' αὐτός.

Πάνω στὰ κύματα ἐχόρευαν κάτι στενόμακρες σκιές, ποὺ τὰ μάτια μας τὶς ἔβλεπαν πιὸ μεγάλες ἀκόμα, καὶ νόμιζαν πὼς ἦταν καρχαρίες. Ἦταν τὰ δοκάρια τοῦ πλοίου ποὺ εἶχαν παραλύσει. Ἔτρεχαν ἴσια, σὰν κριάρια, καὶ ἤμαστε ἀναγκασμένοι νὰ λοξοδρομοῦμε, μὴ τυχὸν καὶ μᾶς κομμωτιάσουν.

Ἡ νύχτα ἔφθανε καὶ δὲν εἴχαμε προχωρήσει οὔτε βῆμα. Τὸ ἡφαίστειο τυλίχθηκε στὴν ὁμίχλη, ἡ παραλία δὲν ξεχώριζε πειά, καὶ τὴ θάλασσα τὴν σκέπασε ἡ πάχνη. Ὁ ἄνεμος δὲν εἶχε πέσει ὁλότελα, φυσοῦσε ὅμως κανονικὰ καὶ ἔσπρωχνε τὴ βάρκα στ' ἀνοιχτά. Τὸ σκοτάδι ἐπύκνωνε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, κ' ἐχάναμε κάθε ἐλπίδα.

Ἡ κ. Μέρκλεϋ καὶ ἡ ἀδελφή μου Λούση ἐφώναζαν πὼς προτιμότερο ἦταν νὰ πνιγοῦμε μονομιᾶς, παρὰ νὰ μᾶς βασανίζῃ ὁ τρόμος καὶ ἡ ναυτία, μέσα σ' αὐτὴ τὴν παληόβαρκα. Τὸ ἴδιο ἐφώναζαν καὶ οἱ ναῦτες. Ὁ γερο-Ἰταλὸς οὐρλιαζε μὲ κάποια χαιρεκακία:

— Δὲν σᾶς τῶλεγα πὼς ὁ Ἐγγλέζος θὰ μᾶς τραβήξῃ ὅλους μαζί του! Ὅλους!

Ἔγεινε μιὰ στιγμὴ σιωπή, καὶ ὁ πλοίαρχος ἐδήλωσε μὲ φωνὴ δυνατή:

— Φίλοι μου, θὰ ἦταν τρέλα νὰ μείνωμε ἐδῶ μεσ' στὸ σκοτάδι καὶ στὴν πυκνὴ ὁμίχλη, ἀνάμεσα στοὺς μανιασμένους αὐτοὺς καταρράκτες, ὁποὺ κινδυνεύομε κ' ἐμεῖς καὶ ἡ βάρκα μας νὰ γίνωμε κομμάτια, σὰν καρυδόφλουδο... Ἄκοῦ....

Ὁ δυστυχὴς ἤθελε βέβαια νὰ εἰπῇ «ἀκοῦστε» μὰ ἡ λέξις, μαζὶ μὲ ὅ,τι ἤθελε ἀκόμα νὰ εἰπῇ, ἐχάθηκε στὴν αἰωνιότητα.

Ἡ βάρκα μας ἔτριξε ξαφνικὰ μὲ τρομερὸ κρότο, καὶ τὰ δυὸ δίδυμα χάθηκαν μονομιᾶς· ὁ πάγκος ποὺ καθόμουν, καὶ ὁ βυθὸς τῆς βάρκας ἐκύλησαν κάτω ἀπὸ τὸ σῶμα μου, καὶ ἔνοιωσα πὼς ἤμουν τριγυρισμένος ἀπὸ νερὸ καὶ πὼς βυθιζόμουν, σὰν πέτρα, στὸν βυθὸ τῆς θάλασσας. Δὲν ἤξερα νὰ κολυμπήσω, μά, καὶ ἂν ἤξερα, δὲν θὰ κατώρθωνα τίποτε· τόσο ἀπότομα βυθίστηκα στὴ μαύρην ἄβυσσο.

Λέγουν πὼς ὁ πνιγμένος, στὶς τελευταῖες στιγμές του, βλέπει νὰ περνᾷ μπροστά του, σὰν σὲ πανόραμα, ὅλη ἡ περασμένη του ζωή, εἴτε ὄνειρεύεται λειβάδια καταπράσινα, κρυστάλλινα παλάτια, χρυσόψαρα, ὡραῖες γυναῖκες μὲ πολύχρωμα φορέματα καὶ ἄλλα θαυμαστὰ πράματα. Ἂν εἶναι ἀλήθεια, αὐτὸ θὰ συμβαίνῃ σ' ἐκεῖνους ποὺ πνίγονται σὲ γλυκὸ νερό. Ἐγώ, γύρω μου μόνον σκοτάδι ἔβλεπα, σκοτάδι πυκνό, κρύο, μαῦρο, ἀθόρυβο, χωρὶς μιὰν ἀκτῖνα φωτεινή, σκοτάδι ὅμοιο μὲ ἄβυσσο ποὺ μ' ἔπερνε σιγὰ-σιγά, ὁλοένα, καὶ ποὺ ἐφαίνετο πὼς ποτὲ δὲν θὰ τελειώσῃ...

Καὶ ὅμως ἐτελείωσε, καὶ τὸ σκοτάδι ἔγεινε λιγώτερο μαῦρο. Ἡ μαυρίλα ἡ ἀδιαπέραστη ἔγεινε πυκνὴ ὁμίχλη, ποὺ τὴν περνοῦσαν φωτεινὲς γραμμὲς ἀχνοπράσινες εἴτε ματωμένες... Ἄρχισα νὰ φουσκόνω σὰν ἕνα φοβερὸ ἀπόστεμα ποὺ μ' ἔπνιγε... Πολεμοῦσα νὰ σκάσω, νὰ ἐλευθερωθῶ καί... μονομιᾶς συνῆλθα.

Ἔτρεχε τὸ νερὸ ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ τὸ στόμα μου, ἀπὸ τὴ μύτη, ἀπὸ τ' αὐτιά. Τὸ πρόσωπό μου ἔκαιε ἀπὸ τὴ ζέστη τοῦ ἥλιου. Τὰ ρουθούνια μου ἀνοιγόκλειαν ἡδονικὰ ἀπὸ τὰ βαθειὰ ἀρώματα· ἀναρίθμητα πουλιὰ μὲ ξεκούφαιναν μὲ τὶς φωνές τους, καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ σκέπαζε τὰ χαμηλωμένα μου βλέφαρα, ξεχώριζα σκιὲς ἀνθρώπινες νὰ κουνιῶνται ἀπὸ πάνω μου... Μὲ τίναζαν, μ' ἀνεσήκωναν, μ' ἔτριβαν. Κατάλαβα πὼς προσπαθοῦσαν νὰ μὲ ξαναφέρουν πίσω στὴ ζωή. Λαχταρισμένος κ' ἐγὼ νὰ ζήσω ἔβαλα τὰ δυνατά μου, ἐπικαλέσθηκα ὅλη μου τὴ θέλησι καὶ ἄνοιξα τὰ μάτια μου.

Τρία πρόσωπα ἦταν σκυμμένα ἐπάνω μου, ἕνα λευκὸ καὶ δύο μαῦρα. Ἀνεγνώρισα τὴν ἀδελφή μου τὴ Λούση, τὴ Σέλια τὴ μαύρη καμαριέρα τῆς κ. Μέρκλεῦ καὶ τὸν Θωμᾶ, τὸν ἀρχιμάγειρο τοῦ πλοίου, ἀράπης κ' αὐτός.

— Ποῦ βρισκόμαστε; ρώτησα.

— Πάνω στὸ νησί, ἀσφαλισμένοι.

— Καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἦταν μαζί μας στὴ βάρκα;

Μοῦ ἀποκρίθηκαν μὲ σιωπή. Ἤμαστε οἱ μόνοι ποὺ εἴχαμε σωθῆ ἀπὸ τὸν *Ἰσμαήλ*.

***

Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀντιγράψω τὶς σελίδες τοῦ χειρογράφου, τὶς σχετικὲς μὲ τὴν πρώτην ἐγκατάστασι τῶν τεσσάρων ναυαγῶν στὸ νησὶ ποὺ τοὺς εἶχε δεχθῆ. Εἶναι πολλὲς οἱ λεπτομέρειες· ἐκεῖνον ὅμως ποὺ ἔχει διαβάσει ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς Ροβινσόν, δὲν πιστεύω νὰ τὸν ἐνδιαφέρουν πολύ, γιατὶ ἡ ἱστορία τῶν τεσσάρων μας ναυαγῶν εἶναι ἀπαράλλακτη μὲ τὴν ἱστορία τεσσάρων Ροβινσὸν μαζί.

Ἀφοῦ βεβαιώθηκαν πὼς ἦταν οἱ μόνοι κάτοικοι τοῦ νησιοῦ, ἄρχισαν ν' ἀπελπίζωνται. Εἶπαν πὼς ἦταν προτιμότερο ν' αὐτοκτονήσουν, παρὰ νὰ πεθάνουν τὸν σιγανὸ θάνατο τῆς πείνας καὶ τῆς κακοκαιρίας.

Καὶ ἂν ἀκόμα, σκέφθηκαν, κατώρθωναν νὰ ζήσουν ὅπως μπορέσουν, τί θάξιζε τέτοια ζωή, δύο ἄνδρες καὶ δύο γυναῖκες στὴν καρδιὰ τοῦ ὠκεανοῦ; Κ' ἔπειτα, ποιὸς νὰ ἦταν αὐτὸς ὁ ὠκεανός; Δὲν εἴξεραν κἂν ποῦ τοὺς εἶχαν πετάξει τὰ κύματα. Ριγμένοι ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτισμένη κοινωνικὴ ζωή, βρέθηκαν ἐκτὸς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου.

Ἕως ἐδῶ, ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἡ ἱστορία τῶν τεσσάρων μας ναυαγῶν δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ροβινσόν. Εἶναι ὅμως κάποια διαφορά: ὅτι τὸ βιβλίο τοῦ Ροβινσὸν εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας, ἐνῷ τὰ χειρόγραφα τοῦ «Μουσιὲ Ἀνρὺ» εἶναι τὰ ἴδια λόγια, ἡ λεπτομερὴς περιγραφή, πολλὲς φορὲς μάλιστα ὑπερβολικὰ λεπτομερής, θλιβερῆς πραγματικότητος.

Γενικῶς, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μειονέκτημα τῆς ἱστορίας τοῦ Ροβινσόν, ὁ ἥρως εἶναι ἄνθρωπος παραπολὺ ἔξυπνος, μορφωμένος καὶ ἐπίτηδες προετοιμασμένος, ὅπωσδήποτε, γιὰ τὶς περιπέτειες ποὺ τὸν περιμένουν στὸ ἔρημο νησί.

Τέτοιος ὅμως δὲν ἦτον καὶ ὁ «Μουσιὲ Ἀνρύ». Ἀπόγονος, κατεστραμμένος, μιᾶς ἀπὸ τὶς ἀριστοκρατικώτερες οἰκογένειες τοῦ τόπου του, ἀναγκάσθη νὰ δεχθῆ μιὰν ὁποιαδήποτε θέσι σ' ἕνα ἐμπορικὸ κατάστημα, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ αὐτὸς καὶ ἡ ἀδελφή του. Ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, τέλεια ξένος πρὸς τὴ ζωή. Ἐγνώριζε παραπολλὰ πράγματα, ἄχρηστα ἐδῶ, στὸ νησί του, ἀλλὰ τί-

ποτε δὲν ἤξερε ποὺ νὰ τὸν ὠφελήσῃ στὴν περίστασιν αὐτή. Μιλοῦσε τέλεια διάφορες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, ἐγνώριζε τὴν ἱστορία τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν διαφόρων τόπων, ἤξερε θαυμάσια νὰ διευθύνῃ κοτιλιόν, καὶ ἔπαιζε μοναδικὰ σπαθί. Ἔπειτα, πρὶν ἀναχωρήσῃ γιὰ τὰς Ἰνδίας, ἔμαθε πολὺ καλὰ διπλογραφία. Ὅμως δὲν ἤξερε καθόλου—καὶ δὲν εἶναι καὶ πολὺ δύσκολο—νὰ κατασκεύάσῃ μιὰ καλύβα ἀπὸ κλαδιὰ δένδρων. Δὲν ἤξερε οὔτε νὰ πιάσῃ πουλιά, οὔτε γὰ ψαρέψῃ, οὔτε νὰ μαγειρέψῃ λίγο κρέας, οὔτε νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς θάλασσας τὸ ἁλάτι ποὺ ἐχρειάζετο γιὰ τὴν τροφή του.

Χωρὶς τοὺς δύο μαύρους, ποὺ ἔτυχε νὰ εἶναι καὶ οἱ δύο πολὺ καλοὶ ἄνθρωποι, ὁ Ἀνρὺ καὶ ἡ Λούση γλήγορα θὰ πέθαιναν· ὅμως τοὺς ἔσωσε ἡ καλωσύνη καὶ ἡ ἐργασία τῶν δύο μαύρων, ποὺ πρόθυμα ἔγειναν ὑποτακτικοὶ τῶν δύο ἀδελφῶν, συνηθισμένοι νὰ τοὺς θεωροῦν κυρίους ἀλλὰ προπάντων γιατὶ τοὺς πόνεσαν, τοὺς συντρόφους αὐτοὺς τῆς δυστυχίας.

Ὅλοι ἦταν νέοι. Ὁ μεγαλύτερος, ὁ Θωμᾶς, μόλις 28 ἐτῶν: ὁ πόθος τῆς ζωῆς, ἡ πλούσια καὶ ἔμορφη φύσις, καὶ τὸ ἔκτακτο κλῖμα τοῦ νησιοῦ, γλήγορα ἐνίσχυσαν τὴν ἀπελπισία των καὶ οἱ τέσσερες ναυαγοὶ σιγὰ σιγὰ ὠργάνωσαν τὴ ζωή τους, ποὺ μόνος σκοπός της στὴν ἀρχὴ ἦταν τὸ πῶς νὰ μὴν πεθάνουν.

Τὸ χειρόγραφο περιγράφει μὲ χίλιες λεπτομέρειες τὸ πῶς ἐμάζωναν τὰ ἀπομεινάρια τοῦ ναυαγίου ποὺ ἡ θάλασσα ἔφερνε ἕως τὴν ἀκτή, τὸ πῶς ἔθαφταν τοὺς πνιγμένους ναῦτες ἢ ἐπιβάτες καὶ ἔπερναν τὰ φορέματά τους νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν, τὸ πῶς ὁ μαῦρος κατώρθωσε μίαν ἡμέρα νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴ θάλασσα, στὸ μέρος ποὺ εἶχε βουλιάξει ὁ «Ἰσμαήλ», τρόφιμα καὶ ὅπλα...

Στὴν ἀρχὴ εἶχαν καταφύγει σὲ μιὰ σπηλιὰ καμωμένη ἀπὸ ἔκρηξι τοῦ ἡφαιστείου. Κατόπιν ἔχτισαν καλύβες.

Νύχτα καὶ μέρα εἶχαν ἀναμμένες φωτιὲς πάνω στὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς οἱ φλόγες καὶ ὁ καπνὸς θὰ εἰδοποιήσουν κανένα πλοῖο περαστικὸ ἀπὸ τὴν ἀπόμερη αὐτὴ κατοικία.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως, τὸ ξαναλέγω, τὰ ἔχουν περιγράψει οἱ συγγραφεῖς τοῦ Ροβινσόν, καὶ μὲ πολὺ περισσότερη τέχνη παρὰ τὸ ἁπλοϊκὸ ἡμερολόγιον τοῦ «Μουσιὲ Ἀνρύ».

Θὰ σᾶς εἰπῶ μονάχα, γιὰ νὰ κλείσω τὴν περίληψι αὐτοῦ τοῦ μέρους τοῦ χειρογράφου, πὼς ἡ προσδοκία νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃ κανένα πλοῖο περαστικό, ποὺ ἦταν στὴν ἀρχὴ ἡ μεγάλη ἐλπίδα τῶν τεσσάρων μας ναυαγῶν, λιγόστευε ὁλοένα, ὅσο περνοῦσαν οἱ ἡμέρες.

Καὶ ἦταν πολὺ φυσικό. Τὸ ναυάγιον εἶχε γείνει τὸ φθινόπωρον, καὶ τώρα ἐπλησίαζε ὁ χειμῶνας: οὔτε πανὶ οὔτε καπνὸς πλοίου δὲν εἶχε φανῆ στὸν ἄπειρον ὁρίζοντα, ποὺ ἦταν ἀπελπιστικὰ ἔρημος καὶ νεκρός.

Οἱ ναυαγοὶ ἄρχισαν νὰ συνηθίζουν στὴν ἰδέα πὼς γιὰ πάντα ἦταν θαμμένοι στὸ νησὶ αὐτό. Οἱ μαῦροι ἥσυχα ὑποτάχθησαν στὴν τύχη τους, μοιρολάτρεις ὅπως εἶναι ἡ φυλή τους· οἱ λευκοὶ ὅμως ἐβασανίσθηκαν, ἐχόλωσαν, ἀπελπίσθηκαν πολύ, πρὶν ὑποκύψουν.

Καὶ τώρα, ἂς ἀφήσωμε νὰ μιλήσῃ τὸ χειρόγραφο.

***

«... Ἔτσι πέρασε ὁ χειμῶνας, μὲ ἀνήσυχη καὶ μάταιη ἀπαντοχή, μ' ἐξακολουθητικὴ καὶ ἐκνευριστικὴ ἀγωνία.

Ἦρθε ἡ ἄνοιξη.

Ἡ ἄνοιξη εἶναι γλυκύτατη στὸ νησί μας.

Ὁ ἀέρας εἶναι γεμάτος ἀπὸ μεθυστικὲς μυρωδιές.

Μεγάλοι λαλέδες, χρυσαφιὲς ἀνεμῶνες, λευκοὶ νάρκισσοι, ἄγρια γιασεμιὰ καὶ τριαντάφυλλα ποὺ ἄνθιζαν σύρριζα στὸ χῶμα, ἄσπρα, κίτρινα, κόκκινα, τριανταφυλλιά, σχηματίζουν σὰν πλούσια χαλιά, στὴν παραλία εἴτε σιὰ σύνορα ποὺ χωρίζουν τὰ δάση.

Τὴν ἡμέρα, πάνω ἀπὸ τὰ λουλούδια αὐτά, τρεμουλιάζουν, κινοῦνται, βιοῦζουν, ἀντήχοῦν ἀμέτρητα καὶ παρδαλὰ σύννεφα ἀπὸ πετελοῦδες, σκαραβέους, μυῖγες, μέλισσες, σφῆκες. Καὶ μόλις ἀρχίσῃ νὰ βραδυάζῃ, περνοῦν σιριφογυρίζοντας χιλιάδες ἀπὸ φωτεινὰ ἔντομα στὴ χλόη καὶ στὰ φυλλώματα τῶν δένδρων φωσφορίζουν παμμέγιστες κωλοφωτιὲς καὶ ἄλλα φτερωτὰ ἔντομα, ποὺ μοιάζουν μὲ φαναράκια, ἀναμμένα γιὰ καμιὰ φανταστικὴ ἑορτή.

Τὰ ἔντομα ἐδῶ ἔχουν ἀτελείωτη ποικιλία. Μὲ μιὰν ἁπλῆ κίνησι τοῦ χεριοῦ ἐπιάναμε μέσα στὴ φούχτα μας ὁλόκληρες δωδεκάδες. Μερικά, γαλάζια σὰν τὰ μάτια τῆς ἀδελφῆς μου Λούσης ἦταν τόσο μικρά, ὁποὺ ἁπλωμένα, μὲ ὅλον τὸ μάκρος τους, δὲν μποροῦσαν νὰ σκεπάσουν τὸ νύχι τοῦ μικροῦ μας δάχτυλου. Ἐπιάναμε καὶ κάτι πεταλοῦδες μαῦρες, μεγάλες σὰν νυχτερίδες. Ἐπήγαιναν σὰν τὰ πουλιά, κοπάδι ὁ θόρυβος ποὺ ἔκαμναν μὲ τὰ φτερά τους, ἦταν πιὸ δυνατὸς ἀπὸ τὸν κρότο τῶν κυμάτων στὴν παραλία· καὶ ὁ ἀέρας ποὺ τὸ πέταμά τους ἐσχημάτιζε, ἐλύγιζε τὰ ἄνθη.

Εἶναι κουραστικὸ νὰ βλέπῃς τὴν κίνησιν αὐτὴ μέσα στὰ λειβάδια, προπάντων ὅταν ὁ ἥλιος ἔρριχνε τὶς ἀκτῖνες του ἀπάνω στὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν ἐντόμων. Νομίζεις πὼς μονομιᾶς

ὅλα τὰ ἄνθη, στὸ νησί, τρελάθηκαν καὶ πῶς χορεύουν κάποιο χορὸ φανταστικό, εἴτε πῶς παίζουν βαρελάκια, κάνουν τούμπες, ἀγκαλιάζονται, φεύγουν, φωνάζουν, τραγουδοῦν· γιατὶ ἀκούει κανεὶς καὶ χίλιους κρότους ποὺ ὅλοι μαζὶ ἀποτελοῦσαν μακρινὸ καὶ ἐξακολουθητικὸν ἦχο κουδουνιῶν.

Καὶ στὰ δάση, ὁ ἀέρας εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τὶς γλυκύτερες εὐωδιές. Οἱ μαγνόλιες, πού, ἀνθισμένες, εἶναι ἴδιες ἄσπρες μηλόπετρες, χύνουν τόση μυρωδιά, ποὺ πιάνεται ἡ ἀναπνοή, τὸ κεφάλι γυρίζει, καὶ χάνεται τὸ λογικὸν ἂν τὶς πλησιάσῃς.

Κάτω ἀπὸ τὶς ἀκακίες καὶ τὶς καστανιές, στολισμένες μὲ ἄσπρα, κίτρινα καὶ μὸβ μπουκετάκια, κάτω ἀπὸ τὶς χουρμαδιὲς ποὺ τὶς ἀγκαλιάζουν ἁπαλὰ περικοκλάδες μὲ πολύχρωμους λύκους, παντοῦ, στὰ δάση αὐτὰ τὰ γεμᾶτα μυστήριο, ἀνθίζουν παράδοξα λουλούδια βελουδένια, βαθυκόκκινα μὲ μαῦρο γῦρο, σὰν καρδιὲς πυρακτωμένες. Τὸ ἄρωμά τον εἶναι λεπτὸ καὶ διαπεραστικό, καὶ ὅποιος λησμονηθῇ στὴν προδοτικὴ ἐμορφιά τους, χάνεται μέσα σὲ ἡδονικὰ ὄνειρα.

Κάθε πουλὶ ποὺ θὰ περάσῃ ἀπ᾽ ἐδῶ, θὰ σταματήσῃ στὸ νησί μας. Οἱ μαῦροι βράχοι τῆς παραλίας εἶναι κάτασπροι ἀπὸ γλάρους, χῆνες, κύκνους καὶ ἀγριόπαπιες. Πελεκάνοι χρῶμα τριανταφυλὶ ἀρμενίζουν σοβαρὰ στὰ ἤρεμα λιμανάκια· λελέκια μὲ κόκκινα φτερά, πελαργοὶ μὲ μαῦρο φράκο, γερανοὶ μὲ τὰ μακρυά τους πόδια, περπατοῦν, χιλιάδες, στὴν ἀμμουδιὰ καὶ σπρώχνονται.

Τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν πουλιῶν ἔκαμαν τόσον θόρυβο μὲ τὶς φωνές τους, ὁποὺ μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ συνεννοηθοῦμε, ὅταν εὑρισκόμαστε στὴν παραλία. Ἀναγκαζόμαστε νὰ φωνάζωμε κ᾽ ἐμεῖς γιὰ ν᾽ ἀκούσῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.

Πολλὲς φορὲς ἕνα γλήορο σύννεφο περνοῦσε πάνω ἀπ᾽ τὸ νησὶ καὶ τὸ σκέπαζε μὲ τὴν περαστικὴ σκιά του. Σηκόναμε τὰ μάτια καὶ βλέπαμε μὲ ἀπορία πῶς δὲν ἦταν σύννεφο ἀλλὰ κοπάδι ἀτελείωτο ἀπὸ τσίχλες ἢ πέρδικες, σὰν ἀκρίδες, ποὺ τὶς κυνηγοῦσαν ἀετοὶ καὶ γεράκια: ἀπὸ τὶς ποικιλόχρωμες φτεροῦγες τους ἔτρεχε ζεστὸ τὸ αἷμα, σταλαματιές. Ἀλλὰ τὸ ζωντανὸ σύννεφο ἔτρεχε ὁλόενα ἐμπρός, χωρίς, οὔτε στιγμή, νὰ σταματήσῃ τὴν ὁρμή του.

Τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ἔντομα πετοῦσαν, ἀγαποῦσαν, ἐσκότωναν.

Ἕνα κολιμπρὶ ἔπιανε μυγάκια νὰ τὰ φέρῃ στὴ συντρόφισσά του, γεμάτη ἀπὸ σμαράγδια καὶ ρουμπίνια, ποὺ κλωσσοῦσε ἀνάμεσα σὲ δυὸ κλώνους συκαμιᾶς. Ἕνας μπάμπουρας, μεγάλοσὰν γροθιὰ μικροῦ παιδιοῦ, τρυποῦσε πέρας πέρα τὸ κολιμπρὶ μὲ τὸ κεντρί του, μυτερὸ σὰν σπαθί, μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ ἄλλος ἐχθρός, φτερωτός, τὸν ἄρπαζε κι᾽ αὐτὸν στὸ πέταμά του.

Τὰ ψάρια ἦταν τόσα πολλά, ποὺ σχημάτιζαν ἀληθινὰ τείχη.

Μποροῦσες νὰ χωθῇς μέσα στὸ πλῆθος τῶν ψαριῶν, ὄχι ὅμως νὰ τᾶ φοβίσῃς ἢ νὰ τὰ χωρίσῃς, τόσο πυκνὰ ἦταν. Ὁ Θωμᾶς περνοῦσε μὲ τὴ σχεδία του ἀποπάνω τους γιὰ νὰ διασκεδάζῃ, ἔμπηγε ἕνα κοντάρι ἀναμεσά τους, καὶ τὸ κοντάρι ἔστεκε πολλὴν ὥρα ὀρθὸ μέσα στὴ ζωντανὴν αὐτὴ μάζα.

Ψαρεύαμε μὲ δίχτυα ἢ μὲ καμάκια, εἴτε χτυπούσαμε μὲ ρόπαλα· ἄλλες φορὲς σκοτώναμε μὲ τὸ τουφέκι εἴτε τὰ πιάναμε μὲ τὰ χέρια. Ἐκάναμε παστὰ ἢ τὰ ξηραίναμε, καὶ ἔτσι, εἴχαμε εἰσοδία γιὰ νὰ θρέψωμε ὁλόκληρο σύνταγμα γιὰ ἕνα ἔτος. Ἑτοιμασμένα λοιπόν, τὰ ἀποθηκεύαμε μέσα στοὺς βράχους ποὺ τοὺς εἴχαμε σκάψει ἐπίτηδες. Τόσο πολὺ ψάρι ἐτρώγαμε, ποὺ ἔπειτα ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδες δὲν ἠμποροῦσαν τὰ μάτια μας νὰ ἰδοῦν οὔτε τὸ καλύτερο εἶδος. Εἴχαμε σιχαθῆ τὶς σαρδέλες, τὶς γλῶσσες, τὰ μπαρμπούνια.

***

«Ὁ ἥλιος αὐτὸς ὁ καυτερός, οἱ μέρες αὐτὲς οἱ ζεστὲς καὶ γεμᾶτες ἀπὸ θόρυβον, οἱ νύχτες οἱ βαθειὰ ἀρωματισμένες, πότε φωτισμένες ἀπὸ τὸ φεγγάρι ποὺ γύριζε στὸ ἀτέλειωτο στερέωμα καὶ καθρεφτιζότανε στὴ θάλασσα σὰν κολόνα ἀσημένια τρεμουλιαστή, πότε μαῦρες, καρφωμένες μὲ πελώρια πρασινωπὰ ἄστρα ἢ σκεπασμένες μὲ τὸ λεπτὸ πέπλο τοῦ Γαλαξία, καὶ ἔπειτα ἡ ζωὴ αὐτὴ ἡ ἄεργη, χωρὶς φροντίδες, χωρὶς ἀνησυχίες, ζωὴ ποὺ κανεὶς ποτὲ ἐκτὸς ἀπὸ μᾶς δὲν τὴν ἐγνώρισε ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ὁ Ἀρχάγγελος ἔδιωξε μὲ τὸ πύρινο σπαθί του ἀπὸ τὸν Παράδεισο τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔα: ὅλη αὐτὴ ἡ καλοζωΐα καὶ ἡ μακαριότης μᾶς ἔφεραν στὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, ποὺ ἔγεινε ἀφορμὴ μιὰ φορὰ νὰ ἀστράψῃ τὸ πύρινο σπαθὶ ποὺ ἀνέφερα, πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῶν πρώτων μας γονέων...

Ὅλο τὸ νησί, καὶ τὸ μικρότερο φυλλαράκι, καὶ τὸ πιὸ μικροσκοπικὸ πουλάκι στὸ δάσος, καὶ τὸ τοσούτσικο ψαράκι στὸ ρέμα εἴτε στὴ θάλασσα, ἔνοιωθε τὴν ἀνατριχίλα τῆς ἀγάπης ποὺ δημιουργεῖ καινούριες ζωές. Πῶς μποροῦσαν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι νὰ ξεφύγουν τὴν ἐρωτικὴ διάθεσι, τώρα ποὺ ἡ ἄνοιξη σκορποῦσε στὸν ἀέρα, μέσα στὸ νερό, πάνω στὴ γῆ, τὸ λεπτὸ καὶ θαυματουργό της φαρμάκι καὶ μ᾽ αὐτὸ τὰ πότιζε;

Ἡ μικρὴ καὶ ἁγνὴ κοινότης μας, ἀδελφικὴ ἕως τότε, ὑποτάχθηκε στὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Ἡ ἁμαρτία ἐφώλιασε στὰ στήθη μας, καὶ ἔτρεχε στὶς φλέβες μας ἕνας χείμαρρος θερμὸς καὶ ἐπιτακτικός. Ἡ Λούση καὶ ἡ Σέλια φοροῦσαν ἀκόμα τὶς ἴδιες μπλοῦζες καὶ τὰ πανταλόνια τῶν ἑαυτῶν. Τότε ὅμως, τὸν χειμῶνα, δὲν μᾶς ἔκαμνε καμιὰν ἐντύπωσι, δὲν προσέχαμε, γιατὶ μόνη σκέψις καὶ φροντίδα μας ἦταν τὸ πῶς νὰ ἐξασφαλίσωμε ὅ,τι ἐχρειάζετο γιὰ νὰ ζήσωμε: στέγη καὶ τροφή. Τώρα, τὰ ἀνδρικὰ φορέματα μᾶς ἐτάραζαν γιατὶ δὲν ἦταν φυσικά, καὶ ἔδειχναν πιὸ φανερὰ πῶς ἦταν γυναῖκες. Τώρα κ᾽ ἐκεῖνες ἄρχισαν νὰ στενοχωροῦνται ἔτσι ντυμένες καὶ προσπαθοῦσαν νὰ δώσουν στὰ ἀνδρικά τους φορέματα, κάποια χάρι καὶ σεμνότητα.

Οἱ γυναῖκες ξεύρουν νὰ στολίζωνται καὶ μέσα στὴν ἔρημο. Ἡ Λούση καὶ ἡ Σέλια φοροῦσαν *γιὰ στολίδια, στεφάνια καὶ γιρλάντες.* Ἡ Σέλια ἤξερε μάλιστα νὰ πλέκῃ φουστάνια ἀπὸ ἀγράμπελη, ἀπὸ χούμελη, εἴτε ἀπὸ κισσὸ καὶ ἔτσι ἔτρεχε στὰ δάση καὶ στὰ βουνά, μὲ φωνὲς καὶ μὲ πηδήματα σὰν μαύρη βακχίς. Ἡ μαύρη εἶχε τὴν ἴδια τρέλα ποὺ εἴχαμε ὅλοι μας.

Ὅταν εὑρισκόμαστε ὅλοι μαζί, τὸ μεσημέρι ἢ τὸ βράδυ στὸ τραπέζι, δὲν ἤμεθα πιὰ τέσσερες ἀλλὰ πέντε, καὶ ὁ πέμπτος ἦταν ἕνα πονηρὸ καὶ τρυφερὸ πνεῦμα ποὺ περίμενε ὑπομονετικὰ τὸν θρίαμβό του. Μολονότι ἀόρατος ὁ πέμπτος σύντροφος, ἔνοιωθα τὴν παρουσία του ἐκεῖ, μέσα στὴ στενόχωρη σιωπὴ ποὺ εἶχε πάρει τὴ θέσι τῆς ἄλλοτε ἤρεμης ὁμιλίας· ἐνόμιζες πὼς ἐφοβόμαστε ν᾽ ἀνοίξωμε τὰ χείλη, μὴ τυχὸν καὶ εἰποῦμε τίποτε ποὺ θὰ μετανοούσαμε κατόπι. Ἔνοιωθα ἀκόμα τὴν παρουσία του μέσα στὴν *ἀπεριόριστη,* ἀφύσικη ὅμως, εὐθυμία ποὺ μᾶς ἔπιανε ἔπειτα ἀπὸ τὸ γεῦμα, ὁποὺ ξαφνικὰ ἀρχίζαμε νὰ χορεύωμε, νὰ τραγουδοῦμε, νὰ πηδοῦμε ρυάκια καὶ χάσματα γεμᾶτα ἀπὸ θειούχους καπνούς, βάνοντας ἄγριες φωνές, γελῶντας σὰν τρελοὶ καὶ μιμούμενοι τὶς φωνὲς τῶν πουλιῶν καὶ τῶν ζώων ποὺ ζοῦσαν γύρω μας.

Ὁ μικρὸς πανοῦργος θεὸς φαινότανε καὶ στοῦ Θωμᾶ τὰ μάτια (ποὺ ἔρριχναν φευγαλέες κοκκινωπὲς φλόγες κάθε φορὰ ποὺ σταματοῦσαν στὴ λυγερὴ σιλουέττα τῆς Λούσης εἴτε στοὺς ὤμους τῆς μισόγυμνης μαύρης) καὶ στὴ γλυκειὰ περιπάθεια ποὺ ἔπνιγε τὶς ὁλοστρόγγυλες κόρες τῶν ματιῶν τῆς Σέλιας, ἀπαράλλακτα σὰν μάτια ζώου, καὶ στὶς ἀπότομες μεταβολὲς τῆς ἀδελφῆς μου, ποὺ ἦταν πότε ἀπελπιστικὰ μελαγχολική, ἀνήσυχη καὶ νικημένη ἀπὸ τὴ νοσταλγία, ἀπαιτητική, εὐερέθιστη, ἐπιτακτική, πότε πρόσχαρη, ζωηρή, γλυκειὰ καὶ παιχνιδιάρα σὰν γατάκι.

Τὸ ἔνοιωθα ὅμως προπάντων στὸν ἑαυτό μου. Ἔβλεπα ὁλόενα ὁράματα τὶς νύχτες, ὅταν ἄγρυπνος γύριζα καὶ ξαναγύριζα στὸ στρῶμα μου, τὸ καμωμένο ἀπὸ φύλλα, ὅταν βούιζε τὸ δάσος, καὶ ἡ θάλασσα βογγοῦσε, καὶ μούγγριζαν οἱ ρεματιὲς στὰ βουνά, καὶ χιλιάδες ἀηδόνια καὶ ἄλλα πουλιὰ κελαϊδοῦσαν, καὶ τὴν ἴδια στιγμή, στὸ πλάϊ μου, ἀναστέναζε ὁ Θωμᾶς, ἄγρυπνος καὶ αὐτὸς καὶ βασανισμένος.

Ἔξαφνα μέσα στὰ ὁράματα αὐτά, ἐπρόβαλλε ἡ χονδρὴ μορφὴ τῆς Σέλιας, μὲ τὸ ἡδονικὸ βλέμμα της.

Ντροπιασμένος γιὰ τὴν ὁμαματιακὴν αὐτὴν ἐμφάνισι μιᾶς μαύρης σκλάβας, ποὺ ἀπὸ μικρὸ παιδὶ ἔβλεπα τὴν φυλή της σὰν κάτι διάμεσον μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου, προσπαθοῦσα νὰ τὴν διώξω ἀπ᾽ ἐμπρός μου, μὲ τὴν σκέψι πῶς στεκόμουν πολὺ ψηλότερα ἀπ᾽ αὐτήν, πῶς ἤμουν μέλος κοινωνίας ἐξευγενισμένης καὶ οἰκογενείας ἀριστοκρατικῆς. Ἐπερίπαιζα τὸν ἑαυτό μου καὶ ὕβριζα ἀπὸ μέσα μου τὴ Σέλια λέγοντάς τὴν παληοαραπίνα, μαύρη μαϊμοῦ καὶ χίλια ἄλλα. Μόλις ὅμως ἔκλεινα πάλι τὰ μάτια, ἡ Σέλια ξανάρχιζε τὸν χορό της καὶ σκορποῦσε γύρω μου τὴ θερμή της ἀναπνοή.

Τὸ πρωΐ ξυπνοῦσα βαρύς, καταπονεμένος καὶ μόνον ὅταν ἔπεφτα στὴ θάλασσα, αἰσθανόμουν κάποιαν εὐχαρίστησι.

Καὶ ὁ καταραμένος αὐτὸς Θωμᾶς, ποὺ μ᾽ ἔκανε νὰ γελῶ μαζὶ καὶ νὰ συχίζωμαι μὲ τὴν αἰώνια ἐπωδόν του κάθε πρωΐ: «Ἄ, Μουσιὲ Ἀνρύ, τί καλά, νὰ ἦταν κανεὶς παντρεμένος! Φαντασθῆτε, στὴν ἡλικία μας! Τί καλά, νὰ ἦταν κανεὶς παντρεμένος!»

Τώρα τελευταῖα ὁ Θωμᾶς ἔφευγε ὁλόενα μακρυὰ ἀπὸ τὴ συντροφιά μας, ὄχι βέβαια χωρὶς ἀφορμή· ἔμενε ὅλη τὴν ἡμέρα μόνος, πότε στὴ θάλασσα, πότε στὸ κυνῆγι, εἴτε κόβοντας ξύλα στὸ δάσος.

Ἐδούλευε ὁ Θωμᾶς ἀκατάπαυτα. Ὅλες οἱ ἀποθῆκες μας ἦταν γεμᾶτες ἀπὸ ψάρια, κυνῆγι καὶ καρπούς ποὺ ἔφερνε ἄφθονα ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ νησιοῦ.

Ἔτρωγε στὸ δάσος, καὶ μόλις τὴν νύχτα ἐγύριζε πίσω, νὰ κοιμηθῇ. Ἄρχισε μάλιστα νὰ λείπῃ καὶ ἀπὸ τὴ βραδυνή μας συνάθροισι, τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς.

Ὅταν τὸν ρώτησα τὴν αἰτία, μὲ ἀφέλεια καὶ εἰλικρίνεια ἀποκρίθη:

— Νά! πρέπει κανεὶς νὰ γονατίζῃ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς, Μουσιὲ Ἀνρύ. Καὶ ὅταν γονατίζω, βλέπω μπροστά μου τὸ λαιμὸ τῆς Κυρίας

Λούσης, καὶ ὁ λαιμός της ἔχει τόσο ἔμορφες χρυσὲς μπούκλες, πού, ἀντὶ νὰ συλλογίζωμαι τὸ Πάτερ ἡμῶν ἢ τὴν Παναγία, κ' ἐγὼ δὲν ἠξέρω τί συλλογίζομαι . . .

***

«Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ πρῶτος ἁμαρτωλὸς διὰ τὴν μικρή μας κοινότητα, ἦταν ὄχι οἱ μισοάγριοι μαῦροι ἀλλ' ἐγὼ ὁ λευκὸς καὶ ὁ μορφωμένος.

Ἡ Λούση εἶχε στείλει τὴ Σέλια στὸ δάσος νὰ φέρῃ ἀπὸ τὶς φωλιὲς τῶν πουλιῶν αὐγά γιὰ τὸ δεῖπνο. Ἐγώ, γυρίζοντας ἀπὸ τὸ κυνήγι, ἀπάντησα τὴ μαύρη μέσα σ' ἕνα δάσος ἀπὸ καστανιὲς ἀνθισμένες. Ἦταν ἀνεβασμένη σ' ἕνα δένδρο, σχεδὸν στὴν κορυφή, καὶ ἀπ' ἐκεῖ μ' ἐκάλεσε. Σήκωσα τὰ μάτια. Ἡ Σέλια, σὰν ἀκροβάτης, κρατιῶταν ἀπὸ μιὰ χονδρὴ κληματαριά, ἁπλωμένη ἀνάμεσα σὲ δύο μεγάλα δένδρα.

Τῆς φώναξα ν' ἀφήσῃ τὸ ἐπικίνδυνο αὐτὸ παιχνίδι, μὰ ἡ ἀνόητη αὐτὴ ἄρχισε νὰ γελᾷ, νὰ γελᾷ δυνατά, τόσο ποὺ ἀντηχοῦσε τὸ δάσος.

Μισόγυμνη καὶ στολισμένη μὲ μιὰν ἡλιακὴ ἀκτῖνα, ποὺ περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ ντανταλλένιο φύλλωμα, ἡ τρελλὴ αὐτή, μὲ τὶς κινήσεις της, μὲ τὴ θερμὴ ματιά της καὶ τὰ κάτασπρα δόντια της, ἦταν σὰν μαύρη νεράϊδα τῶν τροπικῶν. Βροχὴ ἔπεφταν τὰ φύλλα ἀπὸ τοὺς ἀνθισμένους κλώνους καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι της, στολισμένο μὲ παμμέγιστες μαγνόλιες, φτερούγιζαν, κίτρινοι καὶ πράσινοι παπαγάλοι, μὲ κραυγὲς καὶ μὲ ὑψωμένο τὸ λοφίον.

— Κατέβα λοιπόν, τρελλή, θὰ πέσῃς νὰ σκοτωθῇς. Κατέβα, σοῦ λέγω, γλήγορα.

Ἐπιτέλους μὲ ἄκουσε· μὰ ὅταν κατέβηκε, τὴν ἅρπαξα στὴν ἀγκαλιά μου.

Τὴν παρακάλεσα νὰ μὴ φανερώσῃ τίποτε στὴ Λούση καὶ τὸν Θωμᾶ. Μὰ ἡ τρελλὴ αὐτὴ δὲν ἤξερε νὰ ὑποκριθῇ καὶ ἴσως ἴσως δὲν ἤθελε. Μοῦ ὥρκισθη νὰ μὴν εἰπῇ τίποτε, καὶ μόλις γυρίσαμε στὸ χωριό, λησμόνησε τὴν ὑπόσχεσί της, καὶ πρὶν προφθάσω νὰ τῆς κλείσω τὸ στόμα μὲ τὸ χέρι μου, ἔφώναξε ἀπὸ μακρυὰ στὸν Θωμᾶ, ποὺ ἤρχετο νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ:

—Ὦ! Ὦ! Θωμᾶ, ἔχω κάτι νέα, κάτι νέα! Ὁ Μουσιὲ Ἀνρὺ κ' ἐγώ, παντρευτήκαμε.

Ὁ Θωμᾶς ἐνθουσιασμένος, ἄρχισε νὰ γελᾷ, νὰ κυλιέται χάμω, νὰ κάνῃ τούμπες, λέγοντάς μου σοβαρὰ πὼς κάθε γάμος τῶν μαύρων ἑορτάζεται μὲ τὸν χορὸν αὐτόν. Ἔπειτα, ἔκοψε ἄπτρα λουλούδια καὶ τὰ πρόσφερε στὴ Σέλια λέγοντάς την νύφη.

Ἀπὸ τότε (ὅμως, μόνον ὅταν ἔλειπε ἡ Λούση) τὴν ὠνόμαζε «Κυρία Ἀνρὺ», καὶ οἱ δύο γελοῦσαν σὰν τρελοί.

Ἡ Λούση ἔδειχνε πὼς δὲν ἐννόησε τίποτε, μὰ τὰ βαθειὰ μπλὲ μάτια της σταματοῦσαν κάποτε ἀπάνω μου μὲ ψυχρὴ περιφρόνησι, τόσο ἐκφραστική, ποὺ ἔνοιωθα σὰν μαχαιριὰ στὴν καρδιά μου.

Τὴν πρώτη φορὰ ποὺ βρεθήκαμε μόνοι ἡ Λούση κ' ἐγώ, μὲ παρακάλεσε νὰ τῆς χτίσω ξεχωριστὴ καλύβα. «Δὲν θέλω πειά», μοῦ εἶπε περιφρονητικά, «καὶ τὸ γιατί τὸ ξέρεις», νὰ κοιμοῦμαι στὴν ἴδια στέγη μὲ αὐτὴ τὴν ἀραπίνα. Ἡ ἀξιοπρέπειά μου δὲν μοῦ ἐπιτρέπει τέτοιο ἀνακάτωμα».

Ἔπειτα ἀπὸ καιρόν, ἡ Λούση καὶ ἡ Σέλια *ἔγειναν φιλενάδες. Πρὶν ὅμως ἡ φιλία αὐτὴ* στερεωθῇ, οἱ ρεματιὲς καὶ τὰ ποτάμια τοῦ νησιοῦ μας, κατέβασαν νερὸ καὶ νερὸ στὴ θάλασσα.

Εἶχε περάσει μιὰ ἑβδομάδα. Ἤμουν ἕτοιμος, πρωΐ-πρωΐ, νὰ πάω νὰ κυνηγήσω. Στὴν πόρτα τῆς καλύβας της εἶδα τὴ Λούση ποὺ μ' ἐπερίμενε καὶ μοῦ ἔγνεψε νὰ πλησιάσω.

Χωρὶς νὰ μοῦ εἰπῇ καλημέρα, μὲ φωνὴ ποὺ τὴν ἔπνιγε ἡ ντροπὴ καὶ ὁ θυμός, καὶ μὲ πρόσωπο ἀλλοιωμένο, μοῦ φώναξε:

— Ὁρίστε, καμάρωσε τ' ἀποτελέσματα τῆς διαγωγῆς σου . . . Ὁ ἄθλιος αὐτὸς ἀράπης ἔχει τὸ θάρρος νὰ μοῦ πῇ πὼς ἀγαπᾷ τὴν ἀδελφή σου καὶ μοῦ προτείνει ν' ἀκολουθήσω τὸ παράδειγμά σου. Δὲν τὸ περίμενες αὐτό, ἔ;

Ὁρκίζομαι πώς, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ποτὲ ἐραστὴς δὲν ἔστειλε στὴν ἀγαπημένη του, τόσο βαρὺ γράμμα, σὰν τοῦ Θωμᾶ πρὸς τὴν δυστυχισμένη μου τὴ Λούση. Πάνω σὲ μιὰ θεόρατη ἄσπρη πέτρα, ποὺ ἦ μιὰ πλευρὰ ἦταν ἀρκετὰ ὁμαλή, εἶχε γράψει τὴν ἐρωτική του ἐπιστολὴ μ' ἕνα κομμάτι ἀπὸ κόκκινον ἄργιλο. Τὰ γράμματα ἦταν πλασμένα ἀνώμαλα καὶ ἀδέξια, καὶ ἡ ὀρθογραφία γελοία. Ἡ πέτρα βρέθηκε κοντὰ στὴν καλύβα τῆς Λούσης, κ' ἔτσι ὁ Θωμᾶς δὲν ἐκοπίασε νὰ φέρῃ τὸ γράμμα του.

Κυρία Λούση, εἶχε γράψει, σᾶς ἀγαπῶ, καὶ παντρευτῆτε με, ἂν θέλετε. Ὁ Μουσιὲ Ἀνρὺ παντρεύτηκε τὴ Σέλια. Ἐσεῖς εἶστε τώρα καταμόναχη, κ' ἐγὼ θὰ εἶμαι πάντα σὲ σᾶς ἀφοσιωμένος.

Θωμᾶς

Ἔγεινα ἔξω φρενῶν. Τὸ αἷμα, τὸ οἰκογενειακόν, ἀνέβηκε στὸ κεφάλι μου. Ἡ αὐθάδεια τοῦ μαύρου ἐξύπνησε μέσα μου τὴν ὑπερηφάνεια ποὺ εἶχε λησμονηθῆ μέσα στὶς τόσες περιπέτειες ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ναυαγίου. Καὶ πῶς νὰ σκεφθῶ τέτοια πράγματα ὅταν ἀδιάκοπη φροντίδα εἶχα τὸ πῶς θὰ ζήσωμε καὶ δὲν ἤξερα τὸ πρωΐ ἂν θὰ ἤμεθα ζωντανοὶ τὸ βράδυ!

Τώρα ὅμως θυμήθηκα μονομιᾶς τὸ γενεαλογικό μου δένδρο, (δέκα αἰώνων) τὸ οἰκόσημά μας καὶ τὶς ἡγεμονικὲς οἰκογένειες ποὺ τὸ θεωροῦσαν τιμή τους νὰ συγγενεύουν μὲ τὸ σπίτι μας.

Εἶχα τὸ ὅπλο μου στὸν ὦμο. Ἂν ὁ Θωμᾶς βρισκόταν ἐκεῖ τὴ στιγμὴν αὐτή, βέβαια δὲν θὰ ζοῦσε τώρα. Στὴν ἔξαψί μου, χωρὶς ἄλλο θὰ τοῦ τίναζα τὰ μυαλά. Εὐτυχῶς εἶχε φύγει λίγο πρὶν ἀπὸ μένα. Ξενύχτησε στὴν παραλία καὶ μόλις τὴν ἄλλην ἡμέρα τὸν ξαναεῖδα, ὁποὺ οὔτε αὐτὸς οὔτε ἐγὼ κρατούσαμε ὅπλο.

***

«Ὁ μαῦρος ἦταν καβαλικεμένος σὲ μιὰ μεγάλη πέτρα καὶ *διόρθωνε τὸ δίχτυ ποὺ εἶχε πλέξει* ὁ ἴδιος ἀπὸ χουρμαδιὰ καὶ ποὺ μ' αὐτὸ μᾶς ἐψάρευε παχεῖς τόνους.

Μὲ τὰ πιὸ σκληρὰ λόγια τοῦ φανέρωσα τὴν ὀργή μου γιὰ τὸ γράμμα του πρὸς τὴν ἀδελφή μου.

Ἄφησε τὸ δίχτυ, σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέσι του, καὶ δίνοντάς μου τὸ πελώριο μαῦρο χέρι του μοῦ εἶπε μὲ γέλιο:

— Ἐλᾶτε δά, εἶναι τρέλα νὰ μαλώνωμε γιὰ τὶς γυναῖκες!

Ἔσπρωξα τὸ χέρι του κ' ἐφώναξα μὲ ὁρμή:

— Παληοαράπη! Κτῆνος! πῶς μπόρεσες νὰ σκεφθῆς τέτοιο πρᾶμα!

Μ' ἐκύταξε μὲ μάτια ὁλοστρόγγυλα καὶ κιτρινισμένα, ψιθυρίζοντας:

— Ὦ, ὤ, δὲν εἴμαστε φίλοι λοιπόν, Ἀνρύ; Δὲν εἴμαστε φίλοι; . . .

Ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ καλωσύνη τοῦ Θωμᾶ μποροῦσε νὰ ἀφοπλίσῃ καὶ τὸν σκληρότερον ἱεραξεταστή. Ὁ θυμός μου ἄρχισε νὰ πέφτῃ. Ὁ φυσικὰ χαρούμενος χαρακτήρ μου σιγὰ-σιγὰ ἐνίκησε τὴν ἔξαψί μου. Τόσο *κωμικὸς μοῦ φάνηκε* ὁ μαῦρος μὲ τοὺς τρόπους του, καὶ τόσο διασκεδαστικὸ τὸ ἐρωτικὸ γράμμα του, ποὺ τὸ ξαναθυμήθηκα πάλι, ὥστε ἡ ὁμιλία μας θὰ τελείωνε ἤρεμα καὶ γελαστὰ ἀκόμα, ἂν δὲν εἶχε ὁ ἡλίθιος τὴν ἀνόητη ἰδέα νὰ εἰπῇ:

— Μά, δὲν ἤθελα καθόλου νὰ προσβάλω τὴν ἀδελφή σου, Ἀνρύ. Ἤθελα νὰ τὴν πάρω γυναῖκα μου, ὅπως ἐσὺ ἐπῆρες τὴ Σέλια.

Τὰ λόγια του μ' ἐρέθισαν πάλι.

— Τὴ Σέλια, τὴ Σέλια! . . . Εἶσαι ἕνας βλᾶκας. Σκέψου λίγο, τί εἶναι ἡ Σέλια. Εἶναι μιὰ μαύρη, σὰν αὐτὲς ποὺ πουλιῶνται στὴν Κούμπα καὶ στὴ Νέα-Ὀρλεάνη ἑκατὸ δολλάρια ἡ καθεμιά. Τὰ κορίτσια ὅμως τῆς δικῆς μας φυλῆς, παντρεύονται βασιληάδες καὶ δοῦκες.

Μ' ἐκύταξε σοβαρὰ στὰ μάτια.

—Ἐδῶ δὲν εἶναι οὔτε βασιληάδες οὔτε δοῦκες, εἶπε.

Ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα ὁρμητικά:

— Ἔπρεπε νὰ συλλογιστῆς, ζῶον, πὼς ἂν ἤσουν στὴν Ἀμερικὴ θὰ σὲ λυντσάρανε ποὺ ἐτόλμησες νὰ ρίξῃς μάτια ἐρωτικὰ σὲ γυναῖκα λευκή.

— Δὲν εἴμαστε στὴν Ἀμερικὴ ἀποκρίθη ἥσυχα ὁ Θωμᾶς.

Ἔπειτα μ' ἐσταμάτησε μὲ *ἀπόφασι καὶ ἄρχισε* νὰ μιλῆ, μὲ ἀπάθεια, μὲ σοβαρότητα καὶ μὲ ἀξιοπρέπεια:

—Ἐφώναξες ἀρκετά, τώρα ἄφησέ με κ' ἐμένα νὰ μιλήσω. Σὰν μᾶς ἔρριξε ἡ τρικυμία, ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ νησί, μ' ἔκανες καὶ σοῦ ὁρκίσθηκα πὼς πάντα καὶ σὲ καθετὶ θὰ εἶμαι σύντροφός σου, φίλος σου, πιστὸς βοηθός. Τότε μοῦ εἶπες ἔμορφα λόγια ποὺ μ' ἔκαναν γιὰ πάντα δικό σου. Σκέψου, μοῦ εἶχες εἰπεῖ, πὼς ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν λευκοὶ καὶ μαῦροι, οὔτε εὐγενεῖς καὶ δοῦλοι. Εἶναι μονάχα δύο ἄνδρες δυνατοὶ ποὺ θὰ ἐργασθοῦν γιὰ νὰ θρέψουν καὶ νὰ ὑπερασπισθοῦν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους, δύο ἀδύνατα ὄντα . . . Καὶ τώρα μὲ βρίζεις περιφρονητικά, μὲ λὲς παληοαράπη, καὶ μιλεῖς γιὰ τὴν μεγάλη γενεὰ τῆς ἀδελφῆς σου. . . Μά, ξεχνᾶς, φίλε μου, πὼς τὸ γενεαλογικό της δένδρο ἔμεινε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ ὠκεανοῦ, στὸν τόπο της, ποὺ ποτὲ δὲν θὰ ξαναγυρίσῃ, οὔτε κ' ἐσύ, γιατί βέβαια εἶναι τυχερό μας νὰ ζήσωμε καὶ νὰ πεθάνωμε σ' αὐτὸ τὸ νησὶ ποὺ ἴσως νὰ μᾶς ἔρριξε ὁ θεὸς γιὰ νὰ αὐξήσωμε καὶ νὰ πληθύνωμε τὸν μικρὸν αὐτὸν παράδεισο. Μὴ μοῦ μιλῆς λοιπὸν γιὰ βασιληάδες καὶ γιὰ δοῦκες καὶ γιὰ τὶς ἀρχόντισσες τοῦ σπιτιοῦ σας: νὰ ἤξερες τί παραφωνία εἶναι αὐτὸ ποὺ λὲς, ἐδῶ ὁποὺ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ τέσσερις χωρὶς προγόνους καὶ χωρὶς ἀπογόνους! Εἴμαστε οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ νησιοῦ. Περνοῦμε ὅλοι τὴν ἴδια ζωή, γι' αὐτὸ εἴμαστε ἴσοι. Καὶ εἶχες δίκαιο τότε ποὺ μοῦ εἶπες πὼς δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ εὐγενεῖς καὶ δοῦλοι, οὔτε λευκοὶ καὶ μαῦροι, παρὰ μόνον δύο ἄνδρες καὶ δύο γυναῖκες καταδικασμένοι νὰ ζήσουν μαζὶ ὡς ποὺ νὰ πεθάνουν· οἱ ἄνδρες πρέπει νὰ προστατεύουν καὶ νὰ τρέφουν τὶς γυναῖκες, καὶ αὐτὲς πρέπει νὰ τοὺς ἀνήκουν, νὰ εἶναι γυναῖκες τους καὶ νὰ τοὺς δώσουν παιδιά. Ἂν λοιπὸν ἐσύ, λευκός, ἀπὸ μεγάλη εὐρωπαϊκὴν οἰκογένεια, ἐπῆρες γυναῖκα σου τὴ Σέλια τὴ μαύρη, ἐγώ, μαῦρος, ἔχω δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσω τὴ λευκὴ Λούση, καὶ τὴν ἀπαιτῶ.

Δὲν μποροῦσα τίποτε ν' ἀπαντήσω στὴ λογικὴ τοῦ μαύρου, τῆν τόσο ἁπλῆ καὶ δυνατή. Ἄλλο δὲν εἶχα νὰ κάμω παρὰ νὰ τὸν *στολίσω μὲ νέες* βρισιές. Ὁ Θωμᾶς τὶς δέχθηκε μὲ ἀδιαφορία, καὶ ὅταν τελείωσα, ἀποκρίθηκε μὲ ἠρεμία καὶ μὲ πονηριά:

— Πολὺ καλά. Θ' ἀφήσω ἥσυχη τὴ λευκὴ *κυρία Λούση, μὰ θὰ μοῦ παραχωρήσῃς τὴ Σέλια.* Ἡ Σέλια εἶναι μαύρη, τῆς φυλῆς τῆς δικῆς μου, χωρὶς εὐγενεῖς προγόνους, ὅπως κ' ἐγώ: ἐμεῖς λοιπὸν εἴμαστε ταιριασμένοι. Μονάχα, ἐξηκολούθησε χαμογελῶντας πονηρά, θὰ ἀποφασίσῃς τότε, ἢ νὰ ζήσῃς ἄγνὸς σὰν καλόγερος ἢ νὰ πάρῃς γυναῖκα σου τὴν ἀδελφή σου, τὴ λευκὴ Λούση, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλη γυναῖκα στὸ νησί...

—Ἄθλιε, ἐφώναξα ὀργισμένος, μέτρησε τὰ λόγια σου, μὴν ξεχνᾷς πὼς μιλεῖς γιὰ δυὸ ἀδέλφια, χριστιανούς!

Ὁ Θωμᾶς ἄρχισε νὰ γελᾷ:

—Ἄ, πολὺ καλά! Τώρα ποὺ μιλεῖς γιὰ τὴν ἀδελφική σας συγγένεια μὲ τὴν κυρία Λούση, πές μου, ποιὸς θὰ γείνῃ ἄνδρας της ἂν δὲν θέλῃς νὰ τὴν δώσῃς σ' ἐμένα;

— Καλύτερα νὰ μαραθῇ ἄγονη παρθένα, παρὰ νὰ τὴν δώσω σ' ἐσένα!..

Ἐμεῖς οἱ λευκοί, ὅταν θυμώσωμε, γινόμαστε κόκκινοι ἢ κιτρινίζομε. Οἱ μαῦροι πέρνουν χρῶμα σὰν σταχτί. Μὲ ὅλη τὴ φαινομενική του ἀπάθεια, ὁ Θωμᾶς ἄρχισε ν' ἀλλάζῃ χρῶμα, καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἐγίνετο ἐδῶ κ' ἐκεῖ μανιώδης καὶ σὰν χάλκινος.

—Ὡραῖα, ἀπήντησε, εἶναι δική σας δουλειά. Μπορεῖτε νὰ μείνετε, ἐσὺ γεροντοπαλήκαρο, ἐκείνη γεροντοκόριτσο. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ καλογερέψω. Κ' ἐπειδὴ μοῦ ἀπαγορεύεις καὶ νὰ συλλογίζωμαι κἂν τὴ Λούση, συμμορφόνομαι καὶ ἀπὸ σήμερα παίρνω τὴ Σέλια στὴν καλύβα μου.

— *Κάνε πὼς τὴν παίρνεις, τοῦ εἶπα ἀπειλητικά.*

Ἐκεῖνος ἐχτύπησε μὲ τὴ γροθιά του τὴν πέτρα ποὺ ἦταν πρὶν καθισμένος καὶ ἄρχισε νὰ ταράζεται σὰν ταῦρος ποὺ τὸν ἀπόλυσαν ἀφοῦ τὸν ἐβούλωσαν μὲ καυτὸ σίδερο.

—Ἔτσι, λοιπόν! ἐφώναζε χτυπῶντας δυνατὰ τὸ στῆθος του μὲ τὴν γροθιά του. Ἂν θὲς νὰ ξέρῃς, εἶσαι ἕνας τιποτένιος. Τώρα βλέπω πὼς ἦσουν ἕνας ψεύτης ὅταν μοῦ ὁρκίσθηκες πὼς δὲν θὰ ὑπάρχῃ μεταξύ μας κύριος καὶ δοῦλος. *Θέλεις νὰ κάνῃς ὅπως σοῦ ἀρέσει καὶ σοῦ εἶναι βολικό, σὰν ναμπάμπ: τὸ νησὶ εἶναι δικό σου,* οἱ γυναῖκες δικές σου κι' αὐτές, καὶ ἔχεις καὶ στὴ διάθεσί σου ἕναν παληοαράπη, ποὺ δουλεύει σὰν βῶδι γιὰ σένα, ποὺ κόβει ξύλα, ψαρεύει, κυνηγᾷ, μαγειρεύει, ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ μπορῇ ἡ ἀφεντιά σου νὰ ζῇ εὐχάριστα στὸ νησὶ αὐτό. Ἄ, ὄχι λοιπόν... Μὰ τὸν Θεὸ δὲν ξαναγίνεται πειά. Ἂν ὁ Θεὸς ἐλευθέρωσε τοὺς ὁμοίους μου ἀπὸ τὴ σκλαβιά, δὲν θὰ θελήσῃ βέβαια νὰ γείνω ἐγὼ θεληματικὰ σκλάβος δικός σου. Ἄ, ὄχι!... Πηγαίνετε στὸ διάβολο καὶ οἱ τρεῖς σας, ἐσύ, ἡ περήφανή σου ἀδελφὴ καὶ ἡ προκομένη Σέλια. Ἐγὼ φεύγω. Θὰ πάρω τὴν καλύβα μου στὸ δυτικὸ λιμάνι καὶ θὰ ζήσω μονάχος χωρὶς νὰ σᾶς ξαναιδῶ. Ἂν καμιὰ μέρα πεθάνετε ἀπὸ τὴν πεῖνα σας, δὲν μὲ μέλει. Νὰ σπάσω στὴ δουλειὰ γιὰ τὴ γυναῖκα μου καὶ τὸν ἀδελφό της, ναί. Μὰ οὔτε τὸ δαχτυλάκι μου θὰ κουνήσω γιὰ νὰ θρέψω ἕναν κύριο καὶ μιὰ κυρία λευκούς, ποὺ δὲν μοῦ εἶναι τίποτε καὶ ποὺ ἀκόμη μὲ περιφρονοῦν!

— Κάνε ὅ,τι θέλεις, ἀποκρίθηκα μὲ προσποιημένην ἀδιαφορία, μολονότι ἀνησύχησα ἀπ' τὴν ἀπειλή του. Ἂν ἔφευγε ἀληθινά, ἐχάναμε τὸ κυριώτερο στήριγμα τῆς ζωῆς μας καὶ ἀρχίζαμε νέες στερήσεις καὶ νέους σοβαροὺς κινδύνους.

Ὁ Θωμᾶς ὁλοένα οὐρλιαζε σὰν γορίλλας μανιασμένος:

— Καὶ μάθε το κι' αὐτό, ἂν φύγω, φεύγω γιὰ καλά! Δὲν θὰ συλλογισθῶ κανέναν ἀπὸ σᾶς! Ὁ διάολος νὰ σᾶς πάρῃ! Ὅμως ἄκουσε: ἂν κανεὶς ἀπὸ σᾶς ξεμυτίσῃ στὸ *λιμάνι μου, σοῦ* κάνω ὅρκο, Μουσιὲ Ἀνρού, στὴ ζωή μου, θὰ σοῦ φυτέψω μιὰ σφαῖρα στὸ κρανίο καὶ θὰ πάρω τὶς γυναῖκες σου!

Εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Θωμᾶς καὶ μὲ τὸ σγουρό του κεφάλι χαμηλωμένο σὰν ταῦρος, ὥρμησε πρὸς τὴν θάλασσα καὶ ἔπεσε στὸ νερό.

Τὸν κύταζα μὲ ἀπορία ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα λεπτὰ νὰ στριφογυρίζῃ μέσα στὸ νερό, ποὺ σὰν ἀσημένιο λαμποκοποῦσε, νὰ κολυμπᾷ ἀνάμεσα στοὺς βράχους, δείχνοντας τὰ ἄσπρα του μάτια, φυσῶντας μὲ τὴ μύτη καὶ μὲ τὸ στόμα, σὰν πελώρια φώκια.

Ἐπιτέλους ξαναγύρισε καταβρεγμένος καὶ λαμπερὸς σὰν μαῦρο σατέν.

— Τώρα εἶμαι καλύτερα, εἶπε τινάζοντας τὸ νερὸ ἀποπάνω του. Θάρρεψα μιὰ στιγμὴ πὼς θὰ μοῦρθῃ ἀποπληξία. Ἂς μείνωμε φίλοι. Δὲν εἶναι ἄλλος στὸ νησί, ἐμεῖς οἱ τέσσερις εἴμαστε ὅλοι καὶ ὅλοι.

—Ἄφησε τὶς ἀνόητες ἀπαιτήσεις σου, καὶ ἡ φιλία μας θὰ μείνῃ ὅπως καὶ πρίν.

Ἄναψε πάλι ἀπὸ θυμό, ὅμως κρατήθηκε καὶ μοῦ εἶπε μὲ χαμηλωμένη φωνή:

— Λοιπόν, θὲς νὰ ἤμαστε ἐχθροί; Ἂς γείνῃ ὅπως θέλεις. Θὰ ἤμαστε λοιπὸν ἐχθροί, μὴ ξεχνᾷς ὅμως πὼς εἶμαι δέκα φορὲς πιὸ δυνατός, πιὸ γλήγορος καὶ πιὸ ἐπιτήδειος ἀπὸ σένα.

Ἄρπαξε τότε μιὰ πελώρια πέτρα στρογγυλή, δέκα κοιλὰ τουλάχιστον, καὶ ἄρχισε νὰ τὴν γυρίζῃ σὰν νὰ ἦταν σφαῖρα παιχνιδιοῦ.

—Ἂν μοῦ κατέβαινε ἡ ἰδέα, εἶπε, νὰ σοῦ σπάσω τὸ κεφάλι μ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πέτρα; Τί λές; Θὰ σὲ κουβαλοῦσα στὸ *νεκροταφεῖο ποὺ* θάψαμε τοὺς ναυαγοὺς καὶ θὰ ἤμουν ἐγὼ μόνος ἀφέντης τοῦ νησιοῦ καὶ θὰ ἦταν δικές μου τότε καὶ οἱ δύο γυναῖκες καὶ ἡ λευκὴ καὶ ἡ μαύρη. Βλέπεις πὼς θὰ μοῦ ἔσυμφερε νὰ σὲ σκοτώσω: ἂν ἤμουν ὁ παληοαράπης ποὺ ἔλεγες πρίν, θὰ τὸ εἶχα κάμει ἀπὸ τὸν περασμένο χειμῶνα καὶ σήμερα δὲν θὰ εἶχα νὰ συζητῶ μαζί σου. Μὰ δὲν τὸ ἔκαμα, καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ νὰ τὸ κάμω.

Ἔρριξε τὴν πέτρα χάμω μὲ τόση δύναμι ποὺ χώθηκε ἡ μισὴ μέσα στὸν ἄμμο. Ἔπειτα μὲ κύταξε προκλητικά, ἐγύρισε τὴ ράχη, κ' ἔφυγε σφυρίζοντας ἕνα ἀράπικο, ἄγριο τραγοῦδι.

***

«Ἐγύρισα στὴν καλύβα μου ὀργισμένος ὅμως μὲ τυραννοῦσε καὶ ἡ ἀόριστη σκέψις, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ κρυφθῇ σὲ μιὰ ἀπόμερη γωνία τῆς ψυχῆς μου, πὼς ἴσως ὁ μαῦρος νὰ μὴν εἶχε τόσο ἄδικο ὅσο ἐνόμιζα, ὅσο ἤθελα νὰ νομίζω.

Ἀλήθεια, αὐτὸς δὲν μὲ εἶχε φέρει, ὕστερα ἀπὸ τὸ ναυάγιο, σ' ἕνα ὕψωμα ποὺ κοιτόμουν στὴν παραλία ἀναίσθητος καὶ μ' ἔδερναν ἀδιάκοπα τὰ μανιασμένα κύματα; Μποροῦσε ἀπλούστατα νὰ μ' ἐγκαταλείψῃ, καί, μὰ τὸ Θεό, ἔχει δίκαιο νὰ λέῃ πὼς θὰ ἦταν τώρα ὁ μόνος κύριος στὸ νησὶ καὶ πὼς καθεὶ θὰ ἦταν σ' αὐτὸν ὑποταγμένο. Σήμερα, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ μένα, θὰ ἔπρεπε νὰ γείνῃ κακοῦργος, ποὺ δὲν τὸ θέλει. Μά, οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τὸ κάμῃ. Μποροῦσε μονάχα νὰ μᾶς ἀφήσῃ μόνους, στὴν τύχη μας.

Καὶ σκεπτόμουν ἀκόμα πώς, ὅταν μ' ἔσωσε, ἐκινδύνευψε αὐτὸς τὴ ζωή του, μόλις εἶχε γλυτώσῃ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν θάνατο. Ἠμποροῦσε νὰ μ' ἀφήσῃ, ὅπως φαινόμουν σὰν πεθαμένος. Γιατί δὲν τὸ ἔκαμε; Γιὰ νὰ δώσῃ στὴ Λούση, ποὺ ἦταν μιὰ ξένη γι' αὐτόν, τὴ θλιβερὴ παρηγοριὰ νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφό της, νὰ μὴ τὸν φάγουν τὰ ὄρνεα.

Ὅλο τὸν χειμῶνα εἶχε ἐργασθῇ γιὰ μᾶς χωρὶς διακοπή, χωρὶς ἀνάπαυσι, ἀφίνοντας γιὰ μένα τὸ ἕνα τρίτον μόλις τῆς ἐργασίας. Ποτὲ δὲν παραπονέθηκε, δὲν ἐγρίνιασε, οὔτε εἶπε λέξι ἐναντίον μας. Ποτὲ τὸ πρόσωπό του δὲν ἔδειξε δυσαρέσκειαν ἢ....

Τὸ ὅτι ἐρωτεύθηκε, βαθειὰ μάλιστα, τὴ Λούση, ὅλοι τὸ ξέραμε ἀπὸ πολὺν καιρό· καὶ ἡ θερμὴ καὶ βουβὴ λατρεία του, τὶς νύχτες τοῦ χειμῶνα, πολλὲς φορὲς μᾶς ἔκανε ν' ἀστειευθοῦμε, χωρὶς καὶ νὰ τὸν κακίσωμε. Ἡ Σέλια προπάντων ἐγελοῦσε κάποτε τὸν κακομοίρη τὸν Θωμᾶ. Ποτὲ ὅμως δὲν ἐτόλμησε ἐκεῖνος νὰ φανερώσῃ στὴ Λούση τὴν ἀγάπη του.

Μά, ὅταν ἐκατάλαβε πὼς ἡ ἀγνὴ λατρεία του ὑποχωροῦσε στὸ ἐρωτικὸν πάθος, προσπαθοῦσε ν' ἀποφύγῃ κάθε συνάντησι μὲ τὴν Λούση.

Μόνον τότε ἀποφάσισε νὰ τῆς μιλήσῃ γιὰ τὴν ἀγάπη του, ὅταν ἐγώ, μὲ τὸν δεσμό μου πρὸς τὴ Σέλια, ἔσβυσα τὴν ἀόρατη γραμμὴ ποὺ ὁπωσδήποτε ἐχώριζε τοὺς λευκοὺς ἀπὸ τοὺς μαύρους τοῦ νησιοῦ μας, δίνοντάς του ἀκουσίως μου τὸ δικαίωμα νὰ σκεφθῇ, πὼς ἡ φύσις δὲν λογαριάζει οὔτε διαφορὰν φυλῆς, οὔτε κοινωνικὲς ἀνισότητες.

Καὶ ἤμουν ἀναγκασμένος νὰ ὁμολογήσω πὼς ἡ ἀφελὴς ἐρωτικὴ ἐκδήλωσις τοῦ Θωμᾶ εἶχε περισσότερη τρυφερότητα καὶ σεβασμὸ καὶ εὐγένεια ἀπὸ τὸν ἰδικό μου δεσμὸ μὲ τὴ Σέλια.

Μόλις ὅμως ἐφανταζόμουν τὴ Λούση γυναῖκα τοῦ καταραμένου αὐτοῦ μαύρου, ὅλες αὐτὲς οἱ σκέψεις τῆς δικαιοσύνης ἐχάνονταν καὶ ἐγινόμουν πάλιν σὰν τρελὸς κ' ἔλεγα πὼς μόνον τὸ αἷμα τοῦ ἀθλίου αὐτοῦ ἠμποροῦσε νὰ ξεπλύνῃ μιὰ τέτοια ντροπὴ οἰκογενειακή.

Ἡ ἀδελφή μου, ὅταν τῆς διηγήθηκα τὴ βίαιη συζήτησί μας, ἄλλαζε ὁλόενα χρῶμα, ἐχλώμιαινε, ἐκοκκίνιζε καὶ τὰ μάτια της ἄστραφταν καὶ ἐτάχυνε ἡ ἀναπνοὴ καὶ τὸ ἀπάνω χεῖλι της ἐτάραζε ἀπὸ ὁρμὴ καὶ ὑπερηφάνεια.

Ἦταν ὑπέροχος τὴ στιγμὴ αὐτή· καὶ τὰ τρελὰ λόγια τοῦ Θωμᾶ χτυποῦσαν τοὺς κροτάφους μου σὰν σφυρὶ διαβολικό.

Καὶ ἡ Λούση ἦταν μιὰ πολὺ ἔμορφη κόρη, ψηλὴ καὶ λιγερή. Τὰ μαλλιά της ξανθὰ σὰν τὸ χρυσάφι καὶ τὰ μάτια της γαλανὰ σὰν τὴ θάλασσα.

— Αὐτὸ ξέρω ἐγώ, εἶπε ἡ Λούση μὲ ἄγρια φωνή, ὅταν τελείωσα τὴ διήγησί μου: ἂν αὐτὸ τὸ μαυρόσκυλο ὁ Θωμᾶς, τολμήσῃ καὶ νὰ μ' ἐγγίξῃ μονάχα, θὰ πέσω στὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν κορυφὴ αὐτοῦ τοῦ βράχου.

Ἠθέλησα νὰ τὴν ἡσυχάσω, μ' ἀποστόμωσε ὅμως μὲ τὰ μάτια καὶ τὰ μάγουλα ἀναμμένα:

— Χρεωστεῖς νὰ μὲ ὑπερασπισθῇς καὶ νὰ μὲ φυλάξῃς ἀπὸ τέτοια φοβερὴ στιγμή. Ἐσύ, ἀπόγονος οἰκογενείας σὰν τὴ δική μας, δὲν θὰ εἶχες ἀρκετὸ θάρρος νὰ ὑπερασπισθῇς τὴν τιμὴ τῆς ἀδελφῆς σου καὶ νὰ τὴν ἐκδικηθῇς γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ τῆς ἔγεινε;

— Μὰ τί θὲς νὰ κάνω; μισοεῖπα ταραγμένος.

— Τί θέλω! ἐφώναξε, τί θέλω! Δὲν καταλαβαίνεις λοιπὸν πὼς αὐτὸς καὶ ἐγὼ δὲν μποροῦμε πειὰ νὰ ζήσωμε στὸ ἴδιο νησὶ καὶ πὼς ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ πρέπει νὰ λείψῃ;

— Δὲν ἐννοεῖς βέβαια νὰ τὸν σκοτώσω...

— Ἴσα ἴσα, αὐτὸ θέλω νὰ εἰπῶ. Θέλω νὰ τὸν σκοτώσῃς, εἶπε ὀργισμένη, πρὶν πραγματοποιήσῃ τὶς ἄτιμες ἀπειλές του καὶ μᾶς σκοτώσῃ αὐτὸς γιὰ νὰ μείνῃ μόνος μὲ τὴ σιχαμένη αὐτὴ τὴ Σέλια, ποὺ δὲν *ντρέπεσαι νὰ τὴν ἔχῃς* γυναῖκα σου. Ναί, θέλω νὰ τὸν σκοτώσῃς σὰν σκύλο λυσασμένο, πρὶν δαγκάσῃ.

***

«Μιλήσαμε ἀκόμη μισὴ ὥρα σχεδόν, καὶ ἡ Λούση τόσο πολὺ μ' ἄγγιξε στὸ φιλότιμο, ποὺ ὅταν χωρισθήκαμε, ἤμουν ἕτοιμος, τὴν ἴδια τὴ στιγμή, νὰ φυτέψω μιὰ σφαῖρα στὴν καρδιὰ τοῦ μαύρου. Ἔτρεξα στὴν καλύβα μου. Ἡ Σέλια ἦταν ἔξω καὶ ἐγὼ ἄρχισα νὰ γεμίζω τὸ τουφέκι μου. Τὴν ἴδια ὥρα γύρισε ἡ Σέλια φορτωμένη μὲ χορταρικὰ ποὺ εἶχε μαζέψει στὴν πλαγιὰ ἑνὸς γειτονικοῦ ἡφαίστειου. Ἀμέσως ἐκατάλαβε τὸν σκοπό μου.

— Ὤ! ἄ! εἶπε σοβαρά. Ἐγὼ ἂν ἤμουν στὴ θέσι σου, δὲν θ' ἀνακατονόμουν σὲ τέτοια δουλειά.

— Γιὰ ποιὰ δουλειά; ρώτησα δυσαρεστημένος. Σὰν τί πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ σου;

Ἐκάθισε μπροστά μου καὶ σφίγγοντας τὰ γόνατα μὲ τὰ χέρια της, μ' ἐκύταζε βαθειὰ μὲ τὰ στρογγυλὰ καὶ χαϊδευτικά της μάτια.

— Τί πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ μου; ρώτησέ με καλύτερα τί πέρασε ἀπ' τὸ νοῦ τὸ δικό σου. Ξέρω τί σκοπεύεις νὰ κάνῃς: νὰ σκοτώσῃς τὸν μαῦρο· λοιπόν, ἔχεις ἄδικο. Εἶναι καλὸς ἄνθρωπος ὁ Θωμᾶς.

— Εἶσαι ἀνόητη, πολὺ ἀνόητη, ἀπήντησα σὰν τρελός, οὔτε ξέρεις τί λές.

Ἡ Σέλια ἀνοιγόκλεισε τὰ βλέφαρα, ὁποὺ μ' αὐτὸ ἐσήμαινε ὑποταγὴν καὶ εἶπε ἀργά:

— Ὤ, βέβαια δὲν μπορῶ νὰ σοῦ δώσω συμβουλή, οὔτε ξέρω. Εἶσαι ἄνδρας καὶ οἱ δουλειὲς αὐτὲς εἶναι τῶν ἀνδρῶν. Σκότωσέ τον ἂν θέλῃς· ὅμως σοῦ λέγω πὼς θὰ μετανοιώσῃς γιὰ τὴν πρᾶξι σου.

— Ἡ Λούση θὰ σκοτωθῇ ἂν δὲν λείψῃ ὁ *Θωμᾶς, ἀποκρίθηκα.* Τὸ εἶπε ἡ ἰδία, καὶ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀκούσῃς πῶς τὸ εἶπε! Ἐγὼ εἶχα ἀνατριχιάσει! Ἔπρεπε νὰ ἤσουν ἐκεῖ! Ποιὸν θέλεις νὰ φυλάξω καλύτερα, τὴν ἀδελφή μου ἢ τὸν μαῦρον αὐτὸν τὸν ἀδιάντροπο καὶ αὐθάδη;...

Ἡ Σέλια ἀπήντησε:

— Οἱ νέες φωνάζουν μὰ καὶ γλήγορα σωπαίνουν. Καὶ γιὰ μιὰ τέτοιαν ἀφορμὴ δὲν εἶναι πολὺ ἔμορφο νὰ σκοτώσῃ κανεὶς τὸν φίλο του.

— Πολὺ θερμὰ ὑπερασπίζεται τὸν Θωμᾶ! εἶπα ὀργισμένος. Πήγαινε λοιπὸν νὰ τοῦ εἰπῇς γλήγορα τί σκοπεύω νὰ κάνω.

— Ὄχι, εἶπε κυτάζοντάς με ὑποτακτικὴ καὶ ἀφοσιωμένη, εἶσαι ἄνδρας μου καὶ ἀφέντης μου, καὶ ἂν μὲ διατάξῃς, θὰ πάω ἢ ἴδια νὰ τοῦ κόψω τὸν λαιμό...

Ἐπλησίαζε ἡ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος θὰ κρυβότανε πίσω ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ κοιμηθήκαμε χωρὶς τὴ συνηθισμένη μας προσευχή.

Ὁ μαῦρος ἐγύριζε ποιὸς ξέρει ποῦ. Ἡ Λούση ἔμεινε στὴν καλύβα της. Ἐγώ, ὁλοένα συλλογιζόμενος νὰ σκοτώσω τὸν Θωμᾶ, δὲν μποροῦσα νὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Θεὸ συχώρεσι γιὰ τ' ἁμαρτήματά μου, ὅπως ἐμεῖς συχωροῦμε τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων. Ὅσο γιὰ τὴ Σέλια, τῆς ἦταν ἀδιάφορο ἂν προσευχηθῇ ἢ ὄχι.

Δεισιδαίμων, μισοειδωλολάτρισσα, φοροῦσε διάφορα φυλαχτά, ποὺ τὰ ἔφτιανε ἡ ἴδια ἀπὸ κοχύλια ἢ βότσαλα, ὅ,τι εὕρισκε στὸ δρόμο της. Μὰ δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ μάθῃ τὸ *πάτερ ἡμῶν καὶ ὅταν ἐγὼ ἐδιάβαζα* τὸ χονδρὸ βιβλίο, ὅπως ὠνόμαζε τὴν Βίβλο, ἄρχιζε νὰ χασμουριέται, νὰ μισοκλῇ τὰ μάτια καὶ νὰ ξύνεται, σὰν νὰ τὴν τσιμποῦνε κουνούπια.

Καταπονεμένος ἀπὸ τὶς συγκινήσεις τῆς καταραμένης αὐτῆς ἡμέρας, ἀποκοιμήθηκα βαθειά. Ἡ Σέλια μὲ σκούντησε ἔξαφνα καὶ ξύπνησα.

— Σούτ... μοῦ εἶπε σιγὰ σιγά, ἔρχεται ὁ Θωμᾶς.

Ἐγὼ δὲν ἄκουα τίποτε, μὰ ἡ Σέλια εἶχε λαγοῦ αὐτιὰ καὶ μάτια γάτας. Ἐκύλησε ὡς τὴν εἴσοδο τῆς καλύβας καὶ ἀνασήκωσε ἐλαφρὰ τὴν ψάθα ποὺ τὴν σκέπαζε. Ἀκίνητη ἐπερίμενε ἀρκετὴν ὥρα, ξαπλωμένη προύμυτα καὶ μὲ τὸ πρόσωπο κολλημένο στὸ ἄνοιγμα. Μιὰ ἀκτῖνα τοῦ *φεγγαριοῦ* ἔτρεμε, σὰν λεπτὸ φίδι, πάνω στὴ ράχη της. Ἐπιτέλους σηκώθηκε καὶ μὲ φωνὴ ποὺ φαινότανε ἀδιάφορη, εἶπε:

— Ὁ Θωμᾶς εἶναι ξαπλωμένος μπρὸς στὴν καλύβα του, ἀκίνητος. Φαίνεται νὰ κοιμᾶται. Ἂν θέλῃς νὰ τὸν σκοτώσῃς εἶναι ἡ καλύτερη στιγμή.

Ἡ νύχτα ἦταν καθάρια καὶ γλυκειά. Τὸ φεγγάρι, ὁλόγιομο ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ἔπνιγε μὲ τὸ φῶς του τὰ *ἄλλα* ἄστρα. Πάνω στὴ γῆ, πλημμυρισμένη ἀπὸ φῶς, ὅμοια μὲ ἀσημένια πλάκα, τὰ δένδρα, οἱ θάμνοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ καλύβες μας ἔριχναν τὶς σκιές τους δυνατὲς καὶ μαῦρες.

Ἡ σκιά μου ἔτρεξε, πελώρια, μπροστὰ πάνω στὸν ἄμμο καὶ ἄγγιξε, *σὰν νὰ ἤθελε νὰ τὸ φιλήσῃ*, τὸ κεφάλι τοῦ μαύρου, ποὺ ἦταν ξαπλωμένος εἴκοσι βήματα μακρυά.

Κοιμώτανε βαθειά.

Τὸν ἐκάλεσα πρῶτα σιγά, ἔπειτα λίγο δυνατώτερα, ἔπειτα μὲ τὴ συνηθισμένη μου φωνή. Δὲν κινήθηκε. Κ' ἐγὼ δὲν ἤθελα νὰ τὸν σκοτώσω μέσα στὸν ὕπνο του. Τὸ χέρι μου ἔμεινε ἀκίνητο μπρὸς σ' ἕναν ἄνθρωπο ἄοπλο, ποὺ ροχάλιζε τόσο ἀνίδεος στὸ πλάϊ τοῦ ἐχθροῦ του.

— Ἔμπρός, ἐμπρὸς λοιπόν! Καὶ μὴν κάνῃς θόρυβο, μοῦ ἔλεγε ἡ Σέλια σιγά. Ἔχει κ' ἐκεῖνος ὅπλο.

Ἐπλησίασα. Πρῶτα πρῶτα πῆρα τὸ τουφέκι του ποὺ ἦταν στὸ πλάϊ του. Τώρα τὸν κρατοῦσα.

Σταμάτησα τὴ μποῦκα τοῦ τουφεκιοῦ μου στὸ αὐτὶ τοῦ Θωμᾶ, μὰ τόσο ἔτρεμαν τὰ χέρια μου ποὺ τὸ ὅπλο ἐχόρευε γύρω στὸ κεφάλι τοῦ μαύρου. Ἐκάθησα σὲ μιὰ πέτρα νὰ πάρω θάρρος, νὰ σταματήσω τοὺς παλμούς μου καὶ νὰ νικήσω τὴν ἀδυναμία ποὺ ἔκοβε τὰ γόνατά μου...

Ἡ Σέλια μὲ πλησίασε σὰν σκιὰ κ' ἔσκυψε πάνω στὸν ὦμο μου. Ἐνόμιζε πὼς εἶχα πάθει συγκοπὴ καί, μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν εἶχε σχεδὸν ἄδικο.

Ὁ μαῦρος, ἀκίνητος ὁλοένα, ροχάλιζε μακαρίως. Φαίνεται πὼς ἠθέλησε νὰ πραΰνῃ τὸν θυμό του καὶ τὸ πάθος του τρέχοντας στὰ βουνά, ὡς πού, ἀποσταμένος ἔπεσε κ' ἐκοιμήθη· οὔτε εἶχε κἂν τὴ δύναμι νὰ μπῇ στὴν καλύβα του. Στὸ πρόσωπό του ἔβλεπες τὴν κούρασι καὶ τὴν εὐχαρίστησι ποὺ δίνει ἡ ἀνάπαυσις. Χαιρότανε τὸν ὕπνο του καὶ κοιμώτανε σὰν τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν λίγο σάλιο στὶς γωνιὲς τοῦ στόματος. Παράξενο θέαμα, μὰ καὶ συγκινητικό.

Τότε μιὰ μεταστροφὴ ἔγεινε μέσα μου, λυπήθηκα τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, κι' ἔνοιωσα πὼς ἄρχισα νὰ τὸν συμπαθῶ πολύ. Ἡ φιλία ποὺ εἶχε γεννηθῇ μεταξύ μας *τὸν περασμένον χειμῶνα*, ἡ κοινὴ ἐργασία μας, οἱ συνομιλίες μας γιὰ χίλια πράγματα, οἱ ἀμοιβαῖες ὑπηρεσίες, ὅλα αὐτά, μαζὶ μὲ τὴν συναίσθησι τῆς ἀμοιβαίας ἀνάγκης ποὺ εἴχαμε γιὰ τὸ μέλλον, ἤρθαν στὴ σκέψι μου μονομιᾶς. Τί ἐπῆγα νὰ κάμω, θεέ μου, θεέ μου! Ἔνοιωσα πὼς εἴμεθα οἱ δυό μας, σὰν δυὸ καρδιὲς μέσα στὸ ἴδιο σῶμα· πὼς ἂν ἡ μία σταματοῦσε, θὰ σταματοῦσε καὶ ἡ ἄλλη· ἂν ἡ μιὰ ἐπληγόνετο, θὰ ἔτρεχε καὶ τῆς ἄλλης τὸ αἷμα...

Μὰ δὲν λυπήθηκα μόνον τὸν Θωμᾶ. Λυπήθηκα καὶ τὴ θαυμάσια γλυκειὰ νύχτα, τὴ θάλασσα, τὰ δάση, τὰ βουνά, τόσο ἤρεμα τὴ στιγμὴ ἐκείνη, ὅλην αὐτὴ τὴν ἐμορφιὰ τῆς φύσεως, ποὺ ἤθελα νὰ ταράξω τὴν σιωπή τους, μὲ τὸ φονικὸν ὅπλο μου. Ὁ *ταπεινὸς* ἦχος του θὰ ἀντηχοῦσε γιὰ πολὺν καιρὸ στοὺς κρεμνοὺς καὶ στὰ δάση, ἀγγέλλοντας σ' ὁλόκληρο τὸ νησὶ τὸ τέλος τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἁγιότητος καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς κακίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος. Γιὰ πάντα χαμένος ὁ θελκτικὸς παράδεισος ποὺ κάθε κακὴ πρᾶξις καὶ σκέψις ταπεινὴ θὰ ἔλειπαν ἀπ' ἐκεῖ· εἰς τὸ ἑξῆς θὰ ἦταν καὶ αὐτὸς μικρὴ εἰκόνα τῆς κόλασης ποὺ παρουσιάζουν οἱ ἄνθρωποι *ὀργανωμένοι σὲ κοινωνίες.*

Λυπήθηκα τὴν παρθενικὴν αὐτὴ γῆ, ποὺ θὰ τὴν ἐμόλυνα μὲ ἀνθρώπινον αἷμα καὶ θὰ τὴν ἐδηλητηρίαζα μὲ τὸ φαρμάκι κακουργήματος ποὺ ἦταν ἄγνωστον ἐκεῖ ἕως τότε.

Δὲν ἤξερα ἂν εἶναι εὔκολο πρᾶγμα νὰ σκοτώσῃ κανεὶς σὲ μιὰ χώρα πολιτισμένη, σὲ μιὰ χώρα ποὺ οἱ ἄνθρωποι εἶναι τόσο πυκνωμένοι ὥστε νὰ τοὺς φαίνεται πὼς ἡ γῆ δὲν εἶναι ἀρκετὴ νὰ τοὺς χωρέσῃ. Ὅμως στὸ νησί μας, ποὺ εἴμαστε τέσσερες μόνον, ἕνας ἂν ἔλειπε, θὰ ἦταν σὰν νὰ ἔλειπε τὸ τέταρτον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ σκέψις αὐτὴ μοῦ πάγωσε τὸ αἷμα. Μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ ἐγκλήματος ποὺ πῆγα νὰ κάμω σὲ στιγμὴ τρέλας, ποὺ θὰ ἔσβυνε μιὰ ζωή—μιὰ ζωή!—ἀπὸ τὶς τέσσερες ζωὲς τοῦ νησιοῦ, λησμόνησα ὅλες τὶς γελοῖες προλήψεις, τὶς ἄγριες, τὶς ἀπάνθρωπες ποὺ μὲ εἶχαν σπρώξει στὸ ἔγκλημα.

Τὸ πέπλο ποὺ σκέπαζε τὰ μάτια μου, σχίσθηκε· ἔνοιωσα πόσο μικρὰ καὶ ἀσήμαντα ἦταν τὰ οἰκόσημά μου, τὰ γνωστὰ καὶ στὰ δύο ἡμισφαίρια, τὸ λευκὸ δέρμα μου, ἡ καλὴ ἀνατροφὴ καὶ ἡ κοινωνική μου θέσις, στὸ νησὶ αὐτὸ τὸ χαμένο μέσα στὸν ὠκεανό.

Ἕνα πρᾶγμα ἀπόμενε τώρα σ' ἐμένα, νὰ ζήσω, νὰ ζήσω μ' ἐκείνους ποὺ ἡ τύχη μοῦ ἔδωσε γιὰ συντρόφους, μαύρους ἢ λευκούς, μορφωμένους ἢ ἀμόρφωτους, εὐγενεῖς ἢ χωριάτες. Νὰ ζήσω, νὰ δώσω καὶ σὲ ἄλλους τὴ ζωή, καὶ ὄχι νὰ σκοτώσω.

— Τράβα, τράβα λοιπόν, μοῦλεγε ἡ Σέλια σιγὰ καὶ ἀνήσυχα. Τράβα ἢ πᾶμε νὰ φύγωμε. Ἂν θέλῃς νὰ μ' ἀκούσῃς, πᾶμε ἀπὸ ἐδῶ. Ἀφήσέ τον. Καλύτερα νὰ φύγωμε...

Δὲν εἶχα τὴ δύναμι οὔτε νὰ τραβήξω οὔτε νὰ φύγω. Ἐπάλευα μὲ τοὺς τρομεροὺς παλμοὺς ποὺ μ' ἔπνιγαν, ἐκύταζα σὰν ἀδιάφορος τὴ θαυμάσια νύχτα, καὶ ἀνέπνεα ἄπληστα, μὲ στόμα ἀνοιχτό, τὸν μυρωμένο *καὶ κάπως ὑγρὸν* ἀέρα. Καὶ ὅσο ἔνοιωθα πὼς συνέρχομαι, ξάνοιγε τὸ φῶς στὴ συνείδησί μου τὴ μολυσμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, τὴ σκοτεινιασμένη ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ μίσους καὶ τῆς ἐκδικήσεως.

***

Οἱ νύχτες στὸ νησί μας εἶναι σιωπηλὲς καὶ μεγαλοπρεπεῖς.

Συχνά, πολὺ συχνά, ἡ ἅγια σιωπή τους μὲ τύλιγε σὰν μέσα σὲ πέπλο γεμᾶτο ἀπὸ μυστή-

ριὸ κ' ἐγινόμουν κ' ἐγὼ δεισιδαίμων· ὅμως ποτὲ πρίν, τὰ μάτια μου δὲν εἶχαν κυτάξει τὴν ἄγνὴ ἐμορφιὰ τῆς φύσεως, ποτὲ δὲν εἶχα προσέξει τὰ λόγια της ὅπως τώρα, ποὺ συγκινημένος ὡς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, καθόμουν πάνω στὴν πέτρα, στὸ πλάϊ ἐκείνου ποὺ τὸν ἔλεγα ἐχθρό μου καὶ ἤμουν ἕτοιμος νὰ τὸν σκοτώσω.

Ἔνοιωθα τὴ θάλασσα κοιμισμένη, ποὺ μόλις μ' ἕνα ἐλαφρότατο ψιθύρισμα ἔφθανε ἀπάνω στὸν ἄμμο.

Ἔνοιωθα κοιμισμένα τὰ δάση ὁποὺ βασίλευε ἡ σιωπὴ καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ὁποὺ, αὐτὴν τὴν ὥρα, σιωποῦσαν τὰ ἀναρίθμητα πουλιὰ καὶ τὰ ἔντομα, κρυμμένα στὶς φωλιές τους.

Ἔβλεπα κάθε ρυάκι νὰ κατεβαίνῃ ἐλαφρὰ τὰ πλευρὰ τοῦ ἡφαίστειου· καὶ ἀκολουθῶντας τὸ ρεῦμα τους τὸ διαμαντένιο, εἶδα τὸ φεγγάρι πελώριο, λαμπερό, ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸν κρατῆρα, ποὺ ἔδειχνε τὸν ἐλαφρὸ καπνό του σὰν μετάλλινο. Στὸν φεγγερὸ δίσκο του ἐφαίνοντο ζωηρὰ τὰ σκοτεινὰ χάσματα ποὺ δίνουν στὸ ἄστρο αὐτὸ τόσην ὁμοιότητα μὲ ἀνθρώπινη μορφή.

Ἐνόμιζα πὼς μ' ἐκύταζε κατὰ πρόσωπον καὶ σὰν δικαστὴς αὐστηρὸς μὲ ρωτοῦσε:

— Τί σκέφθηκες νὰ κάμῃς, δυστυχισμένε; Ἐλα στὸν ἑαυτό σου! Ἐσύ, χριστιανός, καταγόμενος ἀπὸ ἱππότες, ὑπερασπιστὴς τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν δυστυχισμένων, θέλεις νὰ σκοτώσῃς ἐκεῖνον ποὺ σοῦ ἔσωσε τὴ ζωή, ποὺ σ' ἔθρεψε καὶ σ' ἐβοήθησε στὶς δύσκολες ἡμέρες;

Θυμήθηκα μιὰ λαϊκὴ πρόληψι, ὁποὺ τὰ σκοτεινὰ στίγματα τοῦ φεγγαριοῦ παριστάνουν τὸ πρόσωπο τοῦ Κάϊν, τοῦ πρώτου δολοφόνου· ὁ θεὸς τὸν κατεδίκασε νὰ ζῇ αἰώνια στὸ ἀσημένιο ἄστρο καὶ νὰ τυραννιέται μὲ τύψεις ἀπὸ τὸ παντοτινὸν ὅραμα τοῦ σκοτωμένου ἀδελφοῦ, ποὺ ἦταν τὸ πρῶτον ἀνθρώπινο θῦμα.

Ἀνατρίχιασα κ' ἔνοιωσα μέσα μου κάτι σὰν φόβο. Ἀπὸ τὸ ἄστρο κατέβασα τὰ μάτια μου χάμω στὴ γῆ καὶ εἶδα τὸν Θωμᾶ ξαπλωμένον στὸ πλάϊ μου... Μοῦ φάνηκε τότε πὼς στὸ νησὶ αὐτό, ὅπου ἄρχιζε μ' ἐμᾶς μιὰ νέα ζωή, θὰ ἤμουν ἐγώ, ὅπως ὁ Κάϊν, ὁ πρῶτος φονιᾶς, καὶ ὁ μαῦρος τὸ πρῶτο θῦμα, ἀθῶος σὰν ἐκεῖνον τῆς Βίβλου. Γιατί, ἐπιτέλους, τί κακὸ εἶχε κάμει ὁ Θωμᾶς; Καὶ σὲ ποιόν;...

Σηκώθηκα προσεκτικὰ ἀπὸ τὴν πέτρα ποὺ ἀκουμποῦσα τὸ τουφέκι μου, καὶ εἶπα στὴ Σέλια:

— Πᾶμε, δὲν ἔχομε δουλιὰ ἐδῶ.

Τὰ μάτια της ἄστραψαν ἀπὸ χαρὰ καὶ τὰ ἄσπρα της δόντια φάνηκαν μ' ἕνα ἀνακουφιστικὸ γέλιο.

— Ναί, πηγαίνομε ἀπὸ 'δῶ, ἐψιθύρισε, κρατῶντας με ἀπὸ τὸ χέρι, σὰν νὰ φοβότανε μὴν ἀλλάξω γνώμη. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ κάμῃς. Πᾶμε νὰ φύγωμε.

Ἔπειτα, σὰν νὰ κάτι νὰ θυμήθηκε:

— Καὶ τὸ ὅπλο σου; Γιατί δὲν τὸ παίρνεις μαζί σου;

Ἀποκρίθηκα μὲ εἰλικρίνεια:

— Γιὰ νὰ μὴ μοῦ ξαναδώσῃ τὸν πειρασμό. Εἶναι τόσο δυνατὸς ὁ πειρασμὸς τοῦ ὅπλου. Ἔπειτα, θέλω, ὅταν ξυπνήσῃ ὁ Θωμᾶς, νὰ ἰδῇ πὼς ἦταν στὴν ἐξουσία μου καὶ τὸν λυπήθηκα γιατὶ εἶναι φίλος μου.

Ἡ Σέλια μ' ἐκύτταξε σιωπηλὰ μὲ λατρεία καὶ μ' ἀγκάλιασε.

Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ μ' ἐχάϊδευε ἔτσι, μόνη της, ὄχι πειὰ σὰν σκλάβα ποὺ περιμένει διαταγή, μὰ σὰν γυναῖκα ποὺ νοιώθει πὼς εἶναι σύζυγος καὶ σύντροφος τοῦ ἀνδρὸς ποὺ ἀγαπᾷ καὶ ἐκτιμᾷ. Μὲ καταφιλοῦσε λέγοντας:

— Τί καλὰ ποὺ ἔκαμες! Πῶς σ' ἀγαπῶ! Τί μεγαλόκαρδος κ' εὐγενικὸς ποὺ εἶσαι!

Ἡ Σέλια εἶχε δίκαιο μὲ τὴ σκοτεινή της διαίσθησι: ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἐννόησε πόσο στενὰ ἦταν δεμένη ἡ ζωή μου μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Θωμᾶ, ἡ Σέλια δὲν ἦταν πειὰ γιὰ μένα μιὰ τυχαία γυναῖκα, ποὺ μᾶς ἔνωνε μόνον ὁ δεσμὸς τοῦ πάθους· εἶχε γείνει ἡ γυναῖκα ποὺ μαζί της θὰ ζοῦσα ὅλη μου τὴ ζωή: ἡ γυναῖκα μου, ἡ συντρόφισσα, ἡ φίλη μου.

* * *

Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐπῆγα νὰ ἰδῶ τὴν ἀδελφή μου, ἐπρόβλεπα πὼς ἡ ὁμιλία μας θὰ ἦταν πολὺ βίαιη.

Τὴν στιγμὴ ποὺ περνοῦσα μπροστὰ ἀπ' τὴν καλύβα τοῦ Θωμᾶ, τὸν εἶδα ποὺ στεκότανε, μὲ τὰ χέρια ἀκουμπημένα στὴ μέση, μπροστὰ στὸ ὅπλο μου, ἐκεῖ ποὺ τὸ εἶχα ἀφήσει ἀπὸ χθές.

Ἄκουσε τὰ βήματά μου καί:

— Τί σημαίνει αὐτό, Ἀνρύ; μὲ ρώτησε σοβαρά, μὲ ἀπορία καὶ μὲ φόβο.

Δὲν εἶπα τίποτε προσπαθῶντας νὰ νικήσω τὴ συγκίνησί μου. Ἔπειτα μὲ φωνὴ ἥσυχη καὶ σταθερή, κυτάζοντάς τον στὰ μάτια:

— Τί σημαίνει αὐτό; Ἐσύ, Θωμᾶ, τί νομίζεις;

— Ἤθελες νὰ μὲ σκοτώσῃς;

— Ναί, ἀπήντησα μὲ τὴν ἴδια σταθερὴ φωνή. Εὐτυχῶς δὲν τὸ ἔκαμα. Συχώρεσέ με, Θωμᾶ.

Δὲν ἔλεγε τίποτε. Τὰ μάτια του τὰ εἶχε χαμηλωμένα. Τὸ πρόσωπό του ἦταν ταραγμένο.

— Ἂν ὅμως μὲ φοβᾶσαι, ἂν μὲ νομίζῃς ἐχθρό σου, ἄνθρωπον ἄπιστο, κάμε ὅ,τι θέλεις: σκότωσέ με ὅπως μὲ φοβέρισες χθές, μὲ τὴν πέτρα ποὺ κρατοῦσες χθές... Ἐγὼ δὲν ξανασηκώνω τὸ χέρι μου ἐναντίον σου, γιατὶ ἀπόψε κατάλαβα πόσο εἴμαστε ὅλοι ἐδῶ ἑνωμένοι. Καὶ οἱ τέσσερις εἴμαστε σὰν τὰ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ. Ἕνα ἂν λείψῃ, ὅλα θὰ ὑποφέροιν.

Ὁ μαῦρος, μὲ δακρυσμένα μάτια, ἄρπαξε τὰ δυό μου χέρια ἰσφιχτά, καὶ συγκινημένος ἐψιθύρισε:

— Ὤ! Μουσιὲ Ἀνρύ! Ὤ! Μουσιὲ Ἀνρύ!

Ἔκλαψα τότε, χωρὶς νὰ ντραπῶ, μπροστὰ στὸν μαῦρο. Ἦταν δάκρυα εὐεργετικά, ὁποὺ ἐξέπλυναν ὅλο τὸν πόνο καὶ ὅλη τὴν ἀγωνία τῆς χθεσινῆς νύχτας, καὶ μοῦ σήκωσαν τέλεια τὸ βάρος ποὺ ἐπίεζε τὴ συνείδησί μου.

Ἡ ἀδελφή μου μὲ δέχθηκε μὲ πρόσωπο θυμωμένο· ἦταν ὅμως πολὺ λιγώτερο ἀποφασιστικὴ καὶ πολὺ λιγώτερο ἀπαιτητική. Τὰ μάτια της ἔριχναν ἀκόμα ἀστραπές, μὰ βρῆκα καὶ μιὰ ἐλαφρὰ σκιὰ ἀτολμίας· φαινότανε σὰν κάπως στετοχωρεμένη. Τὸ πρόσωπό της ἦταν σὰν νὰ εἶχε κλάψει τὴ νύχτα.

Ὅταν ὅμως μὲ εἶδε, ἐπροσπάθησε νὰ φανῇ ἀδιάφορη καὶ μάλιστα ἕτοιμη γιὰ ἐπίθεσι.

— Τί εἶναι πάλι αὐτὴ ἡ συγκινητικὴ σκηνὴ μὲ τὸν μαῦρο ποὺ εἶδα ἀπὸ δῶ; μὲ ρώτησε εἰρωνικά. Μοῦ φαίνεται πὼς ὕστερα ἀπὸ ὅ,τι εἴπαμε χθές, μποροῦσες ἴσως νὰ μεταχειρισθῇς τὸ κτῆνος αὐτὸ μὲ κάπως περισσότερη ἀξιοπρέπεια.

— Λούση, ἀπήντησα, ἔζήτησα συχώρεσι ἀπὸ τὸν μαῦρο ποὺ ἤθελα νὰ τὸν δολοφονήσω!

Δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ μιὰ φωνή:

— Ἀ! θεέ μου!...

Καὶ ἔμεινε γιὰ μιὰ στιγμὴ μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ καὶ κατάχλωμη.

— Ἐλπίζω, καλή μου ἀδελφή, πὼς δὲν θὰ ἀπαιτήσῃς νὰ ξανακάμω τὴν ἴδιαν ἀπόπειρα, καὶ οὔτε θὰ μποροῦσα νὰ τὸ κάμω ἔπειτα ἀπὸ ὅ,τι ὑπόφερα μὲ τὴν πρώτη.

Ἔμεινε σιωπηλὴ ἀπὸ ὑπερηφάνεια εἴτε ἀπὸ πεῖσμα· στὴ ματιά της ὅμως ἐδιάβασα πὼς μέσα της βαθειά, εἶχε μετανοήσει καὶ πὼς ἡ νύχτα τῆς εἶχε φέρει καλύτερες σκέψεις καὶ τέλος πὼς ἡ μανία νὰ ἐκδικηθῇ, ποὺ εἶχε κάνει ἄνω κάτω τὴν ψυχή της, πέρασε πειὰ ἢ θὰ περνοῦσε γλήγορα.

— Σοῦ ὑπόσχομαι, ἀγάπη μου, εἶπα, πὼς δὲν θὰ ἔχῃς πιὰ κανένα παράπονο ἀπὸ τὸν Θωμᾶ. Μοῦ τὸ ὑπεσχέθηκε κι' αὐτός. Ὄχι μόνον δὲν θ' ἀκούσῃς πιὰ ἀπὸ τὸ στόμα του αἰσθηματικὴ λέξι, μὰ οὔτε θὰ σὲ ξανακυτάξῃ πιὰ ἐρωτικά. Καὶ θὰ κρατήσῃ τὸν λόγο του. Μπορεῖ νὰ σοῦ φαίνεται στενοκέφαλος, βλάκας, κτῆνος τέλος πάντων, μολονότι ἐγὼ δὲν νομίζω νὰ εἶναι ἔτσι, ὅμως δὲν μπορεῖς νὰ πῆς πὼς δὲν εἶναι τίμιος, ἀφοσιωμένος καὶ στοὺς δύο μας, δουλευτής. Νὰ ἦσαι λοιπὸν ἥσυχη. Ἔπειτα μοῦ εἶπε πὼς συλλογίσθηκε καλὰ καὶ εἶδε πὼς ἦταν ἀνόητος νὰ ἔχεις τέτοιες ἀξιώσεις...

— Δὲν συζητῶ γιὰ τὰ χαρίσματα τοῦ φίλου σου, ἀποκρίθη ἡ Λούση, μὲ κάποια εἰρωνία πάντα· ἂν μποροῦσε ὅμως νὰ φύγῃ ὁλωσδιόλου ἀπὸ τὸ νησί, θὰ ἤμουν πιὸ ἥσυχη.

— Μὰ πῶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νησί; Ποῦ νὰ πάῃ;

— Ἂς πάῃ ὅπου θέλει, μοῦ εἶναι ἀδιάφορο.

— Μὰ σκέψου λίγο αὐτὸ ποὺ λές. Τὸ νομίζεις εὔκολο καὶ σωστὸ νὰ μπαρκάρω τὸν Θωμᾶ πάνω σὲ μιὰ σχεδία καὶ νὰ τὸν ἀφήσω στὸ ἔλεος τῶν κυμάτων;

— Δὲν ἠξέρω· ὅμως, ἂν μείνῃ ἐδῶ, νοιώθω πὼς δὲν θὰ εἶμαι ἀσφαλισμένη.

— Ἔπειτα, καὶ ἂν ὑποθέσωμε πὼς ὁ Θωμᾶς θὰ τὸ θελήσῃ, δὲν συλλογίζεσαι πὼς αὐτὸ ποὺ ζητεῖς εἶναι τὸ ἴδιο μ' ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσες χθές, νὰ τὸν σκοτώσω; Λοιπὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ γείνῃ... Σὲ ξαναρωτῶ, ποῦ θὲς νὰ πάῃ;... Μά, καὶ ἂν τὸ θέλωμε ἐμεῖς, νομίζεις πὼς θὰ τὸ θελήσῃ αὐτὸς ἔτσι εὔκολα...

— Ἔπρεπε νὰ μοῦ τὸ πῆς μονομιᾶς πὼς τὸν φοβᾶσαι, γιατὶ ἀλήθεια εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ σένα. Πὲς πὼς χθὲς ἤσουν δειλὸς καὶ πὼς ἀκόμα φοβᾶσαι: ἔτσι τὸ καταλαβαίνω.

— Χθὲς ὅταν τὸν πλησίασα, ἦταν κοιμισμένος. Δὲν πιστεύω λοιπὸν νὰ φοβήθηκα. Μά, δὲν ἠθέλησα νὰ γείνω Κάϊν, νὰ σκοτώσω τὸν ἀδελφό μου.

Ἔκανε ἕνα κίνημα περιφρονητικό.

— Κάϊν! Ἀδελφός σου!... Ὁ μαῦρος ὁ Θωμᾶς ἀδελφός σου! Λόγια. Δὲν ἠξέρω ποιὸς σοῦ ἔβαλε τέτοιες ἰδέες! Μὴ τυχὸν ἡ «ἀδελφή σου» ἡ Σέλια;

— Ἴσως.

— Λοιπόν, ἂν ἔχῃς τόσο στενοὺς συγγενεῖς αὐτοὺς τοὺς μαύρους...

— Ἄκουσε, Λούση, εἶσαι ἀπολύτως βεβαία πὼς οἱ πρόγονοι ὅλων μας, ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἦταν λευκοί;... Ἡ Βίβλος δὲν λέει τίποτε γι' αὐτό.

Ἔκανε τὸ ἴδιο κίνημα πάλι.

Ἔπειτα ἐκάθισε μπροστὰ στὴν καλύβα της καὶ ἔμεινε πολλὴν ὥρα σιωπηλὴ καὶ τὸ κεφάλι γυρμένο. Τέλος, ὅταν ἠθέλησα νὰ φύγω, σηκώθηκε, μὲ πλησίασε καὶ μοῦ εἶπε σιγά:

— Ἀλήθεια, ἔχεις δίκαιο, ἐγὼ ἤμουν τρελή. Ἦταν τυχερὸ νὰ μὴ χύσῃς αἷμα ἀνθρώπινο γιὰ μικρὴ ἐπιτέλους ἀφορμή. Ἂς μείνῃ στὸ νησὶ μαζί μας, ἂς ζῇσῃ, ἀλλὰ νὰ μ' ἀφήσῃ ἐμένα ἥσυχη!...

— Σοῦ λέω, ἀπήντησα φιλῶντας τὴν ἀδελφή

μου στὸ μέτωπο, πῶς τίποτε, τίποτε δὲν ἔχεις νὰ φοβηθῇς ἀπὸ τὸν Θωμᾶ.

Ἔφυγα εὐχαριστημένος ποὺ τόσο καλὰ τελείωσε ἡ κρίσις αὐτὴ ἡ περαστική.

***

«Ἀπὸ τότε ἡ ζωή μας ἄρχισε πάλι τὴ συνηθισμένη της ἥρεμη κ' ἐργατικὴ ὄψι.

Τὸν Θωμᾶ τὸν βλέπαμε λίγο. Μόνον τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ ἐρχόταν· προπάντων προσπαθοῦσε ν' ἀποφεύγῃ τὴ Λούση. Ἦταν πάντα εὐπροσήγορος καὶ χαρούμενος. Περνοῦσε ὅλον του τὸν καιρὸ στὰ δάση εἴτε στὴ θάλασσα.

Ἡ Λούση δὲν μιλεῖ πιὰ μὲ περιφρόνησι στὴ Σέλια· ἄρχισε καὶ πάλι νὰ τῆς φέρνεται φιλικὰ καὶ νὰ εἶναι μαζί της τὸν περισσότερο καιρό. Ἡ Σέλια, πολὺ καλὴ κατὰ βάθος, ἦταν εὐτυχισμένη μὲ τὴν ἀλλαγὴν αὐτή· κ' ἐπαινοῦσε, ὅπως καὶ πρίν, τὴν «Κυρία Λούση» καὶ γλήγορα ἔγειναν στενὲς φιλενάδες.

Πέρασε ἡ ἄνοιξη καὶ τὸ καλοκαῖρι.

Ἡ Σέλια, θὰ ἦταν σὲ λίγον καιρὸ μητέρα. Ἐργαζότανε ἀκόμα στὸ σπίτι, μὰ δὲν ἐπήγαινε πολὺ μακρυὰ γιὰ χόρτα καὶ γιὰ καρπούς. Ἀπόρησα μάλιστα, ὅταν εἶδα τὴ Λούση, ποὺ ὡς τώρα ἔριχνε ὅλη τὴν ἐργασία στοὺς ἄλλους καὶ ζοῦσε σὰν ἀληθινὴ κυρία, νὰ ἐργάζεται στὴ θέσι τῆς Σέλιας ὅσο μποροῦσε.

— Ἐμάζευε χόρτα, ἐπήγαινε νὰ βρῇ αὐγὰ στὶς φωλιὲς τῶν πουλιῶν, ἔκανε εἰσοδιὲς ἀπὸ καρπούς, σπόρους, μανιτάρια γιὰ ὧρες ὁλόκληρες, στὰ λειβάδια, στὰ δάση καὶ στὰ ὑψώματα, σὰν νὰ ἤθελε νὰ μᾶς ἱκανοποιήσῃ ὅλους γιὰ τὴν προτητερινή της ἀργία.

Τώρα ἐλάτρευε τὸ δάσος. Ἐπήγαινε ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὸ βράδυ, ποὺ ἄρχιζε ἡ νυκτερινὴ ὁμίχλη... Ἐγύριζε χαρούμενη πάντα, γελαστή, καὶ τὰ μάτια της ἔλαμπαν καὶ τραγουδοῦσε.

Ἕνας χρόνος πέρασε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ βρεθήκαμε στὸ νησί. Τὸ φθινόπωρο, ποὺ ἐπλησίαζε, ἔφερε πυρετοὺς στὴν ἀδελφή μου. Τὴν νύχτα εἶχε σύγκρυα, ζαλάδες, καὶ πόνους στὰ κόκκαλα. Ἤμαστε ὅλοι πολὺ λυπημένοι γι' αὐτὸ καὶ προσπαθήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε ὅπως ἦταν δυνατόν. Δὲν ὑπῆρχε κινίνο στὸ νησί, στὰ μέρη ποὺ γνωρίζαμε· ὑπῆρχαν ὅμως ἰτιὲς καὶ τῆς ἐδίναμε ζεστὰ ἀπὸ φλοῦδι τῆς ἰτιᾶς.

Μὰ ἡ *ἀδιαθεσία* της ἐξακολουθοῦσε. Ἡ Λούση μέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἀδυνάτιζε. Ἕνα ἀπόγευμα, Κυριακή, ἤμαστε ὅλοι ἕτοιμοι νὰ καθίσωμε στὸ τραπέζι. Ἡ Λούση, μὲ θυμό, ἐπέταξε ἔξαφνα τὸ κουτάλι της.

— Δὲν μπορῶ νὰ φάω αὐτὴ τὴν παληόσουπα, ἐφώναξε.

Ὅλοι ἀπορήσαμε· ἡ σούπα, ποὺ τὴν εἶχε μαγειρέψει ὁ Θωμᾶς, ποὺ γνώριζε ἀπὸ μαγειρική, ἦταν πολὺ καλή.

— Δὲν μπορῶ, ἐξηκολούθησε ἡ Λούση, μὲ μάτια βουρκωμένα, ἕτοιμη νὰ κλάψῃ. Αὐτὴ ἡ σούπα μοῦ φέρνει ἀνακάτωσι!

— Μά... μά, Κυρία Λούση... εἶπε ὁ Θωμᾶς.

— Λούση, ἐφώναξα ἐγὼ αὐστηρά, τί εἶναι πάλι αὐτὲς οἱ ἰδιοτροπίες; Εἶναι σπάνια ἡ σούπα αὐτή.

— Ἀφοῦ σ' ἀρέσει μπορεῖς νὰ φᾷς. Ἐγὼ δὲν θέλω! θέλω... θέλω... ἀγκινάρες.

— Ἀγκινάρες:

— Ναί, ἀγκινάρες, ἀπὸ κεῖνες τὶς ἄγριες, ποὺ μᾶς ἔφερε ἡ Σέλια τὸν περασμένο μῆνα. Ἦταν ὡραῖες. Θὰ ἔτρωγα μιὰ δωδεκάδα. Θωμᾶ, τέσσερες μέρες τώρα σοῦ ζητῶ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀγκινάρες, καὶ δὲν μοῦ φέρνεις...

Ὁ Θωμᾶς σηκώθηκε καὶ εἶπε μὲ δυσκολία:

— Μὰ πῶς! Κυρία Λούση, ἀμέσως, ἀμέσως θὰ πάω νὰ σᾶς φέρω. Εἶναι περασμένη ἡ ἐποχή τους, μὰ θὰ πάω πολὺ εὐχαρίστως νὰ κυτάξω!...

Ἡ Σέλια ἄρχισε νὰ χτυπᾷ τὴ μέση της μὲ τὰ δύο χέρια καὶ νὰ γελᾷ δυνατά.

— Ἡσύχασε, Ἀνρύ. Ξέρω ἐγὼ τὴν ἀρρώστια τῆς Λούσης. Ἡ καλή μας ἀδελφοῦλα ἐκόλλησε ἀπὸ μένα. Ἀνρύ, παντρεύτηκαν, σὲ βεβαιόνω. Τί πονηροὶ ποὺ εἶναι! Τί πονηροί! Καὶ μᾶς τῶκρυψαν τόσον καιρό, κ' ἐγὼ νὰ μὴν καταλάβω τίποτε!..»

***

Στὸ μέρος αὐτὸ τὸ χειρόγραφον ἀρχίζει πάλι νὰ εἶναι δυσανάγνωστο. Πολλὰ φύλλα εἶναι χαλασμένα, ἄλλα λείπουν. Ἠμπόρεσα νὰ τακτοποιήσω, ἀνάμεσα, διάφορες σημειώσεις ποὺ μοῦ θύμισαν τὶς βιβλικὲς γενεαλογίες: «Ὁ Ἐνὼχ ἐγέννησε τὸ Μαθουσάλαν. Ὁ Μαθουσάλας ἐγέννησε τὸν Λαμέχ. Ὁ Λαμὲχ ἐγέννησε τὸν Νῶε...» Ἐννοεῖται πῶς τὸ χειρόγραφο δὲν εἶχε μιὰ τέτοια γενεαλογικὴ σειρά. Τὸ μόνον ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὴν βίβλο, ἦταν οἱ γεννήσεις ποὺ ἡ πένα τοῦ Μουσιὲ Ἀνρὺ ἐσημείωνε στὸ νησί: νέος κόσμος ἐσχηματίζετο γλήγορα.

Νά, μερικὲς σημειώσεις ἐδῶ κ' ἐκεῖ:

... Σήμερα ὁ Θωμᾶς ἔπιασε ἕνα συάκι τόσο μεγάλο ποὺ δὲν εἴχαμε ξαναϊδῇ ὡς τώρα.

. . . . . .

Ἐβάφτισα τὰ δίδυμα τῆς ἀδελφῆς μου: Ἀμεδαῖο καὶ Φιαμέττα. Εἶναι γερὰ παιδιὰ καὶ φωνάζουν πολύ. Ἡ ἀδελφή μου εἶναι πολὺ καλή.

. . . . . .

Τὸ πέμπτο μου παιδὶ Σαμψών, τριῶν μηνῶν καὶ

ἑπτὰ ἡμερῶν ἀπέθανε ἀπὸ παραλυσία. Ὁ Θεὸς ἂς δεχθῇ τὴν ἀθῶα ψυχοῦλα του!

. . . . . .

Ἡ Λούση καὶ ἡ Σέλια ἐμάλωσαν πάλι γιὰ τὰ παιδιά τους. Περίεργες γυναῖκες.

Μιὰ δυσκολία ἀκόμα στὸ διάβασμα τοῦ χειρογράφου εἶναι τὸ γράψιμο τοῦ Μουσιὲ Ἀνρὺ ποὺ τώρα πιὰ εἶναι ἀπὸ χέρι ἐργατικό, σκληρυμένο ἀπὸ τὴ δουλειά. Καὶ ἡ γλῶσσα φαίνεται σιγὰ-σιγὰ πῶς ἀλλάζει, ἔχει λέξεις καὶ φράσεις ἀράπικες. Ἠμπόρεσα ὅμως νὰ συλλέξω ἀκόμα μερικὲς σημειώσεις ποὺ ἐνδιαφέρουν τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ:

... Σήμερα εὐλόγησα τοὺς γάμους τοῦ πρώτου μου γιοῦ Θωμὰ 17 χρόνων καὶ τῆς ἀνεψιᾶς μου Σέλιας 15 χρόνων καθὼς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ μου Ἀνρὺ 17 χρόνων καὶ τῆς κόρης μου Λούσης 16 χρόνων. Καὶ οἱ τέσσερις εἶναι καλὰ καὶ ἔμορφα παιδιά. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς δίνῃ χρόνια!

Τὰ ἀνίψια μου Ἀνρὺ καὶ Σέλια ποὺ γίνονται τώρα γαμπρός μου καὶ νύφη μου, διαβάζουν, γράφουν καὶ λέγουν τὴν προσευχή τους: τοὺς ἔμαθε ἡ μητέρα τους. Ὁ γυναικάδελφός μου κ' ἐγὼ ἐχτίσαμε μιὰ καλύβα γιὰ κάθε ζευγάρι καὶ ἐδώσαμε ἀπὸ ἕνα φόρεμα στοὺς δύο νειόπαντρους.

Ἔτσι στὸ νησί μας ἀρχίζει ἡ δεύτερη γενεά. Ὁ πληθυσμός μας τώρα μαζὶ μὲ τὰ μωρὰ ποὺ θηλάζουν εἶναι 37 ψυχές, 21 ἄνδρες καὶ 16 γυναῖκες. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ναυαγίου μας ἕως σήμερα ποὺ γράφω αὐτά, ἐπέρασαν 18 χρόνια καὶ 3 μῆνες.

***

Αὐτὸ ἦταν ὅλο. Στὰ ἄλλα μέρη, τὸ χειρόγραφο δὲν διαβαζότανε καθόλου.

Ἀποφασίζω νὰ ρωτήσω τὸν ναύτη ποὺ μοῦ τὸ εἶχε δώσει, κ' ἐπῆγα στὴν ταβέρνα.

— Δὲν ἠξέρω νὰ σᾶς πῶ πολλὰ πράγματα ἀποκρίθη.

— Λοιπὸν τὰ δυὸ ζευγάρια ἔπιασαν ρίζες στὸ νησί;

— Ρίζες πολὺ ἔμορφης μάλιστα γενεᾶς. Ὅταν ἐφθάσαμε στὸ νησί, εὑρήκαμε ἀρκετὸ πληθυσμό. Καὶ ὅλοι γεροί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ καλοκαμωμένοι.

— Πῆτε μου, τί σημαίνει ἐκείνη ἡ σημείωσις στὸ χειρόγραφο πῶς στοὺς δύο νειόπαντρους ἔδωκαν ἀπὸ ἕνα φόρεμα;

— Ὑποθέτω πῶς τὰ φορέματα θὰ ἦταν πολυτέλεια στὸ νησί, γιατὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους, καμιὰ τριανταριὰ μόνον, οἱ γέροι, ἦταν ντυμένοι, καὶ αὐτοὶ παιδιὰ τῶν πρώτων κατοίκων. Οἱ ἄλλοι, ἐγγόνια καὶ δισέγγονα, ἦταν τέλεια γυμνοί, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ποδιὰ ἀπὸ φλοῦδι ἑνὸς δένδρου, ποὺ δὲν ἠξέρω τὄνομά του. Ποδιὰ ἢ πουκάμισο. Γιατὶ τὸ δένδρο αὐτὸ δίνει στοὺς νησιῶτες πουκάμισα, νὰ ποῦμε, ἕτοιμα.

Γελᾶτε; Ἀκοῦστε λοιπόν. Τὴν ἄνοιξι χαράζουν τὸ δένδρο στὸ ὕψος τοῦ ἀνθρώπου. Βγάνουν τὸ φλοῦδι καὶ τότε φαίνεται σὰν ἕνα ὕφασμα ἀπὸ νήματα, χρῶμα τοῦ καπνοῦ, πολὺ πυκνὰ καὶ καλὰ ἑνωμένα ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ τὰ χωρίσης. Βγάνουν τὰ νήματα αὐτὰ μ' ἕνα μαχαῖρι καὶ ἔτσι ἔχουν τὰ πουκάμισα, ποὺ δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ τοὺς κάμουν δύο τρύπες νὰ περνοῦν τὰ χέρια. Τὰ δοκιμάσαμε ἐμεῖς οἱ ναῦτες, εἶναι σκληρά, μὰ τὰ συνειθίζει κανείς· ἔπειτα, εἶναι καὶ ἀδιάβροχα... Ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι φοροῦσαν τέτοια πουκάμισα.

— Καὶ ποῦ εὑρῆκαν τὰ εὐρωπαϊκὰ φορέματα οἱ τριάντα ἐκεῖνοι γέροι ποὺ τὰ φοροῦσαν;

— Πρὶν ἀπὸ μᾶς, ἦρθαν καὶ ἄλλα καράβια στὸ νησὶ καὶ ἄφησαν βέβαια πολλὰ πράγματα. Ἐμεῖς τοὺς ἐδώσαμε μαχαίρια, τσεκούρια, τουφέκια καὶ ἄλλα. Ἕνας ναύτης μάλιστα ἐρωτεύθηκε μιὰν ἐγγονὴ τῆς κυρίας Λούσης, τόσο, ποὺ τῆς ἔδωσε καθετὶ ποὺ εἶχε. Ἄ, τῆς ἄξιζε! Ἔμορφη κόρη. Ὅμως, πρέπει νὰ ξέρετε, πῶς τὰ ἤθη τους ἦταν ἀγνότατα. Ἔπρεπε ὁ ναύτης μας ἢ νὰ τὴν πάρῃ καὶ νὰ μείνῃ στὸ νησὶ ἢ νὰ φύγῃ. Κ' ἔφυγε.

— Εἶπες πῶς πρὶν ἀπὸ σᾶς, καὶ ἄλλοι εἶχαν πάει στὸ νησί;

— Ναί. Ἕνας ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Μουσιὲ Ἀνρὺ μοῦ εἶπε πῶς τρία καράβια εἶχαν πάει στὸ νησὶ πρὶν ἀπὸ μᾶς. Ὁ γιὸς αὐτὸς θὰ ἦταν τότε 50 ἐτῶν. Τὸ νησὶ εἶναι ἀσήμαντο. Ἡ τρικυμία μονάχα μᾶς ἀνάγκασε, καθὼς βέβαια καὶ τὰ ἄλλα καράβια, νὰ πλησιάσωμε.

— Σᾶς δέχθηκαν καλά;

— Πολὺ ἐγκάρδια. Στὸ πρῶτο ὅμως καράβι εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸν φόβο τους. Ὁ ἴδιος μοῦ τὸ διηγήθηκε. Ἦταν 20 χρόνων καὶ παντρεμένος.

«Μιὰ μέρα, μοῦ εἶπε, βλέπομε ἕνα θεριὸ ποὺ σταμάτησε στὸ λιμάνι. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ πόσο τρομάξαμε. Ὁ πατέρας μου ὅμως ἦταν χαρούμενος, μὰ καὶ πιὸ φοβισμένος ἀπ' ὅλους ἐμᾶς ποὺ ἐπιτέλους δὲν εἴχαμε ποτὲ στὴ ζωή μας ἰδῇ καράβι.

«Ὁ θεῖος Θωμᾶς βγῆκε ἀπὸ τὴν καλύβα του στενοχωρεμένος, ἐκύταξε τὸ καράβι καὶ εἶπε: εἶναι ἐγγλέζικο.

«Τότε ὁ πατέρας ἔγεινε χλωμὸς καὶ ἔτρεμε σύσωμος.

«Ἡ θεία Λούση ἐθήλαζε ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὰ δυό της δίδυμα. Σὰν ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ πατέρα, μόνο ποὺ δὲν ἔπεσαν τὰ δυὸ μωρὰ ἀπὸ τὰ χέρια της. Ἔκρυψε τὸ πρόσωπό της καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ.

«— Ἂν εἶναι ἄγγλος, εἶπε, δὲν θὰ φανῶ καθόλου. Ἴσως νὰ εἶναι παλαιοὶ γνώριμοί μας. Ἂν μὲ ἀναγνώριζαν θὰ πέθαινα ἀπὸ ντροπή

»Ἐπῆρε τὰ δυὸ παιδάκια της καὶ ἔτρεξε στὸ δάσος καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ὡς ποὺ ἔφυγε τὸ καράβι.

«Ὁ ἐξάδελφός μας Φερνὰν κ' ἐγὼ τῆς ἐφέραμε, ὅλον αὐτὸ τὸν καιρό, τροφὴ καὶ νερό».

Τὸ τρίτο καράβι, ἐκεῖνο ποὺ εἶχε πλησιάσει στὸ νησὶ πρὶν ἀπὸ μᾶς, ἐρχότανε ἀπὸ βορρᾶ καὶ τὸ πλήρωμα ἦταν ἄνθρωποι ἐλεεινοί. Ἐπιάσθηκαν μὲ τοὺς κατοίκους καὶ τέλος τοὺς πῆραν φεύγοντας καὶ μιὰ κόρη, ποὺ τὴν ἄλλη μέρα τὴν βρῆκαν σκοτωμένη στὴν παραλία . . .

Ὅταν λοιπὸν βγήκαμε στὴ στεριά, μολονότι εἶχαν περάσει 20 χρόνια ἀπὸ τότε, βρήκαμε τὸ νησὶ ἔρημο. Οἱ κάτοικοι ὅταν ἄκουσαν τὸ καράβι μας νὰ σφυρίζῃ, κρύφθηκαν στὶς σπηλιὲς τοῦ βουνοῦ. Εἴδαμε ὅμως πὼς τὸ νησὶ ἦταν κατοικημένο. Ὁλόκληρο χωριὸ ἀπὸ καλύβες. Ἄνθρωπος κανείς, σὰν νὰ εἶχε πέσει θανατικό.

Κατὰ τὸ βράδυ ἀπαντήσαμε ἕνα παιδάκι· τοῦ παραγγείλαμε νὰ πῇ στοὺς κατοίκους πὼς εἴμαστε καλοὶ ἄνθρωποι καὶ πὼς τοὺς ζητούσαμε φιλοξενία.

Μᾶς ἐπίστεψαν καὶ βγῆκαν ἀπὸ τὶς τρύπες τους· μὰ μόνον οἱ ἄνδρες στὴν ἀρχὴ καὶ αὐτοὶ ὁπλισμένοι σὰν ἀστακοί. Ὅταν μᾶς γνώρισαν γιὰ δύο-τρεῖς ἡμέρες, ἡσύχασαν καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι πῆγαν στὶς καλύβες τους.

— Λοιπόν, ἐγνώρισες τὸν Μουσιὲ Ἀνρύ;

— Ναί.

— Πῶς σοῦ φάνηκε;

— Κρατιόταν καλά. Ἡ γυναῖκα του ὅμως, ἡ Σέλια, ἦταν ἐρείπιο. Δὲν ἔνοιωθε οὔτε καταλάβαινε τίποτα γύρω της.

— Καὶ ὁ Θωμᾶς, ὁ μαῦρος;

— Ἦταν πεθαμένος, δὲν τὸν γνώρισα.

— Καὶ ἡ γυναῖκα του;

— Ἡ κυρία Λούση; ξαναπαντρεύθηκε μ' ἕναν ἀπὸ τοὺς γυιοὺς τοῦ ἀδελφοῦ της.

— Μὰ θὰ ἦταν πολὺ νεώτερός της.

— Ἦταν 18 ἐτῶν, κ' ἐκείνη εἶχε περάσει τὰ 40. Μὰ τί νὰ γείνῃ; Δὲν ἦταν ἄλλες γυναῖκες στὸ νησί. Ἔπειτα ἡ κυρία Λούση εἶχε ἀκόμα ὅλη τὴν ἐμορφιὰ καὶ τὴ δροσιά της. Ὅταν τὴν εἶδα, ἦταν 70 χρόνων περίπου καὶ φαινότανε 50 μόνον.

— Δὲν ἤθελαν νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Εὐρώπη ἡ κυρία Λούση καὶ ὁ ἀδελφός της; Μίλοῦσαν μπροστά σου γιὰ τὴν πατρίδα της;

— Κάποτε, γελῶντας, ἐλέγαμε τοῦ Μουσιὲ Ἀνρὺ νὰρθῇ μαζί μας. Γελοῦσε, ἔλεγε ὄχι, ἔλεγε πὼς ἦταν γέρος γιὰ τέτοιο ταξίδι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς εἶχε συνηθίσει τὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ . . .

— Κ' ἐκείνη, ἡ κυρία Λούση;

— Στὴν ἀρχὴ ἦταν φοβερό, ἔλεγε. Ἔπειτα ἄρχισε νὰ ξεχνᾷ. Πρὶν κάνῃ παιδιά, πολλὲς φορὲς ἤθελε νὰ σκοτωθῇ. «Τώρα ποὺ εἶμαι μητέρα, γιαγιά, δυὸ φορὲς γιαγιά, ἀρχηγὸς ὁλόκληρης γενεᾶς, γιατὶ νὰ γυρίσω στὴν Εὐρώπη; Προτιμῶ νὰ μὴν τὴν συλλογίζωμαι, νὰ μὴν ἀνακατόνω τὴ στάχτη σβυσμένης λύπης . . .

— Ἐμείνατε πολὺν καιρὸ στὸ νησί;

— Ἕνα μῆνα περίπου. Ὅταν ἐφεύγαμε ἔκλαιαν ἀπαρηγόρητα.

Ὁ ναύτης ἐξηκολούθησε:

Οἱ κάτοικοι, περίεργο, ἔχουν δική τους χριστιανικὴ θρησκεία. Καὶ ὁ Μουσιὲ Ἀνρὺ μὲ τὴν ἀδελφή του καὶ ὁ Θωμᾶς μὲ τὴ Σέλια ἦταν χριστιανοί. Ὅμως εἶναι μερικοὶ θρησκευτικοὶ ἀταβισμοὶ ποὺ ξαναγεννιῶνται σὲ ὡρισμένες περιστάσεις. Ὁ τάφος τοῦ Θωμᾶ π. χ. εἶναι τόπος λατρείας στὸ νησί. Ὁ Θωμᾶς θεωρεῖται σὰν κάτι θεῖον. Κάνουν θυσίες στὸν τάφο του, τοῦ φέρνουν ἀφιερώματα, μὲ τὴ δέησι αὐτή . . .

«Πατέρα Θωμᾶ, βοήθα μας!»

Γιὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσωμε τοὺς καλοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους, ἐπροσκυνούσαμε κ' ἐμεῖς μαζί τους τὸν τάφο του καὶ ἡ πρᾶξις μας αὐτὴ τοὺς συγκινοῦσε.

Τόσο μάλιστα εἴχαμε συνηθίσει, πού, μὲ πολὺν καιρό, ἀφότου ἐφύγαμε ἀπὸ νησί, ἐμεῖς οἱ ναῦτες στὶς δύσκολες στιγμές, ὅταν ἀγρίευε ἡ θάλασσα εἴτε ἐχάναμε στὰ χαρτιά, ἐλέγαμε:

— «Πατέρα Θωμᾶ, βοήθα μας!..»

[Μετάφρασις Μ.] ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟΦ

Ο ΝΕΟΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΓΕΡΜΑΝΟΣ Ε΄

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Εἶχε κατέβῃ ἡ νύχτα τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ἄγγελμα, βουβὸ καὶ γλήγορο, χύθηκε ἀπὸ παντοῦ στὴν πόλι. Βαρειὰ ἡ σκιά του πάνω στὰ μάτια. Ἄτολμα τὰ λόγια στὰ χείλη καὶ φοβισμένα: κανεὶς δὲν θέλει νὰ πιστέψῃ. Σφίγγει τὰ στήθη ὁ πόνος κ' ἐλπίζουν ἀκόμα: ἴσως νὰ ζῇ ὁ ΒΑΣΙΛΙΑΣ.

Στὰ χέρια τοῦ λαοῦ ποὺ Σ' ἀγάπησε στοργικά, γεῖρε στεφανωμένος τὴ δάφνη ποὺ εἶχε πλέξει γιὰ τὴ μεγάλη γιορτή. Ἀκόμα πιὸ θερμή, ἀκόμα πιὸ πλατειὰ Σοῦ ἀνοίγει τώρα τὴν ἀγκαλιά του. Στὸν ἥλιο τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς ἔλα, Βασιλιᾶ, νὰ ξαποστάσῃς.

Ἀδάκρυτοι νὰ Τὸν κλάψωμε μὴ σβύσῃ τὸ χαμόγελό Του, ὁποὺ κι' αὐτὴ ἡ σφαῖρα Τὸν πόνεσε καὶ Τὸν πῆρε πρὶν προφτάσῃ νὰ πικραθῇ γιὰ τὸν χωρισμὸ τῆς ζωῆς.

Μυρολόϊ δὲν θέλει Ἐκεῖνος. Τραγοῦδι χαρούμενο θᾶπρεπε στὸν τάφο Του. Νὰ τὸν πλημμυρίζῃ τὸ φῶς. Χορὸ νὰ στήσῃ ἡ ζωὴ πάνω στὸ ἐλαφρὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς ποὺ θὰ τὸν σκεπάσῃ. Καὶ ἡ Καλοσύνη, καὶ ἡ Νειότη, καὶ ἡ Δόξα, καὶ τοῦ λαοῦ Του ἡ Ἀγάπη νὰ σιγολένε τὴν ἱστορία τοῦ εὐτυχισμένου βασιλιᾶ καὶ ν' ἀλαφραίνουν τὴν ἀνάσα Του μὲ ροδοδάφνες.

Βασιλιᾶς στὴ ζωή, καὶ στὸν θάνατο βασιλιᾶς.

Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀγγέλλεται ἡ δολοφονία τοῦ Βασιλέως